André Maurois

Pământul Făgăduinței

Editura Eminescu

ANDRÉ MAUROIS

Pământul făgăduinţei

161

În româneşte de Elsa Grozea

Traducerea versurilor: Lucian Dumitrescu

EDITURA EMINESCU
1979

CUPRINS

I.....4
II.....9
III.....12
IV.....17
V.....23
VI.....30
VII.....35
VIII.....41
IX.....48
X.....54
XI.....61
XII.....69
XIII.....76
XIV.....84
XV.....90
XVI.....98
XVII.....106
XVIII.....113
XIX.....119
XX.....126
XXI.....131
XXII.....138
XXIII.....147
XXIV.....153
XXV.....159
XXVI.....166
XXVII.....175
XXVIII.....179
XXIX.....187

XXX.....195
XXXI.....202
XXXII.....208
XXXIII.....214
XXXIV.....220
XXXV.....227
XXXVI.....231
XXXVII.....237
XXXVIII.....244
XXXIX.....251
XL.....257
XLI.....262
XLII.....270
XLIII.....282
XLIV.....288
XLV.....296
XLVI.....303
XLVII.....309
EPILOG.....314

I

— CLAIRE... HAIDE, FATA MEA, vino!

În picioare, lângă uşă, Léontine aştepta. Trupeşă, de neclintit şi respectuoasă, Claire, aşezată în faţa focului, pe un taburet scund, se prefăcea că nu aude. Îi plăcea suflarea dogoritoare a flăcărilor ce-i învăluiau mijlocul, spatele, ceafa. Ocrotită de suporţii din bronz negru ai căminului, se simţea atât de mică, încât nădăjduia, vag, că va putea rămâne acolo, neştiută, uitată, la căldură, toată noaptea.

— Claire!... N-o auzi pe Léontine?

Ameninţarea – se făcea mai aprigă. Mama îşi înălţase capul, părăsind-o, pentru o clipă, pe doamna în roşu şi albastru din tapiseria la care lucra. Ca să mai câştige puţin timp, Claire trebuia să spună ceva.

— Ştii, mamă, azi după-masă am dat zahar cailor.

— Nu de cai îţi vorbesc acum! Du-te la culcare!

Mama îşi plecă privirile şi înfigea acul drept în inima doamnei în roşu şi albastru. Fetiţa cu guler de Irlanda suspină. Îi răsăreau în minte scara cea rece din turn şi patul cu aşternuturi jilave. Un buştean trosni, împroşcând scântei.

— O, mamă! Ai văzut pata aceea mare de pe perete?

Ştia prea bine Claire că nu despre o pată era vorba, ci despre locul din care, în chip misterios, dispăruse un tablou; şi înţelesese că dispariţia lui însemna umilinţa şi ruină.

— Ajunge, Claire!

De data aceasta vorbise colonelul. Bătălia era pierdută.

Claire se ridica, îşi mai întinse o clipă, spre flacără, mâinile şi braţele goale, apoi îşi dărui fruntea sărutului distrat al părinţilor.

— Poftim, pune-ţi pelerina, să nu răneşti pe culoar „zise Léontine, acoperind umerii fetiţei cu un veşmânt de lină împletită.

În culoarele casei căzută în paragină stăruia un iz de ploaie. Treptele scării care ducea în turn erau atât de tocite, încât Claire aluneca întruna pe muchiile rotunjite de vreme. Ţinea strâns mâna Léontinei şi căuta să se sprijine de peretele mereu umed.

— Titine, mi s-a şi dus toată căldura...

— Vai de mine, fetiţă dragă, da' gingaşă mai eşti! Să nu-ţi vină a crede! Un firicel de vânt îţi şi zbârleşte pielea.

Ca să intri în camera ocupată de Claire, trebuia să ocoleşti pe la dreapta şi să păşeşti peste o treaptă piezişă, mai înaltă decât toate celelalte. În şemineul îngust focul îşi dădea ultima suflare. La fereastră, o perdea din pluş roşu, legată într-o parte cu un şnur răsucit, de al cărui capăt atârna un ciucure. De pe o comodă, o lampă umpluse camera cu miros de gaz. Lângă ea, deasupra unui altar micuţ, o Madonă albastră-aurie îşi legăna pruncul.

Pe pereţii circulari: săbii scurte damaschinate, stindarde verzi brodate cu o semilună, amintind astfel că cei din neamul Forgeaud se bătuseră, din tată în fiu, în Africa.

Patru gravuri o înfăţişau pe Ioana d'Arc: ascultându-şi glasurile, la încoronare[1], la Orléans şi pe rug.

— Spală-te şi fă-ţi rugăciunea, o îndemna Léontine.

Înainte de a îngenunchea, Claire se apropie de foc.

— „Tatăl nostru carele eşti în ceruri..."

Era în *Tatăl nostru* un cuvânt pe care nu-l putea rosti.

[1] Încoronarea lui Carol al V-lea. (n.t.)

— „Dă-ne nouă astăzi pâinea cea de toate zilele...”

— Ce-aud? sări Léontine. Pâinea noastră „zilnică”...

Trebuie să spui că Mântuitorul nostru...

— „Pâinea noastră zilnică”...

— Şi acum: „Ţie mă închin, Marie...”

— „Ţie mă închin, Marie, cea plină de haruri.” Titine, ce înseamnă: „Şi Iisus, rod al pântecului tău...?”

— Asta nu-i pentru fetiţe. Mergi mai departe. Acum *Crezul*...

În timp ce recita *Crezul*, Claire îşi evoca necontenit aceleaşi imagini: staulul cu boul şi cu asinul, soldaţii de pe Drumul Crucii şi un vitraliu aparţinând bisericii din Sarrazac, în care Sfânta Fecioară împrumuta chipul mătuşii Caroline Forgeaud, donatoarea acelei ferestre.

— Şi acum, culcă-te.

Claire se arunca în pat, aşa cum un înotător se aruncă în apa rece. Ştia că o aşteptau cearşafuri umede; o văzuse pe Maria întinzându-le în livadă, la ceasul în care ceaţa se înălţa peste vai. Şi, ca să fugă de pânză udă, îşi aduna genunchii la gură.

— Gata, fetiţa mea, zise Léontine. Noapte bună!

— Nu mă lăsa singură, Titine, te rog mult! Mi-e frică...

— Frică! La şase ani!... Nici nu poate încăpea vorbă de-aşa ceva! Trebuie să arăţi că eşti fiică de soldat.

Pe Claire, o puteai convinge cu uşurinţă speculându-i orgoliul.

— Bine, Titine... Dar cântă-mi ceva înainte de a pleca... Cânţi aşa de frumos, scumpa mea Titine!

— Fie... Un cântecel... Dar unul singur, şi-atât... Pe care îl vrei?

— *Regele Renaud*!

Claire alesese fără să mai stea pe gânduri; ca şi cum ar fi scos un strigăt. Bătrâna slujnică înălţă din umeri, privi cu îndoioşare în ochii scânteietori aţintiţi asupra ei, luă între mâinile sale mina îngheţată a fetiţei şi începu:

Riga Renaud se-ntoarce din bătaie,
Ţinând în palme a sale măruntaie...

Claire încerca şi groază, şi plăcere... M*ăruntaie... Din* nou cuvântul acesta crud... Vedea un rege palid, sprijinit de războinicii săi, îi vedea mâinile roşii, năclăite de sângele care se scurgea picătură cu picătură în drumul colbuit...

Ştia pe dinafară, de multă vreme, toată balada, moartea regelui Renaud, durerea reginei:

Deschide-te, despică-te, pământ,
Să ştiu că lângă regele meu sunt!...
Profund se despica pământul şi
Frumoasă-n bezna veşnică porni...

Nu înţeleg cuvintele. Îi plăcea însă norul de tristeţe ce învăluia balada,

— Încă o dată, Titine...

— Nu, acuma trebuie să dormi!

Léontine deschise uşa, stinse lampa şi ieşi repede.

— Titine! Te rog mult!... Nu pleca! Mi-e aşa de frică în bezna asta!

Dar, între timp, paşii cei grei răsunau în scara turnului.

Făcută ghem, cuprinzându-şi genunchii în palme, copila tremura. Când şi când focul se înviora; zvâcnea atunci câte o flacără mai înaltă aruncând lumină peste cele patru gravuri din perete. Şi atunci, Claire o zărea pe Ioana d'Arc pe rug şi-i pizmuia sfintei, în acelaşi timp, gloria şi supliciul,

„Focul! Focul meu drag!... Nu mă părăsi, tu măcar... M-au lăsat singură-singurică... Vezi bine ce nefericită-i Claire, că-i este frig... Micuţa şi sărmana Claire... Focul! Focul meu drag!..."

Pe pereţi, umbra flăcărilor murea. Lemnele trosneau tot mai slab, atât de slab, încât Claire se încorda să nu le

piardă. Până la urmă nu mai desluşi nimic. Nici un licăr nu mai străpungea opacitatea vâscoasă a nopţii. Ca să poată lupta împotriva tăcerii, Claire îşi depăna singură o poveste. Se făcea că este odraslă de rege, ferecată în turnul ei. Suferea de frig şi de foame. Pe lespezi se târau şerpi, mişunau şobolani, într-o zi avea să-i fie dat să audă pe scara de piatră paşi mai uşori decât cei ai temnicerilor.

Paşii prinţului. Şi, ca prin minune, uşa cu zăvoare grele avea să se deschidă în faţa lui. Odată cu venirea prinţului avea să prindă iarăşi viaţă focul, scăldând odaia în lumină. „Şi Claire adormea în dulcele leagăn al imaginarei vâlvătăi.

II

DUMINICĂ, FETIŢA SE TREZEA ÎN dangătul vesel al clopotelor din sat. Când deschidea ochii, zărea pe un scaun, lângă pat, rochia de catifea pregătită de Léontine. De sub ferestre răzbătea tropot de copite în pietrişul aleii. Erau caii pe care-i înhăma Larnaudie – grădinar în timpul săptămânii, vizitiu duminica. De cum împlinise. Claire şase ani, contesa Forgeaud hotărâse să o ia cu ea duminica la slujbă cea mare.

— E mult prea devreme! spusese colonelul. O să se plictisească şi nici nu o să se poarte ca lumea.

Colonelul se înşela ca mai totdeauna când încerca să prevadă acţiunile oamenilor, Claire îndrăgise ceremoniile religioase. Setea ei de glorie găsise împlinire: avea un loc în rândul întâi, un scaun de rugăciunea din catifea roşie, plăcută, din alamă pe care stă scris: colonel conte Forgeaud. Când întorcea capul, vedea la stânga un vitraliu cu Bunavestire; la dreaptă un vitraliu cu Fuga în Egipt. De îndată ce se pricepuse să descifreze inscripţiile, descoperise că amândouă fuseseră o danie a familiei Forgeaud. Mai jos, într-o firidă consacrată sfântului martir Simeon, închipuit că un copil cu păr lung, chiar tatăl ei; fetiţa ştia, pozase cândva pentru asta.

„Dar eu? gândi ea, voi avea oare cândva vitraliul meu?” Iar copiii din sat zice-vor oare: „Vedeţi voi, sfânta asta e domnişoara Claire”.

Când la 15 august preotul, prieten al părinţilor ei, i-a spus pentru prima oară să strângă obolul credincioşilor şi

când, în văzul tuturor, s-a înclinat în faţa altarului făcând o genuflexiune, i s-a părut că, de fericire, o să leşine. A ieşi din rândul neştiuţilor însemna pentru ea o adevărată nevoie. Dorinţa de a străluci mergea atât de departe în gândurile ei tainice, încât îi era cu neputinţă să audă pomenindu-se despre un sacrificiu, al fiului lui Abraham sau al fiicei lui Jephté, fără să se închipuie ea însăşi, cu bucurie şi înfiorare, victima acelei jertfiri. A te găsi în chiar inima unei ceremonii şi a suferi i se părea a fi, totodată, o încântare şi un lucru de temut.

Dar biserica nu-i aducea numai orgoliului ei mulţumire. Aburii tămâii i se păreau încărcaţi de taine divine. Mişcările copiilor ce oficiau în strană o fermecau. O, de ce nu erau primite acolo şi fetiţele! Claire şi-ar fi împlinit datorinţele cu meticuloasă ardoare şi cu atentă desăvârşire, căci gesturile repezite ale băieţilor îi răneau sufletul, asemenea unei stridente nelegiuite. Nu-i erau dragi. Şi îi pizmuia.

Deseori se lăsa legănată de sunetele pe care orga le răspândea în jur, dulci şi vibrante. Târguşorul Sarrazac avea un noroc: organistul bisericii era un muzician adevărat, Marcel Gontran, fiu al unui proprietar de prin împrejurimi, artist cinstit dar timorat, căruia i s-ar fi cuvenit o altă soartă. Când cântă, Claire închidea ochii şi dădea uitării toate pornirile de ură. Se lăsa dusă în voia unei linele puternice şi calde. Pe sub pleoapele închise vedea perindându-se nori repezi, vedea alergând arabescuri colorate şi sute de copii care gesticulau, îmbrăcaţi în veşminte negre şi roşii.

Unul dintre cele mai îndrăgite jocuri ale ei erau baloanele de săpun; învăţase să guste cu plăcere clipa în care sfera fără cusur, irizata şi rotofeie este atât de aproape de dispariţie, încât o priveşti cu o admiraţie şi cu o dragoste mult sporite de certitudinea inevitabilului dezastru.

Cele mai înălţătoare momente ale muzicii îi evocau

nelinişstea aceasta. Era atât de fericită, încât îşi simţea bucuria gata-gata să se spulbere. Un miraj violet, galben, albastru, roşu se legăna pe globul fragil şi străveziu, plăsmuit de propria-i închipuire. Apoi, un ultim acord sfărâma, în acelaşi timp, imaginea şi vraja.

— *Oremus*, glăsuia preotul.

III

ÎN FIECARE DUMINICĂ, DUPĂ CE ieşeau din biserică, părinţii o luau pe Claire cu ei la cimitir. Mormintele familiei Forgeaud se înălţau chiar în mijlocul lui; le chenăruia o perdea de chiparoşi ce păreau să comande batalioanele celor trecuţi în nefiinţă. Claire citea, plină de mândrie: „Generalul conte Forgeaud. 1763-1845” „Senator, conte Forgeaud, primar al Sarrazacului, 1820-1892”. Se mai găsea acolo şi mormântul unui prunc, Patrice Forgeaud, mort la zece luni. Îl străjuia o coloană spartă. Aşadar, deşi micuţ, avea dreptul la un monument. Claire pizmuia toţi morţii. Îşi dorea să se săvârşească din viaţa de tânără, după ce va fi făptuit lucruri mari, să strălucească în memoria oamenilor.

Toţi cei din neamul Forgeaud, ţărani francezi de spiţă cea mai bună, cultivaseră încă din veacul al cincisprezecelea un mic domeniu, nu departe de Limoges. În timpul Revoluţiei, unul dintre fii, Antoine-Arthème Forgeaud, intrase în armată; ofiţer încă din 1792, apoi, sub Napoleon, colonel şi conte al Imperiului, se retrăsese la Sarrazac în 1815, adăugase fermei străvechi două corpuri de clădire şi cumpărase micul conac care, din vârful colinei, domina satul. Colonelul Forgeaud desţelenise câmpuri întinse şi introdusese în ţinut cultura porumbului. După ocuparea Algeriei, reintrase în armata la cererea regelui şi, fiind avansat general, comandase una dintre coloanele care cuceriseră Constantine-ul. Bustul său împodobea, în Sarrazac, piaţa primăriei.

Fiul lui, Pierre-Antoine Forgeaud, fusese în tinereţe ofiţer în Algeria; mai târziu, dându-şi demisia şi stabilindu-se în ţinutul natal, devenise primarul Sarrazacului, senator al regiunii Haute-Vienne şi, vreme de câteva luni, în 1890, ministru al Agriculturii. Raoul-Antoine Forgeaud, „fiul precedentului" şi tată al micuţei Claire, intrase la Saint-Cyr şi îşi câştigase în Africa, cu iuţeală uimitoare, cele dintâi grade. Bărbat chipeş, cu ochi de un albastru intens, călăreţ minunat, soldat destoinic, părea să fi fost menit, prin nume şi virtuţi, unor înalte rosturi militare. Mai apoi, în vremea ministerului Combes şi a Legii congregaţiilor, părăsise armata pe neaşteptate, deşi era cel mai tânăr colonel al ei.

Întâmplarea, astăzi căzută în uitare, făcuse mare vâlvă în presa franceză din 1902. Stârnise patimi aprinse şi punea în lumină un caz de conştiinţă pe care ziarele îl rezolvau în fel şi chip, potrivit propriilor opinii. Era pe vremea în care un bătrânel cu cioc alb, înfăţişat de caricaturiştii dreptei asemenea unui diavol, nu lăsa oamenilor bisericii, fie bărbaţi, fie femei, dreptul de a preda.

Când călugării se împotriveau, îi alungă din mânăstiri cu jandarmii. În Bretania şi în multe alte provincii populaţia protestă şi se împotrivi expulzărilor. Aşa se întâmpla că şi colonelul Forgeaud, care comanda la Rennes un regiment de dragoni, primi ordin să meargă într-un sat breton, să închidă o şcoală de călugăriţe. Veni acasă tulburat şi îi povesti soţiei discuţia avută cu şeful său, generalul

Ledoux. Doamna Forgeaud, femeie înaltă, uscăţivă şi energică, îşi spuse răspicat părerea:

— Nu te poţi supune; ai fi dezonorat.

— Nu-i chiar atât de simplu, zise colonelul; este un ordin. Am oare dreptul să-l discut?

— Eşti creştin, i-o întoarse doamna Forgeaud, nu poţi pune poruncile oamenilor mai presus de cele ale

Domnului.

Femeile vin în treburile obşteşti cu înflăcărările primitive, aproape sălbatice, care le dau atâta forţă în cele ale sufletului. Ele dispreţuiesc, în discuţie, argumentele şi chiar faptele. Ura şi iubirea le sunt prielnic târâm. Nu dreptatea. Doamna Forgeaud îl ura din adâncul sufletului pe domnul Combes. L-ar fi jupuit de viu, l-ar fi tras pe roata, ori ars fără milă.

— Dar cum îndrăzneşte generalul să-ţi dea asemenea ordin? întreba ea.

În picioare, în faţa căminului, colonelul îşi îndoia şi dezdoia genunchii într-o instinctivă mişcare de cavalerist.

— Generalul nu face decât să-mi transmită un ordin al prefectului. Nu mi-a ascuns că el însuşi îl dezaprobă.

— Bine, dar atunci nu-i un ordin militar, exclamă triumfătoare doamna Forgeaud; ci unul de-al autorităţilor civile.

— O mobilizare, preciza colonelul, este şi un ordin el autorităţilor civile.

Doamna Forgeaud era o femeie energică. Născută Henriette de Hocquinville, făcea parte din mica nobilime normandă şi aparţinea unei familii sărace, căzută aproape în mizerie; se resemnase, în pragul celor treizeci de ani, că va rămâne fată bătrână şi începuse să joace un rol activ în Crucea Roşie. Trimisă în Senegal ca infirmieră-şefă într-un spital militar, îl cucerise, în timpul plimbărilor călare, pe maiorul Forgeaud care, în 1895, o luase de nevastă. Să-i fi părut rău cumva? Tot ce se poate. Fusese iubit de femei; şi acum le mai era pe plac, iar când doamna Forgeaud dădea câte-o serată pentru familii ofiţereşti, tot mai schimba ici-colo ocheade cu fragede frumuseţi. Dar coloneleasa conducea regimentul şi pe colonel.

— Trebuie să cântăreşti bine urmările unei împotriviri. Ar însemna să fiu pus în discuţia consiliului de război...

— Te-ar achita.

— Nu-i lucru sigur. Armata nu mai este ce era odată.

Oricum, chiar achitat, m-ar trece din oficiu în rezervă.

— Foarte bine. O să ne retragem la Sarrazac. Şi o să cultivi pământul.

— Casa din Sarrazac e cam pe ducă, o ştii prea bine. Plouă în pod. Repararea acoperişului şi amenajarea câtorva încăperi mi-ar cere un capital pe care nu-l am.

— Îl vei împrumuta de la fratele tău.

— Asta nu se ştie. Charles este bogat, nu-i însă şi darnic. Mi-ar displace să-i cer bani... Şi-apoi, Claire împlineşte curînd şapte ani. Vrei s-o creşti la ţară?

— De ce nu? Mai bine crescută la ţară decât purtătoare a unui nume dispreţuit.

Colonelul oftă. I se cerea un sacrificiu pe care, cu o zi înainte, nici nu şi l-ar fi putut închipui. Îşi iubea meseria; mulţumită campaniilor coloniale fusese avansat repede şi era încredinţat ca, într-o bună zi, avea să comande un corp de armată. Cine ştie dacă, mai târziu, n-ar fi putut deveni una dintre marile căpetenii ale Revanşei?

— Mă duc din nou la general, zise el, încheindu-şi nasturii dolmanului, să-l rog să numească alt ofiţer.

— Şi dacă se împotriveşte? întrebă doamna Forgeaud.

Ştiind că totdeauna îşi respectă cuvântul dat, ţinea ca soţul să se angajeze faţă de ea printr-o făgăduială. Colonelul şovăi:

— Nu-mi poate refuza asta.

N-ar trebui. Dar dacă totuşi o face, am făgăduiala ta?

— Da, încuviinţă colonelul cu deznădejde în suflet.

Generalul Ledoux, candidat la Consiliul superior de război, nu voia să se pună rău cu guvernul, oricare ar fi fost acesta, şi îşi menţinu ordinul însotindu-şi-l de îndatoritoare păreri de rău. Colonelul Forgeaud nu executa ordinul şi fu trimis în faţa consiliului de război. Egalii săi nu-l puteau achita, întrucât greşeala era de netăgăduit şi, de altfel, mărturisită. Fu condamnat la o zi de închisoare, cu scuze şi elogii.

Dar generalul André, ministrul de război, care îi atribuia colonelului Forgeaud intenţii politice, învinuindu-l de clericalism şi reacţionarism, îl trecu în disponibilitate prin demitere din serviciu, ceea ce însemna scoaterea din cadrele active ale armatei, permiţându-i totodată să-şi păstreze gradul în rezervă şi să fie chemat în caz de mobilizare. În ziua plecării colonelului, toţi ofiţerii garnizoanei veniră la gară. Colonelul purta haine civile şi o ţinea de mâna pe Claire, care avea şase ani. În ce priveşte contesa Forgeaud, mândră de glorioasa dizgraţie, domina cu silueta ei înalta grupul şi conducea un ultim cerc.

Trenul intră în gară. Şi, pentru că la Rennes trebuia să stea zece minute, ofiţerii rămaseră în faţa vagonului. Micuţa Claire, pe care nimeni nu o băga în seamă, asculta ce vorbeau. Înţelegea că i se întâmplă o mare nenorocire.

— Barnabè nu vine cu noi, mămică? întrebă ea.

— Nu, hotărî doamna Forgeaud, aspru. Barnabè a fost ordonanţa tatălui tău, care de acum înainte nu va mai avea ordonanţa.

— De ce, mămico?

— Ţi-am mai spus de nu ştiu câte ori. Fiindcă nu va mai avea regiment.

Trenul se puse în mişcare gâfâind. Claire tăcea dar, prin geamul portierei, privi la strălucitorul grup de dragoni care îşi pocneau călcâiele şi salutau.

IV

ÎNTORCÂNDU-SE ÎN SATUL PESTE care de un veac, familia sa era atotstăpânitoare, colonelul Forgeaud gândea că-i va deveni primar şi că, astfel, va pătrunde în viaţa politică, menită a-i temeinici activitatea. Dar nu izbutise să fie ales în Consiliul municipal şi se plângea de „spiritul nesănătos” al acelor campanii. Nu înţelegea că, mai mult decât regiunea Limousin, familia Forgeaud era aceea care îşi schimbase tabăra. Bunicul său reprezentase în ţinut elementele înaintate, bonapartiste, apoi orleaniste, care se opuneau monarhiei tradiţionale.

Tatăl său fusese un republican ostil lui Mac-Mahon, moderat dar liberal în ochii fermierilor radicali, colonelul celei de a treia generaţii apărea drept un duşman al Republicii, întrucât vedeau cu neplăcere instalându-se în ţinut un om pe care ziarele „tăticului Gombes” îl condamnaseră cu asprime. În ce priveşte boiernaşii de prin împrejurimi, odinioară aceştia îi cam întimpinaseră cu răceală pe alde Forgeaud, conţi ai Imperiului; dar admirau curajul colonelului în afacerea congregaţiilor, astfel că primirea lor se dovedi bună. S-au răcit însă, după ce au descoperit că nu credea în vinovăţia lui Dreyfus,

— Totuşi, domnule colonel, două consilii de război... Îi spuneau oamenii.

— Ştiu, ştiu foarte bine, dar sunt prietenul maiorului de Bréon, care a votat achitarea, şi nu cunosc om mai cinstit ea el... Iar Bréon mi-a spus că nu a existat nici o dovadă... Şi-apoi mai este şi sinuciderea lui Henry...

De îndată ce fură cunoscute cuvintele acestea, mulţi castelani spuseră: „Când eşti din topor, din topor rămâi!”

Doamna Forgeaud însă, regalistă şi necruţătoare duşmană a lui Dreyfus, avu parte de aceeaşi dizgraţie ca şi soţul şi îl făcu să simtă ura ascunsă ce i-o păstra. Uitând că purta răspunderea demisiei lui, îi învinuia că o condamnase să trăiască într-un sat oarecare.

Claire nu înţelegea prea limpede locul pe care familia ei îl ocupa în ţinut. Pentru copiii fermierilor care îi vorbeau cu sfială, ea rămânea domnişoara de la castel, icoana avuţiei şi a puterii; dar conversaţiile auzite seara în salon îi dezvăluiau faptul că lipsa banilor devenise pentru părinţi grija cea mai mare. Ştia că tablourile dispăreau, pentru că erau vândute. Când îşi dezvăluia câte o dorinţă, tatăl îi răspundea cu amărăciune:

— Şi cine va plăti?

Uriaşul acoperiş al castelului şi ardezia lui veche, zdrenţuită de viforniţi, îl îngrijorau mult pe colonel.

— Şaizeci de mii de franci înseamnă bani mulţi,Titine? întreba Claire.

— De ce vrei să ştii?

— Fiindcă aseară tata a spus: „Şaizeci de mii de franci pentru ardezie; altminteri grinda cea mare se duce pe copcă...” Ce-i asta, Titine, grinda cea mare?

— O să te iau, într-una din zilele astea, cu mine în pod şi o să ţi-o arăt.

Fetiţă însingurată, Claire asculta cu nesaţ discuţiile părinţilor. Aproape în fiecare seară, după ce îşi citea ziarul, colonelul comentă cu amărăciune evenimentele zilei:

— Curata sminteală! spunea el.

Doamna Forgeaud îşi înălţa bărbia deasupra tapiseriei.

— Despre ce sminteală vorbeşti, Raoul?

Colonelul se ridica din fotoliu şi, cu mâinile la spate, începea să măsoare încăperea în lung şi în lat, ca o fiară în cuşcă.

— Cum adică? Ia te uita la domnul Pelletan, ministrul marinei... De acolo, de la Bizerta, sfidează o lume întreagă în numele Franţei! După el, Corsica ţinteşte Italia drept în inimă, Bizerta şi Toulon-ul înfruntă Malta şi Gibraltarul... Ascultă aici! Şi, apucând în trecere ziarul, se opri lângă o lampă, să citească: „Fireşte, nu eu sunt acela care ar dori un conflict între popoare, nici împotriva Angliei, nici împotriva Italiei; dar, întrucât nu ştim ce au de gând să facă ceilalţi, este de datoria noastră să pregătim războiul sfânt al patriei franceze împotriva duşmanilor acesteia, oricare ar fi ei...” Iar când îi reproşezi preşedintelui Consiliului afirmaţiile incendiatoare ale ministrului său, ştii ce răspunde?... „Că nu trebuie să se dea nici o importanţă unor cuvinte însăilate în fierbinţeala comunicativă a unui banchet...” Dar ce naiba! dacă domnul Combes dispreţuieşte până într-atât *însăilările* domnului Pelletan, pentru ce-i încredinţează Apărarea naţională? Pentru ce-i îngăduie să ameninţe întreg universul, într-un moment în care nu suntem pregătiţi?

Doamna Forgeaud înălţa din umeri şi nu răspundea. Părea să nutrească pentru bărbatul ei un sentiment de tainica ură şi, din când în când, îi arunca priviri dispreţuitoare, pe care Claire le prindea din zbor, deşi avea aerul a fi cucerită de cartea cu poze. Neînţelegerile dintre tată şi mamă deveniseră pentru Claire un dureros subiect de meditaţie. La Rennes locuiseră amândoi într-o cameră situată sub a ei şi auzise ades zgomotul iscat de certurile lor. Dar la Sarrazac, doamna Forgeaud se instalase singura în „odaia stăpânilor”. Colonelul dormea pe o sofa într-o cameră de la parter; „din pricina hoţilor”, spunea el. Dar hoţi nu erau. Într-o zi Claire îl auzise pe măcelar râzând şi spunând Léontinei:

— Mare crai colonelul ăsta al vostru.

„*Crai*? Cum *crai*? se întreba Claire. Oare pentru că ştia să călărească atât de frumos?”

Duminică, după ce plecau de la cimitir, înainte de a urca în trăsură, doamna Forgeaud se oprea la cofetarul Queyrolas, să cumpere obişnuitele *choux à la crème* din toate duminicile. Cofetarul era un vechi cavalerist, care împărtăşea vederile politice ale colonelului:

— Să nu vă vină a crede, domnule colonel! Noul brigadier de jandarmi este un „roşu”!

— Se gândeşte la avansarea lui, spunea cu mâhnire colonelul. Dar s-ar putea înşela. Franţa îşi va veni în fire.

— Nu ştiu, domnule colonel. Este de necrezut cita ură poate exista pretutindeni... Mai rău ca-n timpul Revoluţiei.

Duminică după-amiaza şi-ar fi dorit mult să se reîntoarcă în sat pentru vecernii, ca să mai simtă o dată mireasma sfântă a tămâii, să audă *Magnificat*-ul şi să se scalde în valurile sonore ale orgilor, dar colonelul nu îngăduia:

— Nu-i cu putinţă... Caii ar obosi peste măsură... Joacă-te...

De jucat nu era uşor. Nu avea prieteni; anumite uşi îi erau închise de către vendetele locale, iar multe familii din sat îşi petreceau iarna la Paris sau la Limoges.

După dejun, Claire se refugia în bucătărie, unde maşina de gătit păstra o căldură molcuţă. Maria cea voinică, legată la cap cu un fular, scotea măruntaiele dintr-un pui sau curăţa mazăre. Oricând avea şi pentru Claire câte o treabă.

— Uite, pisează-mi nişte zahăr... După aia să-mi baţi albuşurile...

Ce plăcere să baţi repede cu ţelul, să vezi cum creşte spuma albă, în timp ce tragi cu urechea la îndrăzneţele sporovăieli ale slujnicelor.

Dar Léontine, suflet cinstit şi cucernic, se socotea răspunzătoare de educaţia copilei şi o lua de-acolo, de cum i se părea că se vorbeşte necuviincios.

— Ce zicea Marie?... Lămureşte-mă, Titine, ce zicea?... O fată îmbrâncita de un băiat... Ce-i de râs în asta?

Spune-mi, Titine?

Şi Léontine era de prin partea locului, dar mama ei, cameristă la un senator, o educase în principii severe. Citea mult şi, din cei treizeci de franci salariu lunar, plătea un abonament la *Veghile în colibe*, o publicaţie romanţioasă şi religioasă pe care, săptămânal, o împrumuta soţilor Larnaudie.

— Personalul trebuie ferit de lecturi proaste, spunea ea.

Léontine ştia pe de rost versuri de Louise Ackermann şi de Marceline Desbordes-Valmore. Duminică după-amiaza citea cu glas tare, pentru Claire, *Jurnalul Margaretei*, o mizerabilă poveste moralizatoare. Margareta pleca în insula Bourbon, cu toată familia; frăţiorul ei, un prunc, murea la bordul navei; cea mai bună prietenă, Maria, îşi dădea şi ea duhul, puţin mai târziu. Claire nu se plictisea niciodată de povestea aceasta.

— Da’ ce-ţi place în cartea asta? o întrebase mama ei, uimită şi maliţioasă.

— Moartea bebeluşului şi moartea Mariei.

— Oare de ce-o fi având copila asta o fire atât de întunecată? suspină doamna Forgeaud.

O altă poveste pe care Léontine trebuia să i-o recitească era *Misterul Froid-Pignon*. Exista în cuprinsul ei scrisoarea unei tinere fete pe care o găsea sublimă: „A ta, comandorule, pe viaţă... Marie Thérèse Gardavo.” Claire era în stare să-şi repete ore în şir: „A ta, comandorule, pe viaţă”. Nu ştia ce este un comandor şi nu acorda un sens precis expresiei: „A ta, comandorule, pe viaţă”. Dar cuvintele aveau pentru ea o valoare muzicală. Multă vreme se arătase potrivnică mătăniilor, dar prinsese gust pentru ele, de cum aflase că asta însemnă „a-şi spune rozariul”.

„Rozariul” evoca grădini fermecate, arcade înflorite şi coloane înfăşurate în ghirlande. Două mătuşi Forgeaud se călugăriseră, iar Claire ştia că una dintre ele, maica Agnès-Angélique, se afla la mânăstirea „Păsările”. Claire

şi-o închipuia în mijlocul unei colivii uriaşe, în timp ce pe o alta, maica Marie-Joseph, despre care preotul spunea că aparţine unui „*ordin contemplativ*”, şi-o reprezenta într-o necurmată imobilitate. Orice cuvânt, odată pătruns în cuget, încolţea, rodind sumedenie de imagini şi presupuneri.

Spre seară, se ducea să dea zahar cailor şi se înapoia acasă la ceasul în care din vale urcau, în albe volute, ceţurile nopţii. Din clipa aceea ştia că duminică se va semăna cu toate celelalte zile. Mai întâi, cina în timpul căreia tatăl avea să vorbească despre ardezie, recolte şi armată; apoi seara, pe care avea să şi-o treacă lângă suporţii pentru buşteni ai căminului, în timp ce doamna Forgeaud va lucra mai departe la tapiseria ei, iar colonelul, cu mâinile la spate, îşi va vărsa tot focul pe ocârmuire; apoi va intra Léontine, după aceea va urma scara îngheţată a turnului, moartea plăpândului foc de lemne şi, în sfârşit, în spaimele nopţii, descătuşarea de toate prin somn.

V

COLONELUL FORGEAUD NU ERA om rău, dar în treizeci de ani de comandă, se obişnuise să i se dea ascultare. Chipul frumos şi calm, ochii candizi trădau simplitatea inimii sale, glasul îi răsuna răspicat, neiertător.

— Taci! Fără comentarii!... Să nu aud o vorbă!

Astfel de răspunsuri primea Claire ori de câte ori punea o întrebare. Când într-o seară în care încerca să mai amâne momentul plecării la culcare, mărturisi că-i era frică de întuneric, colonelul îi porunci să iasă, imediat şi singură, în noapte:

— Te vei duce până la brazi şi îmi vei aduce o creangă, drept dovadă că misiunea a fost îndeplinită.

Neliniştită, Léontine îi pusese pe umeri un palton, o întovărăşise până la uşă şi o întrebase şoptit:

— Vrei să merg cu tine?

Claire se împotrivise cu sălbăticie. Era o noapte fără lună, iar aleea cea mare din faţa castelului alcătuia un fel de tunel întunecat. Micuţa înainta încet, pipăind beznă cu mâinile întinse, pentru a se feri de arborii ale căror umbre ameninţătoare şi zgrunţuroase le simţea foarte aproape. La dreapta, un zgomot de apă şi bule de aer care se spărgeau întruna vesteau vecinătatea eleşteului şi prezenţa broaştelor. În adâncul văii, departe, gâfâitul unui tren cu mers silnic îi evoca monştrii din basme. Odată eleşteul depăşit, pădurea de brazi nu mai putea fi departe. Se poticni de un dâmb, alunecă, se prăbuşi, scoase un ţipăt, dar simţi sub palme vârfurile răşinoase

ale acelor de pini. Se ridică, dădu peste o creangă înţepătoare, o frânse şi se întoarse încet spre casă. Drumul de înapoiere se dovedi mai uşor, deoarece ferestrele luminate scânteiau în depărtare, călăuzind-o. Când intră în salon, întinse tatălui ramura, cu un aer sfidător şi fără să scoată un cuvânt. După această întâmplare, noaptea nu a mai înfricoşat-o niciodată.

Altă dată, vrând să taie pâine, la bucătărie, se răni foarte tare. Durerea şi sângele o făcură să plângă în hohote, lucru care atrase atenţia colonelului.

— Nu ţi-e ruşine, zise el, să ţipi pentru un fleac de tăietura, când pe câmpul de bătaie există rantii cărora un obuz le-a smuls o mână, ori un picior şi care aşteaptă cu răbdare să fie ridicate?!

Claire se simţi umilită şi, din ziua aceea, fără să scoată vreo vorbă, se antrena în fel şi chip să-şi învingă sensibilitatea. În fiece dimineaţă, la dejun, îşi ţinea tot mai mult mâna pe ceainicul fierbinte. „Nu vreau!” îşi repeta ea. „Nu vreau! Nu vreau!” Veni o vreme când putu să apuce, fără nici un fel de suferinţă, obiecte al căror contact ar fi făcut-o, cu şase luni în urmă, să urle.

— Copila asta nu simte nimic, zicea mama.

De fapt, nici nu voia să simtă. Totuşi nu se putea obişnui cu o altă hachiţă de-a tatălui: nevoia de a-i sili pe cei care depindeau de el să aibă a îndeplini mereu o treabă anume. Colonelul nu putea suporta ca o fiinţă omenească să stea de pomană, ziua-n amiaza-mare, să cadă pe gânduri ori să viseze.

— Haide! Haide! o îndemna el. Fugi de-ţi ia cercul.

— Am încercat, spunea Claire. E prea frig.

— Frig? Ai zăpadă în sânge!

— Claire s-a născut gata îngheţată, îşi dădea şi doamna Forgeaud cu părerea. N-a mai izbutit să se încălzească de când a venit pe lume.

— Aiurea! se irită colonelul. Nu face destulă mişcare! În sfârşit, la naiba, poţi să-mi explici ce cauţi acolo singură

pe scară?

Nu, nu avea cum să explice că-şi spunea o poveste, că degetele erau eroii acesteia, că ele alcătuiau o trupă de actori, cu roluri foarte precise pentru care avea de născocit întruna scenarii. Auricularul era un copil; inelarul, mama acestui copil; arătătorul şi mijlociul, soţi şi taţi; degetul cel mare, un măscărici ori un vrăjitor. În visările sale punea şi personajele existente în tapiseriile din salon. Le dăduse nume: domnul Polydore Carget, baroana de Valfleury, Nellie La Verdure. Enrico Sacchi era un bandit periculos. În ce priveşte cele două tablouri de pe palier – o străbunică a doamnei Forgeaud, pictată de Van Loc şi portretul, semnat de Ingres, al primei contese Forgeaud, o femeie senină, calmă şi cu aer batjocoritor – le adora; multe lacrimi a vărsat în ziua în care, după tainice negocieri, un om nesuferit le-a dus cu trăsura lui.

Răpirea aceasta şi o îndelungă captivitate adăugară sinistre episoade istoriei Doamnelor de pe Palier. Claire nu-şi destăinuia nimănui închipuirile, se temea de ridicol şi se ferea de ironiile părinţilor.

Atmosfera din casa Sarrazac amintea zilele acelea de vară în care cerul este senin, dar în care o ameninţare nedesluşită şi apăsătoare vesteşte furtuna. Claire nu înţelegea ce anume îi despărţea în taină pe părinţii ei; ştia doar că nu se înţeleg şi că nu va avea niciodată, ca alţi copii, o familie fericită şi veselă.

Durerea aceasta şi părerile de rău se ascuţiră şi mai mult din ziua în care fratele tatălui, Charles Forgeaud, împreună cu fiica sa Sibylle petrecură la Sarrazac câteva zile. Claire îşi făuri atunci o imagine despre legăturile dintre părinţi şi copii mult diferită de propria-i experientă.

Unchiul Charles locuia în Paris, unde era agent de schimb. Contrariu fratelui său mai vârstnic, era bogat, iar Claire o auzise deseori pe mama ei spunând tatălui:

— Pentru ce să nu-i cerem lui Charles să ne ajute?

— Mai degrabă crap! răspundea colonelul

Dar în 1905, când sosi vremea vacanţei, unchiul Charles scrise că el şi fiica sa au de gând să facă o călătorie cu automobilul şi că se vor opri la Sarrazac. Era văduv, iar Sibylle, deşi doar cu un an mai mare decât Claire, îşi însoţea tatăl. Nemaipomenita autoritate a verişoarei o umplu pe Claire de uimire şi admiraţie. De îndată ce limuzina albastră se opri în faţa peronului, Sibylle împărţi porunci în privinţa geamantanelor, cu siguranţa degajată a unei tinere femei. Era îmbrăcată într-un costum de voiaj în carouri ecosez, cu un mantou asemănător rochiei şi părea să iasă, în chiar clipa aceea, dintr-o cutie. Unchiul Charles, un uriaş voios cu barbă cânepie, vorbea cu fală despre recordul Paris-Sarrazac:

— Patru sute douăzeci de kilometri în douăsprezece ore, bătrâne!... Asta face, în medie, cam treizeci şi cinci pe oră...

— Tată conduce nebuneşte, observa Sibylle.

— Taci, Sibe!... Roagă mai degrabă pe verişoara ta să-ţi arate camera... Frumuşică verişoara, dar şi-a înghiţit limba... Oare cum se numeşte?... Claire?... Da’ fireşte, ca pe bunica noastră... Claire, Clara, Clarissima!... Ce ne mai poate spune domnişoara Clairon?

Sibylle o lua pe Claire de braţ, fâstâcita de neobişnuita importanţă ce i se dădea şi o trase după ea.

— Asta e camera mea? zise Sibylle. Dar e uriaşă!

Unde-i lumină electrică?... Cum? Încă mai aveţi lămpi cu petrol? Ce drăguţ! Parc-am fi într-un roman din colecţia „Bibliothèque Roşe”!... Ar trebui să te numeşti Camille sau Madeleine... Şi-apoi, nu ştiu de ce îţi spun *dumneata*; eşti doar vara mea bună... Bună ziua, micuţă Claire, sunt fericită să te cunosc!

Claire o asculta, aşa cum ar fi ascultat o pasăre cuvântătoare; cu uimire, fără vreo dorinţă de a da şi răspunsuri. Se uita la Sibylle cum îşi despacheta rochiile şi o trusă de toaletă.

— Ştii, asta a fost a mamei; tata ţine mult să mă

servesc de ea... Spune-mi, la tine aici trebuie să ne îmbrăcăm pentru cină?... Îmi aduci aminte de Françoise, premianta clasei... O invit când şi când, dar pe tata îl plictiseşte... Nu-i plac decât fetele sportive şi nostime... Tata e grozav de amuzant!

Când coborâră în salon, Charles, răsturnat într-un fotoliu, fuma o ţigară de foi; colonelul măsura încăperea în lung şi în lat; doamna Forgeaud, tăcută, lucra la tapiseria ei.

— Nu, sărmanul meu Raoul, nu, spunea Charles, nu te aprob... Gestul tău a fost foarte nobil, poate, deşi nu sunt prea sigur de asta, dar acum, ce?... N-ai o para chioară, eşti de prisos şi îţi regreţi regimentul... Nu zic că politicienii ăştia ar fi simpatici, dar ei guvernează Franţa, sunt atotputernici, trebuie să trăim alături de ei... Eu am în sarcină conturile mai multor miniştri... Asta mi-e de folos. Sunt bine informaţi. Vând ce vând ei; cumpăr ce cumpără. Am un coleg, unul Vanekem, prieten cu Rouvier... Te asigur că deţine ştiri grozave şi că nu-ţi pierzi vremea dacă stai să-l asculţi!

Doamna Forgeaud îşi înalţă capul:

— Nu-ţi înţeleg indulgenţa, Charles; oamenii ăştia ne duc ţara de râpă!

— Nu crede aşa ceva, Henriette! Mulţi dintre ei sunt tot atât de patrioţi ca mine şi că dumneata.

— Asta nu-i împiedică să depopuleze Franţa printr-o politică antireligioasă, spuse colonelul. În sfârşit, îţi mai aminteşti, Charles, de satul ăsta pe vremea copilăriei noastre? Familiile numărau în sânul lor între şase şi zece copii. Astăzi mai au doar câte doi, trei... În 1370 populaţia Franţei era egală cu cea a Germaniei.

— Acum, Germania are şaizeci şi cinci de milioane de locuitori; Franţa, patruzeci... Cifrele acestea sunt grăitoare.

— Foarte bine! Să facem copii! Eu o vreau din toată inima. Este un exerciţiu minunat, zise Charles râzând.

Numai că noi nu prea suntem o pildă, noi, cei din neamul Forgeaud, cu câte o fată doar.

Chipul doamnei Forgeaud se înnoră.

— Ştii mai bine ca oricine, Charles, că în ceea ce ne priveşte, pe mine şi pe Raoul, nu avem cu ce întreţine o familie.

Cele două fetiţe se aşezaseră una lângă alta, pe o canapea, iar Sibylle îşi trecuse braţul pe după umerii verişoarei Claire, care se arăta plină de uimire, fericită şi descumpănită. Ascultau în tăcere spusele celor mari. Claire se simţea umilită de mărturisirea mamei, întrebându-se dacă părinţii puteau hotărî numărul copiilor lor; Sibylle, expertă, arunca verişoarei priviri complice şi râdea. La masă, ea îl cuceri pe colonel vorbindu-i despre cai, despre vânătoarea cu gonaci, iar doamna Forgeaud povestind cum a urmat catehismul la Saint-Philippe din Roule. Apoi cei doi fraţi discutară despre războiul ruso-japonez care mira atunci lumea.

— Cavaleria ta nu prea pare să joace în treaba asta un rol de seamă, îşi dădu Charles cu părerea.

— Cavaleria, i-o întoarse cu aprindere colonelul, nu-şi va îndeplini din nou rolul decât dacă va fi găsit mijlocul de a o blinda împotriva focului... Am în privinţa asta nişte idei... Dar fie că este vorba de cavalerie sau de cine ştie ce altă armă nouă – va fi totdeauna nevoie de o forţă mobilă care să poată semăna dezordinea în spatele liniilor duşmane. Acolo se câştiga războaiele.

Claire îşi admiră tatăl când vorbea despre bătălii şi despre soldaţi. O făcea cu o forţă care îi inspira încredere în el, în ea însăşi.

— Şi ce-ai face tu acum, Raoul, dacă ar fi război?

— Aş comanda un regiment de rezervă.

După cină, Claire o lua pe Sibylle şi, până la ora la care Léontine veni după ele, fetele discutară cu însufleţire, destăinuindu-şi mari taine. Sibylle ştia că tatăl ei se vedea ades cu o doamnă care cânta la Opera Comică.

— Se numeşte madam Janin, dar eu şi prietenele mele îi zicem madam Fichini.

Claire povesti istoria cu demisia tatălui ei, apoi cea cu fata „răsturnată”. Discutau aprins şi râdeau mult. Când peste două zile Sibylle plecă la Biarritz, fetiţele îşi făgăduiră să-şi scrie şi se înţeleseră asupra unui cod prin care să-şi numească părinţii, pe madam Janin şi alte mistere.

VI

VIZITA UNCHIULUI CHARLES ŞI A fiicei sale lăsă urme de neşters în cugetul copilei. Sibylle deveni pentru Claire un model căruia se străduia să-i semene. Şi-ar fi dorit să fie îmbrăcată ca ea, să vorbească la fel, să aibă şi ea o maşină. Băgând de seamă că verişoara era tratată ca un om mare, încerca şi ea să obţină acelaşi privilegiu. Săptămâna de săptămână, doamna Forgeaud se ducea la Limoges; Claire încerca s-o înduplece:

— N-aş putea merge şi eu, mamă?

— Nu, m-ai stânjeni. Cine să vadă de tine cât stau la dentist?

— Pot să aştept în maşină.

— Claire, când spun nu, e nu.

— Bine, mamă, dar Sibylle...

— Fără comentarii! interveni colonelul.

Episodul acesta mărunt îi întări şi mai tare credinţa că este copilul cel mai nefericit. În fiece seară şi-o aducea în faţă pe Sibylle, dimpreună cu afecţiunea superioară, proteguitoare, pe care aceasta i-o dovedise. Visa la o lume în care, la rându-i, să o poată domina şi ocroti pe Sibylle.

Când Charles Forgeaud se întoarse la Paris, trimise nepoatei sale, la Sarrazac, un fonograf, aparat nou, de forma unui trunchi de con pe care se înfigeau cu multă grijă cilindri din ceară străjuiţi de pâlnia unui difuzor. Claire socoti cilindrii aceştia de ceară drept obiecte

magice şi instrumente de cult ce se cădeau a fi învelite în cârpe cu delicate gesturi de ritual. De îndată ce părinţii plecau, se închidea în casă „cu frumosul ei fono” şi asculta la nesfârşire cei douăzeci de cilindri trimişi de unchiul Charles (altele nu i-a mai fost dat să aibă vreodată). Astfel a aflat despre *Manon*, *Thaïs*, *Carmen* şi a cunoscut vocile mai mult decât omeneşti care cântau rostind cuvinte îmbătătoare.

Nimeni, niciodată nu vorbise în faţa ei despre iubirea romantică, dar un anume instinct o avertiza în legătură cu încântătoarea şi primejdioasă putere a unor cuvinte ca: *inimă, sărut, fior, dezmierdare.* Suspină alături de Faust: „O, linişte! O, fericire! Inefabil mister” şi alături de Werther: „Voi fi strâns la pieptu-mi pe cea mai divină...”

Voci bărbăteşti, desprinse de orice formă trupească, o iniţiau, într-un chip abstract şi suav, în vocabularul iubirii. Cânturile acestea evocau lumi neştiute. Căuta prin cărţi şi în jurnalele de călătorie imagini de-ale Egiptului legate de Thaïs, de-ale Spaniei evocând-o pe *Carmen* şi pe cele ale Veneţiei din *Povestirile lui Hoffmann*. În locurile acestea, născute pentru fericire, îşi situa poveştile şi dramele de ea născocite. Îşi botezase cele două păpuşi cu numele de Manon şi Thaïs şi le murmură ariile fonografului învăţate pe de rost. Pe nevestite, apărea colonelul.

— Ce tot faci acolo? Mergi de te plimbă ori ajută-l pe Larnaudie la grădina de zarzavat.

Claire se ridica suspinând, îşi lua păpuşile:

— Hai, vino, Manon, tu nu o bruftuieşti pe sărmana Claire, tu măcar...

Nu peste mult timp, când Léontine îi dădu să citească o istorie a Franţei, păpuşile fură botezate Isabela şi Eleonora. Pentru Claire, ca şi pentru Léontine, istoria nu era decât o altă carte de povesti: Atila devenea Căpcăunul; sfânta Genoveva o zână bună. Isabela de Bavaria o cucerise mai întâi pentru că o anume gravură o înfăţişa tare frumoasă cu boneta-i conică. Peste părul

blond al păpuşii ea aşeza un coif din hârtie albastră în care înfăşurase vârful unei căpăţâni de zahăr. După aceea, Claire descoperi crimele Isabelei şi îşi stâlci păpuşa în bătaie.

— Eşti nebună? zise Léontine. Îţi omorî fata!

— Prea este rea...

Când cunoscu nenorocirile lui Carol al VI-lea şi „marea descumpănire a regatului Franţei" trădat de regină, Claire apucă păpuşa de picioare şi o izbi de perete. Capul păpuşii se sparse bucăţele. Stârnită de zgomot, doamna Forgeaud veni repede.

— Proastă mai eşti! Dacă nu-ţi mai era dragă păpuşa asta, de ce n-ai dat-o unei fetiţe din sat? Ce mulţumită ar fi fost!

— Mulţumită cu aşa o rea? îşi arătă Claire tot dispreţul. Ciudată fetiţă ar mai fi!

— Oricum, alte păpuşi tu nu mai capeţi!

— Mi-e totuna... Nici un mai vreau... Sunt prea mare.

Dar a păstrat multă vreme, într-o cutie, sfărâmăturile Isabelei. Ochii de sticlă, o frântură de obraz trandafiriu, părul încă lipit de o bucată de ţeastă printr-un lac ce se cojea treptat alcătuiau un spectacol care o înfricoşa şi o atrăgea totodată. Trecându-şi mereu prin mâna aceste rămăşiţe auguste şi jalnice, încerca un simţământ de groază amestecată cu voluptate.

Nu regăsi atmosfera de farmec din *Faust* şi *Manon* decât în ziua în care Blaise Forgeaud, un văr destul de îndepărtat, de curînd căsătorit, traversa regiunea Limousin, înapoindu-se din călătoria de nuntă şi veni să o prezinte pe tînăra-i soţie familiei Forgeaud din Sarrazac. Oare pentru ce apropiata sosire a nou-înfiripatului menaj o mişca atât de mult pe Claire? Cuvinte prinse din zbor o tulburau: *Lună de miere*... *Voiaj de nuntă*... *Odaie nupţială*... Primirea pe mai multă vreme a unei perechi necunoscute însemna, pentru cei de la Sarrazac, un eveniment nemaipomenit. În ce cameră aveau să fie

găzduiţi tinerii?

— În odaia albastră, hotărî colonelul.

— Ce idee! zise doamna Forgeaud. Odaia albastră se afla lângă a mea. S-ar simţi stânjeniţi. Tinerii căsătoriţi au dreptul la singurătate. O să le pregătesc camera din turnuleţ, cea de deasupra odăii fetei noastre.

Când Léontine şi doamna Forgeaud se duseră să cerceteze încăperea, Claire le luă urma pe vârful picioarelor.

Odaia „mirosea a închis”.

— N-are-a-face, zise Léontine. O să ţinem, până când or veni, geamurile deschise. Dar mobila...

— O să le dau patul meu şi o comodă, spuse contesa Forgeaud.

Claire asculta înmărmurită. Voia mama ei să cedeze patul cu coloane? De ce? în camera din turnuleţ se şi găseau două paturi gemene. Invitaţii aşteptaţi fiind însă doi: Blaise şi Catherine, însemna că, de fapt, ar fi fost nevoie de două paturi. Mândra foarte la gândul că avea să vină cu un sfat util, Claire uită înţeleapta hotărâre de a trece neobservată.

— Bine, mamă, dar o să fie Blaise şi Catherine...

Doamna Forgeaud se răsuci spre ea.

— Ce cauţi aici, Claire?... Vezi-ţi de treaba ta... Du-te în gradină.

Trebuia să bată în retragere. În loc să se ducă în gradină, Claire intră în bucătărie. Acolo o găsi pe trupeşa Maria curăţind cartofi. Aşezat pe un scaun din lemn alb, Larnaudie îşi fuma pipa.

— Ştii ceva, Marie? Mama o să împrumute patul ei invitaţilor.

— Crezi că mă priveşte?

— Da’ n-or să aibă decât un singur pat, iar ei sunt doi.

Larnaudie rânji:

— Limpede pentru mine, în toată treaba asta, e că o să am de cărat trei paturi!... Doamnei contese nu-i pasă de

nimeni...

— Doar n-oi vrea ca cele două turturele să doarmă separat?

Cum adică *turturele*? Turturelele sunt porumbei micuţi. Claire nu se gândise niciodată cum ar putea doi oameni să împartă unul şi acelaşi pat; doar în vreo cocioabă, din prea mare sărăcie. Uneori, aflându-se în trecere pe la arendaşi, auzise văicăreli ca aceasta: „N-avem decât un singur pat pentru toţi trei!” Dar persoane din familia ei, nişte Forgeaud, să fie condamnaţi să doarmă împreună, iată o idee foarte nouă. Când o regăsi în salon pe doamna Forgeaud, întrebă sfioasă:

— Mamă, spune-mi, te rog, o să aduci în camera ta cele două paturi aurite din turnuleţ?

Spre marea ei uimire, nu fu repezită.

— Nu. Doar unul... Două mi-ar încurca locul în cameră.

— Atunci, pe celălalt mi-l poţi da mie, mama?

— Este tocmai surpriza pe care voiam să ţi-o pregătesc... Te-ai făcut prea mare pentru un pat de copil... Va fi patul tău de domnişoară.

Catherine şi Blaise sosiră a doua zi. Claire găsi că sunt frumoşi ca două personaje de legendă şi preocupaţi unul de celălalt într-un chip cam ciudat. Ori de câte ori Blaise era aşezat lângă soţia lui, o cuprindea cu braţul. Când Catherine trecea lângă doamna Forgeaud, Blaise se ridica, se plimba nerăbdător prin salon, iar când ajungea lângă Catherine, se sprijinea de umărul ei şi o săruta.

— Blaise, te rog! îi spunea ea drăgăstos, fii cuminte!

Colonelul râdea. Cu nestăpânita furie, doamna Forgeaud îşi înfigea acul în pântecele unei doamne în verde şi trandafiriu. Claire se întreba dacă la micul dejun frumoasa Catherine mânca miere de lună şi dacă nu cumva asemenea hrană feerică făcea ca tenul să-i fie atât de luminos, de transparent.

VII

ÎN ANUL 1906, CLAIRE ÎMPLINI zece ani. Nu învăţase niciodată într-o scoală. Educaţia i se făcuse la întâmplare, pe bucăţele. Léontine o învăţase să scrie şi să citească. Învăţătoarea din Sarrazac îi dădea lecţii de aritmetică şi geografie; organistul Marcel Gontran, lecţii de solfegiu. Ştia pe dinafară versuri multe şi zilnic învăţa altele, din plăcere. Dar timpul nu-i era bine împărţit şi multe erau ceasurile pe care şi le petrecea în bucătărie sau în spălătorie.

Într-o seară, după ce Claire ieşi din salon pentru a se duce la culcare, doamna Forgeaud spuse soţului ei că fetiţa ar avea nevoie, acum, de o învăţătoare.

— Doar nu Léontine o să-i facă educaţia, observa doamna Forgeaud. În ce mă priveşte, nu am nici timpul să mă ocup de ea, nici vocaţia de a da lecţii.

— O iei cam uşor! i-o întoarse colonelul. Dar cheltuiala?

— Cheltuiala nu va fi mai mare decât cea făcută cu toate lecţiile astea particulare... Am găsit în *Acclimatation* multe anunţuri date de englezoaice... Unele se învoiesc cu o sută de franci pe lună, plus hrana şi locuinţa, care nu ne-ar costa mare lucru.

— O englezoaică! sări colonelul. Pentru ce o englezoaică?

— Am fost crescută de o englezoaică, zise doamna Forgeaud. Ele ştiu să-i înveţe pe copii bunele maniere.

La câteva zile după aceea, ghemuită lângă foc, Claire auzi cu groază vorbindu-se despre o *miss* Brinker cu care coresponda mama ei şi care avea să vină, poate, să se

ocupe de ea. O englezoaică? Voiau să o încredinţeze unei englezoaice! se gândea la Ioana d'Arc pe rug, împresurată de soldaţi englezi.

— O, sărmana mea copilă! o căina Léontine, când Claire îi povesti cele auzite. Dacă or să te dea pe mâna unei englezoaice, o să facă un muştru cu tine! Iar pe femeile astea de la bucătărie o să le dispreţuiască... N-o s-o mai vezi nici pe Maria, nici pe draga ta Léontine.

Şi-apoi, englezii sunt cu toţii nişte eretici... Cine o să te pregătească pentru prima împărtăşanie?

Claire plânse; colonelul bodogăni; Léontine conspira; dar îndărătnica vrere a doamnei Forgeaud birui. Într-o zi, Larnaudie primi porunca să înhame şi să meargă la gară, să o aducă pe *miss* Brinker. În timp ce cobora din trăsură, Claire o privi îndelung, cu îngrijorare. Purta un taior gri; chipul îi era uscat, osos; silueta, graţioasă, tânăra. M*iss* Brinker vorbea franceza cu accent englezesc;

În zgomotosul vălmăşag de vorbe al lui Larnaudie şi Léontine, glasul ei molcom uimea, marcând însă cumpănita ei autoritate. Îndărătul unor aparente de răceală şi politeţe, *miss* Brinker nutrea pasiuni puternice, dintre care cele mai aprige erau fanatica ei dragoste de ţară, certitudinea că obiceiurile engleze erau superioare şi un plin de curtenie dispreţ faţă de moravurile familiei Forgeaud. Ea nu-i ascunse Clairei că Sarrazac o dezamăgise. Deplina lipsă de confort o şoca. Servitorii nu erau stilaţi.

— Nu te-a învăţat nimeni, niciodată, cum să mănânci? o întrebă ea pe Claire. O fetiţă bine crescută nu-şi înmoaie pâinea în cafea.

— Bine, dar Léontine îmi dădea voie...

— Léontine este o ţărancă.

Oricum ar fi fost afară vremea, ea ţinea să deschidă ferestrele din camera copilei; o serie de bronşite îi dovedi şubrezenia copiilor francezi. Duşurile reci fură suprimate şi ele, după câteva triste experienţe. Totuşi, *miss* Brinker

izbuti să impună trecerea pe sub braţe a unui băţ care să ţină drept spatele fetiţei în timpul plimbărilor şi reuşi să imprime elevei sale o mai semeaţă atitudine a corpului, mult potrivită, de altfel, cu firea ei mândră. Noile rânduieli o revoltară la început pe Claire, iar aparenta asprime a guvernantei o dezgustase. Mai apoi, destul de repede, începuse să-şi îndrăgească învăţătoarea, fiindcă i se părea dreapta. M*iss* Brinker nu pedepsea decât dacă îi era violat codul şi îşi ţinea totdeauna făgăduielile. Nu-i vorbea niciodată de rău, în spate, pe membrii familiei Forgeaud, cum făceau femeile de la bucătărie. Era mai puţin distractiv, însă Claire, care avea simţul dreptăţii, socotea că aşa se cuvenea.

Lecţiile, munca începuseră acum să o pasioneze. Inteligentă, pătimaşă, curioasă, Claire îşi căutase până atunci hrana spirituală în gazeta Nopţi albe în colibe şi, când nu o supraveghea nimeni, în dicţionarul Larousse.

Miss Brinker, în al cărei spirit o anume îngustime se întâlnea cu o reală măreţie, deschise Clairei o lume sublimă. Îi îndrăgea pe Shakespeare, Milton, Goethe, Shelley, Dickens. De îndată ce Claire înţelese engleza (iar progresele ei se dovediră grabnice), *miss* Brinker o puse să citească *Povestiri* după Shakespeare, de Charles Lamb, Oliver Twist, David Copperfield şi mai multe romane de Walter Scott. În privinţa problemelor religioase, lua o poziţie sinceră:

— Eşti catolică. Eu, protestantă. Nu am prin urmare căderea să-ţi dau şi învăţătura religioasă. Te voi duce la catehism; te voi pune să-mi spui pe de rost lecţiile. Îţi voi respecta credinţele; mi le vei respecta pe ale mele.

Mai mult decât orice altă virtute, *miss* Brinker lăuda puritatea. Cele trupeşti şi tot ceea ce le putea aminti o scârbeau. Îi spuse fetei că a-şi privi trupul într-o oglindă însemna o greşeală gravă. Se arăta scandalizată când auzi pe Claire şi pe celelalte fetiţe din Sarrazac punând întrebări legate de Bunavestire în timp ce ieşeau de la

catehism:

— *Ea n-a cunoscut bărbatul*... Ce înseamnă asta, *miss* Brinker?

— Ţi-am spus, Claire, că nu voi discuta niciodată cu tine chestiuni religioase; întreab-o pe mama ta.

Doamna Forgeaud răspunse evaziv:

— E vorba de un miracol... Miracolele nu au explicaţii...

Dezamăgită, Claire îndrăzni să o întrebe din nou pe *miss* Brinker care, ieşindu-şi din obişnuita rezervă, îşi îngădui o izbucnire:

— Uite ce se întâmplă când i se acordă Fecioarei Maria un loc prea mare. În religia mea...

În aceeaşi clipă îşi curmă vorba şi discuţia nu mai fu reluată. O altă pricină de nelinişte pentru Claire a fost apoi examenul de conştiinţă care a premers împărtăşaniei:

„Gânduri, discuţii, lecturi potrivnice neprihanei. Fapte vinovate, singură sau cu alţii. Atingeri necurate. Spectacole rele sau primejdioase. Îmbrăcăminte nemodestă. Legături efective neîngăduite...”

— Spune-mi, mamă, întrebă Claire, cum pot şti dacă am săvârşit asemenea păcate, de vreme ce nu înţeleg nimic din toate astea?

— Nu mă plictisi, Claire... Dacă nu înţelegi, înseamnă că nu le-ai săvârşit... Şi acum ajunge! Dă-mi pace. Curiozitatea ta devine de nesuferit.

Însuşi tonul cu care erau date aceste răspunsuri îi sporeau credinţa că exista în ele o taină. Una dintre evanghelii ce-i fusese dată atunci să o înveţe pe de rost, o tulbura într-un chip ciudat. „Din cauza aceasta, bărbatul îşi va părăsi tatăl şi mama şi se va lega de femeia aceasta şi vor fi, amândoi, un singur trup...” Fraza îi amintea de patul cu coloane în care dormiseră Blaise şi Catherine.

Citise în *Basmele* lui Lamb o versiune siropoasă a piesei *Romeo şi Julieta*; îi vedea pe îndrăgostiţii din Verona sub

trăsăturile lui Blaise şi ale Catherinei. Cele două perechi erau încântătoare şi, cu toate acestea, se părea că în iubirea unei femei pentru un bărbat dăinuia un lucru ruşinos pe care sfântul Paul îl denumea „tribulaţiile cărnii” şi de care nu scăpau decât „cei ce nu au cunoscut păcatul trupesc, întrucât sunt neprihăniţi”. Claire îşi spunea că, fără îndoială, *miss* Brinker era fecioară; deoarece pentru ea virginitatea era sinonimă cu curăţia. Uneori, fiind vorba de cine ştie ce lectură, *miss* Brinker vorbea cu asprime despre primejdiile iubirii.

— Bărbaţii sunt nestatornici şi mincinoşi. Ei inspiră unei fete tinere simţăminte de nemărturisit, pentru că vor să-şi satisfacă nişte instincte rele... Apoi le părăsesc pe nefericitele care au căzut în slăbiciunea de a le da crezare.

Asemenea vorbe i se păreau nelimpezi şi înspăimântătoare.

— Dar nu toţi bărbaţii, nu-i aşa, *miss* Brinker?... Romeo este credincios Julietei...

— Pentru că moare tânăr, observa cu amărăciune *miss* Brinker. Să nu devii niciodată o romanţioasă... Nu ştii cât de fericită eşti în clipa asta... Peste câţiva ani vei avea o inimă zdrobită şi îţi vei dori să nu te fi născut...

Oare *miss* Brinker suferise? Claire ar fi vrut să o întrebe, dar nu se încumeta. Într-o zi găsi într-o carte ce aparţinea institutoarei sale o fotografie, aproape ştearsă, înfăţişând-o pe *miss* Brinker calare alături de un tânăr cu păr cârlionţat şi destul de chipeş.

— Este fratele dumitale, *miss* Brinker?

— Nu, îi răspunse ea. *Never ask personal questions*[2].

În lecţiile de istorie, *miss* Brinker punea accentul pe evenimentele care scoteau în lumina nesăbuinţele pasiunii.

Cum îngăduise Samson, bărbat puternic prin excelenţă, ca Dalila, cocheta şi perfida, să-l ducă la pieire? Pentru ce

[2] Să nu pui niciodată întrebări cu caracter intim. (engl.)

Holophern se găsea dormind lingă străina aceea, în clipa în care Iudit îi tăia capul? Şi de ce Antoniu, brav oştean, se lăsase cucerit de Cleopatra până la a-i sacrifica gloria, cariera şi viaţa?

— Cum de pot face oamenii mari asemenea prostii, *miss* Brinker?

— Numai oamenii mari le fac. Copiii sunt încă puri.

Într-o zi, pe când vizita capela unui castel din vecinătate, Claire văzu un mormânt pe a cărui lespede erau sculptaţi *gisanţi*, un senior şi doamna sa, culcaţi pe spate, cu o spadă între ei. Îi contemplă îndelung. Erau frumoşi în liniştita lor rigiditate – el în armură, ea într-o rochie lungă, cu pliuri drepte. Amândoi aveau mâinile împreunate pe piept şi chipuri dezvăluind seninătate. Era pentru prima oară că vedea un bărbat şi o femeie culcaţi unul lângă celălalt, fie şi aşa, într-o imagine. Şi-i închipui pe Blaise şi pe Catherine astfel alungiţi, fără să se atingă, pierduţi în aceeaşi netulburată contemplare. Gândul îi făcu plăcere.

Treptat, i se alcătuiau în cuget două chipuri ale iubirii, diferite şi aproape potrivnice. Într-unul apărea actul sălbatic şi ciudat care făcea ca o femeie să treacă într-o clipită de la starea de virginitate, plăcută Domnului, la cea de necinstire. Actul acesta însemna o crimă de cumplită gravitate. Într-o zi colonelul vorbise în faţa copilei, fără să observe privirile iritate ale nevestei, despre o păstoriţă pe care un vagabond o necinstise într-o pajişte. Un iz înţepător de poftă animalică impregna viaţa acestor sate.

Fetele, înştiinţate de propriile instincte, ştiau că prin râpi dădea târcoale anticul Satir şi se întorceau de la scoală câte două. „Vezi tu, bărbaţii sunt aidoma animalelor”, spusese mai demult Léontine. Nu uitase niciodată fraza, iar în ce priveşte animalele, le vedea uneori împreunându-se prin păşuni ori în ogradă. Aşadar, imagini de năvală şi atac, de ruşine şi sânge simbolizau

desfrâul. În faţa lor, se păstra curată, frumoasă şi blândă imaginea gisanţilor şi aşteptarea unei comuniuni tăcute, nemişcate şi desăvârşite, care unea un cuplu întru veşnicie.

VIII

DESEORI CLAIRE ÎŞI SPUNEA CĂ SE simte în Sarrazac ca o prizonieră care, întemniţată într-o celulă şi lipsită de spectacolul lucrurilor, încearcă să ghicească ce se petrece în afară, interpretând sunetele vag percepute şi umbrele unduind pe pereţi. Ostatecă a părinţilor ei, a sărăciei şi orgoliului lor, nu putea cunoaşte lumea nici oamenii, dar vedea trecând prin cărţi reflexele patimilor şi auzea, în tragedii şi poeme, ecoul strigatelor slobozite de victimele acestora.

Puterea de înrâurire a institutoarei creştea. Claire se afla într-o stare de revoltă împotriva mamei sale, care o trata ca pe un copil şi-i dădea porunci fără să i le explice vreodată. De când citise *Ifigenia* lui Racine, o poreclise în taină pe doamna Forgeaud: Clytemnestra, începuse să cunoască aventurile tatălui rămas un galant şi îi ţinea, în inimă, parte. Şi l-ar fi dorit mai duios, mai intim. Institutoarea şi eleva formau, împotriva părinţilor, un front comun,

— Domnule colonel, spunea *miss* Brinker hotărâtă, Claire *trebuie* să viziteze castelele din împrejurimi; va fi cea mai rodnică lecţie de istorie... Într-adevăr... Cea mai bună...

Colonelul, pe care *miss* Brinker îl intimida, sfârşea prin a ceda şi îl punea pe Larnaudie să înhame caii. Astfel, vizită Claire castelele Jumilhac, Hautefort, Pompadour. De fiecare dintre aceste case cu turnuleţe se lega câte o dramă sentimentală povestită de ghid ori de portar.

Castelana de Montai îşi aşteptase douăzeci de ani soţul plecat la cruciadă şi gravase, în sfârşit, pe frontoanele sculptate ale înaltelor vitralii, cuvintele: „Nici o speranţă!” Ţesătoarea din Jumilhac, întrucât se hrănise cu o „dragoste neîngăduită”, fusese închisă de bărbatul ei într-o cameră din donjon, unde trăise patruzeci de ani, torcând lină, pictând fresce pe pereţii celulei şi visând la iubitul ucis de soţ.

Frumosul castel din Hautefort fusese construit în evul mediu, dar în veacul al XVII-lea Marie de Hautefort adăugase, între turnurile feudale, o nobilă şi semeaţă alcătuire arhitectonică, denumită „aripa Favoritei”, pentru că iubirea lui Ludovic al XIII-lea dăruise Mariei averea care prilejuise construirea acestui palat. La castelul Pompadour, ghidul arata că „vestita marchiză” era o fată din popor, născută Poisson, pe care Ludovic al XV-lea, fiindcă ea ştiuse să-i fie pe plac, o făcuse marchiză de Pompadour.

Atentă şi tăcută, Claire dădea umbrelor acestora un tâlc. Află că femeile au asupra bărbaţilor o putere nemăsurată. În Homer le întâlnise pe Elena din Troia, pe Circe, pe Calipso, Sirenele... Una dintre tapiseriile de pe scară îl înfăţişa pe Renaud dându-se bătut în faţa farmecelor Armidei, într-o gradină înfloritã cu vrăji. Fi-va şi ea dăruită într-o zi cu o asemenea putere magică? Şi oare în ce stătea puterea aceasta? În frumuseţe? Claire nu credea că va putea fi vreodată frumoasă.

— Spinarea ţi-e adusă... Eşti cam albă la fată... Ai un aer de bătrânică, îi spunea mama ei.

Léontine îi peria părul cu fir subţire şi neted, prea bălai şi suspină:

— Ah, părul ăsta cânepiu! N-are o tărie a lui, îţi scapă printre degete!

Bătrânul doctor Tourey o găsea „limfatica”, iar *miss* Brinker zicea:

— *Sit straight..: Don’t bend like a weeping willow... You*

are untidy: your hair looks like a nest...[3] Spiritul? Încerca să scrie poeme, romane, dar părinţii ei o luau în râs când, din întâmplare, găseau vreun manuscris şi fu aspru certata pentru că scrisese un vers pe care nici ea nu-l înţelegea:

„Sfânta de-aş fi, regină sau mare curtezană...”

— *Curtezană*[4]?... De unde-ai luat cuvântul ăsta? sărise mama.

Claire nu-şi mai amintea; căutase mult o rimă la *paysanne*; credea că o curtezană este o doamnă de la curte. Sincer în versul ei era tainicul sentiment nestăpânit al unei dorinţe de mărire, de revanşă, speranţa de a vedea sfârşindu-se într-o bună zi lungă sclavie, izbăvirea prin neprihană, prin putere, prin barbatul-mîntuitor. Dar bărbatul care în visele ei o smulgea frigului ucigaş îndurat la Sarrazac nu mai era fermecătorul prinţ din nopţile copilăriei; era Musset sau Racine; uneori – Mozart ori Chopin. M*iss* Brinker, bună muziciană, îi dădea lecţii de pian. Muzica o transfigura. Când cântă la pian *Appasionata*, *miss* Brinker părea să poarte o pătimaşă conversaţie.

Tulburată la allegro, căpăta un aer de celestă serenitate când ajungea la andante. În anumite pasaje mâinile ei atacau, dincolo de clape, un adversar invizibil. După ce sfârşea, o întreba pe Claire:

— Înţelegi muzica asta?

— Îmi place mult, *miss* Brinker.

— A-ţi plăcea nu înseamnă nimic... O înţelegi? Înţelegi oare că este vorba de o luptă între două teme, între lume şi suflet?... Ascultă!

Încetul cu încetul, Claire sfârşi prin a găsi în muzicienii preferaţi conflictul care creştea în propriul ei suflet, conflictul dintre dorinţa de puritate şi nevoia de a şti,

[3] Stai dreaptă... Nu te îndoi că o salcie plângătoare.. Eşti neîngrijită: părul tău arată ca un cuib de ciori... *(Engl.)*

[4] În franceză, *courtisanne*. (n.t.)

între dorinţa sfinţeniei şi cea a dominaţiei, între teamă de fiinţa bărbatului şi speranţa unei placeri tainice, supraomeneşti.

Într-o zi, mama ei o duse să viziteze la Limoges un aşezământ de binefacere, în care doamne vârstnice, dibace în ale broderiei, expuneau chiar atunci trusoul fiicei unui mare industriaş. Bogăţia şi înfăţişarea îndrăzneaţă a lenjeriei aceleia o uluiră. Purtase, dintotdeauna, cămăşi de noapte din madipolon alb, strânse la gât şi la încheietura mâinilor. Dar aici, furourile din satin roz se deschideau pe piept în tăieturi ascuţite şi adânci, erau străbătute de dantele străvezii. Un *déshabille* de Chantilly negru, ca pânza de păianjen, evoca scandaloase nudităţi. Surorile Legay, foarte mândre de arta lor, arătau cu naivitate instrumentele acestea de pierzanie. La plecare, Claire spuse:

— Bine, mamă, de ce se face rufărie de noapte atât de puţin călduroasă?

— Eşti cam prostuţă, Claire... Ceea ce ai văzut acum este un trusou pentru o călătorie de nuntă... Se cade ca, înainte de toate, tânăra femeie să placă bărbatului ei „.

Şi astfel se mai adăuga o piatră la edificiul de gânduri clădit de Claire Forgeaud. Însăşi mama ei spunea, aşadar, că „înainte de toate” important era să placi bărbaţilor, să le placi prin înfăţişarea trupului tău. Cât de departe erau toate acestea de învăţăturile institutoarei Brinker!

Dar unde stătea adevărul? Claire îl căuta cu înfrigurare prin romane. Încetul cu încetul, îndemnată stăruitor de *miss* Brinker, doamna Forgeaud îi lărgea cercul lecturilor, îi dădea copilei un volum mare de Balzac şi îi spunea:

— Poţi să citeşti *Eugénie Grandet*, dar nimic altceva...

Claire citea, fără remuşcări, cele zece romane cuprinse în volum, iar *Verişoara Bette* îi aducea revelaţii extraordinare privind slăbiciunile bărbaţilor în faţa unei femei pe care o doresc. Dar ce doresc ei, mai exact? Şi oare cum află femeia fericire în dragoste?

Claire căuta. Citea pe Racine, pe Molière, Mizerabilii, romanele scriitoarei George Sand, versuri de Musset, Byron, Tennyson. Într-o zi auzi pe o prietenă de-a mamei sale vorbind nemaipomenit de elogios despre cartea lui Maupassant: *O viaţă*.

— Nu înţeleg, spunea blândă şi înfocata doamna de Saviniac, cum poate un bărbat să descrie cu atâta adevăr senzaţiile unei femei?

— Avem cartea asta, observă doamna Forgeaud. Mai bine zis, Raoul o are în biblioteca lui... Eu nu citesc romane. Are viaţa, şi aşa, destule drame!

În seara aceea, după ce toată casa se cufundă în somn, Claire coborî, cu o lampă în mină, şi luă de pe un raft bine ştiut cartea lui Maupassant. Îşi trecu noaptea întreagă citind-o, după ce mai întâi întinsese o pânză în faţa uşii, spre a camufla lumina. Romanul o tulbura peste măsură. Presimţirile ei cele mai curate, invectivele domnişoarei Brinker îşi găseau deplină îndreptăţire; dar, în acelaşi timp, găsea în povestea aceasta făgăduiala unei plăceri ruşinoase şi sfâşietoare. Un pasaj, mai ales, îi cuceri într-atât atenţia, încât îl reciti de trei ori. Eroina, Jeanne, fusese până atunci „revoltată în carnea ei de neostoita poftă a bărbatului, nesupunându-se decât în silă, resemnată dar umilită, văzând în treaba asta un lucru bestial, degradant, în sfârşit o murdărie.. Apoi, într-o zi, în timpul unei plimbări pe munte, aproape de un golf albastru în care se oglindesc stânci de un roşu aprins, cuplul ajungea într-o viroagă:

„Dintr-o dată, îi inundă soarele, citea Claire. Li se păru că ies din infern. Le era sete; o dâră umedă îi călăuzi printr-o învălmăşire de pietre până la un izvoraş cu albie săpată într-un lemn găunos, să fie spre folosinţă păstorilor de capre. Un covor de muşchi acoperea locul. Jeanne îngenunche să bea, iar Julien făcu la fel. Şi pe când se îmbăta de prospeţimea apei, el o cuprinse pe după mijloc şi încercă să-i fure locul de la capătul

jgheabului din lemn. Ea se împotrivi. Buzele lor se loveau, se întâlneau, se respingeau. În zvârcolirile luptei apucau rând pe rând capătul subţire al jgheabului şi îl muşcau, să nu-l scape. Firicelul de apă rece, prins şi părăsit fără încetare, se frângea şi se reînnoda, le stropea chipul, gâtul, hainele, mâinile. Picături mici, ca nişte perle, scânteiau în păr. Şi sărutări lunecau în apa curgătoare. Deodată, Jeanne fu străbătută de o inspiraţie erotică. Îşi umplu gura cu limpedea apă şi, cu obrajii rotunjiţi ca nişte burdufuri, îi dădu lui Julien să înţeleagă că voia, unindu-şi buzele, să-l facă să bea astfel.

El îşi întinse gâtul, râzând, cu capul pe spate, cu braţele deschise şi sorbi pe nerăsuflate din izvorul acela viu care îi turnă în adâncul fiinţei o dorinţa fierbinte.

Jeanne se sprijinea de el într-o pornire de dragoste neobişnuită. Inima i se zbătea puternic; sânii îi palpitau...

Ochii ei păreau muiaţi în apă. Şi murmură abia auzit: «Julien! Te iubesc», apoi, atrăgându-l spre ea, se răsturnă şi îşi ascunse în palme faţa îmbujorată de ruşine. El i se lăsă peste trup şi o îmbrăţişă pătimaş. Femeia gâfâia sufocată de încordare şi, deodată, scoase un strigăt, lovită ca de trăsnet de senzaţia pe care o aştepta... Le-a trebuit mult timp să urce până pe creastă, într-atât rămăsese de istovită. Abia seara ajunseră la Evisa. Pe Jeanne o hăituia însă o anume nelinişte. Oare avea să regăsească în braţele lui Julien şocul acela straniu şi vehement, simţit pe Valea Ota, pe muşchiul izvorului? Singuri în camera lor se temea, încă o dată, că va rămâne de gheaţă sub sărutările lui. Dar se linişti curînd. A fost prima ei noapte de dragoste...

În patul ei, Claire tremura. Oare avea să cunoască vreodată „trăsnetul acesta al simţurilor”? Puse cartea la loc, în raft, înainte de ivirea zorilor, dar o luă iarăşi noaptea următoare şi învăţă pe de rost pagina aceasta cumplită şi ameţitoare. Se simţea împărţită mai mult ca

oricând, simţea două teme luptând în fiinţa ei, ca în muzică lui Beethoven. Căuta puritatea, pe gisanţi, casta şi recea virtute? Sau simţirea năucitoare, „straniul şi brutalul şoc”, care coboară femeia în bestialitate? I se părea că orgoliul alegea rochia de piatră şi, pe lespedea îngheţată, somnul cel veşnic, august şi respectat.

Sub influenţa institutoarei, devenea ordonată, maniacă, obsedată de o nevoie a simetriei. Rostuia văsăria din bufet, reaşeză cărţile în bibliotecă, îndrepta un tablou înclinat sau alinia două glastre gemene pe o consolă. O rochie mototolită îi pricinuia o stânjeneală de neîndurat. O pată îi strică toată ziua. O scrisoare era o pagină cu rânduri impecabile, cu majuscule înflorite şi paragrafe echilibrate.

O indispunea să vadă cum zăceau în camera doamnei Forgeaud ziare desfăcute şi sticluţe cu produse de spiţerie.

Neorânduielii lucrurilor, care ameninţa întotdeauna casele şi viaţa, ea îi spunea, ca şi durerii: „Nu vreau!”

IX

CLAIRE DEPĂŞISE PUŢIN PRAGUL celor şaptesprezece ani, când luă hotărârea să ţină un „jurnal”. Léontine, care i se păstra sincer ataşată, îi făgădui să ascundă în cufărul ei caietul cu scoarţe roşii cuprinzând note zilnice şi încercări poetice. Totuşi, dintr-o prevedere naivă, pe mama o numi Clytemnestra, pe tată Agamemnon iar pe *miss* Brinker, Boadicea.

Jurnalul Clairei

1 iulie 1912. Încep un jurnal. Voi spune în el totul. Altfel ce rost ar avea? Dacă după moarte mi se va găsi caietul, vreau să se ştie exact ce am fost. Am nădăjduit că voi deveni, ca şi George Eliot, o mare scriitoare. Ştiu acum că nu-i cu putinţă. De la vârsta de şapte ani scriu romane şi versuri. Dar când îmi compar poemele cu cele ale autorilor pe care îi iubesc, văd că nu am talent. Este trist şi nu înţeleg totuşi de ce, căci trăiesc sentimente puternice, încerc să le exprim cât pot de bine, dar există ceva care mă trădează întruna. Cuvintele mele rămân reci, stângace.

Umilă vin la tine, Stăpâne, resemnată
Că n-am nici măreţie, nici forţă şi nici har;
Primindu-mi astfel soarta, cu inima pe jar,
Cutez a-ţi cere-o ’naltă favoare, Ceresc Tată.

De mă socoti nedemnă să cânt puterea ta,
Nu s-ar putea-n divina-ţi alcătuire, oare,
Să-i afli alte rosturi acestui cuget, care
Doar semnul tău l-aşteaptă spre-a ţi se devota?

Stăpân suprem ce dărui poeţilor chemare,
Cum n-am asemeni daruri, nu-i pot fi slujitoare
Acelui ce creează – deci slujitoarea ta?

Îngăduie-mi că barem prin glasul altcuiva
Să dau cuvânt, Stăpâne, aşa cum se cuvine,
Ardorilor nelimpezi ce clocotesc în mine.

Da, să fii soţia unui poet, să-l vezi lucrând, să-l inspiri, ar fi frumos. Mi-ar plăcea asemenea viaţă. Îmi va fi ea oare hărăzită? Ceea ce trebuie să fac este să îndepărtez tot ce-mi va apare mediocru şi să mă păstrez pentru un om mare... Ştiu că va veni. *„Aştept un lucru necunoscut.”*

3 iulie 1912. Plimbare lungă cu Agamemnon. Este atât de drăguţ. În copilărie mi se părea aspru şi autoritar.

Acum, dimpotrivă, mă impresionează dorinţa lui de a-mi fi pe plac. De nu mi-ar fi tată, aş zice că-mi face curte.

Trebuie să fi fost fermecător cu femeile. Fireşte, nu avea să mi-o vorbească de rău pe Clytemnestra, dar se înfrână greu. De fapt o urăşte. L-am întrebat (cât mai pe ocolite) cum s-a căsătorit cu ea.

— Ce vrei, mi-a răspuns, ne găseam în chiar inima Africii... Călărea bine. Mă plictiseam.

Se dezvinovăţea atât de mult, încât am spus:

— Dar nu-ţi fac nici o vină!

A râs.

4 iulie 1912. Iată planul vieţii mele: până la douăzeci şi unu de ani, perfecţionare. Boadicea mă mai poate învăţa multe lucruri. Trebuie să fac o listă cu cele o sută de cărţi

mari ale omenirii şi să le citesc pe toate. Să studiez istoria, toată istoria. Şi pe toţi filosofii. Să mă pregătesc să devin tovarăşa unui bărbat demn de visele mele. De la douăzeci şi unu de ani să încep a-l căuta. Să plec cu orice preţ din Sarrazac. Dacă va fi să-l întâlnesc vreodată, să mi-l apropii. Vreau o viaţă înălţătoare, dăruită poeziei şi iubirii. Mi-e totuna de mor tânără, dar vreau să trăiesc şi să mor în chip ales.

5 iulie 1912. Scrisoare de la Sibylle. Rămâne prietena mea şi o iubesc foarte mult, dar găsesc că este zăpăcită, frivolă. Îmi vorbeşte des de menajul Blaise-Catherine, care mi-a plăcut atât de mult în copilărie (lună de miere şi miere de lună). Se pare că frumoasa Catherine are deja trei fete. „Teribil procreator mai e şi Blaise”, scrie Sibylle, „iar Catherine nu mai are talia de odinioară”. Sibylle are un stil (sau nu are stil) *matter of fact*[5], care mă şochează totdeauna puţin... Oare doresc să am copii? Nu ştiu. În orice caz, asta nu va constitui niciodată raţiunea de a fi a vieţii mele.

9 iulie 1912. Mă plictisesc. Mă plictisesc. Mă plictisesc. O, casa asta în care nu se întâmpla niciodată nimic! Mă scol dimineaţa şi ştiu că o voi vedea pe Boadicea, că mă va pune să traduc din Shakespeare ori din Tennyson, că Agamemnon şi Clytemnestra se vor certa, că doamna de Saviniac va veni la gustarea de după-amiază... Curios este că, în clipa în care ajung până la adâncul deznădejdii mele, regăsesc un soi de fericire ciudată şi atunci am poftă de scris.

10 iulie 1912. Viaţa! Ce aventură nebună! Iată-i adunaţi laolaltă, în această casă veche, pe Agamemnon şi pe Clytemnestra, care se detestă, pe Boadicea, care nu a trăit niciodată, şi pe mine, care am şaptesprezece ani, o

[5] De fapt. *(Engl.)*

aprigă dorinţă de a trăi şi care mă vestejesc în singurătate. Pentru ce, Dumnezeule, asemenea lucruri şi nu altele? Şi totuşi lumea ta, Doamne, e uneori frumoasă! (Involuntar alexandrin.) Ieri m-am dus în puterea nopţii până la brazi, aşa cum mă silise tata în copilărie. Aerul era călduţ, licuricii scânteiau în iarbă, stelele tremurau pe cer, cucuvelele îşi presărau chemările în depărtare. Iar eu, singură, deschideam braţele spre a cuprinde nu ştiu ce minunată prezenţă. „*Aştept un lucru necunoscut*."

11 iulie 1912. Aceste *Poezii alese* ale lui Verlaine, pe care mi le-a împrumutat doamna de Saviniac, îmi prilejuiesc nespuse încântări. M*iss* Brinker spune că era un om fără căpătâi, urât, adesea beat mort, că-şi bătea nevasta şi trăgea cu pistolul în prieteni. Urât, da. Beţiv? Poate. Rău? Greu îmi vine a crede. Versurile sale sunt atât de calde, atât de muzicale, de mlădioase. În ele poezia se află ca la ea acasă; pare că se contopeşte cu viaţa.

Ce-nmiresmate-s florile dintii
Şi cât de dulce freamătă întâiul
„Da" murmurat de buzele-adoratei!...

Cui voi spune cuvântul „da"? Şi oare îl voi rosti vreodată? Uneori mi se pare că tot trupul meu spune: „Nu!"

14 iulie 1912. Sărbătoare naţională. Stindarde. Defilarea pompierilor prin faţa bustului Strămoşului. Este ziua în care Agamemnon, în pofida împotrivirii Clytemnestrei, se împacă în fiecare an cu primarul din Sarrazac. În uniformă colonelul este încă tânăr şi chipeş. Sper să-i semăn puţin. Fără îndoială că de la el am moştenit setea de sacrificiu. Îl iubesc mult când vorbeşte despre Armată, despre Franţa. Îl simţi cât era de brav şi

cât de pregătit să-şi dăruie viaţa.

Da, dragostea de tara-i iubirea cea dintâi
Şi cea din urmă, după iubirea întru Domnul...

Două versuri care par a fi de Victor Hugo, dar care aparţin dragului meu Verlaine. Înapoindu-ne pe jos, mi-a vorbit despre Africa şi despre lucrul minunat pe care îl fac francezii de cum ies din învrăjbirile de grup. L-am simţit că suferă văzându-i pe oamenii generaţiei sale: pe Drude, pe Lyautey cucerind imperii, în timp ce el trece în revistă pompieri. Bietul tată care şi-a jucat viaţa pe un cuvânt – şi care a pierdut!

*18 iulie 1912. D*oamna de Saviniac a venit la gustarea de după-amiaza. A vorbit mult despre căsnicia lui Philippe Marcenat, fiul senatorului. Asta mă interesa, pentru că am văzut-o în urmă cu doi ani pe Odile Marcenat şi pentru că îmi amintesc de ea ca de o prinţesă din basme.

Am auzit povestindu-se atunci, în faţa mea, despre căsătoria aceasta romantică, despre logodna la Florenţa, despre furia părinţilor Marcenat. Biruinţa aceasta a dragostei asupra convenţiilor m-a făcut să mă simt fericită. Iată că acum doamna de Saviniac pretinde cum că Odile nu-l mai iubeşte pe Philippe şi că s-a dus să se întâlnească, în Bretagne, cu un ofiţer de marină. Sper să nu fie adevărat... Odile... Catherine... Ah! Să fii o astfel de frumuseţe desăvârşită! În *Jurnalul* Mariei Bashkirtseff găsesc ruga aceasta: „Ajută-mă, Doamne, să nu am niciodată vărsat de vânt, să fiu frumoasă, să am un glas plăcut, să fiu fericită în căsnicie şi să trăiesc mult...” Sărmana! A fost fermecătoare; n-a avut vărsat de vânt, ci tuberculoză; şi a murit fecioară, la douăzeci şi patru de ani, după ce şi-a pierdut vocea... Eu însă n-aş fi cerut nimic din toate astea. Aş fi spus: „Fă, Doamne, să fiu foarte frumoasă, să fiu iubită de un geniu, să fiu nefericită

dacă nefericirea este necesară spre a mă feri de indiferenţă şi să nu trăiesc prea mult!” Privilegiul moartelor tinere este că nu lasă în urmă decât portrete ce sunt privite cu plăcere. Maria Bashkirtseff nu va avea niciodată mai mult de douăzeci şi patru de ani, în timp ce regina Victoria (care a fost cândva proaspătă şi graţioasă) rămâne pentru veşnicie o văduvă obeză, de forma unui cozonac. Este atât de cald, încât adorm peste caiet.

20 iulie 1912. Am discutat cu Boadicea despre căsnicia Marcenat. I-am spus: „Cum poţi să fii iubit şi să nu iubeşti?” Zicând acestea şi deschizând cu ea pe Byron, din care mă pune să traduc, dau de versurile:

De i-ar fi fost mireasă Laura lui cea dragă,
Ar mai fi scris Petrarca sonete viaţă-ntreagă?

I-am spus lui Boadicea:

— Ambiţia *mea* ar fi să devin soţia lui Petrarca şi să reuşesc a-l face să scrie toată viaţa lui sonete pentru mine.

Mi-a răspuns cu seriozitate:

— Nu există asemenea pilde în literatură.

„Draga de ea!”

X

— IA TE UITĂ, IA TE UITĂ! ZISE colonelul, isprăvind de citit o scrisoare. Sibylle s-a logodit; Charles ne invită la nuntă şi o vrea pe Claire domnişoară de onoare.

— Sibylle logodită? exclamă doamna Forgeaud, părăsindu-şi dintr-o dată acul în scurta unui senior galben şi albastru. Dar nu are decât nouăsprezece ani!

— Ei şi? Ce vreţi să vă fac? Este logodită... Citiţi şi voi! Cu un domn Roger Martin, inginer la uzinele Larraque... Îl cunosc pe Larraque asta; constructorul de automobile; când a trecut pe-aici, Charles avea o maşină Larraque... Ştii, cu semnătura pe capotă... Ce le răspundem?

— Cum ce le răspundem? Visezi, Raoul? Nu *putem* refuza, spuse doamna Forgeaud cu suverană autoritate...

Dacă vrem să o măritǎm pe Claire, trebuie să o scoatem în lume. S-o găsi vreo rudă, în familia mea sau într-a dumitale, care să ne găzduiască la Paris.

Claire asculta. În doi ani se transformase într-un chip miraculos. După un şir de rapide şi aproape nesimţite metamorfoze, dintr-o fetiţă clorotică răsărise o domnişoară frumoasă. Părul de un blond deschis, pe alocuri auriu, ochii de culoarea acvamarinului uimeau; uneori, în privirea aceasta limpede, apărea o anume duritate; dar gura era spirituală, profilul delicat, cu linii hotărâte.

— Cine-ar fi crezut? îi spunea bătrâna Léontine. Acu semeni cu preabuna mămică a tatălui tău!

Claire semăna într-adevăr acum cu prima contesă Forgeaud; Doamna de pe Palier, cu păr lins şi batjocoritoare, al cărei portret îl pictase Ingres.

După îndelungi negocieri, doamna Forgeaud obţinu pentru o lună, de la o mătuşă din Hocquinville care se stabilise pentru un timp în Sud, un apartament şi chiar slugi. Aranjamentele acestea avantajoase au îngăduit familiei să o ia şi pe *miss* Brinker, astfel că sub vegherea ei porni Claire să descopere Parisul. Frumuseţea oraşului o făcu să scoată strigăte de admiraţie şi fericire.

— Eşti stranie, draga mea, zicea *miss* Brinker. Ai la dumneata, în Sarrazac, peisaje minunate; abia de le priveşti, iar aici te minunezi de fiece faţadă!

— O, dar aici, îi răspunse Claire, respirând cu încântare aerul uşor al Parisului, aici totul are viaţă, totul este omenesc, cald.. Am impresia că regăsesc un întreg paradis pe care îl pierdusem... Chiar şi numele: Luvrul, Panteonul, Notre-Dame!

Miss Brinker şi eleva ei îşi petrecură împreună dimineţile prin muzee. Claire privea îndelung fiecare tablou, îi plăcea să studieze în ghid istoria, compoziţia. Uneori, neplăcut impresionată de câte un subiect prea liber, *miss* Brinker se străduia să o smulgă din locul acela. Când Claire se opri în faţa tabloului *Romanii Decadentei* care, încununaţi cu flori şi tolăniţi pe paturi aurite, în faţa unor mese încărcate cu bucate bizare, ţineau înlănţuite femei pe jumătate goale, glasul institutoarei deveni stăruitor:

— *Come along! Come along!*[6]

Acelaşi lucru se petrecu şi în faţa adolescenţilor din marmură, cu virilităţi marcate şi dure. M*iss* Brinker se alarmă fără de rost. Singurul tablou pe care Claire păru

[6] Haide ! Haide ! *(Engl.)*

să-l contemple cu voluptuoasa nelinişte fu *Sacrificiul lui Callirhoè* în care o fecioară frumoasă, cu sânii descoperiţi, şi cununa de trandafiri, gătită cu valuri, aşteaptă moartea, cu simţirile pierdute, la picioarele marelui preot Coresus care se înjunghie cu pumnalul pentru a o salva.

— *Come along!* zise *miss* Brinker. Ce găseşti la tabloul ăsta?

Dar Claire, neclintită şi încordată, zăbovi în faţa acestui Fragonard dăunător. Vru să meargă, fireşte, şi la Comedia Franceză; văzu *Ifigenia* şi *Polyeucte*. Orice tragedie clasică părea să-i fie pe plac; iubea în ele catastrofele maiestoase, demnitatea palpitantă şi ceremonialul.

Ea însăşi avea când şi când, în glas, intonaţii teatrale.

— O, ce prinţesă îndepărtată ai devenit! observă verişoara ei Sibylle. Ei nu, ia te uita la ea, Roger! Nu găseşti că e frumoasă domnişoara mea de onoare?... Poate niţeluş prea palidă, niţeluş prea blondă... Ţi-ar trebui puţintel fard, Melisando... Vino la mine să te machiez.

Claire o urmă în camera de toaletă.

— Uite aşa, draga mea... Pometii... Buzele... Acum o umbră de rimel pe gene, pentru a pune în valoare albastrul ochilor... Şi gata... Tabloul e gata... Îţi vine straşnic, păpuşico!... Uită-te şi tu...

Şi o conduse pe Claire în faţa oglinzii. Roşul aprins de pe buze, genele devenite negre scoteau în lumina albastrul unduios al ochilor şi tonurile de grâu în pirg ale părului. Claire, căreia mama ei îi spusese atâta vreme că este urâtă, se păstrase modestă, plină de îndoieli; dar nu se putea opri să nu iubească uluitoarea imagine pe care i-o trimitea oglinda.

A doua zi doamna Forgeaud o duse la un croitor. Cel care dăruia rochiile de nuntă era unchiul Charles şi deschisese pentru cumnata sa credit la Doucet.

— Avem nevoie de două rochii, zise doamna Forgeaud vânzătoarei. Una pentru biserică... (Cunoaşteţi mostra,

este rozul acela, produsul dumneavoastră...) Cealaltă, decoltată, pentru seara în care va fi semnat actul... Sunt de părere să o fac din catifea neagră.

— N-o să prea fie ca pentru o fată tânără, îşi dădu cu părerea vânzătoarea, deloc încântată.

— Aşa este, dar fiica mea se poartă ca domnişoarele mai mari, iar catifeaua neagră îi scoate în evidenţă albul pielii.

O croitoreasă dibace, care se îndeletnicea cu probele, o îmbrăcă pe Claire cu un furou de catifea neagră, tivit cu hermină, apoi o puse să-şi tragă deasupra o rochie grea, de infantă, dintr-un pluş de culoarea jadului, pe care un guler cu broderie veneţiană o mai deschidea puţin. În picioare, tăcută, Claire îşi auzi cu uimire mama spunând croitoresei:

— Decolteul să nu fie prea închis... Umerii şi despicătura sinilor sunt ceea ce are ea mai frumos; să le dezvăluim vederii.

Speriată de privirea maternă care părea că-i cântăreşte carnea trupului, Claire se gândea la un tablou din Luvru reprezentând *Târgul de sclavi*. Pentru prima oară în viaţa ei înţelese că era stăpână pe un lucru ce avea preţ. Şi că lucrul acesta era ea însăşi.

Cu o seară înainte colonelul o dusese la operă să vadă *Faust* de Gounod. În trăsură, pe când se întorcea de la croitor, doamna Forgeaud îşi spuse părerea:

— Eu nu te-aş fi luat să vezi opera asta, găsesc că are un subiect dezgustător; tatăl tău, care de la o vreme nu-ţi mai refuză nimic, a vrut aşa; foarte bine, dar cel puţin să-ţi fie de învăţătură... Ai văzut ce i s-a întâmplat Margaretei dacă i-a dat ascultare lui Faust? În casa unchiului Charles vei întâlni tineri... S-ar prea putea să te curteze. Ţine-i pe *toţi* la o distanţă respectuoasă. Spune-ţi că suntem săraci şi că nu ai în viaţă decât o singură avuţie: puritatea ta de fată. Iată cu ce-ai putea atrage un bărbat. Dacă te laşi sărutată, dacă lumea începe să spună

că eşti o uşuratică, vei pierde în ochii lui orice valoare.

— Bine, mamă, dar dacă iubesc un tânăr şi mă iubeşte...

— Atunci trebuie să te ia de soţie. Ai auzit aseară: *Nu deschide poarta, mândro, dacă n-ai inel!* Ai înţeles, sper?... Iar un simplu inel nu ajunge... Căsătoria nu este o împerechere, ci o rostuire... Se cuvine ca cel care te vrea de soţie să-ţi poată oferi o viaţă decentă. Copiii nu se hrănesc cu iubire şi cu apă chioară. Trebuie să te gândeşti şi la tatăl tău, şi la mine.

Claire recita ca pentru sine:

De i-ar fi fost mireasa Laura lui dragă,
Ar mai fi scris Petrarca sonete viaţă-ntreagă?

— Am renunţat la orice lux, pentru a-ţi da o educaţie aleasă, urmă doamna Forgeaud. Ţi-am ales o institutoare minunată; cheltuim pentru tine, în luna aceasta cât stăm la Paris, veniturile noastre pe un an întreg. Se cade totuşi ca, într-o bună zi, să ne recăpătăm banii. Avem de menţinut un rang în Sarrazac, avem de reparat un castel. Interesul tău, ca şi al nostru este să asigurăm dăinuirea bunurilor noastre. Sarrazac se perpetuează în familia tatălui tău de o sută de ani. Dacă pui mâna pe un bărbat darnic, dacă se leagă cum am spera, de Limousin, viitorul este salvat. O fată de obârşia ta nu se gândeşte numai la sine; ea are datoria să salveze avutul familiei. Tatăl tău este un om foarte de treabă, dar nu un om de afaceri. Dumnezeu mi-e martor că nu mă plâng! Dar este datoria noastră, a femeilor, să luăm în mina soarta familiei.

Claire îşi spuse, ironică şi de gheaţă:

Voi şti la o adică, ascultătoare jertfă,
Să-ntind spadei lui Calchas un cap nevinovat.

Trăsura urca pe Champs-Elysées. Pe terasele

cafenelelor, perechi fericite respirau aerul primăverii. Mai mult ca să guste din viaţa aceasta se simţea Claire gata să se folosească de puterea încă nouă a trupului ei tânăr şi preţios decât pentru a drege şarpantele putrede ale castelului din Sarrazac. Dintr-o dată, îi fu recunoscătoare mamei pentru că-i vorbise cu atâta realism.

„Prefer aşa, gândi ea. Astăzi, cel puţin, Clytemnestra spune ce are pe inimă.”

Uşor batjocoritoare, Claire întrebă:

— Dar dacă îndrăgesc un bărbat sărac, mamă?

— Când nu vrea, acest lucru nu i se poate întâmpla unei fete înţelepte. Nu trebuie să dai crezare poveştilor din romane. Dragostea nu este o boală ce se ia ca un guturai. Este o atracţie pe care, la început, o poţi stăvili ori încuraja...

— Cu toate astea ai acceptat să te măriţi cu tatăl meu, care nu era bogat?

Se aştepta să fie bruftuita; dar, în decorul acesta nou, doamna Forgeaud părea să-şi trateze fiica de la egal la egal.

— Pe vremea aceea tatăl tău era socotit drept un om cu viitor strălucit... Chiar şi părinţii mei credeau că această căsătorie era pentru mine cea mai bună cu putinţa... Aveau trei feţe de măritat, trei feţe de aceeaşi vârstă, de vreme ce doar cu un an sunt mai mare decât gemenele... Pe drept ori nu, mă socoteau cea mai frumoasă dintre toate trei; tăiam surorilor calea... De altfel cea mai vârstnică *trebuia* să se căsătorească prima, aşa se obişnuieşte la noi... Poate că părinţii mei s-au cam grăbit...

Dar nu aveau cum să ştie că tatăl tău îşi va da demisia...

Cei din neamul Forgeaud alcătuiau o familie de militari vestiţi.

Claire, care privea cu însetare, răsfrânte în oglindă, vitrinele de pe bulevardul Victor Hugo, se gândea la

duetele Faust-Margareta, Paulina-Polyeucte. Ar fi vrut ca şi în viaţă iubirea să fie ca la teatru, o ceremonie sentimentală şi sublimă.

— Ai înţeles? întrebă mama.

— Claire răspunse: „Da, am înţeles”, dar în sine îşi spunea: „Am înţeles că sfaturile Clytemnestrei sunt monstruoase şi că nu trebuie să ţin seama de ele”.

Blaise Forgeaud veni să ia cina cu părinţii Clairei, la unchiul Charles, dar neîntovărăşit de soţie. Avea deja trei fete; Catherine aştepta cel de-al patrulea copil, astfel că nu mai ieşea în lume. Claire dori să-i facă o vizită; contesa Forgeaud o însoţi.

Apartamentul era foarte, foarte mic; un pat de copil în sufragerie, un altul în salon; prin uşa întredeschisă a unei bucătarii se vedeau scutece puse la uscat pe o sfoară.

Cele trei micuţe se certau, iar strigătele lor ascuţite făceau imposibilă orice conversaţie. Aţintindu-şi cu îndărătnicie ochii asupra Catherinei, Claire încerca zadarnic să regăsească transparenta frumuseţe a tinerei femei şi nu vedea decât două lucruri: un chip slăbit, gălbior şi un pântece convex, ovoid, a cărui nemăsurată deformare era şi mai vădită din pricina unei fuste prea strânse pe trup. Naşterea se apropia. Catherine nu vorbea decât despre biberoane, scutece şi alăptare. Cita cu mândrie „cuvintele” fără de noimă ale fetei celei mari.

— Îmi pare rău, spuse Catherine că nu voi fi de faţă la căsătoria Sibyllei... Dar sunt în luna a opta... Mi-ar fi trebuit nişte rochii făcute anume.

— Lasă, zise doamna Forgeaud, o cheltuială inutilă.

Familia Blaise Forgeaud locuia pe o străduţă din Auteuil, la liziera fortificaţiilor.

— Cu greu am putut-o recunoaşte pe frumoasa noastră Catherine de Sarrazac! îşi spuse Claire, la ieşire, părerea.

— Uite ce face sarcina dintr-o femeie frumoasă, zise doamna Forgeaud. Scump plătită clipa de plăcere!

Tulburată, Claire îşi întipări în minte fraza şi nu o uită

cât trai.

XI

CU ATÂTA VIGOARE SE ÎMPOTRIvise Sibylle ideii unei rochii de catifea neagră pentru seara oficierii căsătoriei, încât doamna Forgeaud se dăduse bătut.

— Ascultaţi-o pe Sibe! le povăţuise unchiul Charles.

Sibe ştie ce spune... Dar Claire? Ce zice ea, frumoasa asta mută? Să te aud, domnişoară Clairette?... Puţin îţi pasă, nu-i aşa?... Pluteşti deasupra tuturor nimicniciilor ăstora...

Aşadar, când Claire urca scara unchiului Charles, în seara intrării ei în lume, era îmbrăcată în tul alb. Un şal Marie-Antoinette, tivit cu dantelă de Valenciennes, îi dezvăluia gâtul şi umerii; o fustă scurtă în volane lăsa să se vadă pantofii de şaten. Pieptănată lins, cu cărare la mijloc, cu câţiva trandafiri prinşi la cingătoarea albastră, încerca, ori de câte ori trecea pe lângă vreo oglindă, o tresărire plăcută, pentru că se recunoştea în necunoscută aceea atât de frumoasă, îmbrăcată cu un gust desăvârşit.

Neprihănită-n totul, precum un crin sfielnic...

Alexandrinul acesta cânta în toată fiinţa ei. Oare îi aparţinea? Era, poate, vreo reminiscenţă? Bună, rea?

Ce importanţă avea asta? Pătrundea într-o lume ireală, sclipitoare, în care cristalele şi diamantele răsfrângeau

albul luminilor şi al umerilor. Munţi de flori albe în toate colţurile. Feciori în pantaloni bufanţi purtau platouri imense încărcate de cupe blonde şi licăritoare. „Balul Cenuşăresei”, gândea Claire. Se simţea vesela şi uşoară.

Sibylle i-l prezentă pe Claude Parent, cu care urma să facă obişnuita cheta din ziua nunţii.

— Eu l-am ales pentru tine, Claire, dintre toţi prietenii lui Roger, pentru că tu eşti un şoarece de bibliotecă...iar Claude vrea să scrie, a şi publicat nişte articole; sunt sigură că vă veţi înţelege de minune.

Jurnalul Clairei

3 mai 1913. Primul meu bal. *Lovely*! Sibylle mi l-a prezentat pe cavalerul meu de onoare, pe Claude Parent.

L-am cercetat cu ochi critic. Ca talie? Este bine. Înalt, mai înalt decât mine. Chipul? Nu arată rău. O romantică şuviţă de păr, ochi inteligenţi, obraji puţin prea plini. Ar avea nevoie de un regim care să-l facă să slăbească. Glasul? Ciudat. Puţin bolovănos. Familia lui trebuie să fie de la Correze. Elegantă? Nu peste măsură. Haina nu-i stă bine.

Cultură? Strălucită. Pentru prima oară pot vorbi cu un bărbat despre cărţile pe care le iubesc. Nu numai că le cunoaşte pe toate, dar şi multe altele de care eu nu ştiu. Cariera? A luat Concursul pentru afacerile străine şi urmează să fie numit ataşat de ambasada la Stockholm. Îl invidiez.

Impresia pe care i-am produs-o? Bună, cred. Şi-a dat multă osteneală să fie pe plac Clytemnestrei...

*

Claude Parent, îndatoritor şi cu darul vorbirii, se apucase de îndată să descrie Parisul şi lumea acestei

provinciale a cărei frumuseţe îl măgulea:

— Vino să vezi darurile... Unul este amuzant, reprezintă macheta vilei oferite lui Roger de către patron...

Da, Larraque este omul căruia îi place să-şi ţină în jur colaboratorii, până şi în vacanţă... De aceea a cumpărat în Bretagne o peninsulă, unde a construit case pe care le oferă ori le împrumută prietenilor.

— Este, deci, foarte bogat?

— Larraque?... Pui întrebări adorabile! Mi se pare că dă de lucru la treizeci de mii de muncitori... Larraque este un Ford francez, dar un Ford care nu face doar automobile... Fabrică şi locomotive, maşini agricole. Într-o zi Roger m-a prezentat. Este un personaj oarecum uimitor.

— Inteligent?

— În meseria lui, da, fireşte... Puţin confuz ori de câte ori pretinde că reconstruieşte lumea, ceea ce i se întâmplă când şi când, că tuturor bogătaşilor... Nu ai băgat de seamă că oamenii cu prea multă putere sau prea avuţi se smintesc?

— Nu am cunoscut niciodată oameni cu putere, zise Claire.

— Ai noroc! Pe cine ai cunoscut?

— Am cunoscut arendaşi, vecini din sat, apoi pe Goethe, Shakespeare, Racine, Balzac...

— Nu-i chiar rău, să ştii! Îţi place Racine?

— Mai mult ca oricare altul. Am văzut, joi, *Ifigenia*, la Comedia Franceză, dar ştiam piesă pe dinafară.

— Fără îndoială că eşti singura de-aici, în seara asta, care ştie *Ifigenia* pe dinafară! Verişoara dumitale Sibylle e mai degrabă genul „stea de plajă”. Îmi place mult Sibe, este o camaradă bună şi sunt sigur că va fi şi o soţie minunată, dar nu deschide niciodată o carte, nici un pian... Cred că la ea asta e un principiu.

— Dar dumneata? întrebă Claire cu îndrăzneală. Dumneata ce faci? Ce-ţi place?

— Ce fac? Un stagiu la Quai d'Orsay[7]... Ce-mi place?

Meseria pe care o am, istoria, anumite cărţi. Îi cunoşti pe Gâde, Claudel, Barres? Nu?... Ah! Iată decalajul dintre cei de la ţară şi parizieni; eşti încă la clasicii de ieri...

De altfel nu-i lucru sigur că ai fi în pierdere... Oricum însa, trebuie să ajungi la zi. Ai văzut baletul rus?

— Nu... E bun?

— Trebuie să-l vezi neapărat! hotărî Claude Parent pe un ton răspicat. Înţelegi, o să-ţi ofere în trei ore un fel de sinteză a artei moderne... Costumele sunt ale lui Bakst; libretele poartă semnătura lui Cocteau şi Ménétrier; partiturile sunt de Dukas, Ravel, Stravinsky, Debussy... Vei căpăta astfel imaginea timpului nostru.

Mândra la începutul discuţiei, Claire se simţea acum ruşinată că nu cunoaşte atâtea personalităţi, atâtea opere pe care tânărul acela părea să le socotească ilustre. Orchestra începu un tangou. Claude Parent se ridică:

— Dansezi?

Claire luase câteva lecţii, dar încerca o anume repulsie la gândul de a se apropia aşa mult de un bărbat. Cum să îndure rochia ei de tul atât de proaspătă contactul unor mâini greoaie? „*Neprihănită-n totul, precum un crin sfielnic*...” Piciorul lui Claude Parent atinse pantoful alb.

„O să-mi facă pete şi, pe deasupra, o să-mi frângă glezna... Doamne! Are putere, nu încape îndoială... Vai de mine! Iar tangoul pe care îl dansează nu este cel al lui Ro berto...” Ce plictis! Nu ar fi fost mai bine să şadă lângă ea şi să vorbească? îl găsise interesant, foarte informat, bun de „răsfoit”. Dar se temea, pentru rochia-i albă, de mâinile acestui dansator gras. „Fruntea i se acoperă de broboane”, gândea Claire. „Semn rău. Trebuie să se odihnească.”

— Să ne aşezăm, zise ea. Sunt obosită.

Găsiră un colţişor liniştit într-un salon în care muzica, răzbătea doar când şi când, în valuri:

[7] Sediul Ministerului de Externe al Franţei. *(N.t.)*

— Sibylle mi-a spus că ai scris articole, urma Claire.

— O, nu mare lucru. În afară de un studiu asupra lui Barres de care sunt destuii de mulţumit... Şi dumneata, mi s-a spus, şi dumneata scrii?

— Cine s-a apucat să-ţi spună asta, roşi Claire, Sibylle? Ei bine, o să-i spun eu ce gândesc despre ea!. Îmi jurase doar ca... Da, am scris versuri, câteva, pentru mine, dar atât de proaste, încât le voi distruge.

Unchiul Charles, care tocmai trecea, strălucitor în jiletca-i albă încrucişată pe piept şi cu o rozetă uriaşă, le adresă un zâmbet larg:

— Ei, frumoasă Clarisse!... Ne distrăm?

Nu aştepta însă răspunsul.

— Dar Larraque? îşi întrebă Claire însoţitorul. E pe-aici?

— Nu. Nu vine niciodată la asemenea serate, îi răspunse Claude Parent. Nu poate fi văzut decât în mijlocul micii sale curţi... Menţine în juru-i mister... Fiindcă are treburi multe, zice el, şi fiindcă găseşte firesc ca restul omenirii să-şi treacă viaţa aşteptând bunul său plac... Ca să fii, precum Roger, unul dintre favoriţii săi, nu ajunge să lucrezi pentru el; trebuie să-i împărtăşeşti gusturile, plăcerile, dezgusturile... Prietenia unui Larraque este, poate, o binefacere a zeilor dar, dacă ar fi să-i dau crezare lui Roger, este o binefacere care se plăteşte şi încă foarte scump!... Te interesează?

— Numai pentru că va fi patronul Sibyllei... Vreau să spun al soţului ei.

— Ai spus bine: şi al Sibyllei... Verişoara dumitale va face de-aci înainte parte din echipă... Larraque este un ins absorbant.

— Pentru că este absorbit? întreba Claire.

Claude Parent se mira dintr-o dată pentru câtă plăcere avea să stea de vorbă cu o copilă. Ce spirituală putea fi provinciala aceasta cu ochi limpezi.

Puţin mai târziu, întâlnind-o pe Sibylle care circulă printre grupuri, utilă şi familiară, Claude îi spuse:

— Sibe, trebuie să-ţi mulţumesc... Mi-ai dăruit o tovarăşă agreabilă.

— Eu?... A, vorbeşti de verişoara mea Claire?... Adevărat? Nu-i prea „Sarrazac” pentru dumneata?

— Deloc. Este spirituală şi originală.

— Mare noroc, observa Sibylle. Unchiul meu Raoul e un urs, nu altceva... Mă rog, dacă ursoaica cea mică e drăguţă, cu atât mai bine... Unde ai lăsat-o?

— Dansează cu tânărul Lacour.

— Drace! îşi alege numai băieţi pe sprânceana puiul ăsta de urs!

Ceva mai târziu, Claire veni să se aşeze lângă Parent.

— Cum îl găseşti pe Lacour? întreba el.

— Stupid şi grosolan, declara cu severitate Claire, privindu-şi neliniştită tulul boţit al corsajului.

Preachipeşul Lacour îi vorbise despre Auteuil, despre Longehamp, despre afacerile tatălui său şi despre bârfelile mondene privind perechile pe care ea nu le cunoştea.

Fusese neplăcut impresionata când îl auzise enumerând legături adultere ca pe nişte relaţii fireşti, admise. Era fericită că-l regăsea pe Claude Parent care, cel puţin, avea cu ea prieteni comuni; pe Hamlet, pe Britannicus, pe Fortunio.

— Eşti severă, observa Claude.

— Nu, dar găsesc că viaţa este scurtă şi că trebuie să-i umpli toate clipele... Eu mai cu seamă, care mă voi reîntoarce în deşertul meu, trebuie să savurez fiecare minut petrecut la Paris... Prostiile acestui băiat atât de plin de sine m-au scos din fire... Spune-mi lucruri foarte importante!

— Îţi pot spune că eşti cea mai fermecătoare fiinţă de pe lume. Este important?

— Ar fi important, dacă ar fi şi adevărat, dar...

În spatele lor se auzi un glas:

— Mare plictiseala... Ce-ar fi să ne mutăm în altă

parte?...

Întoarseră capetele: era frumosul Lacour. Claire şi Claude schimbară între ei un zâmbet de milă.

Cu aceeaşi plăcere îl revăzu pe Claude Parent în ziua căsătoriei, la Saint-Augustin. Ceremonia însemna pentru ea un ceas de încântare. Prin toate ale ei: frumuseţea sunetelor de orgă şi a corurilor, lumina catifelată din biserică, florile, armonia celor douăsprezece rochii roz care păreau să cânte la unison un imn de mare bucurie, cuvintele simple şi nobile ale preotului şi zgomotul solemn al halebardei paznicului bisericii, care păşea înainte, spre altar.

După biserică şi dejun, o însoţi pe Sibylle până la casa ei. Taiorul de călătorie al verişoarei sale era aproape o capodoperă. Deodată, Claire descoperi în propria-i inimă, nu fără anume nelinişte, o nesăţioasă sete de lux şi fericire. Claude Parent veni să-şi ia rămas bun:

— Mi-ai mărturisit că scrii versuri, spuse el. Îmi vei trimite şi mie câteva?

— Nu ştiu. Dacă îmi va îngădui mama...

— *Dacă-mi va îngădui mama*!... Cât eşti de drăguţă!... Tare aş vrea să te păstrez aici la Paris, pentru mine... Eşti unică!

„Oare ce-a vrut să spună?” se întreba ea, când se întoarse acasă.

S-ar fi zis că-i plăcea să şadă cu ea, de vreme ce nu o părăsise nici la familia Forgeaud, deşi după slujba nimic nu i-ar fi fost mai lesne.

— A, *miss* Brinker! exclamă ea, când rămase singură cu institutoarea. Aş vrea să am şi eu parte, într-o bună zi, de un măritiş aşa de grandios ca al Sibyllei...

Miss Brinker îşi trase mănuşile cu un gest de dezgust, pierzându-şi obişnuitul control asupra propriei sale persoane:

— Cum poţi spune aşa ceva, scumpa mea? Nu înţelegi

că ceremonia, muzica, tămâia, florile albe nu se afla acolo decât pentru a masca actul groaznic ce urmează a se împlini? Gândeşte-te la înfiorătoarea scenă care va avea loc deseară, gândeşte-te la verişoara dumitale dăruită, fără de apărare, acestui bărbat!... Nu ştii ce înseamnă o noapte a nunţii? Îţi imaginezi umilinţa de a te dezbrăca în faţa unui bărbat? De a rămâne goală la libera lui voinţă?...

O, ce poate fi mai cumplit!

În timp ce îşi descheia rochia roz, Claire o privi pe *miss* Brinker cu oarecare milă.

XII

DUPĂ LUNA ACEEA PETRECUTĂ la Paris şi după îmbătătoarea fericire de a place, Sarrazac păru tare monoton. Imaginea pe care Claire şi-o făurise cândva despre viaţă i se părea acum naivă şi amăgitoare, înţelesese cât de mic era locul pe care părinţii ei îl deţineau în rânduiala lumii. Unchiul Charles şi Sibylle ocupau un rang mai vrednic, de invidiat, dar până şi ei nu erau decât nişte pioni fără importanţă, într-un joc ale cărui piese cheie se aflau altundeva. Oare mai avea putinţa, ea, Claire Forgeaud, să câştige partida vieţii? Ceasuri întregi îşi privea, cu rece obiectivitate, chipul în oglindă. Că era în stare să atragă atenţia unor bărbaţi, de asta nu se mai îndoia. Putea-vă oare să cucerească un erou vrednic de visele ei, un erou care să o smulgă din monstruosul plictis? Dar dacă nu va izbuti, ce alte mijloace avea spre a birui? Cu o înduioşare amuzată şi uşor zeflemitoare, îşi amintea de un vers din copilărie:

Sfânta de-aş fi, regină sau mare curtezană!...

Regină! Ar fi trebuit să cucerească un rege şi, cu toate că dădea cuvântului un înţeles pe deplin simbolic, nu vedea cum i-ar putea fi hărăzit un asemenea noroc! Curtezană? Ştia acum ce anume înseamnă şi cuvântul acesta, iar reflecţiile auzite la Paris o făcuseră să priceapă că multe femei aşa-zis „preacinstite” erau, în fapt, curtezane.

„Chiar şi Clytemnestra m-ar vinde de-ar putea, gândea Claire. Foarte scump... Legal şi religios... Dar m-ar vinde... Agamemnon ar spune sigur, cu un sentiment de mulţumire: «Vântul îmi este iarăşi prielnic şi îmi readuce olanele pe acoperiş...» Iar Calchas ar avea menirea să celebreze ceremonia... O foarte frumoasă ceremonie... Halebarda omului bisericii ar lovi dalele... Un târg solemn şi vrednic de preţuite.. Apoi, seara, ar trebui, cum zice *miss* Brinker, să rămân goală, la bunul plac al cumpărătorului... Dar o fată tânără n-are voie să spună asemenea lucruri, nici măcar să le gândească. Până şi *miss* Brinker nu le rostise decât într-un moment de isterie... Totuşi, aşa este lumea...”

Mai rămânea sfânta. Claire se păstra catolică, supunându-se practicilor religiei sale; era credincioasă, dar într-un fel călduţ pentru care se mustră. La gândul unei iubiri curate, spirituale şi calde, ca iubirea gisanţilor, ca cea a cuplurilor lirice nu voia să renunţe. I se mai întâmpla ades să scrie pentru ea însăşi versuri în Caietul roşu:

Visează ţesătoarea la câte-au fost cândva.
Se pleacă-n somn obrazu-i peste depanatoare.
Visează la viteazul ce-n inima-i răsare,
La plasa ce-o-nfăşoară-n strânsoare tot mai grea.

La cel ce-o să sfărâme zăbrelele din prag.
Ca să răzbească pîn’la firava Melusină...
Ce-i lumea! Verişoară vicleană şi haină,
De ce-ai dat oare taina cea mare în vileag?

Ci uite, trece-un licăr de rază prin perdele,
Un braţ vânjos dă-n lături canaturile grele
Şi somnul mi-l destramă, fierbinte, sărutarea.

Să te primesc degrabă în inimă, cu dor,

Şi să mă bucur, poate, stăpân izbăvitor,
Că-mi eşti atât de-aproape, sau să-mi regret visarea?

Iarna lui 1913-1914 şi-o petrecu toată citind cu ardoare. Cărţile recomandate de Claude Parent nu puteau fi găsite în Sarrazac, în afară de cele ale lui Maurice Barrès, dar pe Gâde şi pe Claudel îi împrumuta prin organistul Marcel Gontran. Şi îi plăcură. Din Anatole France, despre care Claude pomenise de asemenea, doamna de Saviniac avea *Crimă lui Sylvestre Bonnard* şi *Thaïs*.

Ca toţi anglo-saxonii, *miss* Brinker gusta ironia cristalină a lui France şi i-o spuse Clairei, care făcu o mutrişoara destul de dispreţuitoare:

— Scrie bine, da, răspunse ea, chiar prea bine. Nu ia viaţa în serios... Suferinţa şi dragostea sunt pentru el doar pretexte în fraze bine dăltuite. Mie îmi place ca un scriitor să se dezvăluie întreg. Îmi plac: *Înţelepciune* şi *Destin* de Maeterlinck; îmi place *Jean Christophe* de Romain Rolland; îmi place *Roadele pământului* a lui Gâde.

— Draga mea, nu ai simţul umorului, zise miss Brinker.

— Cum să nu, în viaţă cred că am un anume simţ al umorului, cel puţin încerc; în artă, nu doresc că artă să fie teribil de serioasă. Umorul mi-l strica până şi pe Dickens-ul dumneavoastră care, când vrea, ştie să fie totuşi tare trist.

— Să nu mai spui niciodată aşa ceva, sări *miss* Brinker, neplăcut impresionată, ca de un blestem.

Claire îi scrise Sibyllei, fiindcă voia neapărat să afle vesti privind viaţa conjugală a verişoarei şi primi un răspuns scurt, aşternut cu scrisul acela mare, îndrăzneţ, impersonal şi atât de asemănător cu Sibylle însăşi:

„Ai fost drăguţă că te-ai gândit la mine, micuţa mea Claire. Nu am timp să scriu, fiind ocupată cu mobilarea

apartamentului şi, închipuieşte-ţi, cu a unei garsoniere moderne pentru Albert Larraque! Da, patronul îmi face onoarea să aibă încredere în gustul meu! O responsabilitate înspăimântătoare, care-l face pe Roger să tremure. Eu nu. Am impresia că l-am înţeles pe patron şi că am asupra lui o oarecare influentă... «Numai de-ar ţine!», zice tata. Dar dacă ţine, suntem făcuţi. De pe acum, la şarja Forgeaud, rânduielile Larraque asigură o nouă prosperitate. Lucru pentru care tata mă binecuvântează şi mă copleşeşte cu daruri. Viaţa este frumoasă! Dar tu, Melisando, ce faci? Gândeşte-te să te căpătuieşti şi tu curând. Multe persoane îmi vorbesc, aici, de tine. Tata zice: «Da' domnişoara Clairon, Clairette, Clara? N-are de gând să vină pe la noi?» Claude Parent nu te uită; acum se găseşte la legaţia din Bruxelles şi vine din când în când la Paris. Frumosul Lacour, care a dansat cu tine, este logodit; se însoară cu cineva din petrol. Închei acum în mare grabă, văd că bucătăreasa face nişte ochi la mine!... Patronul ia diseară masa la noi şi este înnebunită. N-are de ce; el habar n-are ce mănâncă. Nu-i ca tata! Te sărut, îngeraşule!

Sibe

P.S. Mă întrebi cum îmi place măritată? E nostim şi deloc plicticos."

În păşunile şi crângurile Sarrazacului vara anului 1914 se dovedi frumoasă. Fericită că se putea scălda în căldura aceea aurie, Claire se plimba ziua întreagă cu tatăl ei sau cu *miss* Brinker, care îi era acum mai mult prietenă decât institutoare şi căreia îi zicea, pe un ton familial, „Missy". Frumuseţea nopţilor îi inspiră un sentiment de aşteptare fericită. Ce aştepta oare? se gândea cu speranţa că aştepta iubirea. Dar veni războiul.

Peste Sarrazac, unde doar colonelul Forgeaud citea în gazete telegramele externe, războiul acela din 1914 căzu

ca o furtună iscată din senin. Însuşi colonelul, care prevestise catastrofă în 1909 şi în 1913, încetase să mai creadă în ea în 1914. Fu numaidecât mobilizat. Timp de cincisprezece zile comandă un regiment de rezervă în armata Lanzerac; apoi, când Joffre începu să pună „în disponibilitate", un mare număr de generali inapţi, i se încredinţă lui Forgeaud – care era brevetat şi ale cărui notări, înainte de dizgraţie, fuseseră strălucite – o brigadă. În bătălia de la Marna, generalul Forgeaud avu o conduită frumoasă, fu rănit de o schijă în pulpă şi, întrucât era diabetic, muri din pricina acestei răni de altfel uşoare.

Doamna Forgeaud îşi suporta, curajoasă, doliul. Eroismul soţului îi asigura un prestigiu local de care avu parte din belşug. Prea-plină de glorie şi de suferinţă, Claire ar fi vrut să plece pe front, ca infirmieră; dar mama ei nu-i îngădui.

Dintre scrisorile primite la moartea tatălui, cea mai emoţionantă veni de la Claude Parent. Ca diplomat, el ar fi putut scăpa lesne de mobilizare, dar era locotenent în rezervă şi ceruse să meargă pe front. Din întâmplare, fusese vărsat la brigada Forgeaud în momentul bătăliei de la Marna. În scrisoare, schiţa un frumos portret al comandantului sau: „Dacă generalul Forgeaud ar fi supravieţuit, scria Claude, ar fi devenit unul dintre marii noştri oşteni. Avea instinctul câmpului de bătaie şi un curaj nedrămuit..."

Claude Parent primise el însuşi Crucea de Război şi fusese avansat căpitan. Descria cu emoţie soldaţii de sub comanda sa şi strecura în istorisirile de front evocări literare care o emoţionau pe Claire.

Şi întrucât spunea că-i ducea în raniţă pe Vauvenargues şi Vigny, vru să-i citească şi ea. Răspunzând lui Claude Parent, îi pomeni despre impresia lăsată de aceste lecturi. El îi mulţumi, pe cât de repede o îngăduia poşta în armată, pentru acea „peste măsură de

încântătoare, de profundă şi chiar foarte frumoasă scrisoare, care mi-a făcut mult bine. Sunt atât de singur în tranşeele mele, între moarte şi oamenii mei, încât imaginea unei lumi ca a dumitale, în care mai supravieţuiesc muzica, florile, ideile îmi este o tovarăşă preţioasă". În încheiere spunea: „Şi fiindcă acum există nave de război, vrei să fii a mea?" Ea acceptă, se obişnui să-i scrie săptămânal şi chiar să-i trimită versuri anume închinate lui.

El se simţi cu atât mai mişcat, cu cât era trist, departe de toate, în necurmata primejdie, amintindu-şi cu admiraţie de dansatoarea sa cu ochi de culoarea acvamarinului. Îşi împodobea versurile cu expresii ca: „prietenie", „scumpul meu prieten", fiindcă i-o cereau ritmul sau rima. Licenţele acestea poetice îl înflăcăraseră pe căpitanul Parent. Îndrăzni să vorbească despre dragoste:

„Ceea ce voi scrie acum ar putea fi socotit temerar – ori indiscret – în alte împrejurări, dar a-ţi spune că te iubesc, aici sub nasul nemţilor care, la numai o sută de metri, ocupă creasta Colinelor, este astăzi pentru mine o cale de a-mi afirma credinţa în Franţa. Există, te asigur, clipe în care, în faţa grozăviei acestor grămezi de leşuri, mă scutură un fior de îndoială sau de revoltă. Îmi spun: «La ce bun? Viaţa nu preţuieşte oare mai mult decât gloria şi chiar mai mult decât onoarea?» Şi atunci mă gândesc la dumneata; îmi aduc în faţa ochilor chipul dumitale fermecător, părul ca de în, ochii limpezi; îmi zic: «Ne batem pentru ca astfel de femei să rămână franceze, mândre de noi, sigure de ţara lor...» Şi răspunsul acesta al eului meu îndrăgostit către eul meu nefericit, al eului meu donquijotesc către eul meu Pânza izbuteşte să mă convingă şi să mă liniştească.

La urma urmei, reveriile oricărui francez sunt un necontenit dialog între istorioarele populare şi poemele

epice ale evului mediu. Mulţumită dumitale, epopeea triumfă în inima mea şi ştiu foarte bine că cei mai buni oameni ai mei, încântătorul meu locotenent, bravii mei sergenţi păstrează cu toţii, într-un ungher al minţii lor, imaginea delicată a unui profil de femeie care îi ocroteşte şi le dă încredere. Sfânta Clara din Sarrazac, roagă-te pentru mine!”

Când îi răspunse, nu vorbi despre declaraţia aceasta, dar nu protestă şi îi îngădui lui Claude să continue a-i scrie pe acelaşi ton.

XIII

DOAMNA FORGEAUD ŞI CHIAR *miss* Brinker priviră cu anume nelinişte interesul manifestat de Claire faţă de o corespondenţă neclandestină, dar din ce în ce mai caldă şi chiar pătimaşă. Era greu să te opui, în vreme de război, unei prietenii care începuse prin comuniunea de simţăminte închinate amintirii unui erou; totuşi, doamna Forgeaud îşi îngădui să o avertizeze cu prudenţă:

— Fireşte, nu vreau deloc să-l lipsesc pe băiatul ăsta – care azi-mâine poate fi ucis – nici de interesul pe care i-l porţi, nici de scrisorile tale, dar fii atentă. Nu te înflăcăra. La ce te-ar putea duce toate astea? Nu la o căsătorie...

— De ce? întreba Claire.

— Ar fi o nebunie... I-am cerut lui Charles informaţii despre tânărul acesta. Este un băiat drăguţ, inteligent, curajos, împotriva căruia nu ai nimic a spune. Numai că este fiul unui profesor pensionar care nu posedă, propriu-zis, nimic... Ce se poate alege, după război, din căpitanul Parent?. În cel mai bun caz, un secretar de ambasadă în cine ştie ce colţ îndepărtat... Dar un secretar de ambasadă sărac şi însurat, împovărat curând de copii mici... Ai duce o viaţa grea şi ridicolă.

— Nu văd deloc de ce ar fi ridicolă, observa Claire. Nu mi-e teamă de sărăcie... Sunt gata să fiu gospodină.

— Aşa se spune, de obicei, Claire!... Şi-apoi, odată clipa

venită, regreţi amarnic asemenea lăudăroşenii... Te cunosc; eşti orgolioasă; ai suferi mai mult decât oricare alta dacă ai deveni cenuşăreasa unei ambasade.

— Claude nu este doar un diplomat. El vrea să scrie, în meseria lor, romancierii izbutesc.

— Claire, nu cred că băiatul ăsta va deveni vreodată un mare scriitor şi nici măcar un mare diplomat. Şi-apoi, ca să-ţi spun adevărul, mi s-a părut destul de vulgar, în pofida culturii sale. Are un accent ciudat, iar în privinţa talentului nu uita că până în prezent n-a produs nimic. Oamenii de geniu debutează mult mai devreme!

— Nu toţi, i-o întoarse Claire. A şi scris de altfel un foarte frumos articol despre Barres.

În realitate, ataşamentul acesta pentru Claude Parent era făcut mai mult din îndărătnicie şi imaginaţie. În afară de mesa romantică de pe frunte, abia de-şi mai amintea chipul lui. Dar scrisorile căpitanului deveneau tot mai sentimentale şi mai lirice, iar în iunie 1915, după o rănire uşoară, Claire îl lăsă să vorbească de logodnă. „Dacă ai îngădui-o, scrise el puţin mai târziu, aş profita de permisia mea de convalescenţă şi aş veni în regiunea dumitale, ceea ce mi-ar fi uşor, deoarece am un unchi la Brive.”

Cerându-i-se părerea, doamna Forgeaud nu făcu stângăcia de a se opune:

— Nu-ţi interzic, desigur, să primeşti un ofiţer care s-a aflat sub comanda tatălui tău. Dar, pentru început, nu vreau să vină la noi... Tot ţinutul ar spune că eşti logodită... Dacă vrea să ia masa prin apropiere, la hotelul Brantôme de exemplu, unde să ne întâlnească aşa, ca din întâmplare, n-am nimic împotriva.

Pe drumul spre Brantôme, în timp ce Larnaudie îşi mânuia biciul şi limba spre a da ghes cailor vlăguiţi, doamna Forgeaud continua, cu netulburata viclenie, să mineze, poziţia căpitanului Parent;

— Nu-ţi cer decât un singur lucru, zise ea fiicei sale.

Păstrează-ţi simţul critic... Observă... Priveşte; ascultă-l... Dacă îţi place cu adevărat, atunci... Dar cunoscându-ţi gusturile, m-aş mira...

Claire încerca să nu se lase câştigată de părerile mamei sale, încerca să imagineze, pe malul râului, sub sălciile pletoase ale drumului-promenadă, un duet eroic, lipsit de orice notă falsă. Văzduhul vestea furtuna, iar caii, sâcâiţi de muşte, îşi măturau crupele cu coada. Doamna Forgeaud închisese ochii. Hurducăturile trăsurii pe pavajul din faţa hotelului Brantôme o treziră. Claire revăzu eu plăcere ierburile grase culcate pe fundul apei cristaline a Dronnului şi frumosul pod cotit, sculptat cândva de călugării mânăstirii. În faţa hotelului, un ofiţer măsura cu paşi mari pavajul vrâstat de muşchi şi, de cum zări trăsura, porni grăbit spre ea.

— Ce drăguţ din partea dumneavoastră! spuse el, ajutând-o pe doamna Forgeaud să coboare.

Claire îl privea miratã. Cât stătuse în spital se îngrăşase, astfel că uniformă îi stă strânsă pe trup, gâtuita pe alocuri în dreptul nasturilor. De atâta mers prin soare, faţa i se înroşise: era lac de sudoare şi gâfâia. Chipiul, prea strâmt, îi dungase fruntea cu o linie piezişă aducând a cicatrice. Părea obosit şi mult mai vârstnic decât la balul Sibyllei. Doamna Forgeaud se arătă peste măsură de prietenoasă.

— Sunt încântată să vă văd; sper că veţi lua masa cu noi.

Apoi îl întrebă despre generalul Forgeaud. Îl descrise în picioare, cu bastonul în mină, nepăsător sub gloanţe.

— Mult prea viteaz poate, adăugă el. Experienţa ne-a învăţat repede că datoria comandantului nu este să se expună fără rost.

Până la ora mesei, le vorbi despre viaţa de tranşee – grea, sordidă, monotonă.

— Închipuieşte-ţi, îi spuse el Clairei, scrisorile dumitale nimerind într-un asemenea infern... Pala aceasta de aer

proaspăt...

Doamna Forgeaud îl întrerupse, candidă, pentru a reglementa chestiunea meniului.

— Ştii, zise ea, în provincia noastră bucătăria este pe bază de trufe... Omletă, puiul, pateul de ficat, toate cu trufe... Vă plac?

— O, doamna! Totul mi se va părea delicios...

Într-adevăr, mânca mult, cât patru, goli singur toată sticla de Mombazillac, vin dulce dar vârtos, iar la sfârşitul mesei trebui să-şi dea drumul la centură. Când propuse o plimbare pe jos, doamna Forgeaud răspunse, uimind-o pe Claire...

— Nu am chef să merg prin soare. Îmi stârneşte migrenă... O să stau. Aici, la umbră, dar asta nu va împiedica pe voi, tinerii, să vă plimbaţi pe unde aveţi poftă... Vă aştept; nu-mi duceţi grijă; n-am citit ziarele de dimineaţă... Mergeţi, copii, mergeţi... Aveţi timp două ore.

Claude îi strecură o privire plină de recunoştinţă şi plecă cu Claire spre Parcul Călugărilor. Pentru întâia oară în viaţa ei, Claire rămânea singură cu un bărbat care, pe deasupra, îi trimisese scrisori de dragoste. Ce avea să-i spună? Aştepta cu o curiozitate pe care ea însăşi se miră că o simte obiectivă, detaşată. Tonul corespondentei lor fusese atât de artificial, încât reluarea lui în viaţă, când în fapt abia se cunoşteau, ar fi fost ridicol, cu neputinţă. Claude părea stingherit şi, pentru a-şi ascunde tulburarea, adoptă un ton cavaleresc care o surprinse şi o răni. Ar fi putut place cu uşurinţă, dacă ar fi mărturisit, firesc, că situaţia i se pare stânjenitoare, dar Montbazillac-ul şi căldura îl congestionaseră şi, ca să poată învinge toropeala care îl biruia, repezea cuvintele, ceea ce îi sublinia şi mai mult vorbirea bolovănoasă.

Când în timpul lunilor trecute, în singuratica-i viaţă din Sarrazac, Claire îşi imaginase întrevederea aceasta, o preschimbase într-un rechizitoriu împotriva mamei sale, într-un conciliabul de îndrăgostiţi persecutaţi; iată însă ca,

în timpul dejunului, doamna Forgeaud nu numai că nu se arătase potrivnică, dar fusese chiar prima care vorbise de o eventuală căsătorie. Spusese că nu este ea femeia care să intervină în viaţa intimă a fiicei sale, dar că trebuia să se ţină seama de două lucruri: de ajungerea ei la majorat şi de terminarea războiului.

— Cât de înţeleaptă este doamna, mama dumitale! se arătă Claude încântat. Fireşte, sunt primul care nu vrea să lase în urmă o văduvă de douăzeci de ani. Viaţa unui ofiţer de infanterie nu reprezintă, în războiul acesta, un risc avantajos, ar spune companiile de asigurări...

Fraza aceasta nu-i plăcu Clairei. După el, odată cu terminarea războiului, căsătoria lor devenea lucru sigur. De ce? Îi făgăduise oare ceva? Dar ştia oare ea însăşi ce voia? Şi-apoi, încotro o conducea acum, pe drumul acela bolovănos ca şi glasul lui? îşi pusese în gând să se aşeze cu ea pe o bancă din insula Călugărilor, una din acele bănci de piatră, oarecum romantică şi ocrotită de un acoperiş sculptat; dar toate erau ocupate de bătrâni din ospiciu care îşi fumau pipa, scuipau, se încălzeau la soare şi păreau hotărâţi să şadă acolo până la Judecata de apoi.

— Oamenii aceştia, zise Claude, mă duc cu gândul la bătrânii care, de pe zidul Troiei, priveau la trecerea Elenei.

Claire nu răspunse; se simţea tristă şi descurajată. Şi atunci, întrucât căldura devenea de neîndurat, el propuse să intre într-un han cu frunzare, aflat în marginea drumului. Claire îl urmă, neîncrezătoare, sfârşită. Locul era murdar, respira sărăcie. Găinaţi împestriţau scaunele verzi cu şipci frânte. Claire, care purta o foarte gingaşă rochie de muselină albă, în pliseu soleil, schiţă un gest de nerăbdare, apoi se mustră: „Bietul băiat! Câte nu vede prin tranşee. Noi, cei din spate, nu avem dreptul să ne plângem.” îşi desfăşură batista pe o bancă şi se aşeză, curajoasă; în faţa ei, Claude

Îşi ştergea fruntea brobonită de sudoare. Încerca un

surâs drăgăstos;

— Aşteptarea mi se va părea nesfârşită, spuse el.

— Aşteptarea? întreba ea. Ce aşteptare?

— O, Claire! Aşteptarea căsătoriei noastre, a păcii...

— Ne vom scrie, veni răspunsul.

Se miră ea însăşi de iritarea ce răzbătuse în glasul ei.

Apăru o slujnică arţăgoasă; nu era ora de masă.

— Ce vor să servească domnul şi doamna?

— Claire nu avea pofta de nimic. El comandă „două siropuri de agrişe cu sifon”, dar de îndată ce paharele se găsiră pe masă, câteva viespi începură să le dea târcoale şi să zumzăie în jurul celor doi tineri.

— Fireşte, zise el, ne vom scrie. Îţi ador scrisorile...

Ah, ce vietăţi scârboase! exclamă el, alungind o viespe...

Da, scrisorile dumitale sunt încântătoare, adevărate piese antologice... Sunt tare mândru că le-am inspirat... Ştii că le port în dolman, pe inimă? Sunt sigur că ar tăia calea unui glonte.

Claire îşi spuse: „Asta ar depinde de viteza proiectilului...” Claude îşi descheie dolmanul şi scoase din buzunar un teanc de scrisori. Ea roşi, într-un fel mulţumită.

— Dar şi dumneata îmi vei scrie. Vreau să-mi spui tot: primejdiile prin care treci, proiectele de lucru, ideile...

— Îţi voi spune totul! În afară de unele aspecte ale dragostei mele pe care, din păcate, sunt încă nevoit să ţi le ascund.

— De ce?

Şi pe loc regretă întrebarea, fiindcă el se ridică, veni să i se aşeze alături, şi făcu un gest să şi-l apropie. Ea respiră un miros acru de sudoare şi se ridică brusc, speriată.

El îi prinse amândouă mâinile:

— Ce ai?... Ţi-e frică de mine?... Nu vrei să mă săruţi?... Dar îmi datorezi de atâta vreme un sărut de logodnă...

Cum să i se împotrivească? Trebuia să închidă ochii şi să-i dăruie buzele: regula jocului. Îşi aplecă deci pleoapele şi aştepta; se gândea nu la Faust şi la Margareta, ci la clipa în care, pe scaunul dentistului, pândea prima săgetare dureroasă. Gura aceea apăsându-i-o pe a ei nu-i trezi nici o plăcere; două braţe uriaşe o striveau; buzele lui Claude, mari şi cărnoase, îi astupau nările şi, fiindcă îşi prelungea nebun este sărutarea, cu înfocarea omului lipsit de aşa ceva.

Claire se întrebă înfricoşată: „Cum să respir?" îşi mai spunea că răsuflarea lui Claude duhnea a vin de Mombazillac şi se mustră pentru asemenea gând. O viespe se roti pe lângă chipurile lor îngemănate, dar nici unul, nici celălalt nu încerca să o îndepărteze. Ar fi fost un sacrilegiu.

Când, în sfârşit, îşi slăbi strânsoarea, Claire trase adânc în piept aerul încins şi din nou închise ochii. El îşi închipui că dragostea o ameţea; ameţită era, însă, din lipsă de aer. Apoi aruncă o privire furişă rochiei şi o văzu, deasupra şoldurilor, boţită, pătată. „Mâinile lui umede", îşi spuse. „Ca la balul Sibyllei..." Încerca un simţământ de plictis chinuitor şi de tristeţe.

— Să ne întoarcem la hotel, spuse ea. Să nu se neliniştească mama.

— O, nu, doar ne-a dăruit două ore; mai avem una întreaga... Să ne aşezăm... Gândeşte-te că aştept clipa asta de luni şi luni. Îmi spuneam: „Să fiu singur cu ea, într-o gradină, într-o frumoasă zi de vară, ar însemna cu adevărat Paradisul..." Dar, ca toate paradisurile, şi acesta mi se părea inaccesibil... Şi iată că am fost primit... E minunat!

Din nou apropie de ea mâini înfometate, iar Claire se simţi cuprinsă de panică:

— *Vreau s*ă mergem la mama, ceru ea, aproape cu asprime... Vino!

Claude îşi încheie încet dolmanul.

— O clipă, zise el, trebuie să plătesc.

Slujnica cea arţăgoasă se făcu îndelung aşteptată.

Cuplul aştepta în tăcere, oarecum ruşinat. Claude nu înţelegea pentru ce întâiul sărut, aşteptat şi dorit de celelalte fete, o supărare. Ea, crispată, dezamăgită, ostilă, visa la înlănţuirile acelea ale tenorilor, atât de caste, care lasă buzelor libertatea de a cânta. Când păşiră din nou alături, pe caldarâmul fierbinte, el spuse:

— Scuză-mă, am greşit; am vrut să trec peste unele etape... Iartă-mă... O singură zi aveam de petrecut cu dumneata...

— Eu sunt cea care trebuie să ceară scuze... Am fost stupidă, însă nu m-am aşteptat...

Amuzată, mulţumită, doamna Forgeaud îi văzu înapoindu-se cu o oră mai devreme, amândoi cu obrajii încinşi, îngânduraţi şi tăcuţi. Ea îi spuse lui Larnaudie să înhame şi, până în clipa plecării, discută veselă cu Parent. Claire tăcea.

La întoarcere, în trăsură, o întrebă timid pe mama ei;

— Ce crezi despre el?

— Cred că-i un băiat de treabă, pe care nu-l iubeşti şi pe care nu-l vei iubi niciodată. În afară de asta, e foarte prost crescut... Ai văzut că m-a lăsat să plătesc eu masa?

— Dumneata îl invitaseşi.

— Fără îndoială. Nu puteam face altfel... Dar un om bine crescut mi-ar fi smuls nota din mină, în ciuda protestelor mele, care ar fi fost slabe şi puţine... La restaurant un bărbat nu acceptă să fie invitat de două femei.

Claire îşi spuse: „Of, ce talent are Clytemnestra să aducă totul la nivelul cel mai de jos!...” Şi răspunse:

— Asta nu-i foarte grav, mama.

— Faptul nu e grav, i-o întoarse, dogmatic, doamna Forgeaud, dar sensul are importanţa lui.

Şi închise ochii, prefăcându-se că picoteşte. Claire

asculta la pocnetele de bici ale lui Larnaudie şi la rostogolirile de tunet, îndepărtate şi slabe, ale urnei furtuni ce se prevestea. „Mai grav, îşi zise ea, este ceea ce a făcut el din ziua asta, care ar fi trebuit să fie cea mai frumoasă amintire a mea...”

XIV

MISS BRINKER LE AŞTEPTA CU NE-răbdare şi, de îndată ce o văzu pe Claire singură în camera ei, intră. Tânăra fată îşi dezbrăcase tocmai rochia şi privea cu nelinişte muselina boţită a corsajului.

— Ei? Ce-mi poţi spune despre tânăr? întreba miss Brinker.

Claire, cu umerii şi braţele goale, o privi surâzând. Apoi, cu o ciudată dezinvoltură.

— Gata, Missy! Ca şi pierdut, zburat, lichidat!... Crezi că pata asta o să se ia?

— Habar n-am, draga mea. Dar ce s-a întâmplat? stărui englezoaică, iscoditoare şi satisfăcută.

— Nimic... Sau aproape nimic... Mama a fost iscusită; Claude nu. Mama a câştigat.

— Sărmană Claire! Eşti tare nefericită?

— Nu. Mai degrabă uşurată. Eram pe cale să fac o prostie; din pricina prea multelor romane citite şi a febrei războiului. Mi-am descoperit la timp greşeala, – mulţumită mamei, soarelui de iulie şi vinului de Mombazillac. La urma urmei, am avut noroc... Crezi că Léontine o să-mi poată scoate pata?

— Ce vrei să spui şi despre ce vorbeşti, Claire? Nu înţeleg.

În picioare, în faţa toaletei, Claire îşi freca dinţii cu un fel de îndârjire ispăşitoare. Se opri să răspundă:

— Este totuşi foarte simplu. După dejun am plecat la plimbare, singura cu Claude. M-a dus într-un han groaznic... O, în gradină, Missy, fii liniştită!... Vreme de câteva clipe ne-am spus lucruri banale, foarte banale. Pe urmă s-a aşezat lângă mine, m-a luat de braţ şi m-a sărutat pe gură... Asta nu mi-a plăcut, Missy; o, da, chiar deloc...

— Sărmana copilă nevinovată! zise *miss* Brinker, pe un ton indignat. Cum a îndrăznit, mizerabilul?

— Nu-i un mizerabil, Missy, e un bărbat ca toţi ceilalţi... Dar mama are dreptate, este un bărbat pe oare nu-l iubesc.

Miss Brinker se duse şi ciocăni la uşa doamnei Forgeaud, pe care o găsi culcată în şezlong.

— Ştiţi ce s-a întâmplat? se arata speriată *miss* Brinker. Claire este un copil pierdut. A fost asaltată de un nemernic.

O clipă, contesa Forgeaud fu neliniştită, crezând că poate Claire făcuse institutoarei destăinuiri îngrozitoare. Când înţelese că „atentatul" nu mersese mai departe decât sărutul despre care avea deja cunoştinţă, se domoli şi râse cu poftă. Totuşi, când puţin mai târziu Claire, neobişnuit de drăgăstoasă şi de supusă, intra în camera mamei sale, ceea ce nu făcuse aproape niciodată, doamna Forgeaud reveni asupra subiectului:

— Ai văzut că astăzi te-am lăsat să acţionezi după bunul tău plac... M-am gândit că o experienţă ca asta era urmarea necesară şi firească a mirajului creat de depărtare şi război... Vreau totuşi să-ţi dau un sfat: să nu o reîntâlneşti... S-a sfârşit cu bine, pentru ca, de data asta, omul pleca imediat... Dacă ar fi rămas, nu ştiu – nici tu nu ştii – ce s-ar fi întâmplat. Nu cunoşti bărbaţii; nu sunt stăpâni pe instinctele lor. Dacă ar şti să se oprească la un sărut, n-ar mai exista atâţia copii din flori... Ştiu şi eu că în ziua de azi fetele sunt lăsate mai libere decât pe vremuri. Cred că este o greşeală. Îmi păstrez părerea că

până la măritiş o fată nu trebuie să acorde nimic... Cea care îşi dăruie buzele, dăruie totul.

Claire se aşezase lângă mama ei şi o asculta cu încordare:

— Dar pentru ce, mamă? După aceea nu face decât ce vrea.

— Să nu crezi asta!... Fata trezeşte o dorinţă, iar bărbatul, stârnit, deschide bătălia menită a împlini dorinţa.

Sărmanul tău tată spunea totdeauna că o bătălie defensivă este dinainte pierdută... Mai cu seamă când apărătorul se dovedeşte în stare, ca în cazul de faţă, să treacă la inamic.

Niciodată nu fusese atât de des pomenit generalul Forgeaud ca după moartea sa. După un răstimp de tăcere.

Claire zise:

— E groaznic.

— Groaznic? De ce groaznic? zise doamna Forgeaud.

Nu! Primejdia asta ne dă şi tăria de care avem nevoie... Tocmai pentru că bărbaţii ne doresc fizic atât de mult, pe noi femeile, tocmai de aceea avem asupra lor atâta putere, în asta dăinuie arta noastră. Pudoarea, cumpănirea înflăcărează o pasiune pe care o victorie grabnică ar stinge-o repede. În braţele bărbatului, femeia nu este decât un instrument de plăcere. În clipa aceea este dezarmată... O femeie isteaţă negociază înainte de înfrângere şi se lasă învinsa doar după ce i-a biruit o mare parte din putere. Înţelegi?

— Înţeleg prea bine, mama, dar continui să găsesc că este înfiorător... Oare o femeie nu poate nutri o iubire cu totul diferită, o iubire dezinteresată, pentru un bărbat pe care să-l oprească, să-l admire şi să-l respecte totodată?... Un bărbat fata de care ar fi de prisos să te mai gândeşti la apărare, de vreme ce el însuşi ai fi cel mai bun apărător?... Un bărbat de care ai dori să fii

învinsa?

— O, fireşte, îi răspunse cu amărăciune contesa Forgeaud, iubirea desăvârşită poate exista în imaginaţie... Dar să o întâlneşti e cu totul altceva!

Un glas voios cânta în inima tinerei fete... Eu îmi voi găsi zeul: i şi nu mai răspunse.

A doua zi îşi petrecu toată dimineaţa în cameră, să închege o scrisoare pentru Claude Parent. Şi se cocoţă pe înalte catalige morale. Avea să accepte, în aventura aceasta, toată vina. Bietul băiat plecase iarăşi pe front; avea drept la îngăduinţă, la afecţiune; avea să se străduie să-l păstreze ca prieten. Făcu trei ciorne una după alta şi sfârşi prin a scrie următoarele:

„Sper, prietene, că nu ai luat cu dumneata o amintire prea urâtă despre soare, viespi şi copila nesuferită care te însoţea. Nu am ştiut să-ţi explic ceea ce simţeam. Nu-mi purta pică. Sunt timidă, fără experienţă, dar aş vrea să fiu foarte cinstită cu dumneata. Imaginează-ţi, te rog, că mai sunt aşezată în faţa dumitale sub castanii hotelului Brantôme. Voi încerca să-ţi scriu tot ce ar fi trebuit să spun în clipa aceea.

Am fost sinceră, Claude, când te-am lăsat să crezi, în scrisorile mele, că într-o zi ne-am putea căsători. Te asociam primei mele şederi la Paris, memoriei tatălui meu şi fervoarei pe care mi-o inspiră combatanţii. Tot ceea ce ştiam despre atitudinea dumitale, despre voinţa de a lupta, când de fapt ai fi putut scăpa de primejdie, despre curajul şi însuşirile dumitale de comandant, te făcea să creşti nespus în ochii mei. Te admiram mult, Claude; ie admir şi acum... Dar nu te iubesc.

Cum te-aş putea iubi? Şi cum m-ai iubi? Nu ne cunoaştem. Te-am văzut doar câteva ore la căsătoria Sibyllei. Restul a fost oarecum literatură. Ne-a plăcut să discutăm, în scrisorile noastre, despre cărţile pe care le îndrăgeam; era o legătură intelectuală, pentru mine

foarte plăcută; era poate şi punctul de plecare al unei prietenii. Îmi plăceau stilul dumitale, ideile; aveam multă stimă pentru spiritul dumitale, Claude; mi-o păstrez, dar nu te iubesc.

Nu că mi-ar fi drag altcineva. Căpitanul Claude Parent a avut în mintea mea, când l-am întâlnit la Brantôme, în carne şi oase, un singur rival: eroul care îmi scrisese lucruri atât de frumoase şi care, sper, îmi va mai scrie la fel şi de aici înainte. Dacă începeam să fim logodnici (lucru pe care, ca şi mine, îl vei socoti necesar) nădăjduiesc din toată inima că vom rămâne prieteni. Căci îmi eşti foarte drag, Claude; şi te admir; şi te stimez; şi te-a. J fi putut, foarte bine, iubi – dacă te-aş fi iubit."

Îşi reciti scrisoarea şi se simţi mulţumită. La cea de a doua lectură, şterse cuvintele „în carne şi oase".

„Întâi şi întâi, asta e banal", gândi ea. „Şi-apoi ar putea crede că fac aluzie la plinătatea sa trupească."

Timp de o lună aştepta nerăbdătoare un răspuns pe care îl bănuia generos, melancolic şi drăgăstos. Nu i-ar fi displăcut să-l vadă pe Claude Parent târându-i-se pe dinainte cu o inimă însângerată. În sfârşit, factorul îi aduse plicul purtând un scris drept, cu trăsături frumoase.

„*Domnişoară*, spunea Claude Parent, *la început am fost ispitit să nu răspund unei scrisori a cărei intenţionată preţiozitate însemna ea însăşi o jignire. Dar vreau să cred că nu ai fost conştientă de răul pe care avea să mi-l facă, în infernul în care trăiesc, tonul acela superior, aproape zeflemitor, şi îţi scriu pentru ultima oară. Îţi voi fi poate util dacă îţi voi spune câteva adevăruri destul de aspre; împrejurările îmi dau asemenea drept.*

Eşti, domnişoară, un copil răsfăţat, cu capricii imprevizibile. Crezi că o femeie îşi poate bate joc, fără urmări, de sentimentele unui bărbat, ale unui bărbat care îşi riscă viaţa clipă de clipă. Te înşeli. Ţi s-a spus – poate –

că, întinzând o momeală şi trăgând-o repede înapoi, stârneşti mai tare dorinţa şi curiozitatea? Este adevărat, fără îndoiala, pentru unii bărbaţi – nu pentru mine, te asigur.

Dar te menajez mult acuzându-te de cochetărie. Cochetă ar fi totuşi, în felul ei, o îndrăgostită, pe când dumneata. Încă de la prima noastră conversaţie ar fi trebuit să înţeleg că eşti o fiinţă de gheaţă, fără instincte, o puritană crescută de o fată bătrână în spiritul ipocriziei victoriene. Nu te-am ţinut în braţe decât o clipă, dar mi-a fost destul ca să pot măsura atâta răceală şi împotrivire, încât nu numai că nu regret ruptura noastră, dar mă şi felicit că nu mi-am legat viaţa de cea a unei femei a cărei insensibilitate este împotriva naturii."

După ce citi scrisoarea, pe care nu o arătă nimănui, Claire plânse îndelung. Cele mai multe din reproşurile acestea i se păreau monstruos de nedrepte, căci fusese de bună credinţă şi nu căutase „să-şi bată joc de sentimentele" lui Claude Parent; dar se recunoştea în cuvintele *răceală* şi *împotrivire*. Seara, când se culca în camera din turnuleţ, se gândi la vremea în care îşi aşeza mâinile pe un ceainic fierbinte, spunând: „Trebuie!" Toată educaţia ei nu avusese oare drept ţintă să-i mutileze instinctele şi să-i suprime reacţiile spontane?

„Ce aşteptam de la ziua aceea petrecută la Brantôme?" se întreba Claire. „O scenă asemănătoare cu cea din *Lacul lui Lamartine*, cuvinte sublime schimbate în lunecarea peste un element fluid şi vaporos, o strângere de mână, sărutări fugare, aproape nepământene... Sinceră să fiu cu mine însămi, asta mi-ar fi plăcut... Dar puterii face oare ca soarele să nu fie dogoritor, sudoarea să nu fie umedă şi nici buzele cărnoase?... Ori accepţi, ori abdici... Să abdic?

Să devin fată bătrână? Asta vreau eu oare?... Nu, doresc afecţiunea unui bărbat, păstrându-mi însă capul

pe umeri, vreau căldura lui lângă a mea... Unirea în neclintire, în armonie, în ordine...”

Se întinse cu faţa în sus pe patul rece şi îşi împreuna mâinile pe piept.

„Are dreptate bietul băiat, gândi ea. Sunt născută să fiu statuie...”

XV

LUNILE CE AU URMAT RUPTURII cu Claude Parent se dovediră cele mai triste, poate, din viaţa tinerei fete. Se laudă că descoperise la timp o greşeală. Dar de când nu mai aştepta scrisori şi, mai cu seamă, de când nu mai scria, zilele i se păreau nesfârşite. Nu înţelegea egoista seninătate a mamei sale; nici pe cea a lui *miss* Brinker. Păreau să fie mulţumit de rutina zilnică, de lectura ziarelor pe care Claire le găsea atât de seci, de mesele luate împreună, de plimbarea din fiecare dimineaţă ori seara, de venirea factorului care nu aducea şi nu putea să aducă niciodată nimic.

Spre toamna lui 1916 îşi reluă jurnalul, pe care îl părăsise încă de la începutul războiului. Nu mai avea pentru ce să-l ascundă în cufărul Léontinei. M*iss* Brinker îi respecta independenţa, iar doamna Forgeaud nu mai urca deloc până la odăiţa din turn.

Jurnalul Clairei

10 octombrie 1916... Pentru o inimă plictisită – O încetineală a vieţii!” Într-o bună zi, copiii vor citi, poate, în manualele şcolare: „Marele război european a durat cinci ani”, iar comentariul profesorilor care se vor gândi la Războiul de şapte ani, la cel de treizeci, la cel de o sută, va suna cam aşa: „Războiul acesta mare a fost un război

scurt”. Dar pentru noi, cei care îl trăim, o, Dumnezeule, ce lung pare! S-ar zice că de un an n-am mai făcut un pas.

Un singur lucru nou: Verdunul, care a dovedit tăria Franţei. Acum este sigur că ei nu vor trece şi că învingători vom fi noi. Da, dar cât va trebui oare pentru asta? Între timp, tinereţea mea se duce şi cei mai frumoşi ani mi se scurg într-o temniţă.

Mă întreb ades care să fie înţelesul tuturor acestor lucruri. Pe aleea principală din Sarrazac exista un furnicar, în fiecare zi mă opresc în faţa lui şi urmăresc uluitoarea activitate a furnicilor. Ele se înşiruie pe un soi de pistă largă, de-a lungul căreia târăsc cadavre de insecte, aşchii de lemn, frânturi de paie. Se întâlnesc, se ating, pleacă iarăşi, cuprinse de înfrigurare. Mă distrez tulburându-le cu vârful umbrelei şi îmi spun: „Pesemne că fiecare vietate de aici crede că ceea ce face are o importanţă universală.

Fiecare salvează furnicarul şi lumea. Iar eu, dacă aş voi, cu o singură stropitoare de apă fiartă aş nimici poporul acesta şi orgoliul sau”. Pentru ce nu distruge Dumnezeu nereidele noastre furnicare?

14 octombrie 1916. Ieri scriam. Pentru ce nu distruge Dumnezeu neroadele noastre furnicare? Dimineaţă am aflat răspunsul. Coborâsem în sat, la slujbă, cu inima pustie

O predică mediocră a sărmanului nostru preot, care lunecă în neputinţă, nu îmi îndrepta defel starea sufletească, dar iată că Marcel Gontran, organistul, s-a apucat să cânte o „fugă” de Bach. Era atât de frumos şi simplu, încât brusc m-am simţit înălţată deasupra mea însămi – şi salvată.

Totul se limpezea. Am înţeles, dintr-o dată, că de vreme ce poate fi un Bach, ori un Shakespeare, ori un Racine „omul depăşeşte infinit omul”... Şi furnică... Dar

vai, cât de greu ajunge el să exploreze această înalta parte a spiritului său!

Când am plecat de la slujbă, mama a mai zăbovit, schimbând câteva cuvinte cu doamna de Saviniac. De o lună, aceasta găzduieşte o femeie tânără, o refugiată din nord, şi pe cei doi copii ai săi. În biserică o privisem cu destulă atenţie pe această doamnă Reval; are un chip inteligent şi pur. Vedeam că-i place, că şi mie, muzica, dar nu vorbisem niciodată una cu alta. Dimineaţă a venit spre mine şi mi-a spus:

— Cât a fost de frumos, nu-i aşa? Puţine biserici din Paris au un asemenea organist.

— Ştiţi, i-a spus mama, că cea care a cântat *Kyrie* este Jeanne Gontran, soţia lui?

— Are un glas minunat.

— Da, a încuviinţat mama... Este o femeie de mare frumuseţe, dar de mica virtute... Tot Limoges-ul o porecleşte „Asemănare Garantată”, pentru că are cinci copii, dintre care vârstnicul este leit taică-su, pe când ceilalţi patru amintesc vădit patru legături succesive...

Am simţit că doamna Reval era iritată de „bârfa” care întina omul căruia îi datoram o atât de profundă emoţie.

Le-am lăsat, pe doamna de Saviniac şi pe mama, să se îndrepte spre dugheana patisierului şi am urmat, la oarecare distanţă, cu doamna Reval.

— Muzica asta îmi face, în fiecare duminică, mult bine, mi-a spus ea. Este autentic, net religioasă.

— Da, i-am răspuns, cu sporită încredere, văzând-o serioasă. Te duci cu gândul la o lume în care josniciile acesteia nu ar mai avea nici o importanţă.

— Şi-a pus mâna pe braţul meu, ceea ce mă face să schiţez totdeauna, în prima clipă, un gest de fereală.

— Foarte bine zici, a răspuns ea cu aprindere. Este o idee pe care am întâlnit-o şi eu deunăzi, admirabil exprimată în *Cântul lumii* al lui Christian Ménétrier... Cunoşti cartea, nu?... Ei, bine! Ménétrier încearcă să

demonstreze acolo ca, aşa cum în strigat puritatea cântului este prezentă, dar de nesesizat şi nu-şi aşteaptă decât artistul care să o elibereze, aşa există Dumnezeu în fiecare dintre noi şi în lumea întreagă, recunoscut doar de inimile cu adevărat evlavioase.

— Mi-ar plăcea să citesc cartea asta. Am impresia că în ea se cuprinde ceva ce simt dar nu pot exprima.

— Aş fi încântată să ţi-o împrumut, a spus doamna Reval. Un lucru pe care nu-l ştiu este acela că mă interesezi de când am venit aici... Eşti enigmatică.

— Eu? De ce enigmatică?

— Nu ştiu... Părul acesta atât de bălai, ochii atât de albaştri şi uneori atât de aspri, pielea atât de albă... Ai un aer puţintel ireal.

Am răspuns:

— Mă amuză că-mi spuneţi asta, pentru că mă simt nespus de ireală.

Ne-am înţeles să vină marţi la mine, pentru gustarea de după-amiaza, când îmi va aduce şi cartea. În timp ce urca în trăsură, mama mi-a spus:

— Fii cu băgare de seamă. N-am deloc idee cine este această doamnă Reval.

Mi-a stat pe limbă să-i răspund: „Eu ştiu foarte bine cine este cea mai inteligentă femeie de prin partea locului...” Dar cum zicea şi tata; „Cu mama e mai bine să nu discuţi şi să faci după capul tău”...

16 octombrie 1916. Doamna Reval a venit. Se numeşte Edmée şi am căzut de acord să-mi spună Claire. În pofida groazei pe care mi-o stârneşte familiaritatea, am spus: „da”. Îi place tot ce-mi place. Este doar cu puţin mai vârstnică decât mine. Singura deosebire e că s-a măritat la optsprezece ani şi că are deja doi copii, Dominique şi Gilles, despre care vorbeşte cam mult. Îşi adoră soţul, care se afla pe front, şi suferă cumplit din pricina despărţirii. Mărturisirea aceasta a făcut-o în legătură cu

cartea adusă: *Cântul Lumii*. Am întrebat:

— Este un roman?

— Nu, un eseu... Dar nu te îngrijora, vorbeşte destul despre dragoste şi chiar mai cu har decât într-un roman...

Şi-apoi, tema lui Ménétrier este aceasta: aşa cum sunetul pur se află în strigăt, aşa dragostea pură este prezentă în instinct, de unde trebuie doar descătuşată.

— Este exact cartea care-mi trebuie.

A râs şi a întrebat:

— De ce?

— Pentru că mă tem atât de mult de instinctele mele, încât risc să le înăbuş.

— Să nu faci niciodată asta! Dimpotrivă, învaţă să te foloseşti de ele, fără să pierzi cârma.

— Pare contradictoriu.

— Nădăjduiesc să te ajute cartea... Să ştii că l-am cunoscut foarte bine pe Ménétrier la Paris, pe când eram domnişoară... Se aseamănă cu ce scrie, dar dovedeşte tinereţe mai multă şi mai puţină gravitate... Uneori este chiar frivol.

— Chipeş?

Nu, în înţelesul monden al cuvântului, deloc... Dar ca să mă exprim în „maniera Ménétrier”, aş spune că există în el o anume frumuseţe pentru cine ştie să o vadă...

Privirea este admirabilă... Ai citit Fecioarele la Mormânt?

Te întreb, fiindcă exista în cartea aceasta un personaj pentru care s-a slujit puţin de mine...

— Este căsătorit?

— Da, de cinci ani, cu o sculptoriţa destul de cunoscută, Fanny Perier.

Am întrebat-o pe Edmée Reval dacă a trăit la Paris într-o lume literară.

— Tatăl meu a fost editor, mi-a răspuns ea. Primea mulţi scriitori, dar Christian nu venea să cineze decât în intimitate, îi e groază de grupurile mari. Şi-apoi, de cum

prezent undeva, nu mai ai chef să-l asculţi decât pe el.

— Şi nu ţi-a părut rău că trebuia să părăseşti, căsătorindu-te, Parisul?

— Am *crezut* că voi suferi. Dar m-am înşelat. E atât de minunată o căsătorie într-adevăr reuşită!

— Secretul?

Ţi-l voi spune când ne vom cunoaşte mai bine.

19 octombrie 1916. Pentru întâia oară, de foarte multă vreme, am încercat să scriu versuri. Aveam o idee pe care o cred frumoasă, dar n-am ştiut să o exprim.

Gisanţi, solemne cupluri pe pietrele tombale.
Scutiţi în somnul veşnic de gesturi şi cuvinte,
Daţi-ne nouă pilda, perechi de-a dreptul sfinte,
Iubirea voastră demna de-a «guste catedrale.

Departe de conflicte, de pasiuni orbise,
De jalnice războaie cu vane încleştări,
Voi vă purtaţi în pace, puternici seniori.
Măreaţa nemişcare, în sepulcrale nişe.

Veţi colinda-mpreună prin veşnicii, prin toate.
Cu mâinile unite, cu pleoapele lăsate,
Proptindu-vă piciorul de-o formă şui-bizară.

Când carnea-ajunge marmor, căinţele-i dau pace
Aici, o armă albă între doi morţi tot zace:
Pe veci uniţi gisanţii-s prin ceea ce-i separă.

Mai întâi mă gândisem să arăt sonetul lui Edmée Reval. Dar nu îndrăznesc. Versurile mele rămân stângace, puţin înscorţoşate, că mine, din nefericire!

20 octombrie 1916. Vizită: Edmée. Îmi citeşte câteva scrisori de-ale soţului ei, cu adevărat mişcătoare, nu prin

stil, ci prin adâncimea simţămintelor. Mai întâi, patriotismul său lucid, total; credinţa lui: simţi în el omul pentru care creştinismul este viu, omul „care ştie că este adevărat”; şi apoi, dragostea dăruită soţiei. O, ce mult mi-ar plăcea ca un soţ să aibă a vorbi şi despre mine, cândva, cu atâta afecţiune plină de încredere! Am întrebat-o:

— Aţi ajuns de la bun început la comuniunea aceasta desăvârşită?

Mi-a răspuns:

— De la bun început? Nu chiar... Căsătoria mea a fost o căsătorie de convenientă. Dar eram hotărâtă să fac din ea un succes, iar părinţii îmi aleseseră un bărbat pentru care nutream o stimă nemăsurată. Încetul cu încetul, ochii mei l-au încununat cu aura fericirii pe care i-o dăruiam.

Pe urmă au venit copiii, atât de înlănţuitori... În Lille duceam o viaţă simplă, tihnită, de provincie. Împărţeam cu el grijile afacerilor, citeam aceleaşi cărţi.

Am întrebat:

— Dar acum, îl iubeşti?

— Din tot sufletul, a răspuns Edmée.

Pizmuiesc încântătoarea ei seninătate.

21 octombrie 1916. Scotocind prin debara, am găsit, într-un butoiaş plin cu hârtii vechi, scrisorile străbunicii mele, Doamna de pe Palier, contesa Forgeaud de Ingres căreia, se zice, îi semăn atât de mult. Ce puţin se schimba lumea! Aceleaşi istorii legate de război, de iubire, de case, de repararea acoperişurilor, de copiii care urmează să vină pe lume. Dar scria mai bine decât mine. Şi, când mă gândesc că femeile din secolul al XVII-lea, o doamnă de La Fayette, o doamnă de Sèvigné scriau (şi mai ales gândeau) şi mai bine, mă întreb la ce bun atâtea vorbe despre progres.

3 noiembrie 1916. După slujbele de la Sărbătoarea tuturor sfinţilor şi de la Ziua morţilor, am hotărât să iau lecţii de orgă cu Marcel Gontran. Mă fascinează instrumentul acesta cu tuburile, registrele şi frumoasele denumiri ale acestora: glasuri cereşti, glasuri omeneşti, cimpoi, violoncel, harfă eoliană... În realitate, o fac mai ales pentru a-mi mărturisi stimă faţă de un mare artist despre care se spune că este foarte nefericit.

6 noiembrie 1916. Ciudata întâmplare. În timp ce urcam scara spiralată, întunecoasă şi pieptişă a orgilor, am alunecat, mi-am pierdut echilibrul şi m-am prins de Marcel Gontran. A fost nevoit să mă apuce de braţul gol, să mă siringa la piept, spre a mă susţine, şi atunci, pe neaşteptate, am trăit o clipă de uimire. Puternică, nemaipomenit de plăcută. Nimic mai straniu! Bărbatul acesta este cu treizeci de ani mai în vârstă decât mine. Nu-mi place deloc. Dar n-am încercat, simţindu-l atât de aproape, sila pe care mi-o inspiraseră dansatorii de la balul Sibyllei, altfel tineri şi arătoşi. Să fie de vina prestigiul pe care i-l atribuie muzica? Ori pentru că Marcel Gontran, pe care l-am cunoscut dintotdeauna, nu mă intimidează? Ori pentru că îmi este milă de el? Nu ştiu, dar mă simţeam năucită, furioasă împotriva mea însămi şi chiar în aceeaşi zi am pus capăt lecţiilor de orgă zicând că mă obosesc. Mama, care lucrează tapiserie de patruzeci de ani, i-a spus institutoarei:

— Claire n-are şir în ce face!

Claire are în prea mare măsură.

XVI

22 MAI 1917. ÎI CITESC PE BALZAC: *Memoriile a două tinere căsătorite*. Multă vreme vocabularul lui Balzac mi-a displăcut; dar nu-i decât un costum de epocă. Pe sub crinoline, trupurile sunt adevărate trupuri de femei. O frază a uneia dintre eroine, rostita imediat după căsătorie, mă îndeamnă la meditare: „*Legile au fost făcute de bătrâni, femeile îşi dau seama de lucrul acesta; ei au decretat, înţelepţeşte, că dragostea conjugală, lipsită de patimă, nu ne înjoseşte şi că o femeie trebuie să se dăruie în neiubire, de îndată ce legea îi îngăduie bărbatului să-i devină stăpân. Mai înainte am fost o fiinţă, acum sunt un lucru*". Toate neliniştile mele...

*

— Domnişoară Claire!... O scrisoare!

Din scara turnului, Maria, bucătăreasa, o strigă pe Claire, care de multă vreme nu mai pândea poştaşul, căci de nouă ori din zece nu aducea decât *Courrier du Centre* şi *Le Figaro*. Închise cu un gest brusc Caietul roşu, fără să-şi încheie fraza.

— Vin acum, Maria!

Coborî. Bucătăreasa îi întinse un plic albastru cu margine albă pe care desluşi îndată scrisul cu linii

hotărâte şi viguroase al Sibyllei:

„Paris, 20 mai 1917.

Închipuieşte-ţi, micuţă Claire, că am aflat ce mai faci, în urmă cu câteva zile, prin Edmée Reval, al cărei soţ este prieten cu Roger. Mi-a spus că locuieşte aproape de tine, că eşti tare izolată, că eşti foarte frumoasă şi că te plictiseşti. Asta m-a pus pe gânduri (da, Claire, uneori mă şi gândesc, orice-ar zice Gravitatea-Ta), şi vreau să-ţi fac o propunere cinstită.

Roger, căci de la începutul războiului a fost ţinut în rezervă prin intervenţiile patronului, a plecat de curând, la cererea sa, pentru a se înrola într-un regiment de artilerie. Întâi, am încercat să mă împotrivesc. Patronul era furios, zicea că nu se poate lipsi de bărbatul meu şi că mai important este să fabrici zece mii de tunuri decât să comanzi o baterie. Dar Roger nu-şi mai găsea locul. Pretindea că, de nu va lupta, nu va mai îndrăzni să-şi privească în ochi colegii din X. În sfârşit, ştii (sau mai degrabă nu ştii) ce sunt bărbaţii. Am simţit că trebuie să mă dau bătută.

Iată-l aşadar plecat. Sunt foarte mândră de el, dar găsesc că (pentru motive pe care ţi le voi explica) viaţa unei femei tinere şi singure la Paris este grea. Tata m-a chemai să stau la el şi asta ar fi fost soluţia ideală, dacă nu ar exista madam Janin. Dar există. Ştii că este iubita lui. Nu-i deloc o femeie rea şi, la urma urmei, mai mult îmi place să-l văd cu ea decât cu alta. Numai că, de când m-am măritat, a luat obiceiul să comande în casă. Apare la orice oră din zi şi din noapte. N-ar fi cu putinţă. Ori l-aş stânjeni, ori m-ar stânjeni.. Şi-apoi, că să fiu sinceră, madam Janin mă plictiseşte de moarte.

Atunci, iată ce propun. N-ai vrea să vii să-mi ţii de urât? Asta i-ar face plăcere lui Roger; şi mie, poate că şi ţie; căci, pare-mi-se, viaţa la Paris ţi-a plăcut. Este încă

fermecătoare, te asigur. N-am văzut familia Gothas mai mult decât de trei ori în iarna asta. Iar ei nu sunt în măsură, cum zice eroicul meu tată, să sperie o Forgeaud...

Mai rămâne, se înţelege, părerea mamei tale. Spune din parte-mi mătuşii Henriette că răspund de tine, că-ţi voi fi dădacă şi că-ţi voi găsi un bărbat (nu glumesc, se învârtesc în jurul patronului ingineri tineri foarte drăguţi, iar când cinezi la Ambasador este plin tot de uniformele albastre ale celor aflaţi în permisie). Tata, care în treaba asta, în calitate de tutore, are un cuvânt de spus, îmi aprobă întru totul proiectele.

Iată deci, frumoasă Melisanda, că mi-am golit sacul.

Nu trebuie să-mi răspunzi decât printr-o simplă telegramă:

„Sosesc în ziua cutare, ora cutare". Voi veni la gara d'Orsay. Te sărut.

Sibe

P.S. Pe miss Brinker nu o invit, pentru că nu am decât o singură cameră de oaspeţi. Spune-i mătuşii Henriette, căreia îi plac ştirile de familie, că alde Blaise au şi a cincea fată! Trag tare! Eu aştept, spre a înmulţi populaţia celui de al şaisprezecelea arondisment, victoria pacea".

Claire alergă până la camera mamei sale pe care o găsi întinsă în şezlong şi savurând *Curierul Centrului*, îi arătă scrisoarea, fără să scoată un cuvânt. Doamna Forgeaud citi, cugetă câtva timp în tăcere, apoi zise:

— Nu m-am gândit niciodată la aşa ceva, dar, la prima vedere, nu mi se pare deloc a fi o idee rea... Aici, te macini nu vezi pe nimeni. La Paris vei fi mai fericită. Şi-apoi, Sibylle e isteaţă, ştie ce vrea; s-ar prea putea să-ţi prilejuiască un măritiş bun... Mă întreb cine o fi madam Janin?

— Ai văzut, mamă, că Sibylle nu o invită şi pe *miss*

Brinker?

— O femeie tânără n-are poftă să ţină la ea o guvernantă. N-ai nevoie de *miss* Brinker. Te dădăceşte ea Sibylle, dar ce mă nemulţumeşte este că trebuie să te las să faci singură o călătorie lungă cu trenul. N-aş găsi însă că ar fi înţelept să te însoţesc la Paris! Un duş şi un întors m-ar costa peste o sută de franci!... Ar fi, într-adevăr nişte bani azvârliţi pe fereastră.

— Şi ce se va face sărmana *miss* Brinker?

— De ce „sărmana”? O să fiu foarte mulţumită să o păstrez lângă mine la Sarrazac. Îmi va ţine de urât, va supraveghea slujnicele; cunoaşte casă că şi mine şi ne împăcăm de minune.

— A venit la noi ca să-mi poarte mie de grijă...

— Ce vrei? E război. În Anglia nu mai are pe nimeni, trebuie să trăiască şi ea undeva şi parcă n-aş crede că se plictiseşte la noi. Îşi are obiceiurile ei. Este independentă...

De altfel, nu de *miss* Brinker este vorba, ci de tine, de viaţa şi viitorul tău. Ce vrei?... Înţelege şi tu că este un prilej nesperat.

O clipă Claire şovăi.

— O, voi fi fericită să mă duc la Paris!

— Atunci scrie verişoarei tale că accepţi... N-ar avea nici un rost să mai cheltuieşti şi pe o telegramă, cum zice ea.

La o săptămână după aceea, *miss* Brinker, scorţoasă din pricina emoţiei, o conducea pe Claire la gară, în trăsura lui Larnaudie. Claire învălui în priviri aleea, heleşteul, păduricea de brazi şi, în vale, satul cu clopotniţa ascuţită, ascuns între copaci. O plictiseală nesfârşită o făcuse să-i pară ţinutul învăluit de un farmec neînţeles şi stăruitor, asemenea izului de odaie bătrânească – amestec de creton, colb, lavandă şi lemn mâncat de carii – iz de care, până la urmă, nu te mai poţi

lipsi.

— *Good bye, my dear*, spuse *miss* Brinker. *Be good and drop me aline from time to time, instead of scribbling bad poetry.*[8]

Claire avu norocul să rămână singură o bucată de drum.

Luase cu ea, să o termine de citit, cartea *Memoriile a două tinere căsătorite*, şi se simţi în întregime absorbită de lectura ei.

„A fi adorată: o temă pentru tinere fete, bună pentru câteva primăveri, nepotrivită însă pentru o femeie – soţie ori mamă... Lasă-mă să-ţi repet că te vei pierde în fericire, aşa cum alţii se pierd în nefericire... Pilda vieţii tale clădite pe un egoism cumplit, deşi ascunsă de poezia inimii, m-a întărit în hotărârea mea...”

„Un egoism cumplit, îşi repetă Claire, închizând pentru o clipă cartea. Mă întreb dacă nu aici se află tăinuita mea greşeală... Doar o mare iubire m-ar putea smulge acestei sterile griji de mine însămi...”

La Châteauroux urcară în acelaşi compartiment doi ofiţeri care, prin răbdătoare strădanii, încercară să-i cucerească atenţia. Erau drăguţi, distractivi, astfel că fata sfârşi prin a ceda ispitei de a le vorbi. Părerea lor era că războiul mergea prost:

— O să vedeţi, domnişoară, că totul se va duce de ripă. Oamenii noştri sunt luaţi drept carne de tun. Într-o bună zi vor osteni şi treaba se va dovedi urâta... Totuşi, dacă aţi şti ce soldaţi minunaţi sunt francezii când sunt bine comandaţi!

Claire le spuse că este fiica generalului Forgeaud, căzut pentru Franţa, ceea ce le impuse tinerilor locotenenţi să facă în sinea lor „drepţi”. La gară d’Orsay o găsi pe Sibylle, elegantă şi preocupată, cu o floare la reverul

[8] La revedere, draga mea. Fii bună şi scrie-mi un rând-două, când şi când, în loc să zgârii hârtia cu poezii proaste. *(Engl.)*

taiorului şi, ca totdeauna, o desăvârşită organizatoare.

— Ai bonul de bagaje? Dă-mi-l... De ele o să vadă Eugen... Eugen este şoferul patronului, care mi-a împrumutat limuzina să-ţi putem transporta cufărul... Uite, Eugen, ia valiza domnişoarei Forgeaud... Noi te aşteptăm în maşină.

O brumă albastră-aurie, atât de proprie văii Senei, învesmânta copacii de pe chei. Frunzişul şi terasa Tuileriilor erau primăvăratice, îmbietoare. Luvrul domnea, suveran, în depărtare, un zumzet de avion.

— A, ce fericită sunt că te văd, sufleţelule! exclamă Sibylle. Mai întâi pentru că te iubesc mult, asta se înţelege... Şi-apoi, pentru că... Dar uite maşina: asta albă, de patruzeci cai putere... Patronul are întotdeauna numai maşini albe...

Eugen se înapoie cu bagajele. În maşină, Sibylle explica situaţia:

— Ştii că Roger a devenit mâna dreaptă a patronului?

Larraque e remarcabil şi chiar genial, în ce priveşte invenţia tehnică, dar toată lumea recunoaşte că nu este un bun administrator. Detaliile îl plictisesc. Înoată în dosare. Roger spunea: „Sunt un Berthier al acestui Napoleon...” Ce mai încolo şi-ncoace, patronul ne-a adoptat pe amândoi... O să vezi şi tu cum e Larraque. Mereu are nevoie de un stat major în jurul lui. La Versailles, la capul Fréhel, la Paris nu ne despărţeam niciodată. Era minunat cât timp era şi Roger... Când a plecat, patronul i-a spus: „Fii pe pace, dragul meu, voi avea grijă de Sibylle”. S-a ţinut de cuvânt. Ei da, se poate spune că s-a ţinut de cuvânt. De o lună încoace mă invită să merg cu el la teatru, să petrec duminica la ţară; seara, la Paris, se invită la mine... Şi sunt încântată, mă-nţelegi... *Trebuie* să fiu intimă cu patronul, pentru ca Roger să poată găsi, după război, o situaţie neştirbită; atâţia „prieteni dragi” visează să-i ia locul.

Dar se iveşte şi o latură stânjenitoare... Dacă patronul

ar fi un babalâc, mai treacă-meargă, dar este destul de tânăr (patruzeci şi cinci de ani, pe care nici nu-i arată)... Ştii lumea... Izbutind cum a izbutit, Roger este invidiat de... bunii săi colegi... Se vor găsi iute câţiva clevetitori... Pe de altă parte, nu-l pot „spaţia” pe patron de care depinde viitorul nostru, care ne-a făgăduit că-l ia pe Blaise în afaceri şi care, la urma urmei, nu mi-a spus până acum nici un cuvânt deplasat... Înţelegi, aşadar, situaţia. Este delicată... Şi, cum spune Roger, trebuie manevrat.

— Bine, dar de vreme ce domnul Larraque nu-ţi face curte... Îşi arăta Claire nedumerirea.

— Până acuma, nu, sufleţel... Numai că eu îi cunosc pe bărbaţi. E destul o singură împrejurare şi chiar cei mai cinstiţi îşi pierd capul. Nu vreau să mă expun... De aceea ţi-am scris că, în afară de plăcerea de a te vedea, prezenţa ta mi-ar putea fi utilă. De-aci înainte, când patronul mă va invita la teatru sau la restaurant, îi va fi greu să nu te invite şi pe tine, ceea ce o să închidă unor scorpii gura.

— Asta o să-l înfurie, poate?

— Nu, pentru că nu are gânduri ascunse... Îl iubeşte mult pe bărbatul meu... Şi-apoi, eşti arătoasă, draga mea?

Va fi fericit să plimbe două femei frumoase în loc de una.

Ai să vezi ce fel de om este... Singurătatea îl îngrozeşte, dar nu manifestă nici o înclinare pentru conversaţia sentimentală... Iar în rest, are ce-i trebuie. În clipa de faţă favorită este Rolande Verrier, soţia lui Guillaume Verrier, un coleg de-al lui Roger... Dar frumoasa Rolande are nişte socri pe care îi menajează şi o ipocrizie înnăscută, aşa că, ce mai încoace şi încolo, sub pretextul că nu vrea să compromită fericirea familiei Verrier, ea salvează aparenţele cu ostentaţie şi nu iese, seara, decât cu bărbatul ei... De-aici vine deci şi nevoia de a-l ocupa pe patron!

— Vorbeşti de el, zise Claire, cum vorbea ducesa de Bourgogne despre Ludovic al XIV-lea... Trebuie să fie de nesuferit!

— Nicidecum. Are un anume farmec şi o tinereţe sufletească neaşteptată. Trebuie să-ţi mărturisesc că nu totdeauna, când se apuca să explice ceva, îl ascult... Nu, nici chiar aşa... Dar e plin de viaţă... De altfel o să-l vezi diseară, vine aici să ia cina... Ai ce-ţi trebuie? Adică o rochie de seară, pentru interior?

— O am pe cea de la balul tău; n-am mai avut prilejul s-o îmbrac.

— O rochie de-acum patru ani? Spui prostii, drăguţa mea Oricum, asta nu are nici o importantă; avem aceeaşi talie; îţi împrumut eu ceva pentru diseară.

Claire se declară încântată de camera primită. Pereţii, tapetaţi cu pânză de Jouy[9]; mobila Directoire: o comodă, un birou, un şezlong, o toaletă cu oglinzi vechi. Decorul se asemăna cu cele în mijlocul cărora trăia Claire în romanele de ea imaginate. Sibylle, stăpâna pricepută, adusese acolo flori albe, roz şi câteva cărţi luate la întâmplare din biblioteca lui Roger: *Viaţa martirilor, Gaspard, Războiul Doamnă, Crinul roşu*. Către ora şapte, o cameristă, meticuloasă ca şi Sibylle, pregăti baia. Claire se simţi stânjenită văzând-o pe fata aceea rânduindu-i rufăria rustică, apoi se mustră pentru pornirea aceasta vanitoasă. Atât de multe erau oglinzile din baie, încât ţi-ar fi fost cu neputinţă să respecţi, modestia recomandată de *miss* Brinker.

În reflectarea tuturor oglinzilor acelora, Claire zări imaginea unui trup tânăr, cu membre zvelte, cu sâni mici şi pietroşi, pe care nu se putu stăpâni să nu-i găsească plini de graţie, foarte asemănători cu cei ai unei Diane din marmură, admirată la Luvru.

[9] Localitate din departamentul Yvellnes, în care, încă din 1759, s-a dezvoltat manufactura pânzeturilor devenite mai apoi vestitele pânzeturi de Jouy. *(N.t.)*

XVII

CU PUŢIN ÎNAINTE DE CINĂ, Sibylle veni în camera ocupată de Claire, o luă de mână, o făcu să se rotească şi o admiră:

— Bine mai eşti făcută, sufleţelule!... Ai umeri fermecători pentru vârsta-ţi crudă... Ar trebui să porţi rochii fără umeri... Vrei să-ţi împrumut un colier? Ba nu, te prefer naturală... Să-ţi explic, acum, cu cine o să iei cina.

Fireşte, o să fie de faţă patronul. Despre el ţi-am mai vorbit. Recomandări noi nu am, doar aceea că trebuie să-l asculţi cu luare-aminte. Are *groază* de conversaţiile particulare, vreau să spun de cele ale altora. Când vorbeşte el, toţi ceilalţi de la masa trebuie să tacă. Se răspunde doar când pune o întrebare; i se da riposta pe loc, de cum s-a oprit.

— Bine, dar e un tiran! zise Claire.

— Nu, e patron... O să te obişnuieşti... I-am invitat şi pe soţii Verrier, fiindcă trebuie să-i cunoşti. El este Guillaume Verrier, inginer, deosebit de instruit, îndemânatic şi cinic, în principiu îl înlocuieşte pe Roger cât este în armată; în realitate este mult inferior soţului meu... Oare ştie că nevasta lui e încurcata cu patronul? Roger spune că nu, dar el este îngăduitor; eu, care sunt neîngăduitoare, cred în complezenţă „conştientă şi organizată” a seniorului Verrier, dar nu am dovada ei. În orice caz, sunt sigură că

şi dac-ar şti, i-ar fi totuna. Cariera, meseria, banii, puterea, reuşita, iată ce are preţ în ochii lui... O cheamă Rolande, mi-e greu să-ţi vorbesc despre ea fără părtinire, fiindcă ne urâm. Roger pretinde că are calităţi, că poate fi o prietenă sigură şi că este o bună sfătuitoare a patronului. Dar asta-i o judecată de bărbat, iar Rolande ştie cum să-i ia pe bărbaţi. Larivière spune despre ea că şi dac-ar cocoţa-o cineva pe un vârf de munte, tot foarte accesibila ar fi. Este inteligentă şi posedă arta de a fi măgulitoare; are mici gesturi familiare: o mâna pusă pe genunchiul interlocutorului, – un sărut în glumă care nu e tocmai gluma, un zâmbet complice, tot soiul de lucruri care nu par cine ştie ce, dar care dau roade... Acum, dacă vrei să cunoşti şi judecata mea, de femeie: Rolande este o persoană primejdioasă, de o ambiţie fără margini, în stare să calce peste trupul celei mai bune prietene – dacă ar avea o astfel de prietenă – pentru a-şi satisface ambiţia.

— *Iar în ce priveşte micul marchiz*... zise Claire râzând.

— Ce spui?

— Nimic, îl citez pe Molière.

— O, sufleţelule, mie nu trebuie să-mi ceri să cunosc clasicii... Citesc ce apare, când nu e prea greu, dar nu trec niciodată dincolo de 1900... Dacă vrei să vorbeşti în seara asta despre literatură, îl vei avea la dispoziţie pe François Larivière, un alt om din cercul patronului... Spre deosebire de ceilalţi, care îi alcătuiesc banda, el nu este inginer... A fost camarad de regiment cu patronul şi de atunci nu s-au mai despărţit. Ciudat totuşi, fiindcă se deosebesc foarte mult. François a făcut Şcoala normală, dar profesoratul nu-i atrăgea. Este, dacă se poate spune aşa, ministrul de externe al patronului. El stabileşte legăturile cu ministerele, cu parlamentul, cu presa şi chiar cu sindicatele muncitoreşti. Se dovedeşte isteţ, mlădiu; are tact... Îndeplineşte şi funcţia de secretar de Belle-arte. Casele lui Larraque de la Paris, de la Versailles, de la

capul Fréhel au fost mobilate de Larivière şi ai să vezi ce reuşite sunt. Lui François îi place să colecţioneze bibelouri, să umble prin magazinele de antichităţi... Drept este că-i mult mai uşor astfel, cu credite nelimitate... Oricum, există însă interioare bogate şi vulgare; casele patronului sunt de un gust ales – iar gustul acesta este al lui François.

— Fiindcă domnul Larraque nu-l are?

— Patronul? Dacă îţi închipui că are timp să se gândească la asta, Melisando!... Aş fi vrut să te aşez la masă alături de François, pentru că este holtei şi pentru că, la urma urmei, în pofida celor douăzeci de ani mai mult, ar însemna pentru tine o partidă minunată – dar nu mergea...

Pe patron îl fac să prezideze în faţa mea; vei fi între el şi Verrier... Nu arbora aerul ăsta fâstâcit, Melisando.; nu vei avea de scos nici un cuvinţel... Vei asculta!

Îşi privi ceasul şi hotărî:

— A sosit timpul să mergem în salon; patronul e punctual ca un orologiu.

Într-adevăr, soneria ţârii în aceeaşi clipă în care cele două verişoare intrau în salon. Prin câteva gesturi Sibylle redărui supleţe florilor din marile glastre. Uşa se deschise. Larraque îi adusese pe ceilalţi trei oaspeţi cu maşina sa Sybille spuse:

— Bună seara, frumoasă Rolande... Patroane, iat-o pe verişoara mea Forgeaud, care a venit să-mi ţină de urât şi să cunoască Parisul... Claire, domnul Larraque, Guillaume Verrier... François Larivière...

Larraque dădu mâna cu Claire, care îl privea plină de curiozitate. Era mult diferit de ceea ce îşi închipuise. Un chip neliniştit, uşor asimetric, pleşuv, cu arcadele sprincenelor ieşite în afară, cu o frunte largă şi bombată, cu obraji supţi, îţi evocă mai degrabă un călugăr artist decât un om de acţiune. Când vorbea, se arata volubil; totuşi destul de greoi, căci se poticnea uneori în căutarea

câte unui cuvânt – în timp ce toţi cei din jur aşteptau într-o tăcere cuviincioasă.

— Ce veşti de la soţ? o întrebă el pe Sibylle.

— Deloc proaste. Divizia lui a fost adusă în spatele frontului, în Champagne. Dar Roger se plictiseşte.

— A cui e vina? zise Larraque. De ce ne-a părăsit? Pentru a lua parte la o ofensivă care nu putea reuşi. I-am spus-o de nu ştiu câte ori. Fronturile, aşa cum sunt alcătuite astăzi, nu vor fi nicicând rupte prin mijloace deja folosite: pregătire de artilerie, atac de infanterie... Experienţa am făcut-o noi, au făcut-o nemţii. Este hotărâtoare. Singurul rezultat ce poate fi atins prin metodele acestea, cu preţul a mii de morţi, este să creăm un intrând vulnerabil, pe care inamicul să-l lichideze la primul prilej ivit. Statele majore ştiu lucrul acesta sau ar trebui să-l ştie... Bun! Asta e. Să trecem la altceva.

— De un an spui treaba asta, patroane, sublinie Rolande.

— Da’ fireşte! exclamă Larraque. I-am spus-o lui Briand, lui Ribot, lui Painlevè. Şi nu am fost singurul. Generalul Estienne i-a spus-o lui Joffre, Swinton şi Fuller lui Haig... Nu-i nimic de făcut... Curaj? Cât vrei... Imaginaţie? A secat.

Cu discretă îndemânare, Sibylle îşi conduse prietenii la masă, aşezându-i pe locurile lor, fără să întrerupă monologul patronului; apoi, deîndată ce el tăcu, îl stârni din nou:

— N-ai vrea, patroane, să explici pentru Claire, care nu-ţi cunoaşte ideile, ce ar însemna războiul *dumitale*, dacă ai putea conduce operaţiile?

Toţi mesenii, în afară de Claire, ştiau ce anume avea să spună Larraque, dar nimeni nu schiţa vreun semn de nerăbdare sau de neatenţie. Nici chiar Larraque nu încerca să protesteze. Un altul ar fi spus, poate: „Nu vreau să repet ce-aţi auzit cu toţii de atâtea ori...” sau „Oare discuţiile astea tehnice ar putea interesa o copilă?”

Dar patronul îşi întoarse spre Claire ochii adânciţi în orbite, ochi care păreau să nu o vadă, apoi îl îndepărtă cu un gest brusc şi de nemulţumire pe mai-marele chelnerilor care îi oferea peşte şi căruia Sibylle îi făcu semn să nu mai statuie.

— Aşadar... Începu Larraque, e lucru dovedit că atacurile frontale nu dau rezultate... Ce-i de făcut? Prima metodă: să ocoleşti fronturile. Obiectivul expediţiei Dardanelelor ar fi fost o idee excelentă dacă ar fi fost dusă până la capăt... Teza ar mai fi îmbrăţişată, cred, de numeroşi englezi, iar la noi de către Briand, care crede într-o rupere a frontului în Balcani. D*ar* nu o să obţinem niciodată de la mările, cartiere generale mijloacele necesare... Asta nu mai este o chestiune de mecanică, ci una de psihologie...

De fapt, marii noştri şefi, francezi ori englezi, se afla pe frontul occidental... Ei nu vor admite să renunţe la trupele lor întru profitul unor teatre de operaţii pe care, le socot secundare, fiindcă nu sunt ei acolo... De unde nevoia de a se recurge la cea de a doua metodă: ruperea frontului printr-o metodă nouă... Or, metoda există. Este tancul de infanterie. L-aţi văzut?

— Nu, niciodată, mărturisi Claire cu interes şi uşor măgulită de a fi principala auditoare.

— Veţi veni mâine la uzină. Vi le voi arăta... Să o duci la Saint-Denis, Sibe... François, să rezervăm un sfert de oră după dejun... Îi dăm un loc între Loucheur şi Estienne...

Tancul de infanterie este pur şi simplu un tractor pe şenile, protejat de un blindaj, purtător de mitraliere şi tunuri, menit să-i apere pe infanterişti de mitralierele inamice. Şenilele îi îngăduie să treacă peste şanţuri, masa lui să traverseze reţelele de sârmă ghimpată... Cu tancurile, ruptura este posibilă fără mari cheltuieli.

— Dar atunci, întrebă sfioasa Claire, de ce nu se încearcă?

— *S-a încercat*, preciză Larraque. Nivelle a avut tancuri

de asalt în ofensivă din aprilie... Dar a neglijat două puncte esenţiale. *Unu*: tancurile trebuie folosite masat, spre a se obţine un front de ruptură larg; dar iată că armata le comandă cu târâita; Renault şi cu mine am putea, fiecare dintre noi, să fabricăm o mie pe luna, dacă ni s-ar cere să o facem – şi nu suntem singurii în Franţa, din fericire... D*oi*: ţinem morţiş să precedăm atacul de o pregătire de artilerie... Rezultatul: tancul nu întâlneşte decât un teren răvăşit şi pâlnii unde rămâne în pană... Or, marele avantaj al tancului este tocmai acela de a face posibil un atac aproape nepregătit şi, că atare, de a realiza o surpriză totală... L-am trimis pe François să spună toate acestea lui Briand, de cum am aflat despre eşecul ofensivei din aprilie... Şi ce ţi-a răspuns?

— Mi-a spus că ar trebui să vă adresaţi marelui stat major.

Larraque ridica din umeri.

— Straşnic sfat!... Adresează-te militarilor când e vorba să încerci ceva nou!... Când întreaga suflare militară tinde să se inspire din istorie şi să pregătească războiul precedent!... Ia spune, Verrier, ce zicea mai deunăzi Clemenceau?

— Că de la Hanibal încoace, militarii nu au imaginat altă bătălie decât cea de la Cannes, patroane,

— Învăluirea flancurilor? îndrăzni, timid, Claire. Poate că nu există altele.

Bărbaţii o priviră uimiţi. Sibylle spuse ca pentru a o scuza:

— Ştiţi, Claire este fiică de general, patroane... Îi apără pe militari.

Larraque nu era supărat:

— Nu-i atac pe militari, zise el. Au virtuţile lor. Dar au nevoie de sprijin şi de idei proaspete, cu care noi, tehnicienii, putem veni.

— N-ai mâncat nimic, patroane! observă Sibylle. Eu, care am comandat supă de vită anume pentru dumneata.

— Am vorbit prea mult, zise Larraque. E vina acestor ochi frumoşi... Spune-mi, Sibylle, ne-am înţeles, nu-i aşa? Vii mâine cu mine la teatru... O să trebuiască să o iei şi pe verişoară... Avem un loc pentru dânsa, François?

— Desigur, patroane, lojă este încăpătoare... Şi-apoi, amicii Verrier ne părăsesc.

— Mă duc la socrii mei, în Normandia, spuse Rolande.

În ce mă priveşte, *week-end*-ul la ţară e lucru sfânt... Billy trebuie să ia aer.

Când se ridicară de la masă, François Larivière trecu pe lângă Claire şi murmură cu glas scăzut:

— Bravo!...

XVIII

ÎN SALON, CLAIRE FĂCU ÎN AŞA fel încât să se aşeze lângă Larivière, al cărui chip spiritual şi comportament abil îi plăcuseră. Faţă de Larraque, el manifestă un respect amical, dar era lesne de bănuit că ştia, la nevoie, să mânuiască firea aceasta cu şurubărie simplă. Uscăţiv, ironic, Larivière se întoarse spre frumoasa vecină tocmai când ea îl întreba sfioasă:

— Oare n-a spus domnul Larraque că mâine seară mergem la teatru?... Ce vedem?

— *Jean de La Fontaine*.

— E bună piesă?

— O piesă de-a lui Sacha Guitry nu-i nici rea, nici bună... E o piesă de Sacha... Ai fi avut chef de altceva?

— Am citit prin ziare că a fost reluată *Fedra* la Comedia Franceză, într-o distribuţie nouă. Despre care se spune că este minunată.

— Pièrat?... Da, e de înalta clasă... Dar să-l hotărăşti pe patron să meargă la *Fedra*, ştii... Poate că într-o bună zi o să reuşeşti... Pe mine însă m-ar repezi... Nu fiindcă nu i-ar place lucrurile frumoase... Din când în când descoperă câte o capodoperă şi o îndrăgeşte cu fermecătoarea încântare a omului nu prea cultivat, dar deschis şi inteligent... Numai că se fereşte de tot ceea ce nu cunoaşte, se duce la teatru ca să se destindă... Gândeşte-te că omul ăsta lucrează douăsprezece, patrusprezece

ore pe zi!

— Îl admiri?

— Fireşte, a creat, prin mijloace proprii, o maşină uriaşă, un element de forţă pentru ţară... Ştii cum a debutat?

— Nu, deloc.

— Atunci o să-i facem să povestească asta pentru dumneata... Aşteaptă puţin!

În ciuda împotrivirilor Clairei, Larivière se ridică şi se duse să-i spună câteva cuvinte lui Larraque, care stătea de vorbă cu Rolande. Aceasta păru să protesteze; Larivière parlamentă. Peste câteva clipe reveni, îşi plesni palmele una de alta şi spuse:

— Fiţi drăguţi!... Patronul vrea să istorisească, pentru domnişoara Forgeaud, începuturile carierei sale.

Sibylle trecu lângă Claire care îi şopti:

— Îmi pare foarte rău, Sibe... N-am cerut nimic.

— Nu te necăji, Melisanda mea, murmură Sibylle.

Larivière ştie că patronului îi place să o facă... O să auzi povestea începuturilor sale o dată pe săptămâna... De două ori. Chiar, dacă ai noroc.

Larraque, cu o ţigară în mină, fu, instalat într-un fotoliu din mijloc şi, adresându-se Clairei, începu:

— Nu ştiu de ce vor să asculţi povestea asta răsuflată. Dacă într-adevăr te interesează, să presupunem că nu de mine este vorba... Poate vei desprinde din ea o pildă în privinţa a ceea ce poţi face, dacă ai voinţă... Aşadar, iată: părinţii mei au fost industriaşi în Amiens; fabricau catifea. Se bucurau de bunăstare (nu pretind că aş fi rodul muncii mele) şi îşi doreau să le devin urmaş în afaceri. Mie însă, pe vremea când eram doar un puşti, nu-mi plăcea decât mecanica. Îmi construiam în cameră modele mici de maşini, de motoare. Tot mobilierul meu era trucat. Dulapul se lumina când îi deschideai uşa. Aveam, la pat, un aparat de băut, alcătuit dintr-o sticlă care mi se aşeza drept în faţa gurii. O ţeavă acustică mă legă de

bucătărie... La liceu nu învăţam prea bine, în afară de matematici şi fizică, dar mă dovedeam neobosit în faţa unui banc, cu o pilă, o clemă sau un ciocan... Ce mai încolo şi încoace, la şaisprezece ani, în vacanţă, mi-am înjghebat un atelier mic în curtea părinţilor şi mi-am vârât în cap să fac o maşinuţă care să meargă prin propriile ei mijloace... Reţine că nu era o idee nouă... Poţi vedea la Muzeul de arte şi meserii o maşină cu vapori construită încă din 1771... În Franţa, între 1890 şi 1900 numeroşi ingineri au dat noi impulsuri acestui lucru: Panhard de Dion, cei trei fraţi Renault, fără a-l mai pune la socoteală pe Ford din America, pe Benz şi Daimler din Germania, pe Rolls din Anglia... Singura mea originalitate, dacă putea fi vorba de vreuna, era aceea de a nu fi inginer, ci doar un puşti cu mâini îndemânatice...

— Inginer poate nu, patroane, interveni Rolande, dar *ingenios* da, în cel mai înalt grad...

Larraque se încruntă, arătându-se preocupat de scrumul ţigării; Sibylle se grăbi să-i ofere o scrumieră, aşa cum diaconul prezintă preotului potirul.

— Ingenios, dacă vreţi, completă Larraque pe un ton morocănos. Asta nu-i împiedica însă pe părinţii mei să fie îngrijoraţi. Căzusem la bacalaureat; nu voiam să mă mai prezint a doua oară; refuzăm să intru în afacerile lor, îmi petreceam zile întregi într-un hangar, în faţa unui banc... Se întrebau dacă aveam într-adevăr de gând să sacrific un viitor lesnicios şi sigur pentru nişte jocuri care li se păreau absurde... În sfârşit, am construit, în 1898, un fel de triciclu cu motor, iar peste trei ani, o maşinuţă care făcea cincisprezece-douăzeci de kilometri pe oră... Familia renunţase să se mai împotrivească vocaţiei mele, dar mă socotea pe jumătate smintit... Între timp, câţiva prieteni îmi cereau să le fac şi lor maşinuţe ca a mea. Curînd am avut destule comenzi astfel încât să pot da de lucru la vreo doisprezece lucrători. Uzina Larraque luase fiinţă.

Când îmi vei face onoarea mâine să vii la Saint-Denis, îţi voi arăta atelierul de început, celula din care s-a născut afacerea noastră... Am transportat-o la Amiens, piatră cu piatră, am reconstruit-o şi toată uzina este clădită în jurul ei... Astăzi avem treizeci de mii de muncitori... Iată ce înseamnă o vocaţie!

— Ce poveste frumoasă! exclamă Claire, ca într-un nestăpânit suspin de admiraţie.

— Bine-ai mai zis-o, Melisando, murmură Sibylle, după ce Larraque fu din nou acaparat de Rolande şi Verrier venit să-i ţină nevestei, cu magistrală autoritate, isonul.

— Am fost sinceră, mărturisi Claire, apărându-se. Este o istorie uluitoare... Nu găseşti?

— Ba da, frumoasă inocentă... E minunată!... Numai că eu o ştiu pe dinafară.

A doua zi, cele două verişoare se duseră la uzinele Larraque. Sibylle purta un taior din stofă buclată gri închis şi o vulpe. Înainte de plecare venise să vadă cum s-a îmbrăcat Claire.

— O, nu cu pălăria asta mare, îi spusese. Una simplă, de fetru... Ţinută de lucru.

Şi oftă:

— Nu mi-ar mai fi trebuit deloc să vizitez uzină, pentru a o şuta cincizecea oară, cu atât mai mult cu cât, făcută cu patronul, o să însemne o alergătură îndrăcită. Dar avea aerul că ar ţine mult la treaba asta... Şi-apoi, pe Rolande o cam sâcâie că-l interesezi.

— De ce să-l interesez? întreba Claire ridicând din umeri.

— Fiindcă eşti hidoasă, Melisando, fiindcă ai ochi urduroşi, o piele de crocodil şi un păr nemătăsos, de culoarea zidurilor vechi... Patronul e înnebunit după mecanică, se ştie, dar nu înseamnă că un constructor nu-i şi bărbat... Se pricepe la fete bine făcute... Iar Rolande e o iepuşoară, numai că acum e mult prea sigură de

puterea pe care o are asupra lui, îl irita; devine plictisitoare... Într-una din zilele astea o să se întoarcă roata şi s-a zis cu frumoasa Rolande. Nu o să am de ce plânge... Eşti gata? Patronul a trimis maşina. Nu prea ştiu de ce; am fi putut merge cu a mea... Dar dacă tot a venit...

Maşina albă, de o formă alungită, se afla în faţa uşii. Cu cascheta în mină, şoferul deschide zâmbitor portiera.

— Bună ziua, Eugen, spune Sibylle familiar, iar Claire, mai novice, repetă după ea:

— Bună ziua, Eugen.

Vizitarea uzinelor Larraque a rămas în amintirea Clairei ca o viziune de apocalips. O maşinuţă, pilotată chiar de Larraque, alerga din atelier în atelier. În nişte săli imense, numai geamuri, o sumedenie de maşini-unelte se învârteau, pileau, sudau, raclau cu un zgomot sacadat. Cădeau şpanuri, ţişneau scântei, poduri rulante plimbau peste capul vizitatoarelor lanţuri uriaşe ce se încheiau cu nişte cârlige monstruoase. Larraque îşi urla explicaţiile acoperite de vuietul maşinilor. Claire nu înţelegea nimic, dar puterea lui o impresiona.

— Ce faci, Lucas? strigă Larraque către un muncitor.

— Un arbore de diferenţial, domnule Albert.

— Ce număr de ordine?

— G 135-23, domnule Albert.

Într-o altă sală se opri să se uite la un muncitor care pilea o piesă.

— Nu aşa, bătrâne... Stai puţin!

Patronul îşi scoase haina şi i-o dădu Sibyllei, care se arata prevenitoare şi amuzată. Pe urmă trecu în locul muncitorului.

— Uite aşa... O să-ţi meargă de două ori mai repede!

În timp ce le conducea la maşină, vorbi despre revoluţia rusă care începuse atunci, înfricoşând mulţi burghezi:

— Capitalism? Comunism? De ce să-mi pese? Sunt doar

nişte cuvinte... În orice regim este nevoie de tehnicieni buni. Cine ar mai putea conduce, în afară de mine, uzina asta? *Nimeni*. Eu am făcut-o, o port în sânge, trăiesc cu ea. Daţi-i Franţei un guvern socialist, comunist...

Dacă va voi tancuri pentru a se apăra împotriva germanilor, va avea nevoie de Albert Larraque. Şi atunci, de ce m-ar îngrijora doctrinele? Faptele cântăresc. Iar faptele sunt eu!

Claire îşi spuse: „Până la noi ordine”, dar se feri să scoată vreun cuvânt. Când cele două verişoare ramaseră singure în maşină, Sibylle întrebă:

— Eşti mulţumită?

— Sunt năucită! îi răspunse ea. Şi mă doare capul.

Dar, sunt mulţumită... Uzina asta are un fel de frumuseţe crudă. Şi-apoi, în ea, am sentimentul că mă aflu, în sfârşit, în viaţa timpului meu... La Sarrazac trăiam în neştiut... ori în cimitir.

Se întrebă ce făceau oare în clipa aceea mama şi *miss* Brinker. Doamna Forgeaud înţepa desigur, cu acul, războinici de tapiserie. M*iss* Brinker explica pesemne Mariei, cu un aer distant şi jignitor, cum se prepară *porridge*-ul şi *bread and butter pudding*, doar dacă nu cumva împletea ciorapi kaki. Păşunile începuseră să-şi răspândească, fără îndoială, miresme de fin cosit. Şi poate că adâncurile cele mai umede ale văii vieţuiau încă narcise.

XIX

LA ÎNCEPUTUL LUI IULIE, CLAIRE primi o scrisoare tulburătoare. Fusese scrisă de un camarad al lui Claude Parent, expediată la Sarrazac şi trimisă de *miss* Brinker,

„Domnişoară, o înştiinţa Locotenentul Palete, am dureroasa îndatorire de a vă aduce la cunoştinţă că prietenul şi comandantul meu, căpitanul Parent, a fost ucis ieri. Mă rugase, în cazul în care avea să i se întâmple vreo nenorocire, să distrug scrisorile dumneavoastră de care nu s-a despărţit niciodată şi să vă spun că nu a încetat nicicând să vă iubească. Aş vrea să cunoaşteţi admiraţia pe care, cu toţii, am avut-o pentru curajul său. A fost citat prin Ordin de zi pe armată...”

Urmau câteva amănunte privind lupta.

Claire se mustră îndelung şi aspru: „N-am fost capabilă să-l preţuiesc pe sărmanul băiat. Era un erou. L-am judecat după trăsături fără importanţă. Am fost meschină, egoistă, uşuratică. Dacă în ziua petrecută la Brantôme aş fi ştiut să mă înfrâng şi să mă stăpânesc, ultimii doi ani ai vieţii sale ar fi fost mai fericiţi...” După aceea gândi;

„Da, însă dacă ar fi supravieţuit, la ce ar fi putut duce minciuna, dacă nu la alte neînţelegeri şi mai grave?”

De două luni Sibylle îi prezentase o mulţime de tineri:

aviatori glorioşi decoraţi cu înalte Cruci de război încărcate de palme, tineri englezi purtând distincţia *Military Cross* violet cu alb. Nici unul nu o atrăgea. Câţiva încercaseră, în timpul câte unui dans sau favorizaţi de întuneric, să o tulbure. De fiecare dată evitase gesturile familiare, apropierile complice, săruturile furişate.

— Băieţii zic că eşti un sloi de gheaţă, Melisanda mea, o dojeni Sibylle.

— Dimpotrivă, Sibe, tocmai fiindcă sunt o romanţioasă, refuz mărunţişul marilor sentimente... De altfel nici tu nu te-ai lăsa sărutată de primul venit...

— La mine este altceva; sunt măritată, îl iubesc pe Roger; mă păstrez pentru el. Tu însă eşti liberă.

— Tocmai. Liberă să mă păstrez pentru un bărbat cu adevărat demn de a fi iubit.

— De aceeaşi părere, sufleţel... Dar te lipseşti de unele plăceri... Un sărut prelung, nişte buze dulci, braţe puternice şi un trup care te apasă sunt lucruri foarte plăcute...

— Să fie oare realmente atât de plăcut, Sibe? Sau poate că femeile îşi înflăcărează mintea citind în cărţi, scrise aproape toate de bărbaţi, cât de minunat este să te dărui?

— Nu ştii despre ce vorbeşti, sufleţelule... E foarte plăcut să faci dragoste. Nu la început, nu oricum, nu cu orice partener... Dar este o plăcere perfect autentică, cum s-ar exprima Larivière. Vei şti asta într-o zi.

Claire îşi spuse că verişoara ei era sinceră şi că îl iubea pe Roger Martin, dar că în acelaşi timp dragostea făcea din ea o sclavă. Una că Rolande Verrier ducea o viaţă mai cutezătoare. Claire nu avea pentru Rolande nici un sentiment de prietenie, dar îi admira dibăcia şi puterea. O vedea ades, în casa Larraque, cum îşi întindea năvodul spre a prinde pe câte un ministru ori ambasador de care avea nevoie pentru cine ştie ce plan misterios. Treaba era totdeauna bine făcută, iar vanitatea de necrezut a

bărbaţilor făcea că jocul acesta să fie lesnicios.

„Dacă aş vrea...” îşi spunea câteodată Claire.

Dar nu voia, continua să se păstreze pentru o aventură minunată şi îşi repeta, ca odinioară la Sarrazac: „Aştept un lucru necunoscut”.

Între timp se bucura, cu fericirea aceea naivă a fiinţelor neblazate, de viaţa plină de încântări ce i se dezvăluia zilnic. A trăi în siajul Larraque făcea că existenţa reală, în pofida războiului, să devină un basm din „O mie şi una de nopţi”. Toate căile erau netezite, toate uşile deschise.

„Masa domnului Larraque!”, striga chelnerul-şef al restaurantului „Voisin”, şi masa era pregătită, plină de flori, „Loja domnului Larraque”, spuneau controlorii de bilete, iar o plasatoare le deschidea, cu aer prevenitor, drumul.

„Mi-ar plăcea să văd într-o zi vitraliile de la Chartres”, îi destăinuise Claire lui Larivière, iar a doua zi maşina prelungă, albă se şi supunea vrerii sale.

Cameră i se umplea de cărţi frumos legate, alese de Larivière; erau daruri ale patronului. Ceasul împodobit cu briliante de la încheietura mâinii i-l dăruise el, ca pe o jucărie, într-o zi în care Claire întârziase şi îl făcuse să aştepte zece minute. O „filipică” uşor câştigata împotriva bărbatului distrat de către copila ordonată îi adusese un colier cu acvamarine ca ochii ei. Duminică, cele două verişoare se duceau să dejuneze la Versailles, în căsuţa deloc mare, dar desăvârşită, pe care, cu multă dragoste, Larivière o mobilase în cel mai curat stil Ludovic al XVI-lea. O gradină clasică, de tip franţuzesc, în care colonade împrejmuiau bazine, prelungea parcul Trianon. Aproape totdeauna cei invitaţi pentru a petrece *week-end*-ul aici erau oameni interesanţi. Numeroşi politicieni veneau anume că să obţină sprijinul lui Larraque, căruia îi erau credincioase două ziare, unul de dimineaţă, altul de seară.

Claire îl întâlni acolo pe Briand, căruia îi făcu plăcere să

stea cu ea de vorbă şi să-i istorisească frumoase întâmplări marinăreşti. Avea imaginaţie de celt şi spirit de vechi parlamentar. Unchiul Charles era un obişnuit al Versaillesului şi ţinta săgeţilor prieteneşti ale patronului.

Prietena lui, madam Janin, cântăreaţa fără har, pentru ai cărei ochi frumoşi comandita Opera comică, venea la dejun duminică, dar pleca seara, ascunzând cu pudoare o legătură ştiută de toată lumea.

— Domnişoara Claire se face foarte frumoasă! zicea unchiul Charles. E leită bunica noastră Forgeaud... Mulţumită de viaţă Clarissa noastră?

— Pe cât poţi fi mulţumit în timpurile astea, unchiule, îi răspundea Claire.

Era vara cea mai proastă a războiului. După ofensiva pierdută, o sumă de hărţuieli agitaseră puternic, vreme de câteva săptămâni, armata franceză. Rusia slăbea, Anglia se dovedea înceată, Franţa împărţită. Caillaux şi Briand se opuneau lui Clemenceau, partizan al războiului fără limite. Preşedinţii Consiliului îşi pierdeau iute puterea.

— Clemenceau va fi ultima noastră carte, spunea Larraque, dar Poincarè îl detestă.

Claire cerea adeseori patronului explicaţii asupra situaţiei militare şi politice. Larraque avea o minte limpede, care ştia să distingă esenţialul. Când i-o spuse lui Larivière, acesta o luă puţin în derâdere:

— Ce descoperire! Cum crezi că patronul a devenit ceea ce este? în industrie nu exista miracole. Un om care creează, cum a creat el, plecând de la nimic, trebuie să aibă o anume genialitate. Altă explicaţie nu exista.

— Adevărat. Dar la prima vedere nu-ţi dai prea bine seama, pentru că pare un om foarte simplu.

— Cu dumneata, prinţesă! încheie Larivière.

În luna august 1917, Larraque hotărî să petreacă două săptămâni la vila sa de la capul Fréhel, în Bretania. Se

simţea obosit, iar medicul îi ceruse să-şi ia o vacanţă.

Lansase producţia pe 1918: fusese adoptat un tip de tanc şi nu mai rămânea decât fabricarea lui în serie mare. La nevoie, uzina o putea conduce, în timpul acesta, Verrier.

— Pentru Marly[10]-ul acesta, zise Larivière parodiindu-l pe Saint-Simon, le Roy a hotărât că doamna Verrier, doamna de Martin şi domnişoara de Forgeaud aveau să meargă şi de, urmând să călătorească în caleştile sale...

— Vei avea o femeie în plus, îl şfichiui Rolande.

— Cu atât mai bine! zise Larivière. Patronul nu are chef de necunoscuţi. Pentru *week-end* o să invităm bărbaţi.

Sibylle îi spuse verişoarei sale:

— Trebuie să ne ocupăm de îmbrăcămintea de plajă...

Ai costum de baie?

— Nu... Şi-apoi, Sibe, un costum indecent...

— Oricum, i-o curmă Sibylle, nu poţi purta pantaloni cu volănaşe şi cămăşi unduitoare, că doamnele de la curtea împărătesei Eugenia!... Fără să mai punem la socoteală că ai să fii tare frumoasă în costum negru; o să-ţi pună în valoare pielea.

Rolande făcu în aşa fel încât să călătorească în maşina patronului, întrucât a ei avusese, chiar în dimineaţa plecării, o pană ireparabila şi providenţială. Pe drum îi vorbi de Claire:

— Sunt *foarte* încântată că ai invitat-o pe micuţa

Forgeaud... Duce o viaţă atât de tristă. Nemăritată la douăzeci şi doi de ani, nici o şansă de a o face înainte de sfârşitul războiului, fără zestre şi nici un tânăr care să-i dea târcoale, ceea ce este, oricum, ciudat, căci nu arată rău... Nu găseşti?

— Cine? întreba Larraque, care nu-i dăduse ascultare, căci de două zile îl preocupa un proiect de reorganizare a uzinelor; luase planul cu sine, că să lucreze la el în

[10] Aluzie la o reşedinţa aparţinând lui Ludovic al XIV-lea, lângă pădurea Marly şi existenţa până în secolul al XIX-lea. *(N.t.)*

Bretania.

— Claire Forgeaud.

— Claire Forgeaud... Ce-ţi veni?

— Zic că nu arată rău, repeta Rolande, neplăcut impresionată de bruscheţea lui.

— Nu arată rău? îţi baţi joc de oameni? Este frumoasă, chiar foarte frumoasă...

Claire admira vila, terasa înţesată de muşcate, grădina de trandafiri şi mica plajă particulară, pe care se însoreau oaspeţii patronului, Larraque şi Larivière îşi înăbuşiseră cu greu o exclamaţie de încântare, când Claire îşi desfăcu, pentru întâia oară şi nu fără sfiala, halatul alb. Rolande, într-un costum „două piese", de culoarea pielii, foarte îndrăzneţ, descoperindu-i jumătate din pântece, şi Sibylle, sportiva, cu picioare lungi, stârniră şi de un anume efect. Dar patronul părea fascinat de Claire.

Fata înota prost, iar el voi să-i dea lecţii. Se întindea lângă ea pe nisip şi îi făcea destăinuiri.

— Nimeni nu poate gusta ca mine asemenea clipe de destindere, pentru că de la şaisprezece ani nu m-am odihnit niciodată... Nu ai idee ce a fost viaţa mea... O luptă de fiecare zi împotriva timpului. A trebuit să fac totul singur, să organizez, să prevăd... Un şef e foarte singur, ştii, nu se poate bizui pe nimeni... Roger Martin era cel mai bun adjunct pe care l-am avut vreodată; m-a lăsat, că să o facă pe zuavul. Verrier nu-i un nepriceput, dar nici om de mâna-ntâi nu-i. Execută; nu concepe... Şi-apoi, singurătatea morală... Seara, când vii acasă, după o zi de lucru, ai dori să te bucuri de o primire duioasă. Şi ce găseşti? Clanuri potrivnice, prieteni dezbinaţi, intrigi de serai... Te asigur că sunt zile în care mă simt ispitit să dau afară pe toţi figuranţii ăştia şi să mă duc să trăiesc singur în biroul meu din uzină. Oamenii îşi închipuie că bogăţia, puterea, trebuie să fie minunate. Nicidecum! Sâni doar poveri... Şi ce o să rămână din toată strădania mea?...

Nici măcar nu am un fiu care să mă moştenească...

În clipa aceea se apropie de ei Rolande aruncând cu pietricele:

— Haideţi, în apă, leneşilor!... Abia mai aveţi timp să faceţi o baie înainte de masă.

Larraque se ridica iritat:

— Fii atentă, Rolande! Erai să mă chiorăşti cu pietricelele dumitale.

Claire îl privi îndelung. Trupul lui era mai tânăr decât chipul frământat.

Dragule, îi spuse Rolande lui Larraque, ai fi tare amabil dacă mi-ai aduce ochelarii de soare şi port-ţigaretul... Le-am uitat dimineaţă pe măsuţa de lângă patul tău.

Larraque o fulgeră cu o privire furioasă, arătând înspre Claire. Dar, cu netulburata inocenta, doamna Verrier se trânti pe nisip, lângă patul tău. ei.

XX

RAREORI VIAŢA ÎN COMUN A UNUI grup de oameni se poate scurge fără furtuni. Într-o după-amiaza, pe când se reîntorcea de la plajă, Rolande, care urca scara însoţită doar de Claire, i se adresa acesteia pe neaşteptate:

— Claire, vrei să vii o clipă în camera mea?... Aş dori să-ţi vorbesc.

— Îndată, doamna... să mă îmbrac mai întâi pentru cină.

— Nu-i nevoie... De ce? Vino aşa cum eşti...

Claire, în halat de baie, intră, se aşeză într-un fotoliu, văzu cu uimire o fotografie mare de-a lui Guillaume Verrier pe masa de scris şi aştepta, neliniştită puţin, dar pregătită pentru bătălie. Rolande îşi aprinse o ţigară şi se întinse pe pat.

— Micuţa mea, începu Rolande, sunt o femeie foarte deschisă, foarte loială, o prietenă fără gânduri ascunse şi îmi plac situaţiile clare... De o săptămână încoace te observ, te privesc şi te văd pornită într-o direcţie primejdioasă... O alta şi-ar zice: „La urma urmei prea puţin îmi pasă de puştoaica asta, n-are decât să se ardă! O priveşte...” Dar mie îmi este foarte milă de fetele tinere.

Am avut şi eu, nu chiar demult, vârsta dumitale şi aceeaşi lipsă de experienţă... Îmi amintesc cu părere de

rău prostiile făcute; aş vrea să te feresc de ele. De aceea m-am şi hotărât să-ţi vorbesc... Dacă vrei o ţigară, găseşti în cutie, lângă dumneata.

— Nu, mulţumesc, spuse Claire, aşezându-se picior peste picior. Nu fumez niciodată.

— Eşti foarte bine făcută, draga mea, zise Rolande.

Ai nişte ochi nemaipomeniţi, un păr mătăsos, umeri sculpturali. Pe deasupra, eşti şi inteligentă, ştii multe lucruri...

Toate astea sunt atuuri în jocul dumitale, care nu-i prost...

Poţi şi trebuie să te căsătoreşti cu un om de vază. Dacă vei fi înţeleaptă, te voi ajuta. Dar în momentul de fata te lansezi într-o istorie fără ieşire – cucerirea patronului.

— Eu? exclamă Claire.

— A, nu! Te rog! să nu jucăm comedie. Eu îţi spun totul verde, aşa că trebuie să dovedeşti aceeaşi loialitate... Îi faci curte patronului, asta se vede de la o poştă; îi aşterni pe dinainte erudiţia, naivitatea şi formele dumitale feciorelnice; îl asculţi, îl admiri, îl cauţi... Şi asta n-ar fi rău, dacă totuşi ar fi ceva de făcut. Numai că, îţi spun eu dar, nu-i nimic de făcut... Nimic. Şi asta din mai multe motive. Mai întâi, ce speri? Că o să te ia de nevastă, bănuiesc, fiindcă doar n-ai de gând să-ţi faci debutul în iubiri de curtezană?... Ei bine, drăguţa mea, afla că patronul nu se va însura *niciodată*! A spus-o şi răspuns-o de sute de ori. Întreabă-l pe Larivière. Are sau nu dreptate, el socoteşte că însurătoarea l-ar da înapoi, că i-ar răpi o parte din independenţă... Ca senzualitate, prea iubeşte mult *femeile*, încât să jure credinţă doar *uneia*... În afară de toate astea, e şi prea bătrân... Albert are cincizeci de ani.

— Patruzeci şi cinci, o corectă Claire, fără voie.

— *Spune* patruzeci şi cinci şi, ce-i drept, se ţine bine, dar ştiu că a trecut de cincizeci. De altfel, asta nu are nici o importanţă. Nu se va căsători... Şi atunci, ce se poare

întâmpla? dacă te doreşte mult, o să-ţi dea de bărbat pe cine ştie ce tânăr cumsecade din anturajul lui, că să te ia pe urmă de ibovnică... Da, da, drăguţa mea, a mai făcut-o!... Cred că aşa ceva nu te ispiteşte, nu-i aşa?... Poţi avea parte de ceva mai bun... Mai adaugă, la toate, şi faptul că, iu momentul acesta, şi sper că pentru multă vreme încă, îmi aparţine. Da, fetiţa mea, nu mi-e frică de cuvinte... Albert îmi aparţine; îl iubesc; ţin la el şi îl păstrez... O să-mi spui că sunt măritată. Este adevărat şi îmi ador bărbatul... Chiar aşa, îl *ador* pe Billy, îi sunt pe deplin devotată, l-am adus unde este, adică pe anumite culmi ale meseriei sale... Numai că îl iubesc cu afecţiune, cu prietenie, nu cu patimă. De trei ani, între Billy şi mine nu mai există decât o asociere. Dar suntem parteneri credincioşi şi ţinem amândoi să păstrăm, faţă de copilul nostru, imaginea fictivă a unei căsnicii unite... Larraque, dimpotrivă, mă iubeşte; are nevoie de mine... Şi, îţi repet, ţin la el, vreau să-l păstrez şi îl voi păstra.

Iritată de conversaţia aceasta, Claire schiţă o mişcare, în semn că ar vrea să se ridice.

— Nu, nu! spuse Rolande. Nu am isprăvit. Pentru ce dumneata, tânăra fată cinstită, educată sever, proaspăt sosită din provincie, vrei să te arunci într-o aventură fără de ieşire? Cred, draga mea, că nici nu-ţi dai seama. Dar eu, care am oarecum experienţa femeilor – şi a bărbaţilor – te pot lămuri... Ai fost împinsa pe drumul acesta neocolit de către verişoara dumitale Sibylle Martin. O cunosc eu bine pe Sibe; nu-i lipsită de maliţiozitate, în pofida aerelor ei de fată cumsecade; a început să-mi poarte pică, de cum a văzut că am influenţă asupra lui Larraque... Când Roger al ei a vrut să plece pe front (între noi fie spus, eu i-am vârât ideea asta în cap) şi când Guillaume al meu a ocupat, cu titlu temporar, locul lui Roger (T.T., cum zice patronul) Sibe s-a temut. Atunci, şi-a spus că temporarul ar putea deveni definitiv. „T.T.-ul s-ar putea transforma în T.D. Atenţie!” Dar cum să se

apere?

Rolande îşi stinse ţigara strivind-o într-o scrumieră, se ridica de pe pat şi veni să se aşeze pe o pernă, la picioarele fetei care se simţea stânjenită.

— Sibylle ar fi putut, continua Rolande, să încerce ea însăşi să-l cucerească pe patron. Dar în afară de faptul că o cred întru totul credincioasă lui Roger, tip chipeş, de altfel, Sibe are prea mult bun-simţ că să-şi închipuie că ar putea lupta cu mine pe un asemenea teren... Şi atunci, ce era de făcut? Fireşte, să-mi azvârle între labe o rivala care să-i fie aliata. Deci apare, că prin minune, blonda verişoara. Undeva, în Limousin, fusese ţinută în păstrare o frumuseţe rară şi intactă, o statuie de carne tânără. Lucru ispititor pentru poftele, oarecum blazate, ale unui bărbat de cincizeci de ani. Manevra se porneşte. Frumoasa Claire este invitată (cu toate că de patru ani nu se ocupă nimeni de ea), să vină la Paris; este plasată lângă sultan; şi toată lumea aşteaptă inevitabilul rezultat... Numai că, în toată istoria asta, sunt jertfite două fiinţe: favorită, adică eu, şi tânăra sclava, adică dumneata, draga mea... Firesc ce-ar fi? că cele două victime să se unească, spre a zădărnici complotul. Este ceea ce îţi şi propun.

Fremătând, pe punctul de a izbucni în lacrimi, Claire se agită. Rolande îşi lăsă palma pe genunchii dezveliţi ai tinerei fete şi o sili să nu se ridice:

— Ascultă-mă cu atenţie, scumpa mea... Împreuna putem face lucruri mari. Îţi propun să încheiem un pact. Ceea ce îţi cer este să-l respingi îndată pe Albert. Lucru foarte uşor. Dar, fără să te şi strici cu el; chestiune de atitudine, de ton, de gesturi... În nici un caz, nu-i pomeni nimic Sibyllei despre conversaţia noastră, care nu ne priveşte decât pe noi; ţine însă piept încercărilor ei menite să te arunce într-o suspectă intimitate cu un bărbat care ţi-ar putea fi tata... În schimb, eu mă angajez să-ţi găsesc, foarte repede, un bărbat de mare clasă. Nu

voi avea nici un merit în asta; eşti o bucăţică pe cinste şi te tragi dintr-o familie bună. Eu am la picioare întreg Parisul. O să-mi spui ce gen de viaţă te interesează: diplomaţia, armata, literatură, politica, afacerile şi te voi lansa în mediul ales... Acolo vei întâlni bărbatul care îţi trebuie, tânăr, strălucitor, fără să aibă, că unul de cincizeci de ani, viitorul în urma lui. Peste şase luni vei fi măritată şi încă bine.

După aceea vei face tot ce vei voi, dar nu te lăsa compromisă de Larraque; asta ţi-ar îngreuna căsătoria... Ne-am înţeles?

În clipa aceea Rolande vru să o cuprindă în braţe pe Claire, care se ridicase, şi să o sărute. Dar, smulgându-i-se din strânsoare, Claire spuse: „E groaznic de târziu; trebuie să mă îmbrac”. Şi dispăru.

XXI

CÂND, DUPĂ DISCUŢIA ACEASTA Claire se întoarse în cameră, găsi deschisă uşa dinspre apartamentul Sibyllei, care se şi ivi, îmbrăcată în rochie de seară şi prinzându-şi pe mână o brăţară.

— Ce-ai făcut până acum? o lua ea la rost pe Claire. Nu mai ai decât zece minute până la cină! Unde-ai stat?...Eşti roşie ca un cocoş!

— Am şi de ce, răspunse Claire. Dacă ai şti! Văd că tu eşti gata, Sibe. Rămâi cu mine, până mă îmbrac... Trebuie să-ţi vorbesc.

Aşezată în faţa toaletei, îşi răsucea în spirala două cosiţe blonde. Între timp îi istorisi Sibyllei scena pe care i-o făcuse Rolande Verrier.

— Ce neruşinată! Când este vorba de ea, nimic nu mă mai mira, spuse Sibylle. Sper că ai pus-o la punct?

— Nu... Am fost atât de uluită, încât nu am ştiut ce să spun. Dar o să vorbesc mâine dimineaţă cu domnul Larraque, să-l vestesc că voi pleca. Nu vreau să-i tulbur iubirile.

— Nu lua hotărâri pripite, o domoli Sibylle. Stai puţin, să te închei la rochie... Roger spune că în situaţiile grave trebuie totdeauna să laşi să treacă o noapte, şi abia pe urmă să vorbeşti... Oricum, înainte de toate, nu trebuie să-l şifonezi pe patron.

— Nu am deloc intenţia să o fac; îl găsesc simpatic, iar

în ce mă priveşte a fost necontenit amabilitatea întruchipata. Dar nici un mă pot lăsa batjocorita de femeia asta!

— Fireşte, sufleţel, dar asta-seară să nu faci nimic... Dacă voi avea cumva prilejul, voi strecura eu o vorbuliţă patronului.

În aceeaşi clipă se auzi clopoţelul vestind cina, aşa că cele două verişoare coborâră în sufragerie. Acolo îl găsiră pe Larraque şi pe Larivière destul de posomorâţi.

— Comunicatul nu-i deloc favorabil, spuse patronul. Verrier mi-a telefonat mai adineauri din Paris. Bătălia de la Ypres merge prost. Ce vrei? Mereu aceeaşi poveste. Se fac pregătiri de artilerie care durează câteva zile, şi după aceea se aşteaptă că adversarul să fie surprins... Politica potrivit căreia ne închipuim că adversarul este idiot nu a dus niciodată la nimic. Mai bună ar fi presupunerea că-i înzestrat cu o inteligentă medie. Nici o victorie fără surpriză. Nici o surpriză fără rapiditate. Lucruri elementare. Unde-i Rolande?

— N-a coborât încă.

— Ei bine, n-are decât; ne aşezăm la masă, este opt şi zece.

Rolande sosi în aceeaşi clipă în care se aducea la masa consomeul rece; zâmbitoare, foarte frumoasă, într-o rochie din jerseu de mătase, alb cu broderii ţărăneşti. Larivière, care luase parte la prima bătălie de la Ypres, în zilele de început ale războiului, descrise terenul: glodul galben al Flandrei, în care săparea galeriilor era cu neputinţă, tranşeele care se surpau, un oraş în ruină. Claire se gândea, cu remuşcare, la contrastul dintre mizeria în care se zbăteau luptătorii şi luxul vieţii sale.

„O să plec mâine, îşi spuse, şi o să-i cer mamei să mă lase să mă angajez că infirmieră. La urma urmei sunt majoră.”

Când cafeaua fu adusă pe terasă, după cină, ea se aşeza departe de Larraque, alături de Larivière, iar

Rolande veni îndată lângă ei. „Mă supraveghează, îşi spuse Claire, ca să nu-i povestesc cumva lui Françoise conversaţia noastră.” Mişcările acestea îi izolară pe Larraque şi pe Sibylle, care, când noaptea îi învălui, şopotiră multă vreme. Claire, distrată, îl asculta, fără să-l audă, pe Larivière vorbindu-i despre Bretagne.

— *Ador* ţinutul ăsta! mărturisea doamna Verrier.

Claire se întreba dacă verişoara ei va avea curajul să-i istorisească lui Larraque scena provocată de Rolande. Cum avea să reacţioneze, în cazul acesta, patronul? O singură dată i se păru că desluşeşte izbucnirea unui glas şi două cuvinte rostite de Sibe: „Nu acum...” Apoi, Larraque şi Sibylle se ridicară şi porniră spre grădina cu trandafiri.

Când se înapoiară, Larraque anunţa că se duce sus, să se culce. Claire pândi, nu fără un dram de îngrijorare, tonul cu care avea să-i spună bună seara. Dar tonul se dovedi părintesc, amical. Fără îndoiala că Sibylle îi vorbise, iar el ţinea cu Claire. Rolande strânse îndelung mina acesteia:

— *Good night, darling*, zise ea, *and sweet dreams*.[11]

Claire nu răspunse.

Câteva clipe mai târziu, cele două verişoare se regăsiră în odaia Sibyllei.

— I-am povestit totul, o vesti ea pe Claire. Este furios. Cred că i-o plăteşte acum frumoasei Rolande!

Se opri, ridică un deget şi făcu semn verişoarei să o asculte.

— A şi început, zise ea.

— Ce-a spus, Sibe?

— „De ce se bagă unde nu-i fierbe oala? îşi închipuie că sunt proprietatea ei? Nu-i sunt dator cu nimic. Ea mi s-a atârnat de gât.” I-am spus patronului că vrei să pleci, pentru că te~a jignit Rolande. „Dacă una dintre de va trebui să plece, aceea va fi Rolande!” mi-a răspuns el.

[11] Noapte bună, draga mea... Şi vise plăcute. *(Engl.)*

— Nici asta nu vreau, Sibe... O, nu! Aş avea aerul că o alung pe favorită ca să-i iau locul.

— El ştia foarte bine că nu vrei şi nu poţi să-i devii ibovnică... Numai că n-aş fi deloc mirată dacă într-una din zilele astea ţi-ar face o altă propunere... De necrezut... nesperată!

— Ce propunere?

— Să te ceară de nevastă.

— Pe mine? sări Claire.

— O, nu mi-a spus-o... Dar un anume gând nu-mi dă pace... Felul în care mi-a vorbit despre ea, despre neruşinarea ei, apoi despre tine, despre graţia, candoarea şi inteligenţa ta, despre dorinţa de a pune capăt intrigilor şi aventurilor... În sfârşit, vom vedea dacă mă înşel... sau nu... Spune drept, Claire, ţi-ar veni să crezi? Să devii doamna Larraque, plină de avuţie şi putere, când în urmă cu trei luni te găseai la Sarrazac, pastorindu-ţi oiţele!... Ştii, parizienii ar rămâne înmărmuriţi... Îţi poţi închipui că mi-ai fi patroană?... Nu te-aş pizmui... Deloc chiar. Dimpotrivă, m-aş bucura că am prilejuit o asemenea căsătorie.

— Eşti nebună, Sibylle! N-aş accepta niciodată.

— Fără copilării, sufleţel... Cine refuză căsătoria cu un Larraque? Gândeşte-te la rolul pe care l-am putea avea cu toţii: tu, eu, Roger, tata... Nu mai vorbi, Melisanda mea. N-ai înşira decât prostii. Du-te la culcare; dormi, că să fi frumoasă mâine... Vrei o pastilă de Veronal?... Sărută-mă, sufleţelule, sunt foarte tulburată.

Claire dormi somn adânc. A doua zi îşi simţea capul greu şi nu se trezi de-a binelea decât în clipa în care Thérèse, camerista, veni să deschidă obloanele.

— Domnişoara ştie că doamna Verrier ia, la Dinard, trenul de ora prânzului?... Da, domnişoara... A telefonat dis-de-dimineaţă la Paris... Pe urmă mi-a spus să-i fac geamantanele, în mare grabă, pentru că nu vrea să-l lase singur pe domnul Verrier, care găseşte că vremea trece

încet şi care se plictiseşte fără doamna.

Claire, în halat de mătase albă, cu părul răsfirat pe spate, dădu buzna în camera Sibyllei care, întinsă pe covor, îşi făcea gimnastică.

— Sibe. Ea pleacă!

Sibylle se rostogoli pe spate până în clipa în care genunchii îi atinseră fruntea.

— Perfect! Evenimentele se precipită.

La aceeaşi oră, Larraque îl chemase pe Larivière.

— Dragul meu, în noaptea asta am luat o hotărâre mare... Mă căsătoresc... Da, cu Claire Forgeaud... Nu te miri?

— Nu mă mir, patroane.

— Adevărat? Te aşteptai la asta?... Ei bine, eşti mai perspicace decât mine... Iată ce s-a întâmplat. Rolande a fost neghioabă, neîndemânatecă, obraznică. Mititica a vrut să plece. Rezultatul: am descoperit două lucruri. *Unu*: nu mai pot sta fără Claire. D*oi*: nu o mai pot suporta pe Rolande. Prin urmare, poftim şi hotărârile: *Unu*, rup legătura cu Rolande; *doi*, mă însor cu Claire... Încuviinţezi?

— Cu entuziasm. Dar, ca să vorbesc că dumneata, patroane, încuviinţez cu două condiţii: *Unu*, să fie consultată domnişoara Forgeaud şi să consimtă; *doi*, ruptura cu doamna Verrier să nu atragă după sine demisia lui Verrier care, în momentul de faţă, ar fi de neînlocuit.

— Întru totul de acord. În privinţa lui Verrier am eu grijă. Încă din dimineaţa asta mă voi duce la Saint-Denis, unde voi sta douăzeci şi patru de ore, ai să pun totul la punct... Doar n-o să-mi poarte pică Verrier că vreau să-i înapoiez nevasta.

— Nu se ştie, spune Larivière. Căile soţilor sunt de nepătruns.

— În ce-o priveşte pe Claire, ai menirea să te ocupi de ea. Pe mine mă intimidează cu ochii aceia limpezi. Şi-

apoi, la drept vorbind, nu am vreme de gângurit. Sibylle şi cu tine o să-mi aranjaţi în aşa fel lucrurile, încât mâine, când mă voi întoarce, să nu mai am decât a-mi rosti declaraţia.

— Nu credeţi, îşi dădu cu părerea Larivière, că va fi dezamăgită, ranita în sufletul ei, dacă nu va fi obiectul unei *cereri* după tot tipicul?

— Ţi-am mai spus, dragul meu: nici o victorie fără surpriză, nici o surpriză fără grabă. Este tot atât de adevărat în dragoste că şi în campanii... Dacă m-aş apuca să-i fac curte după tipic, lucru în care m-aş descurca foarte prost, mi-ar cere timp de gândire, timp să mă studieze... Iar eu, în clipa de fată, cu toate angaralele care îmi stau pe cap, *nu* pot trăi în incertitudine... Ar fi chiar mai bine să nici un o mai revăd înainte de plecare. Fug cu maşina peste un sfert de oră. Nu vreau că Rolande să afle asta. Mi-ar cere să vină şi ea; ar încerca să pună iarăşi stăpânire pe mine în timpul călătoriei... Şi ar fi în stare să izbutească.

Către ora unsprezece, Rolande veni pe plajă, să-şi ia rămas bun de la Sibylle şi de la Claire. Părea să fie în largul ei, chiar veselă:

— Închipuiţi-vă, dragele mele, că sunt nevoită să mă întorc la Paris... Da, mi-a telefonat Billy azi-dimineaţă: nu se simte prea bine; căldurile şi munca, la un loc. L-au dărâmat... În sfârşit, zice că are nevoie de prezenţa mea şi ori de câte ori este vorba de bărbatul meu, nimic altceva nu mai are preţ pentru mine... Şi-apoi, mai este ceva: ambasada Angliei îmi cere să accept preşedinţia primirii soldaţilor britanici... Dumnezeu ştie cât de tare ocolesc onorurile şi ceremoniile, dar nu refuz niciodată o îndatorire... Fireşte, îmi pare rău că trebuie să vă părăsesc... Era foarte drăguţ aici... *We were a happy family*[12]... Dar sunt fericită că-l voi revedea pe Billy-Willy al meu... Şi ador Parisul vara!

[12] Eram o familie fericită. *(Engl.)*

O îmbrăţişă pe Sibylle, o îmbrăţişă şi pe Claire. Larivière o însoţi până la gară. La ora dejunului, Sibylle îl întreba pe Honoré, *maître d'hôtel*:

— Spune-mi, Honoré, Parisul a chemat-o pe doamna Verrier azi-dimineaţă sau doamna Verrier a chemat Parisul?

— Doamna Verrier a chemat... De două ori, doamna.

— Îţi mulţumesc, Honoré.

XXII

CONVERSAŢIA PE CARE CLAIRE O avu cu Larivière îi purta gândurile către ambasadorii aceia care, odinioară, veneau să ceară în căsătorie, prin procura, pe cine ştie ce prinţesa îndepărtată. Părea să nu admită nici o clipă că ar putea refuza, şi ceea ce o uimea şi mai mult pe Claire era că până şi ea însăşi nu se gândea cu seriozitate la posibilitatea unui răspuns negativ. Totuşi, încerca să-i spună lui Larivière de ce nu e sigură că ar face bine acceptând:

— Ştiu, spuse ea, că nu-i uşor să vă fac să simţiţi ce sentiment mă încearcă, deoarece – pentru a-l înţelege – ar trebui să-mi fi cunoscut copilăria. Pe vremea aceea eram asuprita de părinţi severi – sau aşa mi s-a părut a fi, întrucât acuma ştiu că a existat în toate o parte de iluzie şi una de melodrama – dar, iluzie ori realitate, am suferit sau am crezut că sufăr, din pricina unei anume nedreptăţi; în sfârşit, am fost în propriii mei ochi un fel de nouă Cenuşăreasa... De-aici îmi şi vine, îmi dau bine seama, o dorinţă de răzbunare, care face că ispita de a nu pierde şansa ce mi se oferă să fie de neînfrânt... Dar, în aceiaşi timp, am fost o copilă hrănită cu romane, cu poeme, înfricoşată şi, totodată, fascinată de sentimentul iubirii. Trăiam însingurata; nu ştiam aproape nimic despre viaţa reală, aşa cum am văzut-o la Paris de câteva luni încoace; nu-i cunoşteam pe bărbaţi decât din cărţi, din spectacolele de operă. Mă păstram pentru un erou care

avea să fie fermecător, generos, cutezător, cultivat... Uneori mi se părea că nu m-aş fi putut mărita, ca lumea, decât cu un poet... sau cu un muzician... Mă găsiţi absurdă?

— Deloc, răspunse Larivière, dar cred că patronul este, în felul lui, un poet... Am avut, că şi dumneavoastră, o adolescentă livrescă şi m-aş fi arătat indignat, la douăzeci de ani, dacă mi s-ar fi descris atunci viaţa mea de-acum. Totuşi, vă asigur că am ajuns să socot uzina această uriaşă drept un poem în acţiune. Patronul este un creator; îl respect. În afară de asta, am pentru el afecţiune.

— Şi eu, spuse Claire. Îl găsesc atrăgător; întrezăresc, oarecum, ce-aş putea face pentru el şi, mai cu seamă, mulţumită lui... Numai că nu-l iubesc... Şi vă mai mărturisesc că nu am admis niciodată că un bărbat de valoarea lui, cu autoritatea şi îndatoririle pe care le are, să accepte să-şi lege viaţa de cea a unei Rolande Verrier... O să vă par demodată, poate, dar nutresc un dispreţ fără de margini faţă de femeile care trec de la un amant la altul, cel mai adesea fără să iubească, din motive de prestigiu sau cariera... Mă dezgustă şi le detest.

— Nu fiţi prea aspră, spuse Larivière, mirat de vehementa ei. O cunosc bine pe Rolande. Are calităţi. Slut totuşi fericit că-l văd pe patron despărţindu-se de ea, pentru a-şi întemeia un cămin. Îi veţi transforma viaţa. Şi asta e foarte important. Gândiţi-vă că de el depind treizeci de mii de familii. Imaginaţi-vă binele pe care îl puteţi face!

Ştiu să o convingă pe Claire. Mai puţin prin cuvintele folosite şi mai mult prin liniştită certitudine, împărtăşita în aceeaşi măsură de Sibylle, privind imposibilitatea unui refuz. S-ar fi zis că cererea aceasta în căsătorie reprezenta în ochii lor o mobilizare sentimentală. Un soldat care primeşte ordin de chemare poate încuviinţă ori nu războiul, dar se duce să lupte. Claire se simţi ca şi

molipsită. Seara, singura cu Larivière şi Sibylle. Ajunse să vorbească ea însăşi despre ceea ce, dimineaţa, nu fusese decât un proiect, ca despre un plan acceptat care avea să intre pe făgaşul îndeplinirii

Larraque se înapoie a doua zi, la ora cinei, plin de verva şi, în tot timpul mesei, descrise situaţia politică văzută la Paris.

— Mai devreme ori mai târziu, zise el, va trebui să ne mulţumim cu Clemenceau. Are un caracter infect, dar ceilalţi nu au caracter deloc. Dacă ar fi să mă iau după ce-mi place, îl prefer de o sută de ori pe Briand; instinctiv însă, ştiu că singurul care poate face că noi să câştigăm războiul este Clemenceau. Briand va trece la rând mai târziu. Pacea, el ar trebui să o facă...

— Din nefericire, zise Larivière, pacea o va face cel care va câştiga războiul.

— Ieri am cinat la Larue, cu Briand şi Loucheur, spuse Larraque. Evident, dacă-l asculţi pe Briand, eşti ispitit să crezi că o pace de compromis, încheiata imediat, ar lăsa în urma ei o Europă mai viabilă decât ar face-o un război prelungit. Dar nici Camera lorzilor, nici tara, nici englezii n-ar fi de acord...

— În privinţa lui Verrier, patroane, sunt ceva dificultăţi?

— Nici una... Are nevoie de câteva zile de odihnă... Când ne vom întoarce acasă, săptămâna viitoare, o să-l trimit în vacantă... cu nevasta.

După cină Sibylle şi Larivière dispărură discret, fără să mai aştepte să fie servită, pe terasă, cafeaua. Claire, mai mult curioasa decât emoţionată, pândea inevitabila convorbire. Îi ghicea în penumbră, de sub trandafirii agăţători ai pergolei, chipul hotărât şi neliniştit, arcada profundă a sprâncenelor, ochii adânciţi în orbite, fruntea larg croită de linia retrasă a părului său negru.

— Ştii ce anume îţi voi cere, se făcu auzit glasul, acum iarăşi cel obişnuit.

— Da, răspunse ea simplu.

— Te-am admirat, Claire, din ziua în care te-am văzut pentru întâia oară. De atunci te-am observat, studiat şi te cred în stare să fi tovarăşa ideală a unui bărbat care poarta pe umeri, aşa cum port eu, grele sarcini... Ştiu că sunt mult mai vârstnic, că asta ar putea fi un obstacol...

— Nu, zise Claire. Tinerii nu mi-au plăcut niciodată... Mărturisesc însa că mi-e oarecum teama...

— Teama de ce anume?

— Că te-aş putea dezamăgi... Totuşi accept... O să mă străduiesc... Dar nu mă pot logodi înainte de a fi vorbit cu mama, iar ea se afla în Limousin.

— Vei avea mâine o maşină care te va duce acolo, zise Larraque. Voi da ordinele trebuitoare... Vreau că totul să meargă repede... Sunt tare fericit, Claire... Şi *vom* fi fericiţi.

Se ridicase şi se apropiase de ea. Claire se ridica la rându-i, dar pe loc o încerca apriga dorinţa de a fugi. El îi lua însa mina, i-o sărută la încheietura, apoi buzele îi zăboviră la îndoitura cotului. Şi atât. Îi fu recunoscătoare că nu încercase reeditarea unei scene în care sarmanul Claude Parent îşi distrusese cariera de logodnic.

A doua zi, una dintre marile maşini albe *Larraque*, din „flota" patronului, părăsi garajul -ca să o ducă pe Claire în Limousin. Şovăise în a şi-o face tovarăşa de drum pe Sibylle, care ar fi dorit nespus să vadă efectul produs de uimitoarea veste asupra mătuşii Henriette. Dar, cumpănind mai bine, Claire preferase să fie singură cu mama ei, astfel că Sibylle trebuise să renunţe la călătorie. Pe Claire o izbi ciudata şi inconştienţa deferenta cu care o tratau atât verişoara, cât şi Larivière. Cu câteva minute înainte de plecare, acesta îi aduse un portvizit şi o hârtie.

— Secretarul patronului mi-a spus să vi le înmânez...

Claire luă hârtia şi o citi:

„1. Vei găsi în portvizitul acesta zece mii de franci

pentru săracii din Sarrazac; este bine ca dania să însoţească vestea logodnei; vei împărţi cum vei crede de cuviinţă partea primarului şi a preotului.

2. A fost expediată o telegramă doamnei general Forgeaud spre a-i vesti ora aproximativă a sosirii dumitale.

3. Eşti rugată să profiţi de şederea la Sarrazac, pentru a-ţi procura actul de botez, pe cel de naştere şi un certificat de domiciliu. Documentele acestea vor fi necesare pentru anunţul de la primărie.

4. Ar fi de dorit ca doamna mama dumitale să ia măsurile cuvenite de venire la Paris cât mai curând cu putinţă. Domnul Larraque îi va pune la dispoziţie un apartament! Vei locui cu dânsa.

5. Dacă doamna contesă Fourgeaud binevoieşte să ne comunice numele notarului său, cel al domnului Larraque va lua îndată legătura cu el".

Claire roşi peste măsură şi întrebă:

— Un notar?... Dar nu am zestre, o ştiu prea bine.

— Nu despre asta-i vorba... Dimpotrivă, patronul tine să vă atribuie, prin contract, o anume avere...

— Vă rog! se mânie Claire. Nu vreau să aud vorbindu-se de bani.

Larivière îşi spuse: „Nobila atitudine; totuşi va accepta cele trei sau patru milioane care îi vor cădea din cer... Sau mama le va accepta în locul fiicei..." Cu glas tare spuse doar atât:

— Vă înţeleg.

În maşina găsi un coş cu flori albe, uriaş. Şoferul Eugen ştia cum stau lucrurile şi se comportă, faţă de viitoare patroană, cu un respect nuanţat de o anume familiaritate.

În timpul drumului destul de lung, Claire cugeta la destinul ei ciudat. „Oare sunt fericită?" se întreba ea. „Da, întărâtata şi fericită..." Dar fericită pentru ce? Din pricina forţei acesteia noi, a triumfului. Din pricina uimirii

pe care se aştepta să o stârnească în fiinţa mamei sale şi a domnişoarei Brinker. Îndrăgostită? Deloc. De altfel nu-şi dorea să se trezească singură cu Larraque. Răsuflase a uşurare, deşi se simţise oarecum jignită că nu-l văzuse apărând în clipa plecării. Ar fi primit, fără aprinse păreri de rău, să nu-l mai vadă niciodată. „Am făcut o cucerire, îşi spuse ea. Dar nu sunt şi cucerită. Poate că-i mai bine aşa?” Închipuirea îi aducea, nerăbdătoare, în faţă aleea cea mare din Sarrazac, pădurea de brazi, orăcăitul broaştelor, scrâşnetul pietrişului, iar pe peron – emoţionată şi rece – *miss* Brinker.

Totul se petrecu aşa cum se aşteptase. Miss Brinker se afla în faţa casei împreuna cu Léontine.

— *Well, my dear*? întrebă ea. *What happened? You quarrelled with Sybil?... Of course!... I always knew it would end that way*[13].

— Nu, *miss* Brinker. N-ai ghicit. Unde-i mama?... Bună ziua, Léontine!... Vezi, te rog, de bagajele mele; ajută-l pe Eugen.

Trupeşa, artritică, doamna Forgeaud cobora scara. Claire alerga să o sărute.

— Fii atentă! îi stăvili elanul doamna Forgeaud, mă doare umărul. Ce-i cu tine? De ce te-ai întors?

Îşi privea cu luare-aminte fiica, impresionată de frumuseţea ei, dar şi de un anume aer de sănătate, de maturitate, pe care Claire nu le avusese când părăsise Sarrazacul.

Cele trei femei intrară în salon. Claire istorisi, deformând puţin, dar păstrându-se cât mai sinceră, evenimentele din ultimele luni. În versiunea aceasta cenzurată, bună pentru Limousin, Rolande Verrier nu fu pomenita deloc, că şi cum nici un ar fi existat.

— *It was love at first sight*?[14] întrebă miss Brinker.

---

[13] Ei, draga mea, ce s-a-ntâmplat? Te-ai certat cumva cu Sibylle?... Mă aşteptam eu la asta!... Dintotdeauna am ştiut că aşa o să se termine. *(Engl.)*

[14] A fost oare dragoste la prima vedere? *(Engl.)*

— Da, Missy, o adevărată lovitură de trăsnet... Încă din prima seară, la cina de la Sibylle, n-a vorbit decât cu mine; mi-a povestit tinereţea lui, debutul în industrie...

A doua zi m-a dus chiar el să vizitez uzina...

— Încă din luna mai? zise doamna Forgeaud, ridicându-şi capul plecat asupra unei căprioare în care înfigea acul. Din scrisorile tale nu se vedea însa nimic.

— Trebuie să mă înţelegi, mamă... Nu-ţi puteam împărtăşi toate astea, până când nu a fost vorba de căsătorie... Se teme, cred eu, că nu cumva diferenţa de vârstă...

— A fost înţelept şi nu a grăbit lucrurile.

— *When did he actually propose to you*[15]? întrebă *miss* Brinker.

— Alaltăieri, răspunse Claire, pe o terasă de la marginea mării. Este ciudat însa că omul acesta atotputernic părea intimidat... Fireşte, am răspuns că voiam să te consult pe *dumneata*, mama, dar Sibylle şi Larivière păreau atât de siguri că vei încuviinţa, încât nu mai ştiam ce să spun...

Am lăsat, desigur, impresia că accept... Ce părere ai, mamă?

— Ce părere vrei să am? Sunt uluită, mulţumită, mişcată... Pe tine ar trebui să te întreb... Eşti fericită?

— Închipuieşte-ţi că nu ştiu. Ciudat, nu-i aşa? Am impresia că povestea nu-i adevărată, că nu eu îi sunt eroină... Ştii, îl cunosc de prea putină vreme.

— Care îi este prenumele?

— Albert... Dar tocmai asta e, că nu mă gândesc niciodată la el sub acest nume. Pentru mine, ca şi pentru Sibylle, el rămâne Larraque – sau patronul.

— Părinţii lui trăiesc?... E fiu unic?

— N-am habar! Este un bărbat căruia nu-i pui întrebări; vorbeşte, iar ceilalţi îl asculta... Diferenţa de vârsta nu te sperie, mama?

[15] În fapt, cine ţi-a făcut propunerea? *(Engl.)*

— Ba da, puţintel... Dar atât de multe alte avantaje compensează inconvenientul... Câţi ani are, de fapt?

— Patruzeci şi cinci.

— Cum arată?

— Nu-i urât. O faţă cu trăsături neregulate, osoasă, frământată, dar viguroasă... În conversaţie se arata iute şi precis. Zice aşa: „E da sau ba?”... Îşi numerotează argumentele: „*Unu – Doi – Trei*”. O, stai puţin! Ţi-a trimis un bilet.

Îşi scoase din geanta cu fermoar lat de baga (un dar de-al lui Larraque, pe care doamna Forgeaud îl şi băgase de seamă), nota încredinţată de Larivière şi i-o dădu mamei sale.

— Cum? zise doamna Forgeaud. Vrea să celebreze căsătoria la Paris?... Este împotriva tuturor uzanţelor. Parohia fetei are întâietate.

— Dar bine, mamă, nu poate părăsi uzina. Nici nu-ţi închipui ce răspunderi are! Şi-apoi, îţi mărturisesc că o nuntă mare, la Paris, ca cea a Sibyllei, îmi va face plăcere.

Nu te măriţi decât o dată.

— Să sperăm! zise doamna Forgeaud. Oricum, frumos din partea lui că s-a gândit la binefaceri pentru Sarrazac. Asta o să producă o impresie foarte bună... Unde vrei să locuieşti? Îţi pot da cameră albastră, cea a lui Blaise.

— Pentru nimic în lume; vreau camera mea. Poate că dorm în ea pentru ultima oară.

— Foarte bine... Draga mea Brinker, vrei să rânduieşti treaba asta cu Léontine?...

— Vin şi eu, *miss* Brinker, spuse Claire. Mă amuză... Pe curînd, mamă.

În vestibul, Claire luă, drăgăstoasa, braţul domnişoarei Brinker:

— Dar dumneata, Missy, ce crezi despre întâmplarea asta?

— *Well, my dear*, răspunse miss Brinker, *it hâd to*

come, sooner or later. And I am glad to see you marry a real man, not one of those silly boys.[16]

Obloanele de la ferestrele camerei erau închise; mirosul de levănţică şi praf îi evocă fetei zile aproape uitate: cutia de carton cu Isabela în bucăţele, Ioana d'Arc pe rug, cântecul de jale al regelui Renaud. Lectura din Maupassant şi prosopul aşternut în dreptul uşii, pentru a ascunde dunga de lumină. Seara, când se culcă, regăsi aşternutul umed şi aspru al copilăriei. Era o noapte frumoasă de vară, nici o flacără nu-şi pierdea vlaga în căminul îngust. Dar Claire se gândea la ultimele zvâcniri ale focului, pândite cândva pe pereţi. Îşi aduse genunchii la gură. Odinioară, gestul acesta preceda trecerea în lumea viselor. Nici că şi l-ar fi închipuit atunci pe eroul izbăvitor având trăsăturile frământate şi energice ale aceluia care avea să-i devină bărbat!

„Dar ce voiam eu oare? Ce speram?" îşi spuse.

Îi evocă pe Faust şi pe Margareta în gradină, cast înlănţuiţi, apoi pe gisanţii din piatră, în drăgăstoasa lor neclintire. Se înfioră şi adormi. În vis îi apăru o ghilotină; în jurul ei, bărbaţi şi femei învesmântaţi ca pe vremea Revoluţiei; ea, Claire Forgeaud, era victima, iar călăul semăna cu Larraque.

[16] Ei bine, draga mea, mai devreme sau mai târziu tot trebuia să se întâmple. Şi sunt mulţumită să văd că te căsătoreşti cu un om adevărat şi nu cu unul din băieţii aceia nerozi. *(Engl.)*

XXIII

SĂPTĂMÂNILE DINTRE LOGODNĂ şi căsătorie se dovediră încărcate de treburi frivole, mărunte şi tradiţionale, care nu-i lăsară decât un prea mic răgaz pentru fericire ori nelinişte. Fu comandat un trusou, se văzu nevoită să îndure lungi şedinţe de probă, să aleagă haine de blană într-un august furtunos şi fierbinte, să ia parte la dineuri oferite de către membrii îndepărtaţi ai familiei Forgeaud sau de către prietenii lui Larraque. El însa, şi-ar fi dorit o căsătorie rapidă şi simplă, la Versailles.

— Mi-e groază de ceremonii, îi mărturisi el viitoarei soţii. Scuteşte-mă, te rog, de cortegii, de marşuri nupţiale... E război... Pentru ce să tulburăm zadarnic patru mii de persoane?

Claire se ţinu tare, cu o îndărătnicie ciudată, pe care ea însăşi o socoti copilăroasă. A fi lipsită de rochia albă i s-ar fi părut un semn rău prevestitor pentru viaţa ei conjugală. Totuşi, se mustră: „Are dreptate. Suntem în război, iar în ce-l priveşte, mai mult decât pentru oricare altul, o simplitate absolută ar fi de bun-gust...” Câteva cuvinte rostite odinioară de către miss Brinker jucau un anume rol în dorinţa aceasta bolnăvicioasă de a se găsi, în ziua măritişului, în inima unei ceremonii impunătoare. „Nu vezi, spusese *miss* Brinker, când Sibylle se măritase cu Roger Martin, că orga, florile, tămâia nu se afla acolo decât pentru a ascunde înfiorătorul act ce urmează a se

săvârşi?”

Teama de bărbat, deşteptata în Claire de învăţămintele acelei fete bătrâne, amorţise, datorită vieţii sale noi, agitate, dar se târa în adânc, în jungla lucrurilor nespuse, strecurându-şi când şi când marele fior prin făptura fecioarei care îşi ştia sorocul aproape.

Îşi amintea, cu nelinişte, o replică din Molîere: „Cum să poţi îndura gândul de a te culca lângă un bărbat cu desăvârşire gol?” Molière nu ticluise gândul decât pentru a lua în derâdere „preţioasă” care se împotriveşte realităţilor căsătoriei. Dar pe Claire o năpădea o teamă cumplită la imaginea aceasta a bărbatului „cu desăvârşire gol”, împărţind cu ea camera, patul. Uneori, când îl vedea pe Larraque intrând, încerca senzaţia nedorită că se aduna în ea însăşi.

Totuşi, viitorul ei soţ se păstra respectuos şi distant. Nu era niciodată singur cu ea. În timpul săptămânii luau masa la doamna Forgeaud, la Sibylle sau cu amândouă în vreun restaurant din pădure. Duminica şi-o petreceau la Versailles. Camerele în care locuia Claire erau, prin grija lui Larraque, necontenit umplute cu flori albe. Aproape în fiecare seară primea un dar preţios. Inelul pe care i-l dăruise Albert Larraque reprezenta un diamant de o puritate nemaipomenită, şlefuit că smaraldul; se mira că-i place să-l privească. „Simbol?” se întreba ea, mângâind masa cu piatră netedă, rece, strălucitoare şi dură.

— Cel mai frumos solitar, spusese bijutierul, zâmbind măgulitor, a aşteptat multă vreme la noi, până la venirea celei mai frumoase logodnice...

Ceremonia a fost ceea ce şi-a dorit. O slujbă gregoriana (*Pro sposa et sposo*), un *Introït* de Faurè, *Panis angelicus* de Franck. Piramide de crini, braţe de călini. La sacristie, toate uniformele naţiunilor aliate. În timp ce cobora treptele bisericii Madeleine, în spatele a doi halebardieri se simţea ameţită, sfârşită de puteri şi se sprijinea, cu toată greutatea, de braţul bărbatului.

Fusese luată hotărârea ca soţii să nu plece în călătorie de nuntă. Albert nu putea lipsi prea mult de la uzina; casa de la Versailles avea să slujească drept loc de retragere pentru o scurtă lună de miere. În maşina care îi ducea într-acolo, el îi luă mâna.

— Ei bine, iată... S-a făcut...

— Da, răspunse Claire. S-a făcut...

Îşi întoarse capul spre el şi zâmbi; întâlni o privire fericită şi recunoscătoare.

„Poate că nu va fi chiar aşa de cumplit”, gândi ea.

Larraque dăduse dispoziţii ca o masă de seară, rece, să fie servită într-un salon învecinat cu dormitorul, spre a nu avea de a face cu servitorii.

— Thérèse rămâne, fireşte, la dispoziţia dumitale, dacă ai nevoie de ea; nu trebuie decât să o suni.

Claire îşi scosese pălăria şi jacheta. Gâtul gol şi alb, de sub ceafă blondă, îl ispiti. Se apropie de ea şi o sărută la rădăcina părului. Apoi, cum nu-i dăruia buzele, îi ridică bărbia şi îi sărută colţul gurii. Până aici, totul era suportabil, dar Larraque îşi reveni şi suspină îndelung:

— Să cinăm, mai zise. Dacă o să continuăm jocul...

Claire gândi: „Trebuie să plătesc... Şi încă din seara asta”.

Cu destulă îndemânare, Larraque destupă o sticlă de şampanie, umplu o cupă şi i-o oferi.

— Ştii că nu beau niciodată vin, spuse ea.

— Ce păcat! Culoarea şampaniei ţi-ar veni atât de bine... Nu vrei, nici chiar în seara asta, să te ameţeşti puţin?... Ai vedea cum totul ţi s-ar părea mult mai uşor.

— Nu, crede-mă. Nu vreau; m-aş îmbolnăvi.

Larraque schiţa un gest de ciudă, apoi o întreba ce anume ar dori să mănânce.

— Putina friptura de pui rece şi câteva fructe de la gheaţă.

— Homar nu vrei?... Sau pateu?...

Îşi aminti de visul avut la Sarrazac şi gândi: „Masa cea

de pe urmă a condamnatului”.

Albert Larraque însă mânca zdravăn, dar părea intimidat şi vorbea cu o nestăpânită înfrigurare ce-i trăda stânjeneală. Se lăsa noaptea. Claire se sprijini în coate pe pervazul ferestrei şi privi grădina. O briză uşoară înfiora frunzişul; în centrul unui bazin, o nimfă oarecare turna, în fir subţire, apă. Claire murmură:

Luna albă
Străluceşte în păduri.
Din fiecare creangă
Un glas ţâşneşte
De sub ram...

Şi ar fi voit ca un ecou duios să-i răspundă: „O, iubita!”

— Ce tot îngâni acolo, micuţa Claire? întrebă Albert Larraque, care se apropiase de ea şi îi mângâia şoldurile.

— Recitam din Verlaine, ştii: „Este ceasul de vrajă...” Ar trebui să coborâm în grădină; e atât de frumos afară...

— A, nu! hotărî el. Fie-ţi milă de nerăbdarea mea! Avem ceva mai bun de făcut... Vrei să te duci în camera ta? Vin şi cu peste un sfert de oră.

Rămasă singură, Claire privi patul mare cu aşternut trandafiriu şi se dezbrăcă încet. Ca de gheaţă şi tremurând toată, îşi puse o cămaşă lungă din saten alb şi se aşeză într-un fotoliu, resemnată, mută. Diamantul strălucea asemenea unui strop de lumină. „*Nu deschide poarta, mândro, dacă n-ai inel*”, gândi ea. „Iată inelul.” Când Larraque intră, fără să bată, era îmbrăcat cu o pijama albastră încinsă în talie cu cordon. Se apropie în grabă de ea şi, luând-o de mână, o făcu să se ridice.

— Vino în pat, spuse el, nu-ţi fie teamă... Nu te voi brusca.

O culcă lângă el şi îşi trecu palma peste trupul întins şi rece ca gheaţa.

— Cât eşti de bine făcută! spuse. Dar eşti îngheţata...

Ce s-a întâmplat?... Nu te simţi bine?

Claire încercă să zâmbească; dinţii îi clănţăneau. Dinspre gradina urcau adieri înmiresmate.

— Vino, te voi încălzi.

O luă în braţe, iar ea se lăsă în voia lui, încrezătoare, cu ochii închişi. O clipă o strânse la piept şi, primind cu încântare căldura vie a bărbatului, Claire se simţi bine.

Dar, deodată, o gură însetată i-o căută pe a ei, iar greutatea celuilalt trup o strivi. Deschise ochii şi văzu deasupra chipul bărbatului devenit, pe neaşteptate, ciudat, dur.

— Nu te încorda, draga mea... Lasă-mă pe mine...

Claire se crispă, lucidă. Ştia că va trebui să îndure bărbatul. Voia să-şi impună din toate puterile consimţământul, dar o rezistentă sălbatică o făcea să se încordeze. „Nu vreau să simt” îşi spunea. „Nu vreau, nu vreau”, repeta ea că odinioară, când, fetiţa în Sarrazac, îşi aşeză palmele pe ceainicul fierbinte. Izbuti să se înfrângă, să cedeze. O durere surdă, ritmată o sfâşie. În sfârşit, bărbatul scoase un strigăt de plăcere. Peste o clipă, îndestulat, mulţumit, se lăsase să cadă alături şi o privea cu înduioşata mândrie, ca şi cum ar fi săvârşit cine ştie ce fapta de glorie.

Claire părăsi repede patul. Prin fereastra camerei de toaletă, zări pe deasupra masei întunecate a copacilor scânteieri stelare într-un cer de catifea neagră. Şi repetă, cu amara ironie: „Este ceasul de vrajă...” Se gândi la *miss* Brinker; apoi, în chip ciudat, la Caliirhoe cu simţirile pierdute, goală aproape, la picioarele marelui preot. „De neşters întinare”, spusese *miss* Brinker. „Ca un brăzdar sfâşietor”, a spus Baudelaire. Totul era, din nefericire, adevărat. până şi acel „fruct lăuntric” care îi tulburase într-atât copilăroasă-i inocenta. Izbucni în lacrimi şi plânse îndelung, în tăcere. Când întredeschise uşa de la cameră, îl văzu pe patron dormind cu gura deschisă. Nu îndrăzni să se întindă lângă el, de teamă să nu-i redeştepte

dorinţa; îşi făcu un culcuş între pernele şezlongului şi aştepta tremurând zorile. În sfârşit auzi un cocoş cântând şi păsări ciripind. Respiraţia egală a bărbatului măsura scurgerea timpului. Claire se îmbrăcă în deplina linişte şi se hotărî să coboare în gradină.

XXIV

CASA TOATĂ DORMEA ÎNCĂ. PE când cobora scară din marmură roz, Claire trăi o clipă, în pofida unei adânci oboseli, fericirea de a se simţi singură şi liberă în mişcări. Intră în bibliotecă şi deschise obloanele de la uşa-fereastră. O rază de soare tânăr şi matinal pătrunse vesel şi scăldă în lumina sa aurul de pe legătura cărţilor. Se aflau adunate acolo mii, şi Claire se bucură la gândul că-i aparţineau. Luă una, aproape la întâmplare şi se îndreptă spre aleea de carpeni.

Aerul era răcoros, uşor. Broderii de merişor tiveau aleea; cercul de piatră care încingea bazinul strălucea într-o lumină aurie; la stânga, pe sub spaliere înflorite, câteva fotolii de pânză în dungi portocalii şi albastre păreau a fi în aşteptare. Claire se aşeză şi privi în jur. „Ce desăvârşita frumuseţe!” îşi spuse. „Pentru ce dragostea şi viaţa nu sunt, ca şi grădina aceasta, orânduite cu grijă, călduţe şi graţioase?” Deschise cu aer distrat cartea scoasă din raft. Era un volum de memorii din secolul al XVI-lea. Citi: „*Pe vremea aceea o femeie tânără de la Curte avea grijă să-şi sporească într-un fel preţuirea, acceptând purtările zeloase ale curtenilor dăruiţi cu favoruri regeşti, dar pe care vârsta îi făcea mult mai în stare a fi îndatoritori decât întreprinzători. Ducesă de Tallart zicea că aşa trebuie să facă orice femeie; era lucru stabilit. Dacă aveai treizeci de ani, dacă izbutiseşi să fii ceva, pentru că te găseai pretutindeni, adică la supeuri, baluri, spectacole ori în călătorii, începeai să trăieşti puţin*

pentru tine, iar curtenii cei bătrâni te rugau să fii bună cu tinerii care le aparţineau...”

Îşi înălţă capul şi căzu în visare. Ce coincidentă ciudată să nimerească peste asemenea pagină! Prin urmare, dintotdeauna fusese la fel; tinereţea femeilor, primele lor înflăcărări aparţineau, prin legea firii, „bătrânilor curteni dăruiţi cu favoruri regeşti” sau bogaţilor constructori puşi în valoare de târgurile Republicii, până în ziua în care, „găsindu-te pretutindeni”, având diamant la deget, casa la Versailles, la Paris şi în Bretagne, o femeie putea „fi bună” cu tinerii. „Dar nu-mi doresc deloc nişte tineri”, gândi Claire. „Nu, ceea ce aş vrea în căsătorie este comuniunea spiritelor pregătind şi aducând după sine pe cea a trupurilor... De ce n-aş încerca să ajung aici cu Albert?... Cred că mă iubeşte în felul său şi are, aşa cum spune Larivière, un fel de geniu... Dar am pornit-o prost.”

Dincolo de aleea cu carpeni, pietrişul scârţâi sub paşi. Desluşind râcâit de grebla, îşi privi ceasul de la mână: „Ora şapte...” Fără îndoială că toată casa, că şi grădina avea să se deştepte. Claire se ridica şi se întoarse în bibliotecă. Acolo se aşeza în faţa biroului, trase sertar, că să caute o hârtie, un creion... Un vers de-al lui Samain îi străbătu, stăruitor, memoria, „Muzică, tămâie, parfumuri, otrăvuri, literatură...” După ce muşcă de câteva ori, uşor, capătul creionului, scrise:

Cântări, tămâi, parfumuri, otravă, dulci lecturi...
Preziceri mincinoase de scurte desfătări,
Ah, farmecele voastre, făţarnice splendori
De ce le-mprumutarăţi mişelnicei naturi?
S-ar cuveni, spre-a scoate fecioarelor centura
Să juri iubire unor făpturi neştiutoare
Lăsând fără să-ţi pese masculilor în gheare...

Claire se opri. Ce rimă are *cingătoare*?... *Prinsoare*... „*Ta-ta-ta... Ta-ta-ta şi dulce prinsoare*? Da, dar cu ce să

umplu. *Ta-ta-ta-ta-ta-ta*? Şi, în timp ce căuta, se deschise o uşă – *maître d'hôtel*. Honoré se opri, uluit că-şi găseşte noua „stăpâna", mai devreme de opt dimineaţa, într-o încăpere pe care oricum şi-ar fi închipuit-o pustie.

— Doamna s-a şi sculat? să mă ierte doamna... Am venit să deschid ferestrele... Aţi luat cumva micul dejun?

— Nu, îi răspunse ea. Îl aştept pe domnul... Îţi mulţumesc, Honoré.

Claire rupse hârtia pe care scrisese până atunci şi se duse iarăşi în gradină. Un glas se auzi strigând de la primul etaj:

— Claire!

Ea îşi înălţă privirile. În pijamaua lui albastră, Larraque se apleca peste pervazul ferestrei de la camera lor.

— Doamne, cât eşti de matinală!... Eu abia am făcut ochi... Nu vrei să vii puţin sus?

— Nu, îi răspunse ea. Coboară; vom lua dejunul pe terasă; o să fie tare plăcut.

Bărbatul dispăru. „Trebuie, cu orice preţ, să mă obişnuiesc să-l tutuiesc şi să-i spun Albert..." Când el coborî, Claire îl întâmpină drăgăstoasă şi îi oferi singură buzele. O privi cu atenţie.

— Arăţi că un om care n-a dormit... Ochii ăştia încercănaţi!... Micuţa mea!... Ce idee să te scoli la ora asta!... Nici un te-am auzit.

— Era aşa de frumos afară, iar grădina asta e încântătoare.

— Ei bine, e a ta.

Honoré aduse dejunul şi întrebă ce alte porunci sunt.

— Ce-ai de gând să faci astăzi, Clairette? Nu mare lucru, îmi închipui.

— Mi-ar plăcea să merg cu tine. Să mă plimb prin parc, îi răspunse ea. Atâta tot... În afară de asta, să citesc, să mă încălzesc la soare...

— Nu-ţi doreşti să iei masa undeva prin împrejurimi? La Rambouillet? Sau chiar la Dreux? Asta ar mai aduce

o schimbare... Nu? Ei bine, atunci, să ştii, Honoré, că doamna şi cu mine vom dejuna şi cina aici, singuri... Dacă-mi dai voie, o să lucrez până la douăsprezece; am adus un dosar urgent... Pe urmă ieşim.

Îmbrăcat astfel, în flanela gri, elegant, activ, redevenea pentru ea „patronul”, cel pe care îl cunoscuse şi acceptase. Când îi luă braţul ca să intre în parcul castelului, Claire spuse:

— Sunt mulţumită că vin aici cu dumneata... cu tine...

Este un loc care-mi place nespus... Aş vrea să merg spre scările acelea mari ale livezii de portocali, pe deasupra căreia, în afară de nori, nu mai vezi nimic... Când i-am descoperit prima oară, în timp ce mă plimbam cu *miss* Brinker, am avut impresia că dungile acelea lungi de umbră şi lumina alcătuiau o scară uriaşă care ducea drept la cer.

Ea încercă să-i stârnească admiraţia pentru toate statuile de acolo, pentru grupurile lui Marmousets şi, mai cu seamă, pentru minunata trecere de la parc la natură sălbatică ce se deschidea dincolo de bazinul elveţian, ca şi pentru vaporosul peisaj slujind drept fundal la atât de multă şi aleasă severitate. El o asculta, fiindcă era mândru de frumuseţea ei şi fiindcă-i plăcea să prindă din zbor privirile admirative ale soldaţilor, dar părea distrat. Pe sub colonada Mansart, unde erau singuri, vru să o cuprindă în braţe.

— Fii cu băgare de seamă! spuse ea. Am putea fi văzuţi...

— Şi? Suntem în călătorie de nuntă... Dar ai dreptate... Să aşteptăm seara...

Claire îşi îndreptase privirile spre centrul colonadei, unde Pluton o răpea pe Proserpina. Aceasta îşi întindea rugătoare braţele şi întorcea capul. „Zadarnic!” se amărî Claire, iar gândul îi otrăvi tot restul plimbării.

În timpul prânzului, bărbatul îi făcu un „rezumat” privind puterea băncilor şi propria-i independenţă.

— Forţa unui om ca mine, arătă el, sta în aceea că nu datorez nici un bănuţ bancherilor. toată casa asta am făcut-o eu capitalurile *mele*. Încă de la început am vârât din nou în afaceri tot ceea ce câştigăm. De aici, numeroase avantaje – *unu*: nici o criză nu mă poate atinge; *doi*: sunt propriul meu stăpân; *trei*: nu împart beneficiile cu mânuitorii de capitaluri...

Claire era gata să-l aprobe şi chiar să-l admire, dar de interesat nu o interesa. Erau subiecte la care nu se gândise niciodată şi asupra cărora nu avea păreri.

Învăţat să fie tot timpul în acţiune, Albert era un om greu de distrat. Către ora trei, după ce, fără succes, încercase să o atragă pe Claire în dormitor „pentru o siestă” căreia ea i se împotrivi cu dibăcie, Albert se întoarse la dosarul său. În gradină, Claire închise ochii şi adormi, simţindu-se istovită după noaptea de nesomn. Avu un vis ciudat: un şarpe se târa printre arabescurile de merişor; îi era scârbă de el şi, totuşi, îl prindea în mâini. În aceeaşi clipă se deştepta îngheţata.

Vedea cu groază că se-apropie noaptea. Toată seara vorbi întruna, descrise Sarrazac-ul, pe părinţi, pe *miss* Brinker şi se strădui să fie amuzantă, că să-l ţină cât mai mult timp cu putinţă pe bărbatul ei în tihnita beznă a grădinii, dar când se apropie ora zece el deveni nerăbdător, iar ea trebui să se supună.

După câteva seri, ajunse să accepte cu resemnare sacrificiul aproape cotidian, lăsându-i-se în voie cu un prea multă silă, dar fără să simtă nici un fel de plăcere, în afară doar de o tulburare nelămurită şi de o enervantă aşteptare. Vădita fericire de care bărbatul se arăta cuprins în clipele acelea o miră, o rănea. Oare ce simţiri atât de puternice îl încercau, încât să se transfigureze, pierzându-şi până într-atât controlul asupra lui însuşi? Într-o seară, ea cuteză să murmure:

— Mi-ai putea spune, cel puţin, că mă iubeşti...

— Ar trebui să-ţi dai singură seama de asta, îi răspunse

el, cu veselă trufie.

Claire, deplin stăpână pe simţurile-i adormite, accepta dar nu se dăruia. El avea nevoie de ea; ea însă nu-l dorea deloc. „Poate că în asta îmi va sta puterea”, îşi spuse.

Cu prilejul căsătoriei, Larraque anunţase că va petrece, cel puţin o săptămână, la Versailles, cerând să nu fie stingherit decât în cazuri de mare urgentă. În cea de a treia zi, el telefonă la Saint-Denis, pentru a-i porunci lui Larivière să-i aducă nişte dosare şi îl opri la masă. Pe Claire diversiunea aceasta o bucură. Nu ştia cu ce să-şi ocupe soţul de cum lăsa lucrul.

— Ar trebui să joci golf, îi spusese el. Motivul pentru care eşti mereu îngheţata este acela că nu faci mişcare.

Claire îşi aminti de tatăl ei care şi el o repezea ori de câte ori îşi dorea să citească sau să viseze. „O femeie care vrea să trăiască după dorinţa inimii ei, gândi ea, trebuie să-i ţină la respect pe bărbaţi.” În cea de a patra zi plouă cu găleata, iar Albert întrebă:

— Oare n-ar fi mai cuminte să ne întoarcem la Paris?... S-a dus cu vremea frumoasă.

Ea se arătă imediat de aceeaşi părere, mulţumită la drept vorbind, dar găsi şi o amară plăcere în a-şi repeta: „S-a dus cu vremea frumoasă...”

XXV

„Paris, 28 septembrie 1917.

SCUMPĂ MAMĂ, TE VEI MIRA CĂ primeşti o scrisoare trimisă din Paris. Ne-am întors în bulevardul Gabriel. Ar fi trebuit să stăm la Versailles cel puţin o săptămână, dar Albert este copleşit de treburi, iar la uzină s-au iscat nişte neplăceri cu muncitorii. Manifestaţiile nu au fost defel îndreptate împotriva soţului meu, ci împotriva guvernului şi a războiului. Pentru moment, starea de spirit nu este bună. Răzvrătirile din armată i-au agitat mult pe civili, care doresc o pace de compromis. Ieri, Albert şi cu mine am luat masa cu Briand, care îmi plăcuse mult când l-am întâlnit cu câteva luni în urmă. Este fermecător, are ochi de un albastru marin, păr că poeţii şi acel faimos glas de violoncel. Crede în posibilitatea unei negocieri şi se pare că a primit asigurări din partea Austriei: «M" voi face luntre şi punte să obţin Alsacia-Lorena», zice el. Stăruie asupra necesităţii de a-i salva pe Habsburgi (una din ideile favorite ale tatii, dacă îţi aminteşti). Imperiul austro-ungar, afirmă Briand, este indispensabil echilibrului Europei... Dar în privinţa asta (îmi spune Albert) nu-i de aceeaşi părere cu domnul Poincarè, iar Albert împărtăşeşte. Opinia domnului de Poincarè. Eu, fireşte, nu ştiu; ascult...

Sunt nervoasă şi obosită. Mă povăţuieşti să iau de

îndată în mina administraţia casei şi am încercat să o fac, imediat după reîntoarcerea la Paris, dar nu-i uşor. Servitorii s-au obişnuit, cu toţii, să facă doar după capul lor. Cheltuiala este de neînchipuit. La flori ne încarcă cel puţin de trei-patru ori mai mult decât costa ele. Când l-am mustrat pe Honoré, i-am simţit limpede rezistenţa. Vorbindu-i despre asta lui Albert, a ridicat din umeri: „Asemenea, lucruri n-au nici o importanţă, mi-a răspuns el. O picătură de apă în ocean!" Poate că după ce ajungi dincolo de o anume avuţie, trebuie să ştii să te laşi furat, după cum Booz lasă să-i cadă spice pentru culegătoare. Dar nu aşa m-ai crescut, astfel că instinctele mele de provincială se simt rănite.

O altă cauză a oboselii mele este că nu dorm destul. Lui Albert, care nu are nevoie de somn mult, îi place să meargă seara la teatru sau să se vadă cu prieteni. Ne culcăm, deci, după miezul nopţii, iar el se scoală în fiecare dimineaţă la şapte fix. Asta face că nopţile să fie foarte scurte şi nu numai că nu dorm destul, dar dorm prost. N-am avut niciodată (în afară de copilărie) atâtea vise urâte. Ziua mă întâlnesc deseori cu Sibylle, care încearcă să mă conducă printre primejdioasele recifuri ale uzinei. Căci şi acolo, ca în toate activităţile sociale pe care Albert ar vrea să le mânuiesc eu, sunt primită ca o intrusă. Muncitoarele mă intimidează. Am credinţa că nu le pot fi decât uricioasă. Mă apropii de ele cu o nemăsurată bunăvoinţa. Dar cum să le inspir încredere? Tatonez şi săvârşesc mii de greşeli.

Ieri, unchiul Charles ne-a invitat la cină. Albert, care îl iubeşte mult, nu are o părere prea grozavă despre capacitatea sa în ale finanţelor. «Forgeaud este foarte comod, zice cu ironie Albert; că să nu te înşeli, este de-ajuns să faci, punct cu punct, contrariul a ceea ce recomanda el...» Sărmanul unchi Charles! Este, oricum, tare cumsecade, iar strădania pe care şi-o dă ca să-i ofere pudicei madam Janin posibilitatea să cânte este

emoţionantă. Spune-i domnişoarei Brinker că lecţiile ei îmi sunt de un mare folos când am treabă cu ofiţerii englezi care au înţesat Parisul. Să-mi scrie. Şi dumneata, mamă! Am nevoie, în perioada asta grea de adaptare, să mă sprijin pe voi două, care mă cunoaşteţi atât de bine. Te sărut cu multă dragoste,

Claire Larraque"

Pe la începutul lui octombrie, Roger Martin veni în permisie, iar patronul vru să dea în cinstea lui un mic dineu.

— Foarte intim, îi spuse el lui Claire. El, nevastă-sa, Larivière, Charles Forgeaud şi soţii Verrier.

— Soţii Verrier? se miră Claire, uşor iritată.

— Da, fireşte. Şi soţii Verrier... La urma urmei, Verrier este cel care îl înlocuieşte pe Martin la uzină. Au să-şi spună lucruri importante.

— Nu mă îndoiesc. Dar nu le pot discuta într-un birou?... De altfel, Guillaume Verrier nu mă stânjeneşte defel... Pe Rolande, însă, nu ţin să o primesc la mine.

Larraque deveni sever:

— Ce mai e şi asta?... câtă vreme Guillaume Verrier rămâne colaboratorul meu cel mai apropiat, este *indispensabil* să trăim cu toţii în bună înţelegere. Nu-ţi cer să o iubeşti pe Rolande; nici eu nu o iubesc.

— Dar ai iubit-o?

— Niciodată! Nu poţi iubi o femeie cu un asemenea caracter.

— Atunci de ce legătură?

— O, ce vrei, draga mea? Fiindcă e frumoasă, fiindcă e neruşinata, fiindcă s-a oferit... Când un bărbat are, ca mine, o activitate pretenţioasă şi când aparţine în primul rând meseriei sale, îi trebuie fie căsătorie, fie o metresă care simplifică „introducerile"... O curte făcută ca la carte cere prea mult timp...

— Nu crezi, Albert, că şi ca soţ ar trebui să *pierzi timp*,

spre a te face iubit?

— Ba da, ba da, răspunse el, plictisit! Nu-mi mai spune *dumneata* şi nu căuta ceartă, drăguţa mea! Dacă ai şti câte treburi am până diseară! Dimineaţa, conferinţa la ministerul armamentului; după-amiază, conferinţa la Holmann, cu privire la noua noastră uzină din Canada; la ora cinci, conferinţă cu reprezentanţii C.G.T., pentru problema salariilor. În asemenea condiţii, îţi dai bine seama că frumoasa Rolande trece pe ultimul plan... Telefonează-i să vină la dineu şi nu te mai gândi la asta...

Claire îi dădu dreptate şi nu mai stărui, dar, în loc să telefoneze, îi scrise, arătând că este vorba de „un dineu intim, bărbaţii la veston”. Sibyllei, cu care luă masa, Claire îi spuse:

— Am invitat-o pe Rolande, fiindcă nu aveam încotro, dar nu-mi face plăcere să o primesc.

— De ce, sufleţelule? Pentru că a fost metresa bărbatului tău? Trebuie să uiţi trecutul unui bărbat pe care îl iubeşti. Eu sunt geloasă că e tigroaică, dar numai în ce priveşte prezentul şi viitorul... De altfel, dacă vreuna dintre voi ar avea temeiuri de ură, apoi aceea ar trebui să fie Rolande. La urma urmei, cu aerul tău de nevinovată, i l-ai luat pe patron, Melisando!

— Tocmai, cred că-mi poartă pică şi este destul de iscusită ca să ştie cum să se răzbune.

— Rolande? Nu o cunoşti! Este prea trufaşa pentru a admite că a suferit o înfrângere... Uite, să-ţi spun eu care îi va fi reacţia: „Nu trebuie să se spună că Larraque m-a părăsit, ci că eu am făcut-o, fiindcă mi-am găsit pe altcineva...” Şi o să-şi caute un alt iubit, care să fie cu o treaptă mai sus decât patronul. De altfel, sunt sigură că l-a şi găsit, căci pare încântată de viaţă... Dacă te interesează, pot chiar să dau diagnosticul: este un englez; am eu nişte indicii.

— Aşadar, din treaptă în treaptă, din ruptură în ruptură, din ibovnic în ibovnic, Rolande se va căţăra pe crestele

tuturor ierarhiilor umane? Ce viaţa, Sibe!

— Nu sunt de aceeaşi părere, sufleţel. E dintr-o altă plămadă decât mine şi decât tine. Găseşte că aşa e foarte firesc.

— *Şi-i doar o nebunie, cu alta nepereche/ Să vrei a îndrepta tu lumea veche.*

— Ce tot îndrugi acolo, Melisando? Iar faci versuri?

— Nu. Îl citez pe Molière... Dar Molière are dreptate, tu ai dreptate, Albert are dreptate; voi îngădui moravuri pe care le condamn; nu voi mai încerca să o îndrept pe Rolande şi mă voi strădui, diseară, să fiu drăguţă.

— Îţi cer să fi şi indulgentă, zise Sibylle, dacă eu şi Roger vom pleca devreme. Permisia lui e scurtă (o sută patruzeci şi patru de ore) şi vrem să ne bucurăm de ea!

Şi râse cu mândrie, fericită. Claire gândi: „Ăştia rămân nişte îndrăgostiţi.” Dar nu puse nici o întrebare şi trecu la alt subiect.

În seara aceea Rolande îşi îngădui una din trădările mărunte, pe care bărbaţii abia le bagă în seamă, dar pe care femeile nu le pot ierta. Pe temeiul înţelegerii potrivit căreia era vorba doar de un „dineu intim”, Claire şi Sibylle se îmbrăcaseră în rochii scurte, sobre. Claire purta una albă, dreaptă, din şaten, tivită cu o fâşie îngustă din blană de sconcs, care o prindea foarte bine, dar era foarte simplă; nu-şi pusese nici o bijuterie. Rolande sosi acoperită cu podoabe, într-o rochie bogată, din stofă cu fir auriu, care îi dezgolea spatele şi care se despica aţâţător în dreptul pulpelor. Plină de vigoare, pietroasă, cu ochi strălucitori, cu pielea întinsă, avea aerul unui pursânge. Se scuză râzând:

— Claire, o să mă ierţi? Ştiu că sunt *overdressed*[17], dar după ce plec de la voi trebuie să trec pe la ambasada Angliei... Eram invitată la cină; mi-am cerut scuze, că să nu pierd revederea cu Roger, însă a trebuit să făgăduiesc doamnei Bertie că voi merge să sfârşesc seara la ea... De

[17] Împopoţonată. (*Engl.*)

altfel, ador gradina ambasadei... Este cufundată în beznă, misterioasă şi prielnică îndrăgostiţilor... Bună seara, patroane! Eşti strălucitor. Însurătoarea te întinereşte. Dragul meu Roger, cât de încântată sunt că te văd căpitan! Dar e măreţ cu Crucea lui de război!

În realitate, Guillaume Verrier şi Roger Martin se simţeau cam stânjeniţi. Roger dorea să-şi reocupe locul, de îndată ce se va fi sfârşit războiul; Verrier dorea să şi-l păstreze. De aici marile demonstraţii de prietenie dintre cele două femei, fiecare pândind greşelile celeilalte. Sibylle câştigase o etapă înlocuind-o pe Rolande cu Claire, dar când văzu stăpânirea de sine a celei dintâi, înţelese că avea să fie silită, cu un asemenea adversar, să joace strâns. În timpul cinei, căpitanul Martin câştiga lesne avans. Şi fiindcă venea de pe front, aducea informaţii care îl interesau pe Larraque, iar acesta, în loc să monologheze că de obicei, puse întrebări, ceea ce însemna din parte-i, un mare hatâr:

— Şi, răzvrătirile?

— S-au stins cu totul, preciza Roger. Oamenii şi-au recăpătat încrederea. Deunăzi, când a venit Poincarè în inspecţie, câţiva inşi în permisie, aflaţi pe peron, au strigat: „Pace! Trăiască pacea!”, dar nu cu înverşunare... Ce părere ai de toate zvonurile astea de pace, patroane?

— Nu cred în ele. Evident, Rusia ne părăseşte şi lovitura este grea. Statele Unite le vor lua însă treptat locul... Dar tancurile, Roger?

— Ei bine, patroane, suntem încă departe de a fi pregătiţi pentru exploatarea masivă pe care o preconizezi dumneata. „Probele parţiale dau greş, cum ai şi prevăzut, ceea ce are o parte bună, căci nemţii au ajuns să nu mai creadă că vor ieşi vreodată şi nu păr să scoată material antitanc.

După dineu, Claire stătu îndelung de vorbă cu Larivière. Îl întreba dacă i se părea posibil să-l convingă pe Albert

să se mute din bulevardul Gabriel şi să schimbe personalul.

— Mi-ar fi cu mult mai uşor, zise ea. Toţi servitorii ăştia, învăţaţi să-şi facă de cap, nu mă respecta defel...

În ce priveşte casa este mobilată admirabil, mulţumită dumitale, Françoise, dar mai mult mi-ar plăcea un interior pe care mi l-aş fi alcătuit singură... Şi-apoi, Albert a primit aici multe alte femei; îmi vine greu.

— Înţeleg, zise Larivière, dar trebuie să o iei domol. Patronului nu-i plac nici feţele noi, nici decorurile noi.

Oarecum sâcâita, Claire privea cum Rolande îl trăsese pe Larraque într-un colţ mai izolat al salonului şi cum, aplecată spre el, povestea istorioare care îl făceau să râdă.

Din fericire plecă devreme. Sibylle şi bărbatul ei folosiră prilejul, pentru a cere îngăduinţa de a o şterge.

— Bineînţeles, îndrăgostiţilor! Plecaţi repede-repede! încuviinţă Larraque, patron şi suveran. Şi aveţi grijă să nu vă plictisiţi prea tare!

Când rămase singur cu Claire, o cuprinse în braţe, cu înfocare.

XXVI

SIBYLLE, VENITĂ LA UZINĂ PENTRU a-şi da maşina să i se strângă frânele, intră în biroul lui Larivière.

— Nu te stingheresc, Françoise? Voiam să ştiu dacă ai vreo veste. Sunt tare neliniştită.

Era sfârşitul lui martie 1918, Războiul ţinea deja de trei ani şi jumătate şi nimeni nu-i vedea un sfârşit victorios, decât poate mult mai târziu. Optimiştii ziceau că în 1919 ar fi posibil un atac, cu ajutorul diviziilor americane; pesimiştii se temeau de eşecuri mari, iar campania de primăvară părea să le dea dreptate. Germanii loviseră la joncţiunea celor două armate, franceza şi britanică şi dobândiseră un succes iniţial. Frontul armatei Gough fusese rupt. Divizii franceze fuseseră aruncate în mare grabă în breşă de la Amiens.

— Ştiu de la unul dintre camarazii veniţi ieri, zise Sibylle, că Roger era în refacere dincolo de Reims şi că regimentul lui trebuise să plece foarte repede... Pe de altă parte mi se spune că gara de Nord este înţesată de refugiaţi veniţi din regiunea Abbeville-Amiens... Crezi că vom rezista?

— Da, sper... Patronul a telefonat azi-dimineaţă la ministerul de război; militarii afirmă că sunt stăpâni pe situaţie; ce-i drept, ei spun mereu că totul se petrece potrivit planurilor lor... Dar linia frontului pare, într-adevăr, mai stabilă de două zile.

Şovăi o clipă şi mai spuse:

— Îmi pare rău, Sibylle, că trebuie să-ţi vorbesc despre altceva într-un asemenea moment, dar întrucât am norocul să fiu singur cu dumneata, aş vrea să-ţi spun unele lucruri despre verişoara dumitale. O iubim mult amândoi; în urmă cu şase luni am încuviinţat, bucuros, împreună, alegerea patronului... Acum mă apasă tot mai puternic impresia că în căsnicia asta nu merge totul strună... Nu zic că este uşor să fi nevasta unui bărbat ca Larraque, dar mi se pare totuşi că prietena noastră Claire nu se descurcă bine. Eu îl văd pe patron în fiecare dimineaţa când soseşte aici; îmi pare mai supărăcios că altădată, mai puţin echilibrat. Sperasem amândoi că însurătoarea îi va rostui viaţa. Deloc. Acum ea îi este agitată de mici conflicte gospodăreşti cu totul şi cu totul deşarte... Oare nu i-ai putea spune verişoarei tale să fie mai atentă? Nu-i de glumă, crede-mă. Este foarte îndrăgostit de ea, dar sunt zile în care se înfurie, iar sănătatea nervilor, pentru un om cu asemenea răspunderi, e lucru important...

— Îţi mulţumesc, Françoise, că mi-ai spus toate astea.

Simt acelaşi lucru şi am încercat de câteva ori să o pun pe Claire în gardă. Dar şi ea are a se plânge. Găseşte că bărbatul nu se ocupă destul de ea, de gusturile ei, că ar vrea să o modeleze, să o transforme şi că nu se oboseşte să-i placă.

— Ascultă, Sibylle, n-are dreptate... Patronul are altceva de făcut decât să caute a-i fi pe plac!... Gândeşte-te câte alte femei ar fi preafericite să i se arunce de gât la cei mai mic semn.

— Ăsta, dă-mi voie să-ţi spun, Françoise dragă, este un răspuns de bărbat... Voi, masculii, vă obişnuiţi când sunteţi tineri să cuceriţi femei venale, ori ambiţioase, ori uşuratice şi de aici trageţi concluzia că trebuie să trăim la nivelul ăsta, care e destul de coborât... Cu cele mai bune, care sunt şi cele mai exigente, treaba nu merge aşa... Să vorbim că de la bărbat la bărbat, Françoise, dacă se

poate spune... Pentru mine, drama Claire-Albert este o dramă a epidermelor. După unele întrebări pe care mi le pune, după întreaga ei atitudine în faţa vieţii, îmi dau seama că nu-i o îndrăgostită, că e dezamăgită, poate pentru că nu a fost destul de atent, de tandru... La voi, bărbaţii, senzualitatea nu prea are de-a face cu sentimentele. La noi însă totul se leagă.

— Nu-i pot spune asta patronului.

— Desigur, înţeleg foarte bine... Voi face tot ce-mi va sta în putere, Françoise dragă... Nimeni nu-şi doreşte mai mult decât mine ca ea să izbândească. În afară de asta, o şi iubesc foarte mult... Dar nu-i uşor... O, dacă ar avea un copil, asta ar aranja totul... Sau măcar i-ar consolida poziţia.

Diagnosticul Sibyllei părea să fie destul de exact. Claire suferea pentru că era dorită fără a fi iubită sau, mă rog, fără a i se face curte. Ar fi fost gata să înţeleagă că soţul ei avea datoria să-şi pună în slujba războiului toată puterea, gata să admită, de pildă, că pe toată durata acestui efort i se cuvenea să trăiască ferecat în propria-i uzina. Dar ceea ce nu admitea era faptul că-i cerea gesturi de iubire fără să le pregătească prin dezvăluirea caldă a simţămintelor. „Nu numai că sunt pentru el un instrument de plăcere, îşi spunea, dar instrumentul acesta este anonim. Aşa cum zicea tânăra căsătorită a lui Balzac, înainte de măritiş eram o persoană, acum sunt un lucru...” Ce caută Albert în dragoste? Pe sine însuşi. Prin mine aleargă îndârjit după un ştiu ce paroxism...

În fiecare seară, când se apropia ora de culcare, Claire intra într-o criză de volubilitate, se avânta într-o vorbărie care ar fi părut fără noimă de n-ar fi avut drept menire să-i ascundă neliniştea, îngăduindu-i să se smulgă, fie şi numai în cuget, dintr-o constrângere de neîndurat.

— Dar mai taci, intervenea el uneori, aproape rugător... Mai taci, draga mea!...

Iar ruga lui tânguitoare îi întărea şi mai mult impresia

că pentru goana aceasta după plăcere, el îşi dorea să rămână singur cu sine.

Inconştient mai întâi, apoi voit, ea încerca, în câteva seri pe săptămână, să se sustragă jocurilor monotone. Prefăcându-se absorbită de lectura unui roman, uita ora de culcare şi nu se ducea lângă soţul ei decât în clipa când oboseala îl învinsese.

Dar fără să-i vorbească vreodată despre asta, el păru să ghicească foarte repede, că la mijloc era o şiretenie – o „grevă perlată", gândi el cu mânie – şi luă obiceiul să o strige, dacă ea zăbovea, pe un ton care nu lăsa loc replicii.

Atunci se arătă cuprinsă, dintr-o dată, de o bizară şi neaşteptată dorinţa să viziteze barurile de noapte şi vru să-l tragă pe Larraque prin Hale sau la Montmartre, în noptatice plimbări.

— A, nu! i-o reteză el. De mii de ori, nu!... Nu vreau să mă culc la trei dimineaţa când trebuie să mă scol la şapte... Şi-apoi, un asemenea fel de viaţa, în timp de război, ar fi indecent şi pentru mine, şi pentru tine.

Claire se resemnă şi străbătu o perioadă de tristă pasivitate. De mai multe ori, la începutul căsătoriei trăise fugar simţământul deşteptării poftelor trupeşti, a unei nădejdi şi nepotolite curiozităţi. „*Aştept un lucru necunoscut*..." Acum îşi repeta ca în copilărie: „*Nu vreau*. De altfel, la ce bun? *Nu pot*"

În mai, pe neaşteptate, simţi dorinţa să stea un timp la Sarrazac. Nu o văzuse de mult pe mama ei, iar doamna Forgeaud, prudenta, refuza o şedere la fiica ei, în Paris. Când Claire îşi întrebă, sfioasă, bărbatul: „Ai fi de acord să mă duc pentru vreo două-trei săptămâni în Limousin? Mă simt epuizată, şi însuşi doctorul Crès, care nu-i prea îngăduitor, mă sfătuieşte să nu stau în Paris", ea se aştepta ca el să-i răspundă: „De ce nu te duci la Versailles, unde mi-ar fi şi mie mai uşor să vin..." Dar, spre marea mirare a soţiei sale, Albert Larraque constată

voios:

— Excelentă idee! O să ţi-l dau pe Eugen şi o să o poţi plimba pe mama.

Claire o găsi pe *miss* Brinker pe peron. Găsi vacile pe imaş, broaştele în eleşteu, furnicile pe alee. Sarrazac, unde odinioară se plictisise atât de tare, îi apăru ca un liman al împăcării. Doamna Forgeaud, care îşi petrecea mare parte din zi citind *Curierul Centrului* şi străpungând cu acul personaje multicolore, o primi pe Claire cu o bucurie afectuoasă şi fără de margini. S-ar fi zis că, îmbătrânind, devenea mult mai maternă. Şi-apoi, era mândra să-şi arate fiica, mândră că circulă cu maşina albă care purta, pe radiator, semnătura ginerelui, mândră că o putea pune pe Claire să istorisească vecinilor uimiţi ce discuţii poartă ea cu mai-marii lumii.

Léontine spuse:

— Eşti cam palidă, drăguţa mea doamnă... Ai culoarea mucavalei... Vreun moştenitor pe drum?

— Nu, Léontine, sigur nu... Nu-i nici o grabă.

— De ce? Ar fi aşa de plăcut! Ni l-ai da să-l creştem noi.

În prima duminică, dimineaţa, Claire asculta cu o plăcere care o miră, chemarea clopotelor urcând din vale. Dar în loc de nişte cai jucând din picioare pe pietriş, cei patruzeci de cai putere ai lui Larraque lunecară blând în faţa intrării. Mamă şi fiică se îndreptară spre biserica, iar maşina mare, albă, îi cuceri pe toţi ştrengarii satului. Marcel Gontran cânta un coral de Franck. „O face pentru mine, îşi spuse Claire. Şi-a amintit că-mi place Franck.”

Contesa Forgeaud se aplecă spre fiica ei şi murmură:

— Ştii că nevastă-sa îl înşală tot mai mult?

Claire îşi spuse: „Şi de s-ar prăbuşi lumea toată, mama tot aşa ar gândi. În ziua Judecăţii de Apoi mi-o va arăta pe Jeanne Gontran cu degetul şi îmi va spune: «Ştii că a avut optsprezece ibovnici?»”

Şi pe loc se mustră pentru uşurătatea gândului,

îngenunche şi încercă să se roage fierbinte.

La ieşire, doamnele Forgeaud erau aşteptate de Arme de Saviniac şi de Edmée Reval. Claire fu încântată să revadă chipul pur al lui Edmée. Doamna Forgeaud o invita, dimpreună cu doamna de Saviniac şi cu părintele, pentru a doua zi la masă. În după-amiaza acelei duminici nesfârşite, blânde şi tăcute, ea stătu îndelung de vorbă cu fiica ei.

— Eşti fericită? întrebă ea, după ce, la terminarea dejunului, *miss* Brinker se retrase discret.

— Pe plan material am tot ceea ce o femeie şi-ar putea dori, îi răspunse Claire. Fericită?... Am un soţ care spune că mă iubeşte şi care chiar cred că o face, în felul său... Aş vrea mai mult; aş vrea să aibă aceleaşi gusturi că mine ori-dorinţa de a şi le dobândi; să vorbească mai puţin despre afaceri ori politica şi mai mult despre dragoste; să fie mai puţin dăruit lui însuşi şi mai cucerit de mine...

— Copila mea, zise doamna Forgeaud, nu poţi avea dulceaţă de pe toate feliile de pâine, refuzând să mănânci pâinea neagră. Eu găsesc că bărbaţii că soţul tău sunt tare buni. Se spetesc muncind de dimineaţa până seara şi... pentru ce? Ca să împopoţoneze, să ofere adăpost şi să hrănească o femeie... Fireşte, se hrănesc şi ei, într-un fel, dar nouăzeci la sută din avuţiile lumii se cheltuiesc cu femeile.

— Sau cu războaiele, adaugă Claire.

— Da, ai dreptate, sau cu războaiele... Sper că nu eşti totuşi geloasă pe război?

— Nu. Sunt geloasă pe femeile care nu au bogăţii, dar care au un bărbat numai ai lor.

A doua zi, în timpul dejunului, doamnei Forgeaud îi făcu plăcere să-l uluiască pe abatele Sarrazacului:

— Mi-ai spus că ai fost la Elysées, nu-i aşa? o întreba ea pe Claire.

— Da, mama, de două ori.

— Adevărat, doamnă? se minună abatele. Ce părere v-a făcut preşedintele Poincarè?

— Este un om foarte simplu, părinte... Modest, hotărât, puţin şters... Însoţindu-mă într-o plimbare prin grădini, spunea: „Ideea acestei alei de trandafiri este a soţiei mele... A fost tăiată după gustul ei...” În ziua aceea grădinile arătau minunat, pentru că peste boschete, castanii de India îşi presăraseră albele lor petale stropite cu roşu... Domnul Poincarè mi-a explicat că arborii Elyséesului îşi apleacă spre pajişti capetele, întrucât pământul este afinat: „Un simbol”, mi-a spus el.

— Adevărat? Al cui simbol? întrebă abatele.

— Nu ştiu, părinte... Soţul meu a relatat preşedintelui cele spuse de Clemenceau: „Poincarè şi cu mine suntem acum că doi fraţi.” – „Da, a exclamat preşedintele, dar cu condiţia ca eu să fiu cel mic.”

— Cel mic! se arătă mirat abatele. Ciudat.

După dejun, Claire se plimbă multă vreme cu Edmée Reval.

— Ştii că te-ai schimbat mult? observa Edmée.

— Nu-mi dau seama. În ce fel?

— Eşti mai frumoasă, mai strălucitoare, mai directă, dar şi mai amară.

Claire oftă:

— Poate. Viaţa este cu totul alta decât mi-o închipuisem.

— Nu încerca să trăieşti după închipuire. să ne mulţumim cu ce ne-a fost dat... Fericirea? La urma urmei, ce este fericirea? Doar un neîntrerupt efort de a crea fericirea... Nici chiar bărbatul meu nu este o fiinţă desăvârşită. Nicidecum! Dar am învăţat să-l iubesc aşa cum este, fără să vreau a-i schimba o singură trăsătură a chipului său vreun singur gând de-al lui. Iar el face, cu mine, acelaşi lucru. Şi suntem fericiţi... Sau aşa ne simţeam, cel puţin, când trăiam laolaltă.

— Unde este acum?
— În armata lui Mangin.

Edmée este foarte inteligentă, zise Claire, seara, doamnei Forgeaud. Dar, mă cam sâcâie... Devine sentenţioasa. Îşi dă... aere. A izbutit în viaţa şi atunci ar vrea să facă din experienţele *ei* legi pentru toate celelalte femei. Nimic nu-poate dovedi că are dreptate.

— Sunt de aceeaşi părere, răspunse doamna Forgeaud. Mă plictiseşte de moarte.

— Pe mine nu mă plictiseşte, dar m-am săturat s-o tot aud zicându-şi Femeia Fericită.

Când se duse la culcare, în odăiţa din turn, Claire zăbovi îndelung în faţa celor patru gravuri care o înfăţişau pe Ioana d'Arc. În josul uneia dintre de câţi: *Profeţia lui Merlin Vrăjitorul*: „*Va veni o fecioară al cărei cal va lua în picioare spinările arcaşilor*." Măsuţa de lucru rămăsese aşa cum o lăsase. Îi deschise sertarele şi dădu peste hârtii vechi pe care mâzgălise versuri. Reciti câteva şi suspină:

— Toată viaţa mea nu voi fi reuşit nici în sonet, nici în dragoste...

Se aşeza. O mireasmă de brumă şi ierburi uscate năvălea pe fereastră. Noaptea, albastră şi lăptoasă, învăluia câmpia. O clipă, Claire căzu în visare, luă un creion şi scrise:

De Moise în fila veche a Scripturilor stă scris
Cum a privit din munte spre Canaan în văi
Urcând Jehova acolo-i primi pe toţi ai săi
Dar el nicicând n-ajunse într-acel Tărâm Promis;
Asemeni lui pribeagă şi tot aşa smerită,
Îmi însoţesc iubitul spre locul sfânt, solemn,
Unde pe chip fierbinte-i gravează un magic semn
Plăcerea...

Claire se opri, privi îndelung frunzişul scăldat în lumina lunii.

„Să trecem degrabă la ultimul terţet”, îşi spuse; restul va veni de la sine...

Într-un târziu, la ceasul când soarele se-apleacă,
Privesc înfrigurată de pe colina seacă
Fertilul răi în care n-am să mă văd nicicum.

„Lipsesc trei versuri, îşi mai spuse ea. Iar rima îmi este uşoară: *paşii să le-ndrum* sau cam aşa ceva...”

Dar îi era somn. Închise caietul şi îl aruncă în sertar. Într-o clipă fu în pat, întinzându-şi trupul cu voluptatea oboselii.

XXVII

PE NEAŞTEPTATE, ÎN IULIE 1918, victoria îşi schimbă tabăra. Sute de tancuri Renault şi Larraque ţâşniră din pădurea Villers-Cotterets, deschizând o breşă în fortăreaţa germană şi hotărând cel dintâi reflux al armatelor lui Ludendorff. Apoi, Foch ciocani liniile inamice cu lovituri rapide şi dispersate. Din toate armatele soseau scrisori exprimând mulţumirea: „Le-am venit de hac, patroane, scria Roger Martin, şi încă prin metoda preconizată de dumneata. Voi fi mândru, toată viaţa, că m-am alăturat operei ce-ţi aparţine.” Pe front, soldaţii vedeau apărând un bărbat bătrân, cu pălăria pusă anapoda, care flutura un baston şi-i împingea cu brutalitate pe generali spre victorie. Era Georges Clemenceau. „Ce veşti bune! scria doamna Forgeaud fiicei sale şi cât de fericit ar fi fost sărmanul tău tată! Dar vai! Jertfele nu au luat sfârşit. Nefericită Edmée Reval şi-a pierdut soţul, ucis la 28 iulie. Am fost să o văd: este curajoasă, pentru că-şi păstrează credinţa; dar îţi stârneşte mila. Ar trebui să-i scrii câteva cuvinte calde. Şi din sat au murit mai mulţi băieţi; printre ei se numără şi fiul plăcintarului Queyrolas la care tatăl tău ţinea atât de mult. Este mângâietor faptul că în ţinut există mai multă bună înţelegere că niciodată. Nimeni nu mai face politică. Îl urmăm pe Clemenceau, pentru că salvează Franţa. Asta-i minunat. Oare când se va sfârşi războiul? Tu, care auzi şi ştii atâtea, m-ai putea informa...”

În octombrie 1918, viitorul lumii era jucat între Paris,

Londra şi Washington. Marea masă nu ştia nimic despre drama secretă care îl făcea pe preşedintele Wilson să se opună europenilor, în privinţa condiţiilor de pace, dar Claire, care primea în casă pe câţiva dintre asistenţii colonelului House, lua parte la câteva discuţii înflăcărate în timpul cărora slujea de interpret soţului ei.

— Să ni se dea oare a înţelege, întrebă într-o seară Larraque pe colonelul american Higginson, că de n-am fi de acord cu cele Patrusprezece Puncte, America ar încheia cu Germania pace separată?

— Fără nici o îndoială, răspunse rece Higginson, iar cuvintele lui căzură într-o linişte adâncă.

Higginson era un profesor în uniformă, cu trăsături regulate, cu glas tărăgănat şi monoton. Claire se simţea ades ispitita să-i ţină parte în loc să se mărginească cu tălmăcirea spuselor lui, dar Albert nu împărtăşea punctul de vedere al americanului.

— La urma urmei, spunea Larraque, preşedintele dumneavoastră acordă mai multă importanţă Societăţii Naţiunilor decât echilibrului de forţe din Europa?

— Preşedintele este convins, spuse Higginson, că Societatea Naţiunilor va face ca folosirea forţei să devină inutilă.

— În ultimă analiză, totuşi, numai forţa, ea singură, este aceea care aduce rezolvare problemelor, observa Larraque. Un tribunal nu poate face dreptate decât dacă în spatele său se afla forţa ţării. Societatea Naţiunilor nu va avea autoritate decât dacă va avea tunuri.

— Există forte morale, i-o întoarse Higginson, mai puternice decât forţele militare. Guvernul Statelor Unite nu dispune niciodată, în timp de pace, de suficiente forţe pentru a face faţă unei revolte cât de cât mai serioase.

Puterea opiniei publice suplineşte însă această lipsă.

— Asta ar însemna că forţa poporului american ar putea susţine, la nevoie, guvernul, zise Larraque ridicând din umeri.. Certitudinea aceasta este într-adevăr

suficientă în politica internă, dar în cea externă este nevoie de armate organizate. Masele neînarmate vor fi totdeauna biruite şi dominate de minorităţi bine instruite şi bine comandate... Nu maşina de scris şi nici Biblia preşedintelui Wilson vor putea menţine ordinea în lume... Dacă nu dezarmaţi Germania, toată povestea asta o să reînceapă.

— Numai dacă nu o veţi trata cum trebuie, o să reînceapă, spuse Higginson.

Pe sub arcadele lor pronunţate, ochii lui Larraque se aspriră. Nu avea obiceiul să se lase contrazis prea multă vreme.

Atentă în a găsi echivalenţi exacţi ai cuvintelor englezeşti, Claire alcătuia în acelaşi timp un alexandrin în maniera Prudhomme: „Nici faptul cel mai trainic nu ţine-o veşnicie...”

Incorigibil om de bursă, Charles Forgeaud întrebă:

— Şi ce credeţi că vor face, colonele, valorile industriale americane după război?

— Vor urca pe verticală, răspunse Higginson. Suntem în plin avânt... Gândiţi-vă la tot ce va trebui înlocuit pe planetă!

Claire îşi spuse: „Da, după ce ai dat cu piciorul în furnicar, furnicile se agită şi răscolesc grozav pământul. Vor reclădi, fiindcă sunt stăruitoare. Apoi, cine ştie ce alt zeu, coborât din Olimp, va nimici, cu vârful toiagului, noua lor locuinţă... „Nici faptul cel mai trainic nu ţine-o veşnicie...”

Dar orice urmă de cinism se topi, curînd, în suvoirea de entuziasm a Armistiţiului. Claire şi Sibylle se amestecară cu mulţimea, înnebunită de bucurie, care plimbă tunuri pe Champs-Elysées, cântând. Cântară şi ele. Era una din acele zile minunate, în care oamenii îşi uită viaţa personală şi se unesc, cu mistică ardoare, pentru a nu mai fi decât nişte atomi alcătuitori ai naţiunii. Câteva zile Claire se crezu fericită, dar după deznodământul dramei

războiului, cortina se ridică spre a dezvălui drama păcii.

28 iunie 1919. În ziua semnării tratatului, Claire şi Albert Larraque oferiră un mare dejun în grădina lor din Versailles. De faţă fu şi colonelul Higginson, împreuna cu Lambert-Leclerc, cu familia Thianges, cu Rolande Verrier şi Charles Forgeaud. Ceremonia din Galeria Oglinzilor fu la înălţime, dar majoritatea oaspeţilor încercară un ciudat simţământ de stânjeneală.

Seara, soţii Larraque rămaseră la Versailles. Albert Larraque invitase pentru *week-end* pe Sibylle cu soţul ei. Roger fusese în sfârşit demobilizat (după curioase întârzieri, pe care Sibylle le atribuia, pe nedrept poate, unor uneltiri de-ale Rolandei).

— Sper că o să-i redai lui Roger funcţia? îşi întrebă Claire soţul.

— Te-ai îndoit vreodată?

— Şi ce o să facă Guillaume Verrier?

— O să rămână ajutorul lui Roger, dacă o să primească... Dacă nu, treaba lui.

Guillaume Verrier refuză, fără ciudă:

— Am prevăzut că se va întâmpla aşa, îi spuse el lui Larraque. Am oferte interesante... Voi pleca probabil în Polonia, unde voi organiza fabricarea de camioane şi tancuri.

— Excelentă idee! încuviinţă Larraque. Polonia va fi pe bună dreptate o aliată împotriva Germaniei... Pe Rolande nu o sperie cumva schimbarea de clima?

— Nu, nu cred. Se pare că în Varşovia societatea este foarte plăcută. Sunt sigur că soţia mea va avea mult succes... Şi-apoi nimic nu o împiedica să petreacă, în fiecare an, câteva luni la Paris.

Claire află cu bucurie că rivala de care încă se temea urma să plece departe.

XXVIII

DINTRE TOATE PRODUSELE INdustriei umane nici unul nu se păstrează mai prost că victoria. În schimbul celor un milion şi jumătate de morţi, lumea acordase Franţei, în 1919, onorurile unui scurt triumf. Franţa însăşi alesese în 1920 o Cameră alcătuită din foşti combatanţi[18]. Apoi ecoul ultimelor fanfare se stinsese şi o tăcere ameninţătoare cuprinsese planeta. Curând, o arteriolă spartă în creierul lui Woodrow Wilson paralizase Societatea Naţiunilor. Anglia, obsedată de mitul balanţei puterii, se opusese Franţei atât în lumea arabă, cât şi în cea germana. Francul, susţinut în chip artificial pe timpul războiului, stătea gata să cadă. Descumpăniţi, înciudaţi, dezgustaţi, francezii se înrăiau tot mai mult. Clemenceau, eliberatorul teritoriului, fusese înlăturat. Poincarè bătea pasul pe loc, într-o semiretragere. Din bunăvoinţă şi cumsecădenia firească a lui Briand. Din instinctul său de compromis, duşmanii săi făcuseră crime, iar nevinovata partida de golf pe care o juca cu Lloyd George, la Cannes, devenea în ochii anglofobilor simbolul umilitor al vasalităţii.

Destinele individuale îşi brodau, pe aceasta largă arie simfonică, firavele şi scurtele lor melodii. Edmée Reval, văduvă, se mutase într-un apartament mic din Paris, pe cheiul Bèthume, în insula Saint-Louis şi îşi creştea acolo copiii. Sibylle Martin născuse un fiu şi îl botezase Raoul, în

[18] În text: *chambre bleu-horizon,* culoarea uniformei franceze din acea perioadă.

amintirea unchiului general. Charles Forgeaud era preocupat de ridicarea francului şi organiza, cu o uimitoare perfecţie, ruina clienţilor săi şi a propriei familii. Albert Larraque se pregătea pentru o criză economică pe care o socotea de neînlăturat:

— Despre ce anume este vorba? spunea el soţiei şi prietenilor în monologurile sale de după cină. De menţinerea, în timp de pace, a producţiei în serie, care ne-a făcut să câştigăm războiul. Bine... Pentru aceasta sunt necesare şi suficiente două condiţii. Unu: să punem la punct modele simple şi necostisitoare, care să poată fi la îndemână unui număr mare de oameni. Maşina de patruzeci cai putere, cu şofer, nu a fost şi nu va fi niciodată decât un obiect de lux, fără valoare socială. Eu voi lansa una de cinci cai putere, care va fi maşina micului fermier, a gospodinei... Doi: să lărgim piaţa franceză care, menţinuta numai pentru sine, ar fi repede saturată... Bine... Aceasta din urmă condiţie este o chestiune ce priveşte acordurile diplomatice şi comerciale; priveşte cheiul d'Orsay şi strada Grenelle. Cu puţină îndemânare, ne putem face în Europa, Asia şi Africa o minunată clientela de state mici... Prima condiţie este treaba noastră, a producătorilor... Dar şi aici, de ce anume este vorba? Trebuie şi este suficient: a) că obiectul fabricat să fie dorit de toată lumea; b) să fie pentru punga bugetelor mici; e) să fie cel mai bun din categoria sa... În ce priveşte automobilul, ne apropiem de aceste obiective. să studiem acum alte probleme... Se dezvolta telegrafia fără fir; să punem la punct radioul cel mai bun; poate şi cel mai bun avion familial.

Mereu obosită, Claire invidia această constantă activitate a trupului şi a spiritului, dar simţea tot mai mult nevoia să trăiască, din când în când, în afara zonei radioactive pe care Larraque o crea în jurul ei. Nelinişţiţii curtezani care, de patru ani, îşi tot aţinteau privirile asupra pântecelui patroanei, găsiseră în sfârşit pacea:

pântecele se rotunjea. Claire avea o sarcină grea, vomismente cu neputinţă de înlăturat şi ameţeli neaşteptate. La sfatul medicului ei, doctorul Crès, ea se instală la Versailles, unde, aproape trei luni, stătu culcată. Un timp de însingurare, petrecut în lungi lecturi; îi relua pe Balzac, Tolstoi, îl descoperi pe Dostoievski şi învaţă atunci să-l iubească pe Proust, pe care Edmée i-l dezvăluise. Albert venea să o vadă la sfârşit de săptămână şi îşi petrecea duminica jucând golf la Saint-Cloud. Se arata drăgăstos şi vorbea fericit despre fiul aşteptat, pe care ar fi dorit să-l cheme, ca în dinastiile americane, Albert II; dar câteva vizitatoare perfide îi dădeau Clairei a înţelege că fusese văzut la Paris în tovărăşia altor femei. Suferea însă prea mult ca să reacţioneze. Chiar de-ar fi fost adevărat, îşi spunea ea, avea oricum să-şi recâştige uşor puterea asupra lui Albert, de îndată ce îşi vor relua existenta obişnuită.

Încercă, în mai multe rânduri, să aibă o discuţie cu doctorul Crès, bătrân ginecolog cu mare nume şi viitorul ei mamoş, o discuţie privitoare la anumite lucruri care continuau să o urmărească, dar omul acesta rotofei, astmatic şi autoritar nu-i lua frământările în serios:

— Totul o să fie bine, doamnă, totul o să fie bine...

S-ar putea că însăşi naşterea să desăvârşească tratamentul... Am întâlnit cazuri în care teama de sarcina acţiona că o frâna psihică... Dar, că să-ţi spun adevărul, nu prea dau crezare unor asemenea baliverne!... Da, ştiu foarte bine, exista Freud şi şcoala din Viena, şi complexele, şi represiunile, şi fixaţiile infantile!... Ei bine, doamnă, crede-mă, toată pseudo-stiinţa asta germanica mi se pare a coborî din Molière... În Franţa de altădată unei femei îi plăcea să se culce cu bărbatul ei şi, dacă nu încerca chiar plăcere adevărată, se mulţumea cu puţinul dat şi îşi îndeplinea îndatoririle conjugale... Nu se vorbea atâta despre toate astea, şi lucrurile mergeau mult mai bine... Astăzi nu mai văd decât femei tinere intoxicate de

literatură, care par să socoată că plăcerea este un drept al femeii... Ei bine, ce vreţi? Când Ahile a răpit-o pe Briseis, era vorba de satisfacerea poftelor lui!

— Da, doctore, spuse Claire, amuzată de vehementa bărbatului rotofei, dar trăim într-o societate în care Ahile a ieşit la pensie şi în care Briseis îşi exercita mica ei înrâurire.

— Aici stă greşeala, observa doctoral Crès. Aici stă greşeala!... Briseis trebuie ţinută la locui ei, în cort sau în odaia biruitorului... până atunci, vegheaţi să-i dăruiască lui Ahile un copii frumos.

Naşterea fu grea. Doctorul Crès aparţinea vechii şcoli de obstetrică; socotea durerile mamei folositoare naşterii; o lăsă pe Claire să se chinuie douăzeci şi patru de ore înainte de a o face să respire pentru prima oară cloroform. În afară de aceasta, copilul se prezentă într-o poziţie proastă, naşterea fu deci forţată, astfel că pacientă rămase, privind venirea fiului ei pe lume, cu o amintire groaznică. Copilul nu cântărea decât şase livre, dar era frumos şi sănătos.

Doamna Forgeaud venise la Paris, spre a-l întâmpina pe „prinţul moştenitor”. Se înţelese bine cu Larraque, căruia bunul-simţ puţin brutal al soacrei sale îi fusese pe plac, încă de la începutul căsătoriei.

— Aş vrea, mărturisi el într-o zi, ca şi Claire să aibă despre viaţă ideile dumitale simple şi sănătoase.

— Le va avea, desigur, la vârsta mea, răspunse doamna Forgeaud. Dar Cliaire nu-mi. Seamănă, de altfel nici tatălui ei... Mi-o reaminteşte mai degrabă pe bunica generalului, ca ea, blondă şi visătoare. Pe vremuri, aveam la Sarrazac portretul ei pictat de Ingres. Din nefericire, sărmanul Raoul a fost nevoit să vândă pânza, pentru a repara acoperişurile casei noastre... Claire iubea mult tabloul acesta când era mică. Îl denumise *Doamna de pe palier*... Dar, că să ne întoarcem la ideile ei, să nu te

nelinişteşti, dragul meu Albert; nevasta dumitale trece printr-o criză de sentimentalism românesc. Nu este prea periculos.

Totuşi, conversaţia aceasta o îngrijora pe doamna Forgeaud, care profită de primul prilej, pentru a avea prin Sibylle câteva informaţii în plus privind viaţa conjugală a fiicei sale.

— Mă bucur că-mi vorbeşti despre asta, mătuşa Henriette, spuse Sibylle, deoarece, înţelegi, mă găsesc în cea mai nefireasca dintre situaţii... Eu sunt cea care am făcut căsătoria asta; îl vedeam pe patron îndrăgostit; asemenea cucerire mi se părea, pentru Claire, nesperata şi, în afară de asta, alianţa slujea chiar şi propriile interese ale bărbatului meu... Nici vorbă că eram foarte departe de gândul că nu ar putea fi un succes!

— Aşadar *nu* este un succes? întrebă, realistă, doamna Forgeaud.

— În sfârşit, chiar un eşec nu-i, mătuşa Henriette... Nu unul dintre acele eşecuri grave, în care simţi că respectivul cuplu se îndreaptă vădit spre divorţ. Mai ales acum, cu Albert II în tablou, sper că totul să se consolideze... Fireşte, nu putem spune că este vorba de un *mare* succes!... Din destule motive. Mai întâi, pentru că de multă vreme patronul are obiceiul să fie curtat şi chiar adorat... Ce vrei? El *este* patronul. Îl ascultăm cu gurile căscate... Iar Claire îşi aşteaptă omagiile pe piedestalul ei... Cu unii bărbaţi, asta i-ar asigura prestigiu; cu patronul n-are decât să aştepte mult şi bine!... Mai grav este însă că i-a făcut impresia a fi o îndrăgostită mediocră... Înţelegi ce vreau să spun... Rezultatul: Albert Larraque I-ul caută aiurea ceea ce nu mai găseşte la el acasă.

— Adevărat? întrebă doamna Forgeaud. Şi-a luat iarăşi ibovnică?

— Ascultă, mătuşa Henriette, o să-ţi vorbesc deschis, dar jură-mi că totul va rămâne între noi; îţi închipui cât

ne-ar costa sinceritatea asta, pe mine şi pe Roger, dacă ne-ai trăda. Dar, fără să ne trădezi, poţi să-i arăţi primejdia... Până acum, nimic grav. Patronul nu are o metresă, ci doar aventuri mărunte... În prezent, este rândul tinerei Liliane Fontaine, actriţă, o protejată de-a lui madam Janin. Nu se afişează cu ea; dimpotrivă, se ascunde, căci ţine la Claire; mititica aceea nu are asupra lui nici o influentă... Dar dacă aş fi în locul Clairei, aş face totuşi un efort serios să-l recâştig... N-ar fi deloc mare lucru, pentru că el rămâne îndrăgostit de ea şi, mai ales, pentru că ea este doamna Larraque, mama fiului lui, al prezumtivului moştenitor al uzinelor... În ochii patronului, care trăieşte pentru afacerile sale, asta contează mult.

Doamna Forgeaud îi mulţumi Sibyllei şi făgădui că va sta de vorbă cu Claire. Găsi prilejul, la câteva zile după aceea, când Larraque anunţa, în treacăt, că-şi va petrece următorul *week-end* în Sologne, „spre a deschide vânătoarea”, că oaspete al unui prieten celibatar.

— Draga mea, zise doamna Forgeaud, când rămase singură cu fiica ei, mi-e groază să mă bag unde nu-mi fierbe oala şi trebuie să recunoşti că te-am scutit, înainte de măritiş, de obişnuitele sfaturi. De trei săptămâni, însa, trăiesc în intimitatea căsniciei tale şi cred că este de datoria mea să-ţi spun ce anume am observat.

— Crezi că e foarte necesar, mama?... Ştiu ce vrei să-mi spui.

— Nu sunt foarte sigură... Ceea ce constat este că te porţi cu bărbatul tău asemenea unui copil răsfăţat. Pentru moment, te refaci după naştere; este destul de firesc să te vaiţi şi să fi nepăsătoare. Dar simt, când vorbesc cu Albert despre tine, că te socoteşte o persoană cu care este greu de trăit şi care îi complica viaţa în loc să i-o înfrumuseţeze. Nu cred, Claire, că asta ar fi o purtare înţeleaptă din partea unei femei care răspunde de un interior că acesta. Bărbatul tău are în grija soarta a mii de fiinţe omeneşti; are dreptul să aştepte de la tine ca măcar

atmosfera din casa să fie calmă şi liniştitoare... Dar iată că se întâmplă tocmai pe dos.

— Cu alte cuvinte, mama, Albert trebuie să se jertfească maşinilor, ori muncitorilor săi, iar eu trebuie să mă jertfesc lui Albert?

— Jertfă nu este jertfă pentru o femeie care îşi iubeşte bărbatul.

— Dar îmi iubesc oare bărbatul?

— Ce întrebare, Claire!

— Trebuie totuşi pusă... Trupeşte nu-l iubesc, asta e sigur.

— Sper că nu i-o arăţi?... Ascultă, Claire, o să-ţi spun un lucru pe care puţine alte mame ţi l-ar spune, dar care este adevărat. Dacă nu-ţi iubeşti bărbatul „trupeşte”, cum spui, dar dacă ţii la el, din punct de vedere sentimental, afectuos, joaca măcar comedia plăcerii... E atât de uşor!...

Bărbaţii sunt neînchipuit de naivi în privinţa asta! Iar certitudinea plăcerii împărtăşite creează între ei şi noi, femeile, o legătură atât de strânsă!

— Asta mi s-ar părea murdar şi înjositor, spuse Claire cuprinsă de silă. După cum tot ruşinos mi s-ar părea să joc comedia instinctului matern, câtă vreme nu aş încerca asemenea simţământ. Trebuie să-ţi mărturisesc că în clipa în care doctorul Crès mi-a adus, triumfător, bucăţica aceea groaznică de carne roşie şi zbârcită, zicându-mi: „Îmbrăţişează-ţi fiul”, am gândit: „Să suferi atâta pentru aşa ceva!”

— Claire, eşti inumană.

— Poate, mama... sau prea umană.

Totuşi, când fiul ei deveni un bebeluş frumos cu ochi albaştri, vioi şi cu păr cârlionţat, Claire făcu un efort să se apropie de el. Era, oricum, drăguţ mititelul. Îi surâdea, arătându-i gingiile fără dinţişori, îşi agita mâinile minuscule. În fiecare seară, înainte de a se îmbrăca

pentru cină, Claire îşi rezerva o oră pentru a asista la baie şi la masa lui Albert II, pe care doica în uniformă cafenie se încăpăţâna să-l numească „Bertie”. Claire încerca să-şi ia fiul pe genunchi, că să-i dea ea însăşi biberonul. Dar, curând, descoperi că exerciţiul acesta era monoton, fără de sfârşit şi greu. Şi-apoi, dădaca o făcea mult mai bine decât ea, iar copilul ţipă când Claire era cea care venea cu biberonul. Renunţă aşadar, fără păreri de rău, să mai joace vreun rol în această mărunta comedie cotidiană.

„Blestemul aurului”, gândi ea.

XXIX

DUPĂ DOI ANI DE ŞEDERE ÎN POlonia, Rolande Verrier veni pentru câtva timp la Paris şi se grăbi să o revadă pe Claire, oare fu nevoită să o poftească la cină. Se arata entuziastă şi triumfătoare.

— *Ador* Varşovia, spuse ea. Am găsit în Polonia o uimitoare cunoaştere a lucrurilor franţuzeşti şi, totodată, o poezie, o dragoste pentru muzică într-adevăr mişcătoare... Şi, mai ales, draga mea, adaugă ea, iată o ţară unde mai exista bărbaţi care ştiu să iubească. O, câte nu face un mare senior polonez pentru o femeie dacă ţi-aş spune, nu. M-ai crede... De altfel nici nu-ţi voi spune.

Dar vorbele rostite cuprindeau şi ideea că în cinstea ei, a Rolandei Verrier, fuseseră săvârşite uimitoare bravuri.

— Dacă o să-mi îngădui, o să-ţi prezint, Claire, pe unul dintre prietenii mei polonezi, pe contele Radzinsky: se afla, în prezent, la Paris şi ar vrea să cunoască scriitori şi artişti francezi... Mi se spune că ai acum. Un salon, draga mea, că romancieri, pictori şi muzicieni se întrec să-ţi calce casa! Nici un mă mir... Ai tot ce trebuie că să le placi... Mă vei invita? Îi *ador* pe artişti şi tare mi-ar plăcea să ţi-l aduc aici pe fermecătorul Adam Radzinsky... O, draga mea Claire, ce încântată sunt că te revăd!

— Primesc joia, de la cinci la opt, câţiva prieteni, răspunse Claire destul de rece. Îmi va face plăcere dacă în timpul şederii dumitale la Paris vei binevoi să te numeri uneori printre invitaţii noştri şi, fireşte, prietenul dumitale

polonez va fi binevenit..

Mulţumită lui Larivière, Claire cunoscuse mai mulţi oameni de litere şi arbuşti, care veneau la ea, în bulevardul Gabriel, săptămâna de săptămână, atraşi de frumuseţea şi de şampania ei, vara de răcoarea grădinii şi în orice anotimp de numele bărbatului. Larraque nu se arăta niciodată în joia soţiei sale, dar era fericit că ea îşi găsise un mediu în care părea mai la largul ei decât în cel al afacerilor. La sfatul lui Larivière, el acordase o subvenţie importanţa unei reviste literare de avangarda, ceea ce făcuse că soţia lui să capete, în respectiva lume, o anume autoritate.

Fără îndoială că el făcea tot ce-i stă în putinţă pentru că ea să fie fericită. Încă din seara zilei în care doamna Forgeaud îi vorbise de *Doamnele de pe palier*, vândute unui anticar pentru a putea repara bârna de susţinere a casei din Sarrazac, îl însărcinase pe Larivière să dea de urma portretelor pictate cândva de Ingres şi Van Loc. Seligmann îl mai avea pe Van Loc. Contesa Forgeaud a lui Ingres se afla în Anglia, la lordul Shalfurd. Două luni mai târziu, într-o seară, întorcându-se acasă, Claire trăi surpriza nemăsurată şi încântătoare de a-şi regăsi *Doamnele de pe palier*. O contemplă îndelung, cu emoţie, pe tânăra zeflemitoare, cu păr lins şi care, în rochie gri-violet, cu un trandafir în păr, se sprijinea de un şemineu albastru. Un deget foarte fin susţinea bărbia; ochii priveau sfredelitor, a batjocură.

— Cât de mult îţi seamănă, zise Albert, fericit peste măsură de bucuria ei. De necrezut!

Atenţia aceasta o impresiona pe Claire şi avu roade. După câteva furtuni, cuplul Larraque părea să se îndrepte, fără catastrofe, spre o rutină civilizată! Vieţi paralele şi depărtate în timpul zilei; intimitate carnală seara; respiraţii învălmăşite noaptea. Albert se arătă mulţumit când Claire îl vesti că o văzuse şi o invitase pe Rolande.

— Excelentă idee! spuse el. Când m-am despărţit de Guillaume, m-am temut că o să-i las pe alde Verrier în încurcătură. Sunt tare fericit că s-au descurcat bine.

— Descurcat! exclamă Claire. Rolande ar fi uluită şi indignată dacă te-ar auzi. Ea nu s-a descurcat, ci binevoieşte să domnească peste Polonia. Mareşalul Pilsudski îi stă la picioare; Paderewski cânta pentru ea *Sonata lunii*; ambasadorul Franţei nu face nimic fără să o întrebe; Verrier va fi sufletul industriei grele poloneze, iar Europa centrală sta cu ochii aţintiţi asupra acestui cuplu Nu întrec măsură... Dacă o invidiez pentru ceva, o invidiez pentru prodigiosul ei har de a provoca stări de adoraţie şi extaz!

— Nu-i puţin lucru, încheie Albert, căzut o clipă pe gânduri.

Claire dăduse de multă vreme uitării orice simţământ de gelozie cu privire la Rolande, dar zgomotoasa reîntoarcere a acesteia, în seara cinei, o irita. Larraque îi sărută încheietura mâinii, spunând: „Bună seara, doamnă”, cu un aer glumeţ şi complice totodată.

— Poţi să-i zici Rolande, interveni destul de aspră Claire. Nu-i interzis.

În timpul cinei, Rolande se întrecu pe sine:

— *Trebuie* să vii să ne vezi uzinele, patroane! Billy ar fi atât de mândru să-ţi arate ce a realizat. Prietenilor noştri polonezi le spune întruna: „Eu nu sunt nimic; am fost modelat de către Albert Larraque; îi sunt discipol; creatorul este Larraque...” De aceea pot jura că ţi s-ar face acolo o primire straşnică.

— Din păcate nu am timp să călătoresc, îi răspunse Larraque.

— O să ştim noi să te ispitim, nu-i aşa, Claire? O să mi-l aduci.

Se informase, desigur, asupra noilor subiecte de monolog ale patronului, căci îi puse întrebări, încă de la

servirea supei, asupra mijloacelor de a preveni o criză economică probabila şi ascultă, cu ochii larg deschişi, discursul privind producţia de serie.

— Da, se înflăcără ea, automobile pentru pungile modeste, radiouri populare, avioane pentru familişti... Ce mai încoace şi încolo, patroane, ai idei geniale! *Ador* să te ascult!

După cina îl sechestra pe Larraque într-un colţ al salonului. Nu-şi modificase tehnică, iar Claire, care îi observă, fu mirată şi oarecum sâcâita de veselia şi vioiciunea bărbatului ei. Aşezată destul de departe de el, îşi încorda auzul pentru a prinde ici-colo câte un crâmpei. Pe neaşteptate, Rolande exclamă cu ascuţiş de glas ironic şi zglobiu:

— Oricum, dragul meu... D*umneata* ţi-ai făcut-o...

Claire aşteptă cu nerăbdare ca, potrivit obiceiului,

Albert să cheme în juru-i un cerc de auditori, dar el îşi petrecu toată seara cu Rolande. Când oaspeţii plecară, lua din mâinile unui fecior capa de blană a doamnei Verrier şi i-o aşeză el însuşi pe umeri, cu un gest care Clairei i se păru a fi duios şi intim.

În săptămânile care urmară, Claire observă câteva lucruri neliniştitoare pentru ea. Albert, care dintotdeauna strigase sus şi tare că nu poate suferi serile mult prelungite, anunţa în câteva rânduri că trebuie să ia parte la un dineu de bărbaţi şi că se întorcea acasă noaptea târziu. În afară de asta, dintr-o dată, păru să renunţe a-i mai cere soţiei, seară de seară aproape, dăruirea trupului, rămas atât de ciudat străin plăcerilor trezite de Claire. Îşi păstrase obiceiul, devenit aproape inconştient, de a întârzia clipă, făcându-se nevăzută, sub diverse pretexte, când bătea ceasul fatidic. Şi iată că nu avea de ce să mai fie şireată, să se ferească ori să refuze. Albert era cel care, ades, părea să evite, cel care în clipa culcării o părăsea cu un aer neglijent, pentru a se duce să doarmă,

uşurat s-ar fi zis, că o vedea ocupată şi furată de alte gânduri.

Încântată mai întâi de răgazul acesta, de altfel priincios nervilor ei, ea fu curând mirată şi uşor umilită. O mai lua când şi când în braţe, dar i se părea că o face din politeţe, aproape din milă. Oare ce se întâmpla? Nu o mai găsea atrăgătoare? Iubea o altă femeie? Reînnodase legăturile cu doamna Verrier? Sau ea îl recucerise? Claire nu se îndoia de priceperea Rolandei, nici de neclintita-i dorinţă de a se răzbuna.

Curând descoperi, după anumite semne deloc înşelătoare, prezenta statornica a Rolandei în viaţa lui Albert Larraque. Cuvinte din vocabularul ei se strecurau până i în monologurile tehnice ale patronului; chiar şi Rolande, care îi făcea doamnei Larraque dese şi afectuoase vizite, se dădu de gol, în două sau trei rânduri şi făcu aluzie la unele spuse ale lui Larraque, ceea ce nu se explica decât prin prezenţa lor simultana în locuri în care Claire îşi credea bărbatul plecat singur.

— Ştii, Claire, spunea Rolande, că l-ai dresat pe patron să iubească pictura bună? Deunăzi, la muzeul din Grenoble...

Şi se poticnise la mijlocul frazei, stânjenită. Claire, care nu voia să dezlănţuie o ceartă, se prefăcu a nu lua în seamă nici brusca tăcere, nici mărturisirea conştientă şi perfida, dar de îndată ce Rolande pleca, o suna pe Sibylle şi o rugă să vină. Se simţea iritată, lucidă; o ura pe Rolande, dar îşi spunea: „Sunt răspunzătoare de cele ce se întâmpla. Este vina mea, marea mea vină.”

Sibylle sosi, ca de obicei, elegantă, năvalnică şi veselă, Claire merse drept la ţintă:

— Sibe, mi-ai fost totdeauna prietena. De aceea vin astăzi la tine. Spune-mi adevărul. Rolande a redevenit amanta bărbatului meu?

— Ce idee, Claire! Nu zic că nu s-au întâlnit uneori, ceea ce este foarte firesc... La urma urmei, sunt camarazi

vechi... Dar am credinţa că, şi dacă s-au văzut, au făcut-o cinstit...

— Haide-haide, Sibylle! Cui vrei tu să-i spui că un bărbat se poate întâlni cu Rolande Verrier cinstit? Pentru ce mă tratezi că pe un copil când eu îţi cer adevărul? Nu te teme, nu voi face nici un fel de scene, nici ţie, nici Rolandei, nici lui Albert... Sunt foarte calmă... Dar nu minţi.

— Nu mint, sufleţel... Dar aş vrea să înţelegi şi tu că Roger şi cu mine ne aflam într-o situaţie dificilă... Fără îndoiala că Rolande l-a recâştigat în bună măsură pe patron... Asta trebuie să ţi-o spun, fiindcă este adevărat... Iar Rolande este un pui de lele, cu puternice motive de a ne purta pică, de vreme ce ocupam un loc pe care şi-l dorea; iar pe deasupra, eu sunt cea care te-am născocit... Din fericire, nu ne urăşte, pentru că este încântată de situaţia pe care a găsit-o sau pe care şi-a făcut-o în Polonia... Asta-i spre norocul nostru...

— De unde ştii că nu ne poartă pică?

— Pentru că am avut o explicaţie.

— Prin urmare şi tu o întâlneşti pe Rolande fără ştirea mea! Îmi ascunzi întâlnirile ei cu Albert! Poate că-i şi inviţi?

— O singură dată, sufleţel... Nu te înfuria. Ce vrei? Asta-i viaţa... Patronul e patron... Dacă abdici, dacă dai puterii drumul – şi i-ai dat, biet sufleţel, nejucându-ţi rolul de soţie – sunt totuşi obligata, pentru siguranţa bărbatului meu, să o menajez pe favorită... O, ţie îţi păstrez o afecţiune fără margini. Te-am iubit întotdeauna, Claire, ceea ce între verişoare bune este de mirare şi rar, cu atât mai mult cu cât cu prilejul măritişului tău te-aş fi putut invidia. Dar nu te-am invidiat; te iubesc mai mult ca oricând; oricum însa, nu-ţi pot jertfi cariera lui Roger, asta trebuie să înţelegi.

— Înţeleg chiar prea bine, răspunse Claire.

Potrivit celor făgăduite Sibyllei, Claire nu-i făcu lui Larraque nici o scenă. Dar când, a doua zi seara, el vru să o sărute, ea i se desprinse din îmbrăţişare:

— Nu, îi spuse ea, cu glas domol şi dulce. Nu, Albert... Nu-ţi fac nici o mustrare, dar nu admit să te împart cu nimeni.

— Ce vrei să spui?

— Ştii foarte bine.

Iar Larraque nu mai stărui. La câteva zile după aceea hotărâră, de comun acord, să doarmă în camere separate. Pretextul faţă de slugi fu sănătatea şubredă a doamnei Claire, care trebuia să doarmă mai mult, să nu fie trezită în fiecare dimineaţă, la ora şapte, de plecarea soţului la uzina.

Cam în aceeaşi perioadă, ea trebui să asiste la o slujbă de sfârşit de an, întru binele unui vechi salariat, într-o biserică de pe malul stâng al Senei. Îngenuncheata, cu capul în palme, Claire se rugă pentru odihna sufletului lui Claude Parent.

„Sărmanul Claude! suspină ea. I-am închis inima aşa cum aveam s-o fac mai târziu cu soţul şi cu băieţelul meu... Oare de ce sunt astfel?”

Apoi se rugă pentru sine: „Ajută-mă, Doamne, să pot vedea într-o zi topindu-se şi dispărând armura aceasta de orgoliu şi indiferenta care mă depărtează de fericirea pe care şi cei mai umili o cunosc... Ajută-mă să fiu soţie şi mamă... Fă din mine o făptură omenească simplă şi naivă...”

În dimineaţa aceea, înapoindu-se de la biserică, ea se duse drept în camera copilului, hotărâtă să-l cucerească pe Albert II. Văzându-şi mama înveşmântată în negru, copilul, care tocmai se juca cu dădaca, divinitate permanentă şi familiară, se sperie. Şi întoarse capul.

„*Bertie must no be afraid of Muramy*, spuse dădaca... *Of course, Mrs. Larraque, this îs quite an unusual hour... Bertie îs not accustomed to see you turn up în the*

morning... It upsets the child's routine."[19]

Claire vru să-l ia în braţe, să-l facă să se joace cu vulpile pe care le purta la gât. Dar mâinile îi erau îngheţate, iar animalele acelea negre, cu ochi de sticlă, nu plăcură lui Albert II, dintr-o dată înfricoşat. Izbucni în lacrimi, începu să ţipe şi făcu eforturi disperate să ajungă iarăşi în braţele doicei. Dezamăgită, Claire încerca simţământul unei noi înfrângeri.

[19] „Bertie nu trebuie să se teamă de mămica lui... Desigur, doamnă Larraque, oră este cu totul neobişnuită... Bertie nu-i învăţat să vă vadă întorcându-vă acasă aşa devreme... Asta contravine rânduielilor care trebuie să existe în creşterea copiilor." *(Engl.)*

XXX

CÂND CLAIRE O VESTI PE BĂTRÂNĂ baroana Choin că şi-a pus de gând să primească de-aci înainte în fiecare joi, aceasta îi dăduse câteva sfaturi.

— Am treizeci de ani de experienţă, îi spusese doamna Choin, şi o să-ţi arăt ce anume trebuie să faci... O vedetă sau două. Dar de soi. Vedeta este necesară pentru a atrage masa muritorilor de rând. Ea suporta greu concurenţa. Un om de vază înseamnă un monolog; doi, un dialog; zece oameni importanţi înseamnă zece prieteni pierduţi... Dar mult mai important decât vedetele e un număr trainic de pisălogi şi iată pentru ce: pisălogul este fidel, prin firea sa, şi punctual, raţiunea lui de a exista fiind aceea de a pisălogi cât mai mult şi cât mai statornic cu putinţă. Dacă îţi deschizi salonul la ora cinci, pisălogii au şi sosit la patru şi cincizeci şi nouă de minute şi te întâmpină, la dumneata acasă, în clipa în care abia ai ajuns. Mulţumită lor, nici tu zile pustii, nici tu gol în jurul vedetei care *trebuie* să-şi aibă auditoriul ei, nici tu dezertări, căci altor gazde, mai puţin iscusite, nu le trece prin gând să-ţi răpească preţioşii pisălogi... Restul e uşor: multe femei frumoase, spre a-i momi pe scriitori, pe politicieni şi pe artişti; mulţi tineri de talent, pentru că trebuie pregătit viitorul; şi una ori două femei în vârstă, ca mine,. Pentru a-ţi asigura bunăvoinţa generaţiei mele,

care este de o primejdioasă răutate.

Primirile de joia ale doamnei Claire Larraque se dovediseră izbutite. Îşi câştigase oameni de credinţă: un economist monden, un profesor de filosofie, un general pensionar, vechi prieten al tatălui ei, care vorbea întruna despre Silezia, şi un explorator maghiar care-i descria, la nesfârşit, pe băştinaşii din insulele Solomon. Cota de femei frumoase era asigurată de Edmée Reval, Hélène de Thianges, Denise Hofmann (verişoară cu Claire prin familia Hocquinville), Solange Villier şi Claire însăşi. Printre tineri se aflau uneori poeţi iluştri ca Paul Valéry sau Leon-Paul Fargue, pictori că Fernand Leger, muzicieni ca Krancis Poulenc sau Darius Milhaud, precum şi tineri romancieri că Françoise Mauri ac; Bertrand Schmitt sau Jacques de Lacretelle. Dramaturgul Fabert venise, la început, în speranţa că va adăuga numele frumoasei Claire Larraque pe listă, lunga şi măgulitoare, a cuceririlor sale.

Dar după trei luni de vană strategie, publicase un comunicat defetist:

— Nu-i nimic de făcut! îi spusese el Rolandei. E un caz disperat. Este gata să „înţeleagă şi cele mai complicate sentimente”; să vorbească despre poeme, romane, simfonii; la urma urmei, te lasă chiar să-i iei mâna într-o maşină... Dar altceva, nimic... Foarte puţin pentru mine, draga mea!... Dacă doreşte sfaturi în privinţa lecturilor sale, n-are decât să se adreseze unui bibliotecar!

Şi alţi fluturi se rotiseră în jurul acestei flăcări albe şi pure. Câţiva dintre ei îşi arseseră aripile. Până şi Rolande, care nu se voia deloc binevoitoare, îi spunea lui Larraque:

— Cu Claire nu o să ai a te teme niciodată. Va avea totdeauna destul cap să-şi controleze simţurile. Poate pentru că nu are ce controla.

De aceea, Albert Larraque îi dădea soţiei sale multă libertate. Continua să o acopere cu bijuterii, se păstra mândru de frumuseţea ei, îi plăcea să se arate cu ea şi să

vadă privirile admirative ale celorlalţi bărbaţi, dar când Rolande se afla la Paris (iar şederile ei aici deveneau tot mai lungi) o părăsea pe Claire câteva seri pe săptămână şi atunci nu vedea nimic rău în a o lăsa să iasă cu Larivière sau cu un altul dintre prietenii lor.

Într-o joi a lui ianuarie 1923, un grup plin de însufleţire se alcătui în salonul din bulevardul Gabriel, în jurul scriitorului Bertrand Schmitt, care îi reproşa prieteneşte doctorului Marolles, psihanalist devenit celebru, studiul publicat de către medic asupra lui Balzac în *Revue de Paris*.

— Şi ce-a scris doctorul? întreba Claire. Îmi cer scuze, dar încă nu am citit articolul.

— Teza doctorului Marolles este simplă, spuse Bertrand Schmitt, ba chiar simplista... Arătând că în preajma femeilor Balzac era un timid, că suferise numeroase înfrângeri (de exemplu: ducesa de Castries) şi că singurul său refugiu îl reprezenta femeia-maternă (de exemplu: doamna de Berny), doctorul susţine că acesta este motivul pentru care Balzac subliniază atât de bine şiretlicurile femeilor, îndemânarea lor diabolică, autoritatea lor; şi tot din acelaşi motiv Balzac ar dezvălui cu atâta minuţie admirativă, *Tainele prinţesei de Cadignan*... De fapt, pentru a-şi explica eşecurile amoroase (cred că nu-ţi alterez ideea, doctore), Balzac trebuie să-l hiperbolizeze pe adversar.

— Aceasta este, într-adevăr, ideea mea, întări Marolles. Cu cât timidul va zugrăvi femeia drept o fiinţă înzestrată cu un farmec irezistibil şi înarmata cu o răutate vicleană, cu atât va atenua umilinţa de a nu îndrăzni să o înfrunte.

— Mi se pare destul de bine gândit, spuse Claire. Ce aveţi de obiectat, domnule Schmitt?

— Ca Balzac a descris şi femei victime ale bărbatului, baroane Hulot, ori femei Grandet, mama şi fiica, precum şi amanţi cinici şi redutabili.

— Da, însă în număr mult mai mic, îi răspunse doctorul

Marolles. Şi-apoi, în afară de asta, triumful lui Balzac sta tocmai în zugrăvirea şiretlicurilor femeii. Recitiţi *Béatrix*: cele două personaje masculine nu sunt decât simple instrumente în mâinile femeilor. Iar când, la sfârşit, Balzac face să intervină un demon bărbătesc, acesta nu acţionează decât la ordinele şi după planurile unei drăcoaice.

— Nu crezi, doctore, interveni o femeie tânără care vorbea cu accent rusesc, că lucrul acesta se dovedeşte exact nu numai în ceea ce îl priveşte pe Balzac, ci pe toţi romancierii bărbaţi şi ca, dimpotrivă, în romanele scrise de femei, bărbatul este acela care devine monstru seducător şi de temut?

— Este foarte adevărat, încuviinţă doctorul Marolles, iar aceasta îmi confirma teza. Romanciera cauta ocrotire împotriva nevrozei sale, care este de fapt teama de a lupta cu bărbatul.

— Va să zică, după dumneata, doctore, toţi romancierii, bărbaţi şi femei, sunt nişte nevrozaţi?

— Mai exact, cu toţii ar fi nişte nevrozaţi, dacă n-ar fi romancieri... Nevroza îl creează pe artist, iar arta vindeca nevroză.

— Dar e absurd! observa tânărul deputat Monteix. Exista artişti mari, sănătoşi: Tolstoi, Victor Hugo,Dickens...

— Exemple cum nu se poate mai prost alese! exclamă doctorul Marolles, triumfător. Tolstoi, Victor Hugo şi Dickens şi-au datorat toţi trei o parte din geniu unor nevroze grave; cândva o să arăt lucrul acesta...

— Cine-i tinăra rusoaică? întreba Larivière cu glas coborât. Cea care a vorbit adineauri?... Este frumoasă.

— Wanda Nedjanin, răspunse Claire. Pictoriţă. Fernand Léger mi-a adus-o.

Şi se întoarse lângă doctorul Marolles. De când îl cunoştea, i se rotea în jur, înfricoşată şi fascinata în acelaşi timp. Câteva dintre prietenele sale spuneau

despre el minunăţii, astfel că, în mai multe rânduri, Claire plănuise să-i ceară să o primească; dar în ultima clipă tăcuse.

Îl întrebă:

— Doctore, ce numeşti dumneata, foarte exact, o nevroză?

— Nevroza, doamna?... Este fuga de viaţa, împotrivirea de a accepta condiţiile luptei, de unde şi refugiul în imaginaţie...

— Şi care este deosebirea dintre nevroza şi psihoza?

— În aceea că nevrozatul, deşi fuge de viaţa, recunoaşte existenţa realului, îşi păstrează reflexele sociale şi are mare grijă să se menţină în limitele vieţii sociale, fie şi pe ultimul dintre hotarele ei. Dimpotrivă, în psihoză, care este mai gravă, bolnavul iese din lumea reală. Balzac – sau domnul Schmitt – scriu romane pentru a uita realitatea, dar se prezintă la întâlnirile de joia ale doamnei Larraque sau ale ducesei de Abrantës, demonstrând astfel că îşi conservă instinctul de hoarda, ceea ce îi salvează...

— Dar de ce anumiţi indivizi simt nevoia să fugă de viaţa, doctore?

— Pentru că viaţa este foarte grea, doamna. Dacă cele dintâi experienţe i-au fost potrivnice, el se retrage în sine... Uneori un popor întreg face asta... o întreaga civilizaţie... Poate că o să te uluiesc, dar cred că anumite religii au însemnat nevroze colective ale speciei umane.

Când şi când omenirea inventează zei care îi poruncesc să nu trăiască şi care îi arăta că plăcerea este un păcat... Sau ca hinduşii, care socotesc că acţiunea este o greşeală. Doctrinele acestea legitimează refuzul, de a trăi şi chiar fac din asta o virtute... Nevrozatul sexual refuza să recunoască existenţa senzualităţii sale; refuza să-şi cheltuiască puterea de a iubi; de aceea suntem îndreptăţiţi să afirmăm că avariţia se găseşte la rădăcina tuturor suferinţelor noastre.

— Vreţi să spuneţi că neputinciosul este un avar? întreba Rolande Verrier.

— Da, doamna.

— Un avar fără capitaluri, observă Rolande râzând.

Claire, pe care Rolande o irită, se îndepărtă de grup însoţita de Edmée Reval.

— De cum se vâră femeia asta în conversaţie, zise ea, aluneca în vulgaritate.

— Aş fi vrut, fu de părere doamna de Reval, ca în seara asta să se afle aici Christian Ménétrier; să-i răspundă el doctorului. Se pricepe atât de bine să descrie raporturile dintre realitate şi iluzie...

— Adevărat? se mira Claire. să mi-l aduci într-o zi pe acest Ménétrier al dumitale. Mi-ai vorbit despre el şi în timpul războiului, pe când ne aflam în Limousin, îţi aminteşti? *Cântul lumii*, scris de el, este prima carte pe care mi-ai împrumutat-o la Sarrazac. Dar pe autor nu mi l-ai arătat niciodată.

— Christian nu iese în lume, răspunse Edmée, oarecum stânjenită. Dar o să încerc să pun la cale un mic dejun în trei...

— Fă asta... Voi fi încântată, se bucura Claire. Mi-ai spus că-i căsătorit, nu-i aşa?

— Da, încuviinţă Edmée, dar nu mai trăieşte cu soţia lui decât când şi când, nimeni nu o vede... Doi artişti într-o sigură căsnicie înseamnă prea mult; firile lor egoiste se ciocnesc... Vreme de doi ani Christian a avut ca prietena o italiancă frumoasă, pe Paola Biondi. S-au despărţit de curînd, nu prea ştiu pentru ce anume; dar rana lui sângerează încă...

— Locuieşte la Paris?

— Nu. Stă la Roma; dar venea des în Franţa... De altfel, Ménétrier călătoreşte mult; puţini scriitori şi-au făcut atâtea corespondente prin toate ţările; parte dintre de i-au devenit prietene, îl invită acasă, îl tratează că pe un

magician sau că pe un preot.

— Ce trebuie să citesc din opera lui înainte de a-l întâlni?

— Ei bine, cunoşti *Cântul lumii, Fecioarele la Mormânt*... Pe *Orfeu* l-ai citit?... Este o carte importantă, dar neclară.

— Întotdeauna mi s-a părut că Ménétrier este un autor dificil... Găsesc în scrisul lui multe fraze pe care sunt silită să le citesc de trei ori înainte de a le pricepe.

— I-ar face plăcere să audă ce spui tu acum; se vrea ermetic; claritatea i se pare a fi o slăbiciune... Fireşte, în scrieri, căci în conversaţie este foarte simplu.

— Tânăr? Bătrân?

— Mai degrabă tânăr... Slab, ascetic, un cap à la El Greco: mâini minunate, fine şi patetice. N

De cele două femei se apropie în clipa aceea Larivière:

— Iartă-mă că te întrerup, Claire, dar a sosit adineauri doamna de Noailles şi ar vrea să te vadă.

— Să nu-i vorbeşti despre Ménétrier, îi atrase atenţia Edmée. Nu-l poate suferi.

XXXI

EDMÉE REVAL ÎI SCRISE CLAIREI că scriitorul Christian Ménétrier acceptase să ia masa cu ele la 23 februarie, ora unu. „O dată cam îndepărtată, spunea ea, dar în prezent nu este la Paris. De pe acum mă bucur de întâlnirea voastră...” Claire aşteptă, curioasă, ziua aceea; încerca să afle o descriere a necunoscutului, prin cei care îl cunoşteau. Şi culese portrete contradictorii. Fabert îi spuse, cu un aer superior şi tăios:

— Ménétrier? Sunt gata să recunosc că are talent... Nu cred însă că şi geniu... El, însă, e convins... Şi uluit de strălucirea propriei nelimpezimi... Nespus de dibaci, chiar şarlatan, a găsit – tot jucând rolul artistului pur care nu face nici o concesie – calea de a câştiga un public relativ numeros şi de a fi susţinut de vreo duzină de mecena-femei răspândite între Suedia şi Italia, Bucureşti şi San Francisco... Dispreţuieşte succesele băneşti, dar se pricepe de minune să nu cheltuiască nimic, să fie găzduit oriunde, de către cine ştie ce zeiţă topită după el... Onorurile îl scârbesc, refuza decoraţiile şi izbuteşte să facă din modestia aceasta o decoraţie mai decorativa decât oricare alta. Nu l-am văzut niciodată, şi nu doresc să-l văd; îmi ignoră piesele de teatru, care nu au, că ale salo, prestigiul de a nu putea fi jucate.

Bertrand Schmitt se arata mai elogios:

— Te pizmuiesc pentru dejunul cu Ménétrier, îi

mărturisi el Clairei. Vei avea prilejul să cunoşti pe unul dintre cei doi-trei mari scriitori francezi ai timpului nostru. Sunt convins că peste trei sute de ani, anumite pagini din Ménétrier vor fi citite cum este citit astăzi Pascal. Trece drept un scriitor dificil; dar nu este decât dens. Se zice că ar fi mai degrabă poet; eu găsesc că proza lui e admirabilă. Ca om? Nu l-am văzut decât o singură dată; m-au impresionat purtările lui, care sunt încântătoare, ca şi simplitatea lui... Cu femeile se pare că ar cam juca teatru... Wanda Nedjanin, care îl cunoaşte, mi-a povestit că ar pretinde să ştie, de la distanţă, ce anume face sau gândeşte femeia iubită. La urma urmei, voi, femeile, îi iubiţi pe magicieni aşa cum iubiţi ghicitoarele.

Claire citi şi un articol al lui Paul Souday despre „Orfeu”, articolul scris cu respect, dar şi cu severitate. „Domnul Ménétrier îl află pe Dumnezeu în sine însuşi. Asta e foarte comod şi îi îngăduie să se adore, îndatorire pe care ştie să o îndeplinească de minune.” Souday, raţionalist voltairian, nu putea admira, fără rezerve, un mistic pe jumătate bergsonian. Severitatea lui se păstra însă cordială.

În ziua respectivă, Claire medită îndelung asupra rochiei cu care să meargă la Edmée. Sfârşi prin a îmbrăca una dreapta, strânsă pe trup, din lina maronie, închisa în nasturi mari din lemn.

— Monahala şi luxoasă, îi spuse Edmée zâmbind.

La început, Claire îşi prinsese la cingătoare un trandafir roşu, pentru că Wanda Nedjanin îi spusese că-i plăcea lui Ménétrier. Dar mai apoi îşi spusese că lucrul acesta apărea mult prea mult un „act de devoţiune” şi pusese la loc trandafirul într-o glastră cu gât lung. Desprinzându-l se înţepase şi ţâşnise o picătură de sânge. Sosi devreme la Edmée, aducându-i-l înapoi pe „Orfeu”.

— L-ai citit? se interesă ea.

— Da, am găsit ici-colo, frumuseţi mari, dar cu

siguranţă că n-am înţeles tot ce-a vrut să spună autorul.

— O să-l întrebi chiar tu, spuse Edmée.

Claire privi în jur. Edmée Reval închiriase în insula Saint-Louis un apartament vechi, cu lambriuri Ludovic al XV-lea; de la ferestre se vedeau copaci şi Sena. Câteva frumoase vase chinezeşti, albe şi lăcuite, precum un portret al stăpânei executat de Vuillard erau singurele ornamente. Austeritatea aceasta se armoniza deplin cu profilul fin şi grav al doamnei Reval. Din camera învecinata răzbăteau glasuri de copii.

— Ce fac Dominique şi Gilles? întreba Claire.

— Au amândoi pojar, dar au depăşit perioada urâtă.

Soneria vesti sosirea oaspetelui. Claire simţi un fior lăuntric, plăcut. Îl privi, atentă, pe Ménétrier; era palid, slab, blond; mâinile, prelungi şi fine, schiţau gesturi puţin şovăielnice; glasul îi plăcu, de cum îl auzi. Ochii poetului, arzători şi neliniştiţi, se adânceau, stânjenitor aproape, în ochii Clairei.

— Ai dreptate, încuviinţă el, privind spre Edmée. Prietena dumitale seamănă cu câteva dintre eroinele mele.

— Vii chiar acum de la munte? întreba Edmée.

— Da. Am stat două luni în Vosgi, într-o vilişoară.

Simţeam nevoia să fiu singur... că şi fluviile, poeţii se înfiripa în munţi, sub forma unui firişor născut din zăpadă şi tăcere.

— La ce lucrezi acum?

— La un Alceste.

Între ei coborî liniştea. Intimidată, ca vrăjită, Claire nu îndrăznea să vorbească.

— Doamna Larraque a citit de curând *Orfeul* dumitale, spuse Edmée. Chiar în clipa în care ai sosit îmi mărturisea că-i place, dar se întreba ce anume ai vrut să arăţi, care îi este totuşi tâlcul?...

— Dacă l-ai şti, doamna... Dacă şi eu l-aş şti, drama ar fi o nereuşită...

Claire roşi că o şcolăriţă prinsă asupra greşelii. Căuta un răspuns, când o cameristă veni să-i anunţe că prânzul era servit. Pe masă, un coş cu trandafiri roşii.

— Mi-am amintit de gusturile dumitale, spuse Edmée lui Ménétrier. Am pregătit o supă de ovăz, jambon de Parma, brânză de vaci şi fructe... Într-o zi dânsul a asemuit, spuse ea râzând şi întorcându-se spre Claire, un jambon pe care i-l serveam şi a cărui carne trandafirie avea un cerc de grăsime albă, cu un apus de soare tivit de nori subţiratici... Poftim şi mierea dumitale, lingă obişnuitul unt de culoarea fildeşului.

Ménétrier mulţumi.

— Trebuie să-ţi povestesc, spuse Edmée, cea dintâi discuţie despre dumneata pe care am avut-o cu Claire. Era într-o zi pe când ieşeam de la biserică, într-un sat din Limousin unde locuiam pe atunci amândouă. Organistul ne emoţionase, iar eu i-am citat prietenei mele, mai mult sau mai puţin exact, o frază din scrierile dumitale, o frază în care arătai că aşa cum muzica este prezentă în strigat, aşa este prezent Dumnezeu în grozăvia omenirii, iar dragostea ideala în cea animală.

— Am scris eu aşa ceva? se miră el. Îţi mărturisesc că nu-mi amintesc. Am o memorie slabă... Dar asta mi se pare a fi întru totul pe linia firii mele.

— Dragostea ideala în cea animală? interveni Claire, străduindu-se să fie îndrăzneaţă. Nu-mi vine a crede... Este atâta deosebire între dragostea pe care ne-o zugrăvesc poeţii, muzicienii, între iubirea lui Tristan sau... Ştiu şi eu... a lui Alceste... Şi împerecherea dintre animale.

Şi i se păru că aude, în timp ce vorbea, glasul trupeşei Léontine: „Oamenii de pe-aici sunt ca animalele”.

— Cu toate acestea, răspunse Ménétrier, cu un surâs, dacă perpetuarea speciei nu ar cere acuplarea îndrăgostiţilor, toată muzica şi toată poezia noastră nu ar exista. Artiştii ar fi ales alte subiecte.

— Credeţi, într-adevăr, întreba Claire cu un aer dezgustat, că s-a putut naşte vreun cânt sublim din... spasmele acuplării?

Ménétrier o privi pătrunzător, cu stăruinţă, puţin surprins şi poate ironic.

— Nu numai că nu cred, spuse el. Sunt chiar sigur.

Şi dumneavoastră, doamnă, sunteţi la fel, căci cântul acesta e tot ce vă place... Vreau, cel puţin, să sper... E Mozart, e Goethe, e Shakespeare... E Baudelaire, Mallarmé, Valèry.

— Vèlery, murmură, neîncrezătoare, Claire, Totuşi, poezia lui este o poezie intelectualistă.

— Da, însă frumuseţea acestei poezii ar fi de neconceput fără o senzualitate mocnită care iese, când şi când, la iveală.

Claire suspina şi tăcu.

— Mă pot oare întoarce, pentru câteva clipe, la *Orfeu*? întrebă Edmée Reval. Citindu-l, am fost din nou tulburată de îndârjirea cu care religiile caută să ucidă curiozitatea. Orfeu nu trebuie să se întoarcă. Fiicele lui Lot nu au voie să privească în urmă. Nici Pandora să-şi deschidă cutia. Nici Psyche să cunoască vreodată chipul iubirii. Adam nu trebuie să guste din fructul oprit. În basme, acelaşi lucru: Elsa de Brabant nu are voie să. Întrebe care este numele soţului ei. Viviane nu trebuie să smulgă de la vrăjitorul Merlin „taina”. Cea de-a şaptea nevastă a lui Barbă-Albastră nu trebuie să deschidă uşa încăperii, a cărei cheie o are, altfel o aşteaptă moartea... Nu găseşti asta surprinzător? Educaţia modernă ne învaţă, dimpotrivă, cât de minunată este curiozitatea. Ştiinţa... Ce înseamnă ea, la urma urmei, dacă nu o curiozitate îndelungata. Şi sistematică?

— Este adevărat, încuviinţa Ménétrier. Dar aduce oare ştiinţa fericire oamenilor? Nu cumva chiar ea a deschis cutia Pandorei? De două veacuri vrem să eliberăm instinctele. Rezultatul? Cel arătat de Dumnezeu.

— Şi când nu ai instincte? spuse Claire.

— O fiinţă vie are *totdeauna* instincte, răspunse Ménétrier, aţintind-o cu o privire atât de fixă, încât ea îşi coborî pleoapele. Altfel ar înceta să trăiască.

Edmée îi invită să bea cafeaua în salon,

— Ce lucruri frumoase ai, Edmée! se minuna Ménétrier, mângâind cu vădită plăcere un vas chinezesc alb şi opac.

XXXII

A DOUA ZI DIMINEAŢĂ, CLAIRE O chemă pe Edmée la telefon. Pretextul, o expediţie pe care trebuiau să o viziteze împreuna; dar Edmée înţelese că prietena ei era nerăbdătoare să ştie ce spusese despre ea Christian Ménétrier.

— Fii liniştită, draga mea!... A fost entuziasmat...

Stai puţin, o să încerc să-mi reamintesc adjectivele foarte „christianeşti” de care s-a slujit ca să mi te descrie. Mai întâi a spus: „Este o femeie de lume, echilibrată...” După aceea, într-un alt moment: „Prietena dumitale este virginală şi marină...”

— De ce *marină*? Nu sunt deloc *marină*. Aş zice mai degrabă: *lunară*... Eu îl găsesc foarte atrăgător... Mi-ar plăcea tare mult să-l revăd. Crezi că ar accepta să vină, dacă l-aş invita?

— Nu, dacă ar fi vorba de un dineu cu douăzeci de persoane sau de un ceai. Cu o sută cincizeci... Numai cu tine însă, bucuros.

— Singur ar fi greu; îl cunosc atât de puţin; dar aş putea să-l rog să vină într-o duminică la dejun cu noi două. Este ziua în care Albert se duce, negreşit, la vânătoare sau la golf.

— Atunci va primi cu siguranţă... Dacă, bineînţeles, se găseşte la Paris, căci Christian este un fel de flacăra umblătoare; apare, străluceşte o clipă, apoi dintr-o dată nu-l mai vezi şi îl regăseşti la Roma sau la Stockholm,

— Unde i se poate scrie?

— Până una, alta, locuieşte la o suedeză. La doamna Halstadt, care i-a cedat două camere în apartamentul ei din strada Jacob, numărul 43.

Claire scrise câteva rânduri, după ce strică trei ciorne, în care îl invită pe Ménétrier să vină la masă duminica următoare, în bulevardul Gabriel, împreuna cu Edmée.

În ultima clipă, după ce o consulta şi pe Edmée, ea îl invită pe Larivière, care îşi dorea din tot sufletul o întâlnire cu Ménétrier ale cărui scrieri le admira de multă vreme.

Claire se ocupă ea însăşi, cu migală, de pregătirea prânzului, de flori, spre uluirea lui Honoré, căruia până atunci îi dăduse mâna liberă.

— Miere? Doamna doreşte miere pe masă, în tot timpul prânzului?... Iar domnul bea lapte?... Lapte!... Mă rog, cum doreşte doamna.

— Masa o vei servi în sufrageria mică, Honoré şi o să aşezi pe masă trandafiri roşii.

Honoré îşi arcui sprâncenele în semn de mută neîncuviinţare pentru tot acest amestec în treburi.

— Bine, doamnă.

Dejunul a fost un succes. Larivière şi Edmée, care se întâlniseră mai înainte, angajară în ziua respectivă o conversaţie amicală, intimă şi, astfel, Claire se pomeni susţinând un dialog cu Ménétrier, fericită să constate că discuta fără efort, cu neaşteptată încântare, despre lucruri pe care altuia nu i le-ar fi spus. Îşi descrise copilăria „odăiţa din turn, moartea focului în vatră şi ultima-i pâlpâire luminând-o pe Ioana d’Arc urcată pe rug. El asculta, cu interesul şi răbdarea scriitorului deschis destăinuirilor şi o îndemna să coboare tot mai adânc în ea însăşi. Deodată, se auzi glasul prietenei Edmée:

— Îţi dai oare seama, Christian, că s-a şi făcut ora cinci?

— Adevărat? se miră el, ridicându-se. Şi îi făgăduisem

preabunei doamne Halstadt că o voi însoţi la concert! N-am ce-i face! Nu regret însă deloc.

— Nici eu, spuse Claire.

— Nici eu, veni că un ecou răspunsul lui Larivière.

Larivière mai rămase puţin cu Claire, după plecarea lui Edmée Reval şi a lui Ménétrier.

— Ei, ia spune-mi, ce părere ai?

— E încântătoare... O atât de rară contopire de seriozitate şi simplitate!

Claire izbucni în râs:

— Nostimă treabă! Eu te întreb ce părere ai despre Ménétrier, iar dumneata îmi vorbeşti de Edmée. Françoise, nu cumva eşti îndrăgostit?

Larivière surâse:

— Nu credeam că lucrul acesta ar mai fi putut fi cu putinţă, dar dacă îmi amintesc bine simptomele, da, azi am încercat ceva care aduce cu iubirea... Ménétrier?... Îl găsesc interesant, original, puţin actor, puţin pedant, foarte mulţumit de sine. Dar are şi de ce.

— Ai vorbit mult prea puţin cu el, spuse Claire. Nu este nici actor, nici mulţumit de sine; este modest, grav, cu o anume latură copilăroasă care se dovedeşte fermecătoare,

— Bine, bine, Claire dragă, îi răspunse el râzând. Să ne cruţăm, fiecare, idolii.

— O, în nici un caz eu nu o să ţi-o vorbesc de rău pe Edmée; este prietena mea cea mai bună.

— Dar cu patronul? Merge treaba?... Ai mai avut neînţelegeri?

— Nu, îi dau pace. Ieşim când vrea el, îl ascult dezvoltându-şi ideile asupra universului, asupra Franţei sau a uzinelor Larraque, când binevoieşte să mi le expună, apoi mă strâng din nou în cochilia mea; e confortabilă, mă simt bine aşa.

— Asta nu înseamnă totuşi fericirea, observă Larivière.

— Este o fericire de fată bătrână, fericirea pentru care

am fost făcută... La revedere, Françoise.

După plecarea lui, Claire scoase dintr-un sertar al birouaşului ei un caiet vechi, scris pe jumătate. Jurnalul ei de adolescentă, uitat cândva în Sarrazac, caiet pe care mai târziu îl căutase şi îl adusese la Paris. Îl deschise şi, lăsând o pagină albă, scrise:

„*4 martie 1923*, Christian Ménétrier a venit să ia masa aici, pentru prima oară, şi aş putea spune că Julieta: «O, Christian! Dacă eşti căsătorit, mormântul îmi va fi pat nupţial...» Este căsătorit; sunt căsătorită şi e mai bine aşa. Nu suntem, nici unul, nici celălalt robiţi trupescului.

Este bine ca oţelul rece al spadei, aşezate între corpurile noastre, să ne silească a preschimba o iubire imposibilă într-o prietenie desăvârşită... Am ştiut asta de la cea dintâi privire. Mă ascultă şi îmi pune întrebări cu o atenţie care mă înduioşează. Când i-am spus să vină şi duminica viitoare, mi-a răspuns:

— Fireşte.”

Claire îşi rândui apoi caietul în sertar, îl încuie acolo şi vârî cheiţa în geantă. Duminica următoare scrise:

„*11 martie 1923*. Acelaşi dejun că duminica trecută:

Christian, Edmée, Françoise. Pentru ce oare cuplul Edmée-Françoise mă duce cu gândul la cuplul Eliante-Philinte din „Mizantropul”? Eu nu am nimic din Célimène, iar Christian nimic din Alceste. Dar Françoise şi Edmée sunt raţionali, normali, pe când noi... De data aceasta, Christian mi-a vorbit mult despre munca sa. Până acum nu înţelesesem pentru ce încearcă, totdeauna, să-şi exprime ideile prin mijlocirea miturilor, care ades mi se păr nelimpezi. Mi-a explicat că, potrivit credinţei sale, miturile şi basmele sunt gândurile cele mai adevărate şi cele mai vechi ale omenirii:

— O legendă nu o poţi crea, mi-a spus el; ea se

creează, se încarcă, treptat, cu emoţiile tuturor celor care au îndrăgit-o. Arta nu înseamnă nimic câtă vreme nu a pătruns adânc în om.

Mi-a spus, de asemenea, că înainte de a scrie un *Orfeu*, se gândise la un *Adonis*... S-a mirat când şi-a dat seama cât de bine cunosc povestea (un adolescent chipeş este iubit, în acelaşi timp, de Afrodita şi de Persefona; rănit de un porc mistreţ, el trăieşte şase luni din an în infern, şase pe pământ)... Lui Christian i-ar fi plăcut, mai ales, să descrie scena în care Afrodita zboară în ajutorul lui Adonis; ea se împiedica de un tufiş cu trandafiri albi: spinii o rănesc, astfel că sângele zeiţei, picurând peste trandafiri, îi face să devină, pe veci, purpurii... Mi-am amintit atunci că, în ziua primei noastre întâlniri, m-a înţepat lujerul unui trandafir şi că a picurat sânge. Prevestire? în ce mă priveşte, aş vrea să compun un sonet care să se încheie cu versul: „Trandafirii pe care curatul sânge al Afroditei îi roşeşte...” Dar acum, când cunosc un poet adevărat, nu m-aş mai încumeta să scriu nici măcar un singur vers.

18 martie 1923. Întrucât Françoise şi Edmée s-au răzgândit în ultima clipă, m-am pomenit singură cu Christian. Nici urmă de stânjeneală. Am avut îndrăzneala să-i arăt câteva din sonetele mele de adolescentă. Le-a găsit oarecum stângace, fireşte, dar a scos din ele revelaţii uimitoare în privinţa caracterului meu... Şi de data aceasta a uitat cât este ceasul şi a stat atât de mult, că până şi Albert se întorsese de la golf. Întâlnirea mă speria, dar totul a trecut cu bine. În sfârşit, destul de bine... Încântătoarea politeţe a lui Christian a rezolvat totul. Fericit să găsească un auditoriu nou, Albert şi-a istorisit debuturile şi a reconstruit Europa din paragrafe: „*Unu... Doi... trei...”* Christian l-a ascultat cu răbdare, dar a refuzat invitaţia lui Albert de a rămâne la cină. După ce a plecat, Albert mi-a spus:

— Drăguţ băiat; s-a arătat foarte interesat de tot ce i-am spus. Şi-apoi, cred că a fost surprins când a descoperit că un om de acţiune poate fi, totodată, un om de spirit.

Ca să vorbesc ca soţul meu, m-am cutremurat: Unu, încercând să-mi imaginez impresia produsă de Albert asupra lui Christian. Doi, constatând propria-mi severitate în privinţa lui Albert. Severitate întru totul nedreaptă, ştiu, căci Albert se dovedeşte remarcabil în domeniul său şi nu exista nici un motiv să-i ceri să fie un Ménétrier.

22 martie 1923. Am fost la Versailles, singura, că să-i dau grădinarului dispoziţii să umple în vara asta brazdele rezervate trandafirilor numai cu trandafiri roşii.

— Avem deja soiurile *Crismson Rambler* şi *Madam Norberi Le Vavasseur*, mi-a întors-o Arsene, ursuz.

— Bine, dar vreau şi trandafiri dintr-aceia roşii, mari, catifelaţi, culoarea drojdiei de vin.

Arsene s-a arătat surprins de interesul meu în ale grădinăritului. Era posac şi reţinut.

25 martie 1923. Françoise şi Edmée au venit să ne vestească apropiata lor căsătorie! Ce poveste ciudată! Par amândoi tare fericiţi. Christian a vrut să-mi vadă fiul, pentru că, în scrierea sa, Alceste are de gând să introducă o scenă în care Alceste îşi va îmbrăţişa copiii pentru ultima oară.

— Poftim să-i vedeţi mai degrabă pe ai mei, a spus Edmée. Sunt mai mari.

Dar l-am dus pe Christian la Albert II. Sărmanul copil de care nu mă ocup niciodată a fost foarte mirat când s-a văzut ţinta unei atenţii atât de mari. Dădaca, aspra şi uricioasa. Uneori mi se pare că, în, contact cu Christian; lipsa aceasta de căldură sufletească, de pe urma căreia am suferit atât de mult, ar putea fi biruită – iar boschetul de trandafiri să reînflorească. Albi sau roşii?”

XXXIII

VARA LUI 1923 ÎNSEMNA PENTRU Claire una dintre epocile de fericire ale vieţii sale. Vreme de câteva luni avu parte de ceea ce îşi dorise dintotdeauna: prietenia caldă, atentă, dar respectuoasă a unui bărbat pe care îl admira. Bucurându-se de multă independenta, îl putu lua cu ea pe Christian la Versailles, la Chartres, la Rouen. El îi vorbea despre activitatea lui; ea îi dădea sugestii pe care adesea le refuza politicos, dar ferm; alteori i le acceptă, şi atunci Claire trăia bucuria de a regăsi cine ştie ce gând mărunt de-al ei înserat în vastul edificiu, aşa cum un vitraliu îşi însoţeşte donatoarea la ceremoniile din biserică.

Edmée Reval, care se căsătorise cu Larivière, rămăsese prietena cea mai intimă a doamnei Larraque, dar o vedea mai rar.

— Îmi cer scuze, Claire, spuse ea într-o zi, că intervin în viaţa ta personală. Dar nu eşti oarecum imprudenţă? Te joci cu focul, draga mea; o să-ţi arzi mâinile. Şi ar fi păcat; sunt frumoase.

— Dintotdeauna iubesc focul, îi răspunse Claire, şi sunt incombustibila din fire... Serios, Edmée, nu-i nici un pericol. Anumite aspecte ale iubirii, care trec drept primejdioasei, nu mă interesează. Căsătoria a fost un şoc, de pe urma căruia mi-am revenit abia după doi ani. Ţi-am povestit viaţa mea de adolescentă. Sub perna îl ţineam

pe Musset; speram să întâlnesc într-o zi un bărbat gata să recite cu mine poeme de Verlaine, să asculte nocturnele lui Chopin, să se plimbe sub clar de lună ţinându-mă de mină... Asta însemna, pentru mine, viaţa unor îndrăgostiţi. Iubirea, aşa cum mi-a dezvăluit-o bărbatul meu, m-a îngrozit... Greşeam, poate, dar aşa a fost... Albert a înţeles şi a cerut alteia ceea ce eu nu-i puteam da... Astăzi îmi întâlnesc, printr-un miracol sau mai degrabă mulţumită ţie, Edmée, visul preschimbat în bărbat... Şi visez încântător... Este, în asta, vreun rău?

— Nu, draga mea, dacă toate s-ar opri aici. Dar nu-i cu putinţă,

— De ce?

— Pentru că bărbaţii sunt bărbaţi.

— Christian nu-i ca ceilalţi.

— Nu pot crede... Toţi bărbaţii sunt aidoma... De Fanny ţi-a vorbit?

— De soţie?... Da, uneori. Nu joacă nici un rol în viaţa lui.

— Nu mai joacă astăzi, dar când i-am cunoscut o iubea cu cea mai omenească patimă.

— Cum arata?

— Frumoasă, bine făcută, brună, mai virila decât el... cu braţe muşchiuloase, de sculptor... I-a fost de mare folos, ştii... În vremea în care editorii refuzau manuscrisele lui Christian, busturile pe care le sculpta Fanny au ţinut casa. M-am dus să-i văd pe alde Ménétrier, înainte de război, în vilişoara lor din Alpi; Fanny făcuse din ea un adevărat sălaş de poet. În fiecare dimineaţă, Albert găsea pe masa mierea, laptele, florile şi cărţile sale... Şi-a purtat sarcina fără să-şi contenească lucrul; în afară de ultimele zile... Mai târziu, bineînţeles, căruţa s-a stricat. Când Christian a început să cunoască succesul şi când femeile i s-au aruncat de gât. A ascultat Sirenele. A vrut mai multă libertate. Nutrea pentru Fanny, în continuare, o afecţiune deosebită, iar pentru talentul ei

preţuire; rămânea credincios artistei, dar nu purta de grija femeii. Ea a protestat; el i-a răspuns printr-o scrisoare ciudată, pe care ea mi-a arătat-o la vremea respectivă şi în care susţinea că „opera lui cerea un ritm constant de reînnoire prin dragoste”... Ingenioasa formula; nu prea mulţumitoare pentru soţia care are de crescut un copil.

După un răstimp de tăcere, Claire spuse:

— Ei bine, la urma urmei, avea dreptate. Pentru un artist opera este mai importantă decât viaţa.

— Poate, răspunse Edmée, dar tocmai de aceea este mai bine că o femeie să nu-şi încredinţeze viaţa unui artist.

— Nu trebuie să-i încredinţezi viaţa, ci doar să încerci să i-o înfrumuseţezi pe a lui... Unde se afla răul?

— O, nu spun că ar fi în asta vreun rău!

După discuţia aceasta, între Claire şi Edmée se statornici o anume stânjeneală. Se apropia vara, iar Claire îşi făurise un plan greu de realizat: să-l ia pe Christian Ménétrier, pentru o lună, la capul Fréhel. Larraque îşi vestise soţia că o să facă în august o croazieră cu familia Verrier. Claire nu se împotrivise; era, la urma urmei, foarte mulţumită, şi îşi spusese că ea nu merge. Acelaşi lucru îl aştepta şi îi dorea şi Larraque. Era, aşadar, liberă, dar nu se putea duce să stea, singura cu un bărbat şi fără altă companie decât dădaca şi copilul, într-o casă a soţului ei. Cine ar fi primit să o însoţească? Sibylle? Claire încerca să o convingă, dar nu izbuti.

— Înţelegi, draga mea, că *trebuie* să-mi petrec vacanţa cu Roger, iar el nu poate părăsi uzina odată cu patronul. Deci noi nu putem pleca decât în septembrie... Şi-apoi, ştii, să-i ţin tovărăşie unui poet, e ceva ce nu-mi sta în fire... Vreau să cred, de vreme ce o spui tu, că Ménétrier este un geniu, că aşa şi pe dincolo, dar când mă priveşte cu ochii aceia neclintiţi, nu mai ştiu ce să-i spun... Îl

plictisesc şi, în fapt, mă plictiseşte... Nu sari în sus, Melisando!... Eu nu mă pot preface. Îţi spun verde tot ce gândesc... Ca să nu mai vorbim că nu eşti doar verişoara mea, ci şi nevasta patronului, şi că Roger nu ar îngădui să-ţi slujesc de însoţitoare... O, ştiu prea bine că adulterul nu-i genul tău... Dar bărbaţii cred greu în asemenea nevinovaţii, iar Roger s-ar arăta nemulţumit... aşa că, nu! Dar nu-mi porţi pică, nu-i aşa?

Claire oferi soţilor Larivière o aripă a casei. Edmée refuza.

— Va fi prima noastră vara şi, într-un fel, prima noastră călătorie, de vreme ce Françoise nu a avut decât o săptămână vacanţă când ne-am căsătorit; vom simţi nevoia să fim singuri, se înţelege. Îl cunoşti pe Christian; este cel mai pretenţios dintre prieteni. Dacă într-o casă sunt două femei, o să găsească firesc că amândouă să-l asculte pierdute şi îl vor asculta. Nu ar fi plăcut pentru Françoise. Eu am idei foarte limpezi despre căsătorie; aş vrea să fac din ea o operă de artă; o dată mi-a izbutit; simt, ştiu că voi reuşi şi de data aceasta. Dar operele de arta se desăvârşesc numai în singurătate.

— V-aş lăsa singuri, oricât aţi voi, spuse, cu umilinţă, Claire.

— N-ai putea-o face nici cu cea mai mare bunăvoinţă din lume... Şi-apoi, îmi spui că vrei să menţii prietenia pentru Christian doar în plan spiritual... Te asigur că viaţa zilnică alături de o pereche îndrăgostită nu s-ar dovedi prielnica unei asemenea intenţii.

Claire îşi reaminti brusc de vizita pe care Blaise şi Catherine Forgeaud o făcuseră cândva la Sarrazac, în copilărie, precum şi de neliniştita-i curiozitate stârnită atunci de expresia *luna de miere*.

— Aşadar, eşti din nou tare îndrăgostită, Edmée?

— Nebuneşte.

— Senzual?

— Fireşte, senzual.

— Ce poveste stranie! spuse Claire, uşor iritată. Eram convinsă că o femeie nu poate întâlni iubirea decât o singură dată în viaţă... când o întâlneşte. O credeam predestinată unui singur bărbat. Mă gândeam că atunci când are norocul să-l întâlnească de tânără şi, aşa cum s-a întâmplat cu tine, să se mărite cu el, bărbatul acesta îi lăsa o amprentă de neşters.

— Este adevărat, îi răspunse Edmée, dar nu aşa cum crezi... Prea despici firul în patru, draga mea. Lasă lucrurile la voia întâmplării. Totul este atât de simplu, de firesc...

O femeie nu se dă uşor bătută. Claire continua să caute neapărat o însoţitoare şi îi veni un gând genial: miss Brinker! Ar fi putut-o invita, desigur, pe mama ei, dar să găzduiască în acelaşi timp pe doamna Forgeaud şi pe Christian Ménétrier i se părea lucru de neconceput. Bunul simţ realist al doamnei Forgeaud l-ar impresiona neplăcut pe Christian; tensiunea cerebrală a lui Christian ar obosi-o pe doamna Forgeaud. Obişnuita să ducă o viaţă retrasă, discretă, miss Brinker ar fi mai puţin stânjenitoare. S-ar afla de faţă la fiecare masă; apoi, în restul zilei, ar dispare imediat, pentru a vedea de Albert II. Claire îi scrise. Primi răspuns în trei zile. Miss Brinker accepta cu recunoştinţă:

„Când te-ai măritat, am fost fericită că mama dumitale îmi oferea posibilitatea să trăiesc alături de ea, dar Sarrazac este tare izolat şi mi-ar plăcea să vizitez regiunea Bretagne. Am putea face amândouă şi puţină engleză, în timpul plimbărilor.”

Doamnei Forgeaud, miss Brinker îi spuse:

— Nu vi se pare ciudat că soţul fiicei dumneavoastră pleacă fără ea într-o călătorie de plăcere?... Ah, toţi bărbaţii sunt nişte...

Nu-şi întregi fraza, dar în fundul sufletului încerca o

tainică satisfacţie constatând că amarele ei profeţii păreau a se fi adeverit. Fu luată hotărârea ca ea să vină la Paris către sfârşitul lunii iulie, spre a face cu maşina, împreună cu Claire, călătoria de la Versailles la capul Fréhel.

— Aştept, o lămuri Claire pe *miss* Brinker, de curo sosi, pe un prieten de-al soţului meu care trebuie să vină, în ziua de 2 august, să stea cu noi în Bretagne... Este vorba de Christian Ménétrier. M-ai auzit adesea vorbind despre cărţile lui. I-am oferit ospitalitate, spre a-l ajuta să lucreze în tihnă.

— *What*? sări miss Brinker. D*o you mean to say he'll stop several days*?...[20] Vine la capul Fréhel, că să stea cu noi?

— O să stea cât o să vrea; toată luna, sper.

— *Really*? întreba miss Brinker. D*on't you fear people will start gossiping about you*?[21]

— Când mi-e conştiinţa împăcată, nu mă sinchisesc de lume, încheie Claire.

[20] Cum? Vrei să spui că se va opri pentru câteva zile?... (*Engl.*)

[21] Adevărat? Nu ţi-e teamă că lumea va începe să şuşotească pe seama dumitale? (*Engl.*)

XXXIV
Jurnalul Clairei

5 AUGUST 1923. ATMOSFERĂ GREA. Nu din vina lui Christian, fiinţa cu care te poţi înţelege cel mai bine. Simt însă în juru-mi dojeni nerostite. Deşi între miss Brinker şi dădaca Floyd exista o luptă de castă, s-au unit amândouă împotriva noastră. Honoré ne serveşte la masă întorcând capul a dispreţ. Eugène, şoferul, se opreşte în marginea drumurilor însorite şi se apuca să scotocească în motor, fără alt temei decât dorinţa de a mă pedepsi. Toate astea mă lasă rece; nu fac nimic rău şi sunt fericită. Christian este un tovarăş minunat. L-aş putea asculta la nesfârşit – fie că-mi vorbeşte despre viaţa lui cri despre muncă. Nespusa încântare să-l pot asculta seara de seară, însăilând, ca într-o visare, scena pe care o va scrie; cita fericire, a doua zi, când îl aud citindu-mi-o gata scrisă. Aseară, după ce Brinker s-a dus în sfârşit la culcare (era miezul nopţii, aproape), Christian a sugerat o scurtă plimbare pe dar de luna. Am mers până la banca de pe faleză şi ne-am aşezat unul lângă celălalt. Jos, oceanul îşi rostogolea valurile cu zgomot de găleţi în ciocnire. Un vânt puternic culca ierburile înalte. Şi fiindcă mă scuturau fiori, Christian şi-a trecut braţul peste mine, şal viu, iar eu mi-am lăsat capul să-i cadă pe umăr. Am stat acolo multă vreme, în desăvârşita neclintire. Nemaipomenită impresie de aşteptare

voluptuoasă. Cât de recunoscătoare i-am fost că nu a cutezat nici un gest mai îndrăzneţ.

6 august 1923. Plimbare cu Christian în pădurea Brocèliande. La plecare, miss Brinker ne tot dă târcoale; am fast neşovăitoare. Şi Albert II ar fi vrut „să urce în maşină”; a plâns când am refuzat să-l iau cu mine. aş fi vrut să-i fac plăcerea, însă ne-ar fi stingherit orice conversaţie şi aveam eu o idee, să-l fac pe Christian să aleagă într-o zi drept temă, în locul veşnicelor mituri greceşti, o veche legenda celtica şi franceză. I-am arătat stejarul lui Merlin şi i-am istorisit povestea Vivianei fermecându-l pe cel ce fermeca. La început, a ascultat cu un aer distrat, apoi, dintr-o dată, m-a privit cu o bucurie care m-a umplut de fericire:

— Chiar aşa, a spus el, ai dreptate; ar fi într-adevăr un subiect!

Ador să văd cum şocul creaţiei îi străbate fiinţa. Pe drumul de întoarcere i-am mărturisit că mi-ar plăcea să-l fac să scrie un *Parsifal francez* (sau mai degrabă un *Perceval*), pentru că reprezintă triumful castităţii.

— O, sfiala candoare! mi-a răspuns. Oare nu ştii ce înseamnă Graal-ul şi Lancea?

— Cum să nu ştiu! Graal-ul este vasul din care Iisus Cristos a băut vin la Cina cea de Taină... Lancea? Ei bine, este vorba de cea care i-a străpuns trupul pe sub coaste.

— Aceasta este, într-adevăr, transpunerea creştină a temei, dar ea a apărut foarte târziu... În textele sfinte nu este vorba de Graal... Nu, ci de un străvechi cult al Fecundităţii, lancea şi cupa corespunzând organelor generative, masculul şi femelă.

Cu oricare altul aş fi discutat aprins, dar pe Christian îl accept...

La întoarcere am găsit-o pe Brinker într-o dispoziţie foarte proastă. Am sfârşit prin a o întreba ce are.

— *You know very well*, mi-a răspuns ea pe un ton amar,

that I love sightseeing. There was nothing I wanted viore than to see Merlin's forest.[22]

Am greşit, poate, aducând-o.

7 august 1923. Zi de ploaie. Pentru a o mai domoli pe Brinker, preaplină de ură, i-am cerut să ne citească cu glas tare, după cină, pagini din îndrăgitul ei Tennyson. Christian ştie destul de bine engleza şi îmi spuneam că poate o să găsească în *Idile* elemente pentru drama către care aş vrea să-l îndemn. Brinker a ales, firește, povestea regelui Arthur, a lui Lancelot de la Lac şi a reginei Ginevra, şi a citit-o cu tonul agresiv al unui ministru cromweilian predicând împotriva corupţiei babiloniene. Când şi când, îşi ridică ochii din carte, pentru a mă străfulgera cu privirea lor şi declamă:

Shall I kill myself?
Wath help în that? I cannot kill my sin
If soul be soul, nor can I kill my shame...[23]

Vechea mea prietena începe să mă irite! Ai zice că, într-adevăr, Albert este regele Arthur sau regele Marke; Christian – Lancelot sau Tristan. Dar nu! De o mie de ori, nu! Christian *nu* este amantul meu. Albert nu mă iubeşte şi el este cel care în clipa aceasta plutește cu „sirena" „pe-o albă corabie"... Din fericire, către ora zece, ploaia a stat şi am putut, sub pretextul unei migrene, să-i dau pace lui Brinker şi să fugim până la banca noastră de pe faleză. Cu capul pe umărul lui Christian, am închis ochii. Pe pleoape mi s-a aşternut o mângâiere atât de uşoară,

[22] Ştii foarte bine că-mi place să privesc. Niciodată na mi-am dorit mai mult ea acum să văd pădurea lui Merlin. (*Engl.*)

[23] Să-mi iau viaţa oare ?
La ce bun ? Păcatul meu nu mi-l pot ucide
De vreme ce sufletul rămâne şi nici ruşinea nu mi-o pot gâtui... (*Engl.*)

încât nu ştiu de-au fost buzele lui sau adierea vântului. Nu vreau să ştiu.

9 august 1923. Ieri, zi de furtuni electrice şi sentimentale. Tunet îndepărtat. Fulgere în zare. Căldura copleşitoare şi nesănătoasă. Brinker mi-a făcut o adevărată scenă. Urcasem în camera mea, pentru siesta. A venit după mine şi mi-a îndrugat nerozii. După ea, aş fi o căţea în călduri, îmi corup fiul, abuzez de încrederea soţului.

— De altfel, m-a vestit ea, o să-i scriu mamei dumitale.

M-am supărat. Ea de asemenea. Mi se pare şi mie că i-a scris mamei, ca să o întrebe dacă se poate întoarce la Sarrazac. Noroc bun! Seara, după cină, ne-a părăsit imediat. Şi, pentru că văzduhul era încă fierbinte, i-am propus lui Christian să ia maşina mea şi să mergem până în landa, la marginea capului, necontenit bătută de vânt. Ajunşi acolo, am lăsat maşina şi am pornit pe jos. Nicicând n-am văzut un spectacol mai frumos. Stelele scânteiau cum rareori mi-a fost dat să văd. Jur împrejurul nostru, foarte departe, fulgere poleiau faţa mării. Era că o bătălie navală între uriaşi. Christian mă luase de braţ şi păşeam amândoi printre tufele de grozamă. Dintr-o dată, fără să ne fi spus nimic, printr-un fel de intuiţie simultană, ne-am întors unul spre celălalt; m-a luat în braţe, iar buzele lui le-au apăsat pe ale mele, dar cu atâta pricepere, cu atât a desăvârşire, încât nu m-a încercat dorinţa de a mă împotrivi. Christian are mişcări molcome, irezistibile. Şi de data aceasta, sărutul duios, prelung, m-a îmblânzit. Puţin mai departe, în timp ce intram într-un soi de luminiş pardosit cu muşchi, mi-a spus:

— Nu vrei să stăm jos?

Eram singuri şi atât de departe de toate, că mi-a fost frică. Am propus să ne întoarcem la maşina. Mi-a răspuns:

— Dacă doreşti...

Dar i-am simţit dezamăgirea. Ce-o să mă fac?

11 august 1923. Christian a plecat la Dinard; mi-a cerut maşina, că să se ducă să cumpere un dar fiicei sale, a cărei aniversare se apropia. Uitasem că are, undeva prin Vosgi, o soţie şi un copil. Viaţa nu-i bine făcută, sau – cum spunea dragul meu abate Mugnier: „Totu-i pierdut, doamnă, totu-i pierdut!” Mi se pare acum că, dacă în loc de Albert l-aş fi întâlnit pe Christian la vremea în care eram romanţioasă şi neîntinata, aş fi cunoscut dragostea aşa cum mi-o închipuiam. Sărutul acela în landă... N-am întrezărit atunci doar Pământul Făgăduinţei, ci am simţit că aş fi putut ajunge acolo singură cu iubitul meu... Dar vai! Ceea ce nu-i nu poate fi. Am jucat; am pierdut; trebuie să plătesc.

12 august 1923. Brinker a primit o telegramă de la mama. Pleacă pe data de 16. Dumnezeu ştie ce o să povestească la Sarrazac! Sărmana Brinker! mă iubeşti din toată inima, dar mă mai crede, că pe vremea lui Claude Parent, „asaltată de un netrebnic”.

13 august 1923. Aseară, conversaţie lungă şi serioasă cu Christian, Când l-am vestit că Brinker pleacă, i-am spus râzând că o face fiindcă nu vrea să ocrotească o iubire vinovată. Şi am adăugat:

— Martor e totuşi Domnul că nu este nimic!

Iar el mi-a răspuns scurt:

— Martor e totuşi Domnul că este totul!

Am vrut să protestez, dar m-a întrerupt cu vehemenţă:

— Pentru ce să ne minţim? Te iubesc şi mă iubeşti. Vei fi a mea în curînd, poate mâine.

Pentru prima oară de atâta vreme am simţit cum Marele Frig îmi străbate şira spinării. Şi am spus repede:

— Niciodată!

Mi-a dat drumul, îmi încătuşase mâinile.

— Atunci, mai bine să plec şi eu. Dorinţa fără speranţă

este un chin pe care nu l-aş putea îndura.

Am pledat, am mărturisit că-l iubeam, dar că nu eram făcută nici pentru trădarea morală, nici pentru plăcerea trupească.

— De ce să-şi schimbe dragostea noastră faţa? am întrebat. Pentru mine, fericirea înseamnă să te văd, să te ascult, să mă simt o clipă în braţele tale.

M-a privit cu o milă ciudată:

— Tot copil eşti, mi-a spus, şi vrei să trăieşti aievea basme. Viaţa trebuie trăită, Claire, trebuie să înţelegi că e frumoasă sub toate formele.

L-am părăsit fără să răspund. Ce să fac? Mi-e atât de teamă să nu-l pierd şi *ştiu* că va pleca, dacă voi rezista prea multă vreme... Mi-am trecut noaptea spunându-mi: „Dar dacă are dreptate, dacă deodată, la ieşirea din ceţuri, voi descoperi valea fermecată?” Am adormit spre dimineaţă şi m-am visat, cu o nemaipomenită limpezime, căzând pe scara ce ducea la orgă, l-am visat pe bietul Marcel Gontran, uitat cu totul.

14 august 1923. Zi groaznică, în pofida celui mai încântător soare de vară. Unchiul Charles, a cărui ambiţioasă prietena cânta la cazinoul din Dinard, a venit să-şi petreacă ziua de 15 august cu ea, iar pudica madam Janin, nevoind să-şi instaleze, fătiş, protectorul la hotel Royal în care locuia, l-a sfătuit să-mi ceară mie ospitalitate. A picat la mine pe la ora prânzului, vesel, afectuos, poznaş şi vorbind tare. Christian, care tocmai începuse să-mi citească scena finală a lucrării sale *Alceste*, s-a închis în el că o senzitivă, auzind apostrofările unchiului meu – „Ei, domnişoară Clairon, ce se mai aude?” – care a rămas cu noi pe terasă până seara, vorbind despre titluri de rente, despre creşterea şi scăderea cursului acestora, despre cursul lirei, despre unele bârfe din Paris şi povesti de vânătoare. Eram mult mai nefericită decât Christian care, după ce şi-a revenit

din primul şoc, s-a hotărât să rămână deoparte şi să ne urmărească. Într-o bună zi îl voi regăsi pe unchiul Charles în una din dramele sale, transpus în Hercule sau Vulcan. Dar mă simţeam atât de ruşinată de tristă zi petrecută de Christian, încât eu însămi am propus, după cină, când Des Grieux-ul nostru de cincizeci de ani a plecat să o aplaude pe *Manon* la cazinou, să mergem până la banca de pe faleză. Christian m-a urmat, după o scurtă şovăiala.

— Eşti crudă, mi-a spus.

Mai târziu m-am cuibărit lângă el. M-a lăsat să o fac, dar fără să reacţioneze... Simt, ştiu că răceala asta este o ameninţare... Şi un blam... Ce să fac? Ce să fac? Nu vreau să-l pierd.

16 august 1923. La nouă, plecarea unchiului Charles, care m-a luat deoparte, ca să-mi spună:

— Sibe m-a însărcinat să-ţi recomand să fi prudentă şi să nu strici ceva... Mai mult nu spun, domnişoară Clairon... Dar Sibe ştie ce vorbeşte şi are mult bun-simţ... aşa că cine are urechi de auzit...

La prânz, plecarea domnişoarei Brinker. Am condus-o la gara din Dinard, Era politicoasă, glaciala i

— *Good bye, my dear*, mi-a spus, *and tkank you for a lovely fortnight*[24].

Acum sunt singura în casa cu Christian, cu servitorii şi cu băieţelul meu..

[24] Rămâi cu bine, draga mea, şi îţi mulţumesc pentru plăcuta găzduire. (*Engl.*)

XXXV

ÎN ZIUA ÎN CARE MISS BRINKER a plecat.. Claire şi Christian au stat în grădina până târziu.

Când au urcat spre camerele lor şi şi-au urat noapte bună pe palierul tapetat cu creton de culoare deschisă, nici o fereastră nu mai era luminată. Frântă de oboseală, dar nervoasă, Claire îşi spuse că va adormi greu. Deschise sertarul birouaşului ei, scoase de acolo jurnalul" şi umplu o pagină. Pe urma reciti tot ceea ce scrisese de când sosise la Fréhel clătina din cap şi suspină. Un căscat îi reaminti ora. „Trebuie totuşi să dorm." şi îşi alese o carte din mică bibliotecă de lângă birou, pe care o puse pe masa de la capătul patului, lingă lampa. Era *Adolphe*. Şi începu să se dezbrace.

După ce îşi scoase rochia, întâlni imaginea făpturii sale în oglindă. Pielea, deşi rebela la poleirea soarelui, se arămise uşor. Lăsă să-i lunece bretelele cămăşii şi îşi privi umerii, sânii. „Eşti bine făcută", îi spusese cândva Larraque. La fel era şi acum; avea, mai mult că oricând, aerul unei zeiţe greceşti. „Făcută pentru iubire", gândi ea cu melancolie şi zâmbi trist propriei imagini. Aşternutul răcoros se dovedi mângâietor pentru trupul ei ostenit. Deschise cartea şi căuta pasajul pe care voia să-l recitească:

„Încântări ale iubirii, cine v-ar putea zugrăvi? Credinţa că am întâlnit fiinţa pe care ne-a hărăzit-o natura, lumina această neaşteptată revărsată peste viaţă, părând a ne

desluşi însăşi taina acesteia, căldura necunoscută până acum, cu care învăluim până şi cea mai măruntă împrejurare, ceasurile acestea fugare ale căror amănunte scapă aducerii-aminte datorită farmecului lor şi care nu ne lasă în suflet decât o dâră de fericire, veselia aceasta.

Un scârţâit o făcu să-şi ridice privirea. Şi atunci văzu, cu groază, uşa deschizându-se încet. Într-un halat de casă din mătase vişinie, Christian. O îndemna la tăcere, apăsându-şi un deget pe buze. Ea se simţi îngheţată, un fel de şoc îi cutremură inima şi o făcu să-i cadă cartea pe cearşaf. Din două salturi, uşoare ca cele ale unui dansator, Christian ajunse lângă pat. Ea îşi încrucişă braţele pe piept.

— O, Christian, şopti ea. Pleacă... Te implor...

I se aşezase alături şi îi simţea palmele bărbăteşti trecându-i peste umerii aproape goi.

— Taci, draga mea! răspunse el murmurat. Taci! Te-ar putea auzi cineva. Am venit, pentru că ochii tăi spuneau: „Da” în timp ce glasul rostea: „Nu”. Îmi era peste putinţă să mai trăiesc în aşteptare, iar dintre toate noaptea aceasta este o adevărată noapte a nunţii. Vezi, draga mea...

Dintr-o mişcare stinse lampa; un clar de lună roz-cenuşiu îi înveli.

Claire tremura, cuprinsă de nelinişti. „Dacă trece cineva pe palier... Dacă băiatul este bolnav şi dădaca vine să mă caute... S-a mai întâmplat...” „Greu păcat! Greu păcat!” Dar de spus, nu spunea decât: „Christian, Christian”, şi se bucura din plin, simţind alături de ea trupul călduţ şi uşor. O, mângâiere a pielii aceleia netede şi înmiresmate! Claire nu mai tremura, se destindea, se dăruia molcomelor dezmierdări. Apoi din nou o năpădea speranţa luminoasă pe care nu o dată i-o insuflaseră sărutările lui Christian. Calde valuri de fericire îi umpleau fiinţa, ca o frază muzicală, plină de farmec, mistuitoare, desfăşurându-se, urcând în arpegiu şi aşteptând cu

nerăbdare dominantă.

„Claire, Claire!...” murmură glasul rugător.

Deschise ochii şi văzu deasupra, în penumbră, un Christian transfigurat. „Ca scos din minţi”, gândi ea şi ideea curma brusc mica fraza miraculoasa pe care trupul fremătător al Clairei începuse să o schiţeze. Dar, în clipa aceea, Christian părea departe de ea şi de el însuşi, atent doar la înfruptarea din bucuriile unui tainic paradis; iar ea, care abia întrezărise chiparoşii şi viaţa în floare din fermecata vale, se simţea despărţită acum de aceasta printr-un grilaj. Şi ştia că niciodată nu va ajunge acolo. Icoana fiului adormit, a doicii ostile, a servitorilor aflaţi prin preajmă se interpuneau între Claire şi „şocul violent” pe care îl aşteptase. Privindu-l pe Christian, lucida, îşi spuse: „Nemaipomenit de ciudat...! În clipa asta seamănă cu Albert.” Gândul i se păru ironic şi deznădăjduitor. Totuşi, puţin mai târziu, când Christian se apleca asupra ei şi o întrebă: „Eşti fericită?”, ea murmură: „Divin de fericită”.

După plecarea lui Christian, care parcă lunecase pe covor, fără a face mai mult zgomot decât un Sylph, ea plânse că în noaptea nunţii, cu şase ani în urmă. Cele două situaţii se deosebeau mult. Îi fusese dat să aibă drept iubit nu un om copt, impus de convenienţe sociale şi neîndrăgit, ci pe singurul care putea să-i fie drag şi pe care, dintre toţi, îl admira cel mai mult. Cu toate acestea rămăsese nemulţumită, nedomolita, deloc în stare să ducă până la capătul capătului simfonia neterminată care mai cânta în adâncurile fiinţei sale. Neputând să doarmă, până la ivirea zorilor, se gândi la camera din Versailles, la susurul fântânii şi, în plină visare, i se părea că aude respiraţia egală şi puternică a bărbatului ei. În sfârşit, păsările se deşteptară, iar lumina zilei molcomi puţin spaimele Clairei. „Fireşte, gândi ea, cu Christian totul va fi bine. Îi iubesc în aceeaşi măsură mintea şi trupul zvelt, tânăr. Îmi place blândeţea iscusită a mişcărilor sale...

Decepţia mea îşi află izvorul în surpriza, în teamă şi ruşine. Mă găseam în casa bărbatului meu, la doi paşi de copilul nostru. În altă parte, mai târziu, vom fi fericiţi...”

Încrezătoare, îşi repeta: „Vom fi fericiţi”. Şi adormi.

Când coborî, Christian părea bine dispus, radios. Nu-i putu spune Clairei cuvintele pe care le aştepta, căci Albert II şi dădaca Floyd se aflau pe terasă, dar o întâmpina drăgăstos şi îi citi o scenă foarte frumoasă, scrisă în aceeaşi dimineaţă. De cum rămaseră singuri, Claire încerca să-l facă a înţelege cât de mult suferise şi cât avea să mai sufere de pe urma unei situaţii atât de false.

— Falsă? se miră el. Falsă!... Dimpotrivă, din noaptea asta a încetat să mai fie astfel.

— Între noi, poate, dar în ce-l priveşte pe bărbatul meu, pe soţia dumitale...

— Ce înseamnă nişte raporturi legalizate faţă de sentimente atât de puternice că ale noastre?

— Dar nu exista numai legi umane, Christian... Legea divină...

Christian luă un trandafir roşu, pe care îl trecu uşor, a mângâiere, peste fruntea iubitei sale şi zâmbi:

— Scumpa mea, fereşte-te de frazele gata ticluite...

Pentru ce ar condamna o lege divina ceea ce înşişi zeii au binerânduit?

— Dar aici, Christian, aici, în casa asta, care e a lui Albert?...

El legăna încetişor trandafirul pe buzele ei, recitind în şoaptă:

> Îndepărtaţi de lume ca-ntr-o pădure deasă-n
> Iubirea noastră calmă, ştiu, inimile fi-vor
> Vrăjite filomele ce cîntă-n faptul serii.

„Poezia, îşi spuse Claire, dintr-o dată rebela, aduce poeţilor ciudate servicii.”

Christian veni în camera ei şi în noaptea următoare, şi aproape în toate celelalte. În fiecare zi, ea aştepta clipă cu mare speranţă; în fiecare seară, regăsea spaima de a fi spectatoarea unei bucurii supraomeneşti de care o despărţea un perete nevăzut.

XXXVI

ÎN ZIUA DE 25 AUGUST, CHARLES Forgeaud primi o telegramă trimisă din Sarrazac de către cumnata sa. Doamna general Forgeaud dorea urgent să-l vadă, spunea ea, şi îl rugă să-i reţină o cameră la Paris. O instală într-un hotel apropiat de locuinţa lui şi o invită la cină încă din seara sosirii ei, împreuna cu Sibylle şi cu Roger Martin.

— Prefer să fi şi tu de faţă, Sibe, spuse el fiicei sale. Cam ştiu eu despre ce e vorba... Tărăşenii femeieşti... Mi-am şi dat seama că se pregăteşte o furtună, când am fost la Dinard... să ne deschidem umbrelele!

Doamna Forgeaud prezentă neocolit situaţia:

— *Miss* Brinker, care trebuia să stea toată luna august la capul Fréhel, a fugit, pur şi simplu, pentru că a găsit-o pe Claire instalată acolo cu un amant.

— Cu un amant? îi curmă vorba Sibylle. Eşti sigură că asta este el pentru Claire, mătuşa Henriette? Ştii, aşa cum o cunosc eu pe Claire, m-ar mira...

— Dacă nu-i este amant, cu atât mai bine! suspină doamna Forgeaud. Oricum, este inadmisibil ca ea să trăiască acolo singură cu un străin. O să-i poruncesc să-l trimită la plimbare, iar ea să vină acasă.

— În locul dumitale, mătuşa Henriette, n-aş face-o. Claire îţi seamănă. O să se întărite... Fireşte că n-ar fi rău să ai cu ea o discuţie. Treaba este serioasă nu numai în

ce o priveşte, dar şi pentru noi, nu-i aşa, Roger? Dacă s-ar ivi o ruptură între Claire şi patron, nimeni n-ar şti să spună care i-ar fi urmările; numai că, zic eu, evitarea rupturii este cu putinţă, şi ar fi chiar uşor... La urma urmei, patronul s-a desprins de Claire; ăsta-i adevărul; tot ce-i cere este să nu-l facă de râs... Pentru ce nu-i telefonezi ei, mătuşa Henriette, să-i spui că te afli la Paris şi că o rogi să vină să te vadă?... Ne vom da atunci seama cum va reacţiona.

— Că bine zici, Sibe! încuviinţa unchiul Charles. Ascult-o pe Sibe, Henriette dragă, are fler.

— Da' cine e, la urma urmei, acest Ménétrier? întreba doamna Forgeaud.

— Un poet oarecum ermetic, răspunse Roger Martin, dar foarte talentat.

— Foarte talentat? îi curmă vorba Sibylle. Asta nu ştim, fiindcă nimeni n-a putut citi un rând scris de el; dar nu se poate nega că are farmec şi că este inteligent. Până şi patronul se arata cucerit.

— Şi cum a intrat el în viaţa fiicei mele? întreba doamna Forgeaud.

Edmée Larivière l-a „născocit" şi i l-a „dăruit" Clairei... Grozavă idee!

— De unde a apărut?

— Ménétrier? Habar n-am ce-i cu familia lui. În orice caz, are maniere desăvârşite. Edmée mi-a spus că este căsătorit cu o femeie sculptor şi ca, are o fată de unsprezece ani. Dar a dus întotdeauna o viaţa independentă.

— A... e căsătorit? răsufla uşurată doamna Forgeaud. Cu atât mai bine! Nevasta va însemna pentru noi o aliată... În ce-l priveşte, *miss* Brinker l-a găsit înfumurat şi distant; când s-a întors de la capul Fréhel, era ca scoasă din minţi. Nu am văzut-o niciodată în starea asta.

Doamna Forgeaud urmă sfatul Sibyllei şi o chema pe Claire fără să-i facă vreo mustrare. Contrar aşteptărilor,

telefonul ei fu bine primit. Foarte stânjenită de câteva zile din pricina situaţiei nefireşti în care se găsea, Claire luă hotărârea să închidă casa bretona şi să se întoarcă, la Paris. Nădăjduia că acolo îl va putea întâlni pe Christian în afara casei şi departe de toţi cei care o iscodeau. În aşteptarea fiicei, doamna Forgeaud o văzu în fiecare zi pe nepoata ei Sibylle.

— Dar cum a putut Claire să-şi lase soţul să se desprindă până într-atât de ea? se arăta nedumerita doamna Forgeaud. Ştia doar foarte bine că viaţa ei, a mea, a ta, cea a lui Blaise depind de afecţiunea lui Albert!

— Claire nu se gândeşte la lucrurile astea, mătuşa Henriette. Sau, chiar dacă se gândeşte, nu o arata defel! Toată atenţia şi-o îndreaptă spre sine, spre sentimentele, impresiile şi lecturile ei... Rezultatul: patronul, care înainte de toate vrea să fie ascultat cu gura căscată, a găsit alte ascultătoare frumoase, iar Claire a pierdut o splendidă partida... O, de-aş fi fost în locul ei!... Bărbaţii sunt firi atât de fragile, nu găseşti, mătuşa Henriette? Atât de adorabil mulţumiţi de ei! îi stăpâneşti cum pofteşti... Dar Claire *nu vrea.*

— Niciodată n-am avut noroc! suspină doamna Forgeaud. Bărbatul meu nu accepta condiţiile vieţii politice; fiica mea nu le accepta pe cele ale vieţii conjugale... Las că-i spun ce părere am despre ea!

Şi i-o spuse, într-adevăr, cu tărie şi furie:

— Egoismul şi stângăcia ta mă înspăimântă, copila mea... Ţi-am arătat, când te-ai măritat, că în puterea ta stătea, făcându-l pe bărbatul tău să se intereseze de Sarrazac, să restabileşti avuţia familiei. Spontan – chiar fără ştirea ta, ceea ce era foarte delicat din parte-i – Albert mi-a dat nu numai o pensie, ci şi un credit anual pentru reparaţii şi te rog să mă crezi că am ştiut să-l folosesc. Dacă te-ai fi făcut iubita, de neînlocuit, ar fi căpătat obiceiul să vină în fiecare an în Limousin... Iar în loc de asta, poftim...

— Dar bine, mama, crezi că ţinta vieţii poate fi repararea stricăciunilor unei proprietăţi şi aducerea unui constructor de automobile în Limousin?

— Şi care este, mă rog, după tine, ţinta vieţii?

— Să-ţi cauţi mântuirea pe plan spiritual, pentru cine crede în viaţa viitoare; sau pe plan sentimental, pentru cine crede într-o singură viaţa, terestră.

Scoasă din răbdări, doamna Forgeaud îşi înalta braţele spre cer:

— Ce de vorbe ca să mărturiseşti, până la urmă, că vrei să-ţi vezi în voie iubitul.

— Dacă preferi să o spun cu asemenea cuvinte, fie, vreau să fiu liberă să-mi văd prietenii.

— Şi nu-ţi pasă că distrugi un cămin care adăposteşte un leagăn? Că arunci în stradă pe propria ta mamă, pe verişoara căreia îi datorezi totul, pe tinerii Blaise şi pe mulţi alţii, târâţi şi ei, fără voie, în neînţelegerea ta cu bărbatul tău?

— Un *cămin* nu adăposteşte un leagăn, mamă... Un acoperiş, da, la nevoie.

— Claire, nu fi obraznică.

— Nu o doresc deloc, mama, dar aş vrea să înţeleg cum şi de ce v-aş „arunca pe toţi în stradă”?... Mai întâi, nu sunt certata cu Albert, care nu ştie nimic din poveştile dumitale... Şi apoi, nu eşti de partea mea.

— Fireşte că nu! Iar dacă ai ajunge să-l părăseşti pe bietul Albert, aş fi cea dintâi care aş dori că nepotul meu să-i fie încredinţat lui.

— N-aş vedea nimic rău în asta, spuse Claire.

— N-ai pic de inimă!

— Aş vrea să ştiu ce vina îmi aduci, mama. Că iubesc? Sau că nu iubesc? Că am prea multă inima? Sau nu destulă?

În clipa aceea intră Sibylle:

— A, spuse ea, bine dispusă, înţeleg. O săpuneşti pe Melisanda, mătuşă Henriette. Eu spun: să facă ce-o vrea

cu Pelleas, dar să nu uite că toată familia lucrează la Golaud!

Între timp, Edmée şi Françoise Larivière îi invitaseră pe Ménétrier la cină, dar singur. Voiau să ştie ce anume se întâmplase şi care erau gândurile lui Christian.

— Nu exista nici un temei care să ne facă a tăgădui că ne iubim, Claire şi cu mine.

— Te-ai gândit, zise Larivière, că prin imprudentele ei riscă să-şi piardă soţul şi copilul?

— Soţul, dacă ar fi să dau crezare spuselor ei, nu mai este pentru ea un soţ.

— În ce-o priveşte, poate, răspunse Larivière. Dar din punct de vedere social...

— Totul este să ştim: trebuie sacrificata fericirea ei şi a mea, în numele unor conveniente sociale? Sacrificiul individului poate fi legitim (prea sigur de asta nici nu sunt), când este în joc existenţa unei societăţi, dar aici... Cu ce va avea de suferit societatea franceză că eu şi Claire ne, vom iubi?

— Cert rămâne totuşi faptul că durabile au fost acele societăţi în care pasiunile au acceptat limitele impuse de legi, zise Larivière. Libertatea moravurilor şi decadentă merg mina în mina.

Edmée îşi spuse că era timpul să-i readucă pe pământ pe bărbaţii aceştia gata să-şi ia zborul spre aerul rarefiat al ideilor generale, sterile:

— Dar ce-i poţi oferi femeii iubite, Christian? întreba ea. Eşti căsătorit..

— Prea puţin. Am iubit-o mult pe Fanny. Cândva fost inspiratoare şi prietena. Astăzi a devenit ea însăşi o artistă cunoscută, recunoscută. Nu mai avem nevoie unul de celălalt... Iar eu am nevoie de Claire.

Edmée se întreba, nu fără un uşor freamăt de gelozie, ce putea aduce Claire operei şi vieţii lui Christian Ménétrier. Claire este frumoasă şi inteligentă, da, e

limpede, îşi spunea Edmée, dar atât de puţin umană... Bărbaţii sunt într-adevăr ciudaţi, iar reacţiile lor imprevizibile.

Între timp, Larivière şi Ménétrier erau din nou furaţi de cucerirea cine ştie cărei abstracte stratosfere.

XXXVII
Jurnalul Clairei

15 SEPTEMBRIE 1923. AVEAM DE gând să-i spun lui Albert, de cum se va fi întors acasă, tot adevărul şi să-i cer să-mi redea libertatea. Dar, împotriva voinţei mele, m-am pomenit prinsă de rutina treburilor casnice care nu-mi mai dădeau răgaz pentru alte acţiuni, atât de neobişnuite. Albert a fost convocat pe data de către Poincarè, care vrea să-l trimită în regiunea Ruhr, să negocieze cu nişte industriaşi germani. Prin urmare, mâine o să plece din nou şi nu i-am spus nimic. Îmi ziceam că alţii – Rolande, Honoré, Eugene, dădaca Floyd – aveau să mă pârască, dându-mi astfel prilejul să mă explic. Se pare că personalul n-a clevetit, iar Rolande mi-a declarat, cu obişnuitul ei cinism:

— Micuţă Claire, îţi cunosc secretele: fii pe pace, nimeni nu va şti să le păstreze mai bine că mine. Nu mi te mai împotriveşti; nici eu nu-ţi voi mai sta în cale. Dacă patronul ar divorţa, aş putea nimeri peste o nevastă de o sută de ori mai primejdioasă... aşa că îţi ţin parte.

— Dar Albert? am întrebat. Ce ştie? Ce crede?

A râs:

— În prezent, Albert are atâtea probleme de rezolvat, încât – mai înainte de orice – vrea în viaţa lui pace.

Am găsit că este penibil că după o lună de pregătire, în

vederea unui act curajos, să cad iarăşi, fără a fi făcut ceva, într-o viaţă de moliciune, de laşitate.

2 octombrie 1923. Toamna asta frumoasă, care ar fi trebuit să fie cea mai fericită din toată viaţa mea, este, dimpotrivă, aducătoare de suferinţe. După ce a lipsit din Paris în septembrie, Christian s-a întors, de două săptămâni, şi ne întâlnim oarecum des, dar pe cai ascunse şi nemulţumitor. În ce mă priveşte, eu, care am osândit cu atâta severitate femeile de tipul Rolandei, îmi este greu să văd că, acum, de mă socotesc de-a lor. Am parte de priviri complice, de oferte împăciuitoare, de propuneri de minciuni reciproce. Şi pentru ce m-aş supăra? Oare nu fac ceea ce am condamnat întotdeauna? că să-mi petrec duminicile cu Christian, sunt silită să mă bizui pe tăcerea cameristei mele şi a şoferului. Mă fac să simt că am nevoie de ei şi mi-e limpede că se distrează pe seama „corupţiei stăpânilor”. Mă dispreţuiesc şi mă urăsc. Christian nu încearcă nici unul din sentimentele acestea, pentru că este un păgân, pentru că la el plăcerea fizică preţuieşte mult şi pentru că trăieşte departe de societate. Eu însa, pe drept ori nu, detest păcatul, iar cel trupesc rămâne în ochii mei mai vinovat decât oricare altul. Ce plăcere îmi dăruiesc oare fugarele îmbrăţişări? Era cât pe ce să scriu: nici *una*. Nu ar fi adevărat. Dacă nu l-aş iubi pe Christian, mi-ar fi fost uşor să renunţ la el, să rup legătura. Îl iubesc; simt nevoia să stau cu el; îmi plac mintea lui, opera lui, prezenta lui; îmi place să simt că-i sunt folositoare şi chiar necesară. N-aş mai putea trăi fără el, dar aş vrea că viaţa alături de omul acesta să fie deschisă, sinceră şi pura – da, pură.

5 decembrie 1923. Deschid rareori caietul acesta, fiindcă sunt puţine întâmplările pe care trebuie să le notez. Totuşi, când şi când simt imperioasa nevoie să clarific situaţia în care mă aflu... Sentimentele mele

pentru Christian... Mai multă admiraţie ca oricând faţă de poet. În prezent scrie o dramă foarte frumoasă pe tema Merlin-Viviane, temă pe care eu i-am dat-o; o dramă mai umană, pare-mi-se, decât cele din perioada să precedenta. Ţine seama de aproape toate sugestiile mele şi asta mă impresionează. „Ai asupra lucrului meu cea mai fericită înrâurire”, mi-a spus, şi simt că influenţa mea (dacă am vreuna) este mai mult spirituală decât fizica. Sunt mândră de asta. Omul Christian îmi place pentru desăvârşitul său dezinteres, pentru onestitatea să intelectuală. Banii, onorurile, succesul şi chiar gloria îl lasă nepăsător. Caută să producă opere pe care să le poată iubi. Nimic altceva pe lume nu mai contează, până şi eu însămi, doar în măsura în care favorizez aceasta creaţie... Christian *iubitul*? În sensul acesta orice bărbat m-ar decepţiona, din păcate! În primele seri, la capul Fréhel, mai exista cel puţin teama, remuşcarea şi grija lui Christian de a învălui în poezie goliciunea dorinţei. Acum pare să socoată drept firească şi obişnuită dăruirea trupului meu, care rămâne pentru mine un sacrificiu consimţit, dar nu dorit. Christian, dubla personalitate: magul, evocator de umbre divine; studentul, cinic, libertin. Dar îl iubesc aşa cum e.

8 decembrie 1923. Tristeţe multă în această încăpere de parter în care mă primeşte Christian. Camera mea din turnuleţul de la Sarrazac era un paradis, dacă ar fi să o asemuiesc acestui puţ umed. Cum îşi pot închipui bărbaţii că o femeie are plăcere să se dezbrace, la cinci după-amiaza, într-o cameră hidoasă, afumata şi prost încălzită? Christian va fi surprins şi chiar indignat, dacă va citi vreodată jurnalul ăsta. Dar mi-am făgăduit cândva că în el voi scrie *totul*. Altfel, la ce bun?

10 decembrie 1923. Lungă conversaţie cu Edmée. De mult voiam să o fac să vorbească despre Paola Blondi,

despre Fanny şi despre toată „viaţa aceasta anterioară” a lui Christian, pe care ea a cunoscut-o mai bine decât mine. Nu-i pot da crezare chiar deplin, fiindcă observ la ea, de când Christian mă iubeşte, un ciudat simţământ de ură. Nu şi l-ar mărturisi, desigur; pentru că, poate, nu-i conştientă de el, dar simt că se învăţase să-i fie confidenta, sfătuitoare şi deci nu-mi iartă că am înlocuit-o. De aceea şi vorbeşte despre el cu mai puţin entuziasm decât odinioară. Dacă ar fi să mă iau după ea, Paola Blondi era o femeie uşuratică, cu numeroase aventuri, pentru care Christian nu însemnase nimic. Italianca această frumoasă este stăpână unei vile în apropiere de Florenţa, vilă cu o grădină în care Christian avea un pavilion romantic, unde îi plăcea să lucreze şi care însemna pentru cei doi (aşa spune Edmée) legătura esenţială. Nu cred... Cât priveşte pe Fanny Ménétrier, l-a iubit pe Christian, zice Edmée, până în clipa în care el şi-a dat seama că mai mult avea el nevoie de ea decât ea de el. Fuseseră uniţi, la început, de un gust comun, de importanţa pe care o dădeau amândoi artei lor, de admiraţia pe care fiecare o nutrea pentru harurile celuilalt. Mai târziu s-a plictisit de bărbatul acesta care nu accepta nici una din responsabilităţile căsătoriei. După Edmée, ea a căutat şi a găsit un tovarăş mai pământean. Fetiţa, Hyacinthe, pe care Edmée a văzut-o, seamănă cu Christian. Mi-ar plăcea s-o cunosc.

20 decembrie 1923. De Crăciun vreau să-i fac lui Christian o surpriză care, cred eu, îl va încânta. Am găsit pe malul stâng al Senei, într-o casă veche, trei camere pe care le-am închiriat sub numele lui şi cu a căror mobilare mă tot distrez de atunci, alergând prin magazine de antichităţi. Din dreptul ferestrelor va putea contempla o grădină veche, aproape sălbatică, iar dincolo de ea un fel de mănăstire în care se plimba maici. Lemnăria este frumoasă şi, încetul cu încetul, umplu bibliotecile cu

autori care-i plac. Astfel, îmi dau singură impresia că trăiesc alături de el. Din păcate, nu este – ca şi odinioară – decât un basm pe care mi-l spun. Dar cine poate şti? Poate că într-o zi...

26 decembrie 1923. L-am condus pe Christian la apartamentul nostru. I-a plăcut, iar bucuria lui copilărească în a încântat. Îmi place aerul firesc cu care primeşte să faci totul pentru el. Uneori reuşeşte să trezească în mine slujnica... Dar asta nu ţine mult. Şi atunci, cita revolta! Însoţita de toată furia sclavei şi de tainica ei sete de a se răzbuna.

3 februarie 1924. Bucurie mare: l-am convins pe Jean-Philippe Montel să scrie muzica pentru un libret pe care Christian îl va face, la cererea mea, după al său Merlin şi Viviane. Sunt sigură că va fi un succes, care îi va dărui, în sfârşit, lui Christian publicul numeros pe oaie îl merită. Mulţumită prieteniei pe care Poincarè o are pentru Albert, am putut obţine de la directorii Operei Comice prioritate. Dacă cineva mi-ar fi spus, în urmă cu un an, că într-o bună zi voi folosi puterea de influenţă a soţului meu în slujba iubitului, l-aş fi tratat de sus. Nu cumva atunci aveam dreptate?

5 februarie 1924. Aseară, în timpul unui dineu oferit în casa noastră, apriga disputa între bancherul Holmann şi Albert pe problemă francului. Sunt întru totul incompetenţă, dar m-au impresionat temeinicia şi forţa argumentelor soţului meu:

— Războiul, zicea el, a costat Franţa o bună parte din ceea ce posedă. Logica vrea că Franţa să treacă la o scădere a capitalului şi că fiecare francez să accepte o anume pierdere, pentru că apoi să se poată bucura, în deplină siguranţă, de ceea ce îi rămâne. Dumneata, dimpotrivă, pretinzi ridicarea puterii de cumpărare a

francului cât mai aproape de vechea să cota, pentru a realiza, din pierderea dumitale, o creştere a capitalului. Este o politică financiară bună pentru un azil de alienaţi.

— Este, totuşi, cea a domnului de Poincarè, faţă de care ai, pare-mi-se, toată stima, i-a răspuns Holmann.

— Da, însă reacţia domnului de Poincarè în privinţa francului este sentimentală. Este reacţia unui loren şi a unui patriot. „Am câştigat războiul, îşi spune el, deci nu vom da înapoi în nici un sens. Nici o fărâmă de teritoriu, nici o fracţiune de monedă.” Atitudinea este onorabilă, dar un bilanţ trebuie să fie o ecuaţie, nu o atitudine. Dacă volumul de mărfuri scade în timp ce francul creste, puterea de cumpărare a fiecărui franc este mai mică. Şi un copil ar pricepe asta.

Eu însămi înţelegeam şi admirăm limpezimea acestei inteligente ori de câte ori era vorba de lucruri pe care le cunoştea bine. Într-o zi, Edmée Larivière mi-a spus:

— Ai greşit nemodelându-ţi soţul şi căutând aiurea; materia era excelentă...

Este adevărat, dar nu puteam fi pentru Albert ceea ce aştepta el.

25 martie 1924. Catastrofă. Albert a primit o anonimă — mi-a arătat-o – oare îmi dezvăluia purtarea şi „dezmăţurile” (sic). După ton, fusese scrisă de un muncitor din uzină, informat, poate, de către şoferul meu, căci scrisoarea cuprindea amănunte adevărate. Foarte iritat, Albert mi-a spus:

— Nu poate continua aşa. În casa mea trebuie să fiu respectat. Ori vei avea de-aci înainte o purtare ireproşabilă, ori vom divorţa. O operaţie pe loc, fie şi dureroasă, este de preferat unei boli îndelungate.

M-am hotărât imediat. Nu voi renunţa la Christian. Dar prevăd că voi avea de îndurat asalturi de pretutindeni. Mama, unchiul Charles, miss Brinker, Sibylle, Edmée Larivière, Rolande şi, vai, poate chiar Christian îmi vor sta

împotriva. Nu pentru că nu m-ar iubi, dar să divorţezi, să te recăsătoreşti, să consulţi oameni ai legii, să aduni hârtii, toate acţiunile acestea complicate îl vor speria. Atât de mult îşi doreşte să uite propria-i viaţa în binele operei sale! Dacă va trebui să-l constrâng, pentru câtăva vreme, să coboare iarăşi pe pământ, mă va blestema.

27 martie 1924. Discuţie de trei ore, aseară, cu Christian. Dureroasă pentru mine, aproape jignitoare, căci repetă:

— Ştii foarte bine că nu sunt făcut pentru căsătorie. Am evadat dintr-un menaj, nu ca să mă închid într-un al doilea. Un artist nu trebuie să fie însurat. Arta lui trăieşte din reînnoire, din speranţe şi păreri de rău. Stabilitatea căsătoriei îl ucide.

A mai spus: „Echilibrul nostru, al scriitorilor, este dezechilibrul; timpul nostru frumos este furtună”.

Totul învălmăşit cu declaraţii de dragoste, fără îndoiala sincere. Dar sufeream. L-am pus în faţa responsabilităţilor (un cuvânt de care îi este groaza). Sfârşitul a fost ca în toate certurile dintre îndrăgostiţi şi, lucru ciudat, nicicând nu m-am simţit mai aproape de Pământul Făgăduinţei. Lacrimile, suferinţa mă umpluseră de nu ştiu ce apriga şi nesănătoasă furie. Oricum însa, n-am trecut dincolo de „grilaj”, dar ştiu un lucru: căsătoria îmi va dărui cheia acestuia. Până acum, latura întâmplătoare, fugară, clandestina a iubirilor mele cu Christian m-a stânjenit nespus. Dar în deplinătatea şi liniştea unei vieţi duse în comun, totul se va rostui.

10 aprilie 1924. Ne-am înţeles să divorţăm fără scandal, de îndată ce Christian va fi dobândit consimţământul soţiei sale, Fanny. Albert s-a arătat generos şi a primit să aştepte, dacă îi voi lăsa fiul. Primul act al vieţii mele s-a încheiat. Să fi fost un eşec total? Nădăjduiesc că nu.

La urma urmei nu i-am făcut lui Albert nici un rău ireparabil. Dar plec la timp. O femeie nu poate decât iubi ori distruge – iar eu nu-l iubeam.

XXXVIII

CHRISTIAN MÉNÉTRIER A MAI şovăit în faţa căsătoriei, asemenea calului care încearcă să evite obstacolul. O iubea pe Claire, dar se temea să nu-i impună un fel de viaţa care să-l îndepărteze de opera sa şi de el însuşi.

— Prea cunoşti lume multă! îi spunea el. Nu pot trăi în atâta omenire. Pentru că fiinţele umane să-mi aducă ceva, îmi trebuie să le văd singure, vreme îndelungata şi să las destăinuirile lor să fiarbă înăbuşit, la foc mic. Ce vrei să fac într-un salon? Este un loc în care mă simt nefericit, mut, de prisos.

— Dacă vrei. Nu voi mai primi pe nimeni, Christian. Sacrificiul nu va fi prea mare.

— Eşti şi mult prea bogată, draga mea. Chiar şi după divorţ vei mai deţine o avere considerabilă. Nu vreau să fiu bogat; este nesănătos. Ce cunosc bogătaşii din viaţa? Cunosc servitori şi pe alţi bogătaşi. Pentru ei – a spus cineva – pământul este un pustiu jalonat cu slujitori. Femeia bogată nu ştie ce este maternitatea, pentru că o alta îi îngrijeşte copilul. Bogatul nu ştie ce-i dragostea, fiindcă o cumpără. Eu însă am nevoie, pentru opera mea, de mame şi iubite; am nevoie de oameni săraci, de simpli soldaţi, de muncitori. Cu voie ori nu, mă vei despărţi de toate astea.

— De ce, Christian? Mai ieri acceptai admiratoare aproape necunoscute, case, vacanţe, croaziere... Pentru

ce nu ai accepta şi felul de viaţa al soţiei tale?

— Nu este acelaşi lucru. Acceptăm doar scurte escale; aveam dreptul să dispar... Şi-apoi, ca să-mi împart viaţa cu tine, ar trebui să o părăsesc în mod legal pe Fanny, care mi-a fost tovarăşă în zile grele. Dacă o voi face,

— Prietenii mă vor judeca aspru, iar inima mea le va da dreptate.

— Ai atât de multă inima, Christian?... Eşti, că şi mine, un egocentric. De altfel, în ce o priveşte pe Fanny, ai greşi dacă ai avea scrupule... De când îmi pregătesc divorţul, avocatul meu a pus pe cineva care să o supravegheze cu discreţie. Ştiu, deci, că are viaţa ei... ceea ce este firesc, de vreme ce nu trăieşti alături de ea; dar asta nu-i îngăduie să te judece ori să se împotrivească planurilor noastre.

Christian căzu în clipa aceea pradă unui acces de furie a cărei violenţă o miră:

— *Ai pus* să-mi fie supravegheată nevasta! Cu ce drept? De ce te amesteci? Claire, eşti într-adevăr o fiinţă inumană şi de neînţeles. Nu pricepi că anumite fapte ale tale îmi displac şi mă îndepărtează de tine?

Dispăru pentru câteva zile, apoi se întoarse la Claire; dar viaţa lor, în tot timpul acesta, fu tulburată de numeroase certuri.

În sfârşit, în noiembrie 1925, fu pronunţat dublul divorţ „din vina amândurora”, iar la sfârşitul verii următoare Ménétrier se căsători cu Claire.

Aceasta consultase avocaţi eclesiastici, în nădejdea că va găsi un mijloc care să anuleze prima ei căsătorie catolică, astfel încât să se poată recăsători religios. Sibylle fusese rugată de Claire, care nu îndrăznea să o înfrunte pe mama ei în direcţia aceasta, să întreprindă o ciudată negociere. Fusese nevoită să se ducă până în Sarrazac, căci doamna Forgeaud, de când fiica ei se afla în divorţ, se abţinea să mai vină la Paris.

— Înţelegi, mătuşă Henriette, zise Sibylle, Claire, care este o credincioasă, ţine din tot sufletul să se recăsătorească la biserică şi se pare că asta depinde de dumneata... Da, te asigur... După cum zice ea, dacă vei recunoaşte că ai îndemnat-o şi silit-o să-l ia de bărbat pe domnul Larraque, din interes, Biserică va socoti că nu a existat căsătorie.

— Cum ar fi cu putinţă, când din unirea aceasta a rezultat un fiu?

— O, mătuşă Henriette, ştii, eu nu mă pricep deloc în jurisprudenţa eclesiastică... Îmi închipuiam, că şi dumneata, că o căsătorie creştină este de nedezlegat, în afară de cazul în care nu a existat unire trupească, ceea ce, evident, nu-i cazul... Dar mai sunt, pare-se, şi alte cazuri de anulare... Ceea ce face din căsătorie un act sacru este consimţământul lăuntric al soţilor... Dacă fiica dumitale a fost constrânsa de dumneata, atunci în faţa bisericii ea nu-i măritată.

— Cum? sări doamna Forgeaud. Claire se logodeşte într-o zi în Bretagne cu un bărbat pe care nu l-am văzut niciodată!... Şi vrea acum să vin şi să spun că eu am silit-o! Exista limite pentru orice absurditate, Sibylle!

— O ştiu prea bine, mătuşă Henriette, dar cred că o căsătorie civilă te-ar îngrozi, nu?!

— După mine, nici un ar fi o căsătorie... Este însă sigur că nu mă voi duce să jur strâmb în faţa unui tribunal eclesiastic... Am prea mult respect faţă de biserică...

Astfel s-a încheiat negocierea, iar cea de-a doua căsătorie a Clairei nu a fost celebrata decât la primăria arondismentului VIII. Doamna general Forgeaud nu a luat parte.

— Nu voi încuviinţa prin prezenţa mea această nebunie, spuse ea doamnei de Saviniac. Claire este pe cale să-şi strice viaţa. ţin să se ştie că m-am opus acestei aventuri.

— Se spune însă că a luat în căsătorie un om de mare

talent, murmura blinda Anne de Saviniac.

— Găsesc că e de necitit, îşi dădu cu părerea doamna Forgeaud. Şi-apoi nu despre asta e vorba. Nu vreau să-l cunosc, pentru că nu-l socotesc ginerele meu... Câtă vreme căsătoria Clairei nu este anulată, pentru mine nu există altă legătură în afară de cea dintre ea şi tatăl copilului ei... Eu voi rămâne credincioasa bietului Albert, care a fost desăvârşit.

Unchiul Charles se arata mai îngăduitor, ceea ce însemna destul curaj din partea sa, dacă ne gândim ce rol mare juca în economia familiei Forgeaud prin clientela lui Larraque. Dar o îndrăgea pe Claire şi, în afară de aceasta, ştiind că Opera Comica avea să pună în scena o dramă lirică de-a lui Ménétrier, madam Janin îi spusese:

— Să te ai bine cu ei... Nu ştii niciodată. Poate că, într-o zi, se va găsi un rol şi pentru mine...

Nepoatei sale, care veni să-i vestească viitoarea căsătorie, Charles Forgeaud îi spuse:

— Aşadar, domnişoară Clairon, ne dezmăritǎm? Ne remăritǎm?... Maică-ta nu-i mulţumită, ştii tu bine! M-a potopit cu scrisorile... Ar vrea să mă bag şi eu, să te aşez pe banca de acuzare a familiei... Totuşi, îţi voi fi martor, că de obicei...

Edmée Larivière fu martor pentru Christian. Vrând să fie totodată amicali şi prudenţi, Sibylle şi Roger plecară într-o „urgentă călătorie de afaceri” chiar în timpul fixat pentru căsătorie, dar trimiseră de la Londra o telegramă în care cuvântul „felicitări” fusese înlocuit prin formula „urări de fericire”.

Jurnalul Clairei

17 septembrie 1926. A doua zi după căsătorie. Ce aş putea spune?... Sperasem atâtea... Iar destinul îmi este

ostil! mai întâi, faptul că nu mă căsătoream religios a însemnat pentru mine o tristeţe şi o remuşcare cumplită... Căsătoria civilă este o formalitate fără măreţie şi golită de orice emoţie. Aveam impresia că semnez un contract sau că mi se eliberează un paşaport. Christian se plictisea atât de tare, încât îmi era milă de el şi mă simţeam vinovată. Primarul a ticluit un discurs pompos, în care *Orfeu* era denumit „giuvaer al literelor franceze”. Îl şi vedeam pe Christian ridicându-se şi plecând. Apoi... Plănuisem să ne petrecem prima noastră seară de soţi departe de Paris. Alesesem eu însămi, cu mult drag, o cameră la Compiègne, o cameră ale cărei ferestre dădeau spre pădure. Când să plecăm, s-a dezlănţuit o furtună de o extraordinară violenţă. Din pricina potopului, maşina comandată nu a mai putut ajunge la noi. Obosit, Christian a folosit pretextul pentru a rămâne la Paris. Am cinat, melancolic, la Foyot şi ne-am întors acasă la el, astfel ca nici o schimbare de decor n-a marcat „noaptea de iubire”. Fulgerele şi tunetele s-au prelungit până în zori. Afrodita, care mă urăşte, dobândise de la Zeus aceasta ofensivă cerească împotriva fericirii mele. „S-au dus toate pe copcă, doamna!” ar fi spus dragul Abate. Îmi vine să scriu pe pereţi, ca şi castelana de Montai: Nici o speranţă.

20 septembrie 1926. Ştiu atât de bine ce aşteptam, ce speram:

> Clipitul vetrei. Lampa care discret palpita;
> Visarea pe-ndelete, cu tâmplă-n mâini proptită;
> Privirile-ndreptate spre ochii dragi, în clipă
> Când abureşte ceaiul şi cartea-şi strânge-aripa;
> Plăcerea de-a-ţi da seama că seara-ncet se duce;
> Deliciul ostenelii şi aşteptarea dulce-a
> Târziului în valuri de umbre nupţiale.
> O, tuturor acestea le ies cu visu-n cale,
> Chiar de mi-ncruntă lanţul de amânări avane

Cu săptămâni cât luna, când luna cât un an e!

Da, visul meu duios pândea toate astea, nerăbdător în scurgerea lunilor şi chiar a zilelor! Dar lucrurile nu se petrec astfel, dragul meu Verlaine, nu se petrec niciodată astfel. „Căminul” nostru este doar acest foarte mic apartament al lui Christian, pe care odinioară îl mobilasem cu atâta drag, dar din care a făcut, cu notiţele şi cărţile sale, un templu al dezordinii, un cuib de praf.

— Christian, i-am spus azi-dimineaţă, nu vrei să-mi dai voie să fac puţină ordine pe birou?

— Draga mea, mi-a răspuns el cu blândeţe, dacă te atingi chiar şi de o singură hârtie, nu vreau să te mai văd niciodată!

O, bărbaţii! ar fi spus *miss* Brinker... Animale impure şi aiurite.

23 septembrie 1926. Înainte de orice trebuie să-l determin pe Christian să se mute. Am în vedere o casă mare în strada Varenne. Greu va fi să-l hotărăsc. Dar este necesar. Aici, în cele trei încăperi, mă lovesc întruna de toţi vizitatorii săi. Azi-dimineaţă am intrat în timp ce punea la punct o scenă cu Montei şi am văzut ca prezenţa mea îi irită pe amândoi... Şi-apoi, mai sunt vizitatoarele... Ştiu foarte bine că trebuie să le tolerez, pentru că mereu vor exista gazetăresele, admiratoarele, actriţele... Dar aş prefera să nu le văd.

25 septembrie 1926. Mi-am adus aici băieţelul, ca să păstrez legătura cu el, dar vizita lui a fost un dezastru. Dădaca Floyd privea cu groază teancurile de cărţi. Bertie repeta:

— Aici eşti acasă la tine, mama? De ce ai o casa aşa de mică?

Pe urmă, dintr-o dată, a luat grămezile de cărţi drept metereze ce trebuiau doborâte şi le-a ţintit de peste

birou, stârnind la fel de multe ravagii ca şi pe timpuri carele de asalt ale tatălui său. Christian, care încercase, cu îngereasca răbdare, să se joace cu el desenând trenuri, case şi animale, s-a înfuriat pe neaşteptate. Bertie a izbucnit în lacrimi şi mi-a spus:

— Mama, când o să plece domnul ăsta rău?

— Uite-acum, a spus Christian şi a ieşit.

*15 octombrie 1926. M*ai puţine ciocniri, pentru că intervine rutina conjugală, cea de zi şi noapte şi pentru că repetiţiile la *Merlin şi Viviane*, care ne pasionează pe amândoi, creează între noi o legătură ciudată. Dar să înlocuieşti visul cu rutina înseamnă un eşec... Nici o speranţă, nici o speranţă, nici o speranţă!

XXXIX

ÎN DECEMBRIE 1926 *MERLIN* ŞI *Viviane* fu jucata la Opera Comică, începându-şi acea prodigioasă cariera care face ca ea să fie socotita, astăzi, una dintre cele mai populare drame lirice din lume. Nici o altă operă moderna franceza, în afară de *Louise*, în afară de *Pelléas et Mélisande* nu mai avusese parte de un asemenea triumf. În anul următor, atât la Metropolitan, cât şi la Covent Garden, entuziasmul atinse delirul. New York-ul dădu numele de Viviane unor parfumuri, ţesături sau iahturi, iar o staţiune nouă de sporturi de iarna căpătă denumirea de *Broceliande Park.* Vâlva ce se isca în jurul numelui lui Ménétrier îi spori neînchipuit de repede numărul cititorilor. Un volum de poeme în proză, *Mituri clasice şi barbare,* pe care îl publica în iarna lui 1927-1928, atinse un tiraj care uimi, deopotrivă, pe editor şi autor.

— Şi eu, care mă credeam un autor greu de înţeles! spunea Christian cu oarecare amărăciune.

— Poţi fi un autor greu de înţeles; dar nu poţi rămâne astfel, îi spuse Montei. Vezi, de pildă, ce se petrece cu noi, muzicienii. Copiii de astăzi îl înţeleg pe Debussy încă din leagăn; înaintaşii lor au avut nevoie, pentru asta, de o iniţiere lentă.

În noile succese ale bărbatului ei, Claire jucase un rol ascuns dar uriaş. Nu numai că ideea de a face din Merlin o dramă lirică îi aparţinuse, dar ea organizase şi orchestrase o glorie care se năştea. Îl constrânsese la o

muncă bine rânduita, pe scriitorul care, din fire, se dovedea oarecum indolent. Înainte de căsătorie, cam de capul lui, Christian se scula dis-de-dimineaţă, îşi făcea cafeaua cu ciudata grijă, scria două-trei ceasuri, apoi, tot restul zilei, hoinărea, visa. Îi plăcea să-şi petreacă o după-amiaza întreaga cu prietene ca Édmée Reval, Paola Biondi sau Denise Holmann; răsfăţat de ele, se întindea pe o canapea, le asculta destăinuirile sau le ruga să-i citească cu glas tare câte ceva din autorii preferaţi. Foarte geloasă, Claire îndepărtase cu energie toate preotesele cronofage. Apăra ceasurile de lucru ale bărbatului ei, îl ţinea din scurt, îl îmboldea, îi cerea să scrie drame, poeme, povestiri şi le dobândea pe toate. A scris mai mult în cei trei ani care au urmat căsătoriei, decât în cei cincisprezece dinainte.

Oare îl făcea fericit? Greu de spus. Renumele, bogăţia nu-l mulţumeau pe Christian Ménétrier. Avea gusturi simple; nu-i plăcea să vadă servitori în jur:

— A fi sigur că nu-mi va intra nimeni în camera unde lucrez, îi spunea el, înseamnă pentru mine un lux.

Dar găsea o nesecată fericire în a aduce pe lume personaje, iar Claire se dovedea îndemânateca în a-i face spiritul să rodească. Acceptă, nu numai cu răbdare, dar chiar cu vădită bucurie, să vorbească la nesfârşit despre evoluţia unei scene ori efectul unei replici, despre alegerea unui cuvânt. Poate că ştia să fie, pe temele acestea ale meşteşugului, o interlocutoare de neasemuit tocmai pentru că era în adâncul inimii ei un scriitor refulat; acesta era poate şi temeiul pentru care Christian îndura o tiranie casnică destul de apăsătoare.

Pe de altă parte, fata de cei mai mulţi, Claire se păstra distantă, sălbatecă. Se bucurase, mult mai mult decât Christian, de succesele lui. Nedomolita sete de glorie încercată încă din copilărie afla în sfârşit molcomire. Numele şi opera lui Ménétrier erau acum cunoscute şi preţuite nu numai în Franţa, ci chiar în lumea întreaga.

Orgoliul neliniştit al Clairei găsea în asta un fel de împăcare. Dar ce se întâmpla cu viaţa ei sufletească? Ce reprezenta menajul Christian-Claire luat ca grup uman, ca pereche de îndrăgostiţi? În zilele pe care le petrecu în Limousin, la doamna de Saviniac, Edmée Larivière încerca să răspundă gazdei sale la această întrebare:

— Ca timp este, fără îndoiala, un triumf. Christian era un scriitor iubit de o elită; Claire l-a împins într-o direcţie în care, fără să decadă, a întâlnit publicul larg. Fireşte, confraţii îi poartă pică. Paul Souday scrie despre el că e „ros de mituri", ceea ce pare destul de nostim. La Paris, în cercurile oamenilor de litere, este modă să se spună: „Claire îl vulgarizează pe Ménétrier". ca să fim drepţi, nu-i adevărat. Ea îl îndepărtează de la temele metafizice sau politice, îl face să se apropie mai mult de sentimente decât de idei, îl îmboldeşte spre subiecte mai accesibile tuturor şi mai ales femeilor. Să fie în asta vreun rău? Nu cred. La urma urmei Tolstoi şi Balzac nu sunt autori dificili; asta nu-i împiedica să fie mari; dimpotrivă. Duşmanii lui Christian susţin că opera lui a devenit prea feminină. Dar este nevoie de o parte „feminină" în orice operă care pretinde că zugrăveşte umanitatea. Cei care neagă lucrul acesta nesocotesc problema pe jumătate... Şi nu mă suspecta că aş părtini-o pe Claire! Îţi mărturisesc că de multă vreme m-a iritat şi dezamăgit.

— Cum? Dumneata care o iubeai atât de mult! se mira doamna de Saviniac.

— Da, am iubit-o cât a fost tânăra fată... Dovedea pe vremea aceea o nobleţe sufletească şi o dragoste faţă de frumos care mă impresionau. Prima ei căsătorie m-a mirat, chiar m-a şocat puţin. Pe vremea aceea nu-l cunoşteam pe Larraque şi îl judecam cu asprime. Între timp însă, am învăţat să-l cunosc şi ştiu că este, în felul lui, şi în pofida cusururilor sale, un om de valoare. Claire nu l-a înţeles sau nu a vrut să-l înţeleagă. A pierdut una dintre cele mai frumoase şanse pe care le-a avut

vreodată o femeie.

— Mama ei mi-a spus acelaşi lucru... Şi cum îţi explici atitudinea ei? Chiar dumneata spui că este foarte inteligenta...

— Este destul de misterios. aş fi înclinata să cred, după întrebările pe care mi le-a pus Claire, dar şi după destăinuirile amantei lui Larraque, doamna Verrier, că este vorba de o dramă a senzualităţii... Iar drama nu s-a încheiat, ea reîncepe cu Ménétrier.

Doamna de Saviniac îşi înălţă braţele la cer:

— O, cât de complicate sunt femeile tinere din ziua de azi! Credeam că cea de a doua căsătorie este un roman de dragoste!

— Aveai dreptate. Şi dintr-o parte şi din cealaltă a fost vorba de o dragoste mare. Dar nu m-ar mira (nu-i decât o ipoteză, observa, te rog)... În fine, n-aş fi totuşi surprinsă dacă, la temelia acestei dragoste reciproce, ar fi existat o neînţelegere. Este foarte cu putinţă (Încă o dată, spun *cu putinţă*, nu *cu siguranţă*) ca ea să se fi căsătorit cu un poet, iar Christian cu o femeie. Înţelegi ce vreau să spun...

— Nu, mărturisi, cu timiditate, doamna de Saviniac.

— Ei bine, am o impresie: Claire plimba în viaţa o imagine a iubirii pe care şi-a făurit-o din cărţi, din vise şi care nu se vrea deloc aidoma iubirii aşa cum este ea... Dimpotrivă, Christian, pe care îl cunosc bine, este un senzual, pe cât de abstract în primele poeme, pe atât de concret şi adept al naturalismului în viaţa personală... Înainte de căsătoria cu Claire, număra printre admiratoare, în afară de persoane serioase că mine, şi câteva păcătoase notorii, lângă care îi plăcea foarte mult să-şi petreacă timpul... De aici şi decalajul dureros dintre ceea ce aştepta Claire şi ceea ce a găsit.

Pudică, doamna de Saviniac roşi.

— Am avut, toate, vise de tinere fete, mai târziu însă eşti nevoită...

— Întocmai. Or greşeala – sau dacă vrei nefericirea ei – este că refuză să depăşească treapta adolescentei feerice. Simţi în ea o împotrivire, neînduplecarea sentinţei; şi o carapace, o armură acoperindu-i fiinţa... Orice-ar fi, un lucru este neîndoielnic: şi în noua căsătorie rămâne tot o nemulţumită... Sunt sigură de asta; îmi dau seama după mii şi mii de semne ce nu pot înşela femeile: mai întâi, o nespusă agitaţie, o nevoie de a primi, de a străluci, de a apărea peste tot, lucru ce nu se împleteşte cu fericirea lacomă a femeii care se desfată din iubirea ei, în cea mai adâncă singurătate; apoi, o răutate dureroasă, o amărăciune, o gelozie faţă de fericirea altora, pe care nu o dezvăluie niciodată o femeie deplin împăcată cu ceea ce i-a hărăzit destinul... Firea ei, din vremea când era tânără fată, mă impresionase, aşa cum ţi-am spus de altfel adineauri, tocmai printr-o reală nobleţe. Pentru ce stă să asculte astăzi, cu atâta îngăduinţă, toate lucrurile neplăcute ce se spun pe seama prietenelor? Pentru ce se arăta atât de lucid-sfredelitoare a celor mai puţin demne mobiluri ale acţiunilor noastre? Pentru ce manifestă, în ce priveşte oamenii şi viaţa, un pesimism îndreptăţit, dar distrugător?

— Într-adevăr, pentru ce? se mira, cu nevinovăţie, Anne de Saviniac.

— Fiindcă nu este fericită, spuse Edmée. Încearcă să-şi justifice secreta ei înfrângere, afirmând că toate vieţile, şi mai cu seamă cele închinate iubirii, sunt nişte eşecuri... Am observat pornirea aceasta şi la alte femei.

— Nu ţi-e dragă Claire?

— O, ba da... aş fi gata să o iubesc şi acum... Nu-i port pică... Dar aş fi în drept să o fac. Când m-am recăsătorit, i-am spus, fireşte, întrucât o socoteam cea mai bună prietenă a mea, cât eram de fericită. Spre marea mea uimire, mi-a primit destăinuirea cu un fel de ciudă, aproape cu mânie. Mi-a declarat că, de mi-aş fi „adorat” primul soţ, aşa cum „pretinsesem”, nu m-aş fi putut lega

atât de repede de un alt bărbat... Iată, cam acestea ar fi gândurile artificiale din care este plămădită... Nu o urăsc, deşi lui Christian i-a spus destule lucruri rele despre mine; şi lui Françoise... Nu, o plâng... Dar nu o mai văd, fireşte, cu aceeaşi plăcere şi aş evita-o, din prevedere, dacă n-aş avea atâta prietenie pentru Christian. Cred că o pereche înţeleaptă nu trebuie să se înconjoare decât de alte perechi unite şi fericite. Lipsa de unire şi defetismul sunt molipsitoare... O întâlneşti din când în când pe doamna Forgeaud?

— Cel puţin o dată pe săptămână, răspunse doamna de Saviniac. A trecut de partea fostului ei ginere, care îi încredinţează ades copilul. Pare-mi-se că-i dă bunicii o pensie. În orice caz, Sarrazac arată înfloritor.

— Ştiu de la soţul meu, spuse Edmée, că domnul Larraque a răscumpărat conacul Sarrazac pentru fiul său; prin urmare el întreţine domeniul.

— Atunci totul se explica, spuse doamna de Saviniac. Micuţul este drăguţ, dar puţin prea răsfăţat... Ceea ce tot ţinutul Limousin a defăimat foarte tare în atitudinea Clairei este faptul că a renunţat atât de uşor la fiul ei... Oare nu o încearcă nici o simţire maternă?

— Ce vrei, îşi dădu cu părerea Edmée Larivière, toate se leagă... Claire s-a străduit, sunt încredinţată, poate nu o dată, să fie o mamă bună... Şi acum îl vede când şi când pe Albert, dar asta înseamnă pentru ea un efort.

— Nu înţeleg! spuse doamna de Saviniac. După mine, singura şi adevărata fericire a unei femei este cea pe care i-o dăruiesc copiii.

— Nu-i chiar atât de simplu, spuse Edmée. Eu găsesc că există mai multe feluri de femei: „cloştile”, care nu trăiesc decât pentru copiii lor, „iubeţele”, care nu trăiesc decât pentru ibovnicii lor şi „hibridele” care ar fi ispitite să fie „iubeţe” dar care, dintr-un simt al datoriei, se jertfesc pentru progenitura... Aparţin, pare-mi-se, acestei ultime specii.

— Dar Claire? întreba doamna de Saviniac.

— O, Claire se rânduieşte într-o clasă aparte... Este aplecată spre ea însăşi.

— Sărmana Claire! spuse doamna de Saviniac. N-a făcut niciodată lucrurile ca toată lumea.

XL

MARII ÎNVINGĂTORI MUREAU. CLEmenceau dormea în picioare în cripta să din Vendée; pentru Foch sunau goarnele pe sub bolţile catedralei Notre-Dame; slăbit, lovit de hemiplegie, Poincarè plângea ca un copil într-un oraş din sudul Franţei; înlăturat, Briand dormita prin consilii. Pentru a succeda unei generaţii de uriaşi, porneau din provincii, în urcuş, pigmei buni de gură şi desfrânaţi, în timp ce în alte ţări se ridicau tipi machiavelici fără de scrupule.

Neliniştea colectiva sporea nevrozele particulare. Avea dreptate Edmée Larivière când gândea ca menajul Ménétrier se zbătea într-un noian de probleme nedezlegate. Christian găsea că soţia sa este nervoasă, că se trăieşte greu cu ea; Claire se mustră pentru o anume agitaţie, vană şi fără temei, pentru acreala pe care şi-o recunoştea, dar pe care nu izbutea să şi-o înfrâneze. Cum să fi discutat cu bărbatul ei despre propriile-i nelinişti? Hotărându-se, în primele seri, la capul Fréhel, să-şi tăinuiască decepţia, fusese condamnată mai apoi, prin însăşi această atitudine, să tacă în continuare. Nu spusese că este „divin de fericită”? Totuşi, de pe crestele sterpelor ei coline, continua să privească, pizmuitor, spre văile încântătoare şi spre pădurile înmiresmate ale Pământului Făgăduinţei. Uneori, în persoana cine ştie cărui medic întâlnit la întâmplare, încerca să afle călăuza care ar ajuta-o să treacă, pe căi

furişate, dincolo de misteriosul hotar.

Doctorul Crès primise cu multă neplăcere tentativa ei de a se destăinui şi îi spusese:

— Faceţi copii, doamnă, faceţi copii... Franţa are nevoie de copii... Fericirea? Dar există atâtea chipuri de a fi fericit într-o căsnicie. Cel mai sigur este să-i faci fericiţi pe cei din jur... Răbdare, bună dispoziţie, milă, iată ce se dovedeşte a fi mai important decât toate trăsnăile cu care îmi împuie capul femeile de azi... Din toate dramele astea, doamnă, bunicii noştri ar fi făcut comedii; dreptate aveau ei.

Dar într-o seară, găsindu-se la cină la doamna Choin, vecină cu tânărul doctor Marolles, şi deschizând discuţia după clasica formula: „O prietenă îmi spune...” Claire se aşează singură cu el, după ce luaseră masa, într-un colţ mult mai retras, şi lăsă să-i cadă masca, vorbind despre sine.

— Ar fi greu, doamnă, de găsit un răspuns la întrebările dumneavoastră, fără a face ceea ce numim o „analiza”, îi spuse Marolles. Sunteţi, desigur, lucida, inteligenta, iar explicaţiile pe care mi le sugeraţi pot fi preţioase... Da, este posibil, aşa cum spuneţi, că văzând în copilărie căsătoria neizbutită a părinţilor dumneavoastră, aţi reprodus nefericita pildă în cele două căsătorii; este posibil ca mama dumneavoastră să va fi inspirat greşit groaza fata de sarcină; s-ar prea putea că educaţia pe care v-a făcut-o o fată bătrână să-şi fi lăsat amprentă, şi s-ar mai putea ca o anume nevoie feminină de dominaţie şi revanşa să joace în dumneavoastră un rol... Totul este cu putinţă... Dar este mult prea veridic pentru a fi şi adevărat... Vreau să spun că temele acestea sunt peste măsură de limpezi pentru a fi esenţiale; o analiza ar dezvălui elemente nici chiar de dumneavoastră cunoscute dar care sunt, într-adevăr, rădăcini ale răului.

— Ce înţelegeţi mai exact printr-o *analiză*, doctore? Sunt foarte neştiutoare. Să fie vorba de interpretarea

viselor? Mi se pare că li se exagerează mult importanţa.

— Analiza este mult mai complexă decât o simplă interpretare a viselor. Ea înseamnă cercetarea, prin mijloace foarte diferite, a tuturor elementelor din subconştient... De altfel, orice s-ar spune, visele sunt revelatoare.

— Şi de ce, doctore?

— Pentru că în ele, numai în ele subconştientul se exprimă în voie. Visul, doamnă, este curtea interioară a unei închisori în care propriile dorinţe, ţinute o zi întreaga în chinga convenţiilor, au noaptea îngăduinţa să se plimbe. Viaţa oricărui spirit înseamnă lupta între cer şi infern, între societate şi individ. Dacă instinctul de hoarda biruie în starea de veghe, instinctul sexual îşi ia revanşa în starea de somnie... Şi, odată cu el şi alte instincte antisociale... Puţini oameni civilizaţi şi-ar asasina voit duşmanii; mulţi asistă în vis la moartea fiinţelor pe care le detestă... Numai că, cel mai ades, visul însuşi este controlat, iar dorinţele aşa-zise „vinovate” sunt reduse la o imagine simbolică... Asta face interpretarea viselor atât de grea pentru o minte neînvăţată cu asemenea lucru... Unde se petrec, cel mai adesea, visele dumitale, doamnă? În timpurile de-acum sau în copilărie?

— Totdeauna în copilărie, răspunse Claire.

— Ai fost căsătorită de două ori, nu-i aşa? îi visezi, uneori, pe amândoi soţii?

— Nu, niciodată... Câteodată îl revăd în vis pe organistul din satul nostru.

— Şi alţi bărbaţi nu?

— Alţii nu exista în viaţa mea.

— Totuşi... frumoasă cum eşti...

— O, curte mi s-a făcut... Fireşte... La începutul primei mele căsătorii aveam chiar naivitatea să mă simt impresionata ori de câte ori un bărbat pe care îl socoteam de vază îmi arăta interes... Dar vai, am înţeles foarte repede că toţi, chiar şi cei mai inteligenţi, se dădeau la o

parte de îndată ce vedeau că nu „marşez”, cum spuneau ei... Ba mai mult decât atât, îmi purtau pică.

— Nici imul n-a izbutit să te tulbure.

— Nici unul. Nu. Când am văzut că prietenia dintre un bărbat şi o femeie, prietenia pură era cu neputinţă, am căutat să-mi croiesc o viaţă suprapopulată cu indiferenţi în care să nu mai fie loc pentru discuţia în doi, sentimentală... Asta până în ziua în care l-am întâlnit pe Christian... Dar spune-mi, doctore, cum sfârşeşte o *analiză*? Când se dobândeşte vindecarea?

— Bolnavul meu este vindecat în ziua în care îl pot face să se vadă aşa cum este, să-şi cunoască adevăratele dorinţe, ambiţia, uneori cruzimea, să descopere izvorul acestor de vieri... Nevrozatul este mai totdeauna un orgolios. Cu cât este mai egocentric, cu atât se crede mai generos, mai sublim. Sadicul care vrea sânge, pentru că iubeşte sângele, îşi aduce sieşi nobile pretexte: revoluţia socială, patriotismul... Este vindecat în ziua în care acceptă, nu să renunţe la a fi mare, ci să renunţe a fi mare în cuprinsul societăţii, ţinând totodată seama şi de ceilalţi... Este vindecat, aşa cum bine a spus un autor dramatic, în ziua în care, în loc să aibă drept ideal moartea glorioasă pentru ceva anume, atinge celălalt ideal, mult mai nobil: să trăiască modest pentru ceva.

Claire se aplecă spre tânărul medic, plină de speranţă:

— Nici nu-ţi poţi închipui, doctore, cât de bine mi se aplică tot ceea ce îmi spui. Căci toată adolescenta mi-am dorit să mor în glorie pentru ceva, dar de ani şi ani lupt, fără izbândă, să-mi impun mai multă modestie.

— Cazul dumitale nu este deloc excepţional. Fixaţii infantile, ca acestea, am văzut cu sutele.

— Şi le-ai vindecat?

Doctorul surâse:

— Să fim cinstiţi... Uneori.

Ar fi vrut să se ridice, dar ea îl opri, fremătând.

— Şi pentru ce cugetul meu se reîntoarce mereu-mereu

spre copilărie, care, la urma urmei, nici n-a fost fericită?

— Avem un atât de mare dar să uităm ceea ce este neplăcut, încât lucrurile trecute sau mai îndepărtate ne apar aproape totdeauna mai de dorit decât cele prezente. De aceea unii bărbaţi, deşi au cunoscut războiul în toată grozăvia lui „şi-l doresc din nou. Nu că l-ar fi înfrăţit cu adevărat la timpul respectiv, dar memoria îi înşală. Şi poate că, pentru acelaşi motiv, sunt atât de false romanele de dragoste... Până şi artistul cel mai pesimist nu dezvăluie nici a suta parte din greutăţile vieţii. Prin asemuire cu realitatea, *Doamna Bovary* nu-i decât o idilă.

— Câtă dreptate ai, doctore! Toate romanele, în afară de cele ale lui Proust poate, sunt imposturi criminale.

În clipa aceea Claire îşi spuse că-i va cere doctorului Marolles o *analiză*. Dar nu o făcu, poate şi din teamă pentru cele ce-ar fi putut găsi în ea.

XLI

PE ÎNTREAGA PLANETĂ VIOLENŢA biruia justiţia. Afacerea Etiopiei, tratata fără realism şi fără curaj, dădea Europei o lovitură de. Moarte. Maniacala persecutare a evreilor atinsese în Germania cel mai înalt grad al nebuniei, fără să aducă din partea naţiunilor cu vederi liberale reacţiile legitime şi necesare. În Franţa, partidele de stânga pregăteau Frontul Popular. Partidele de dreaptă nu aveau nici şefi, nici politica. Banca Franţei proslăvea deflaţia, iar Albert Larraque spunea că ţara va pieri din pricina stupidităţii oamenilor ei de finanţe. Hitler devenea tot mai mare; Mussolini tuna; Laval făcea pe şmecherul. Doar Churchill, prealucida Casandra, vestea inevitabila catastrofă. Dar pe solul minat, gata să sară în aer, oamenii muncitori îşi vedeau de treabă. Montei compunea un balet; Larraque construia un schimbător de viteza automat; Ménétrier scria o *Cleopatră*.

În decembrie fu chemat în Statele Unite, ca să asiste la prima reprezentaţie a piesei *Viviane and Merlin*. Drama lirică atrăsese atenţia asupra versiunii originale, astfel că un autor american o tradusese şi o adaptase. Christian şi Claire petrecură două luni la New York, unde au fost primiţi regeşte. Ménétrier nu se arăta încântat de adaptarea lui Merlin, în care traducătorul introdusese, transpunându-le, două scene din *Orfeu* şi jumătate dintr-un act al piesei *Alceste*, dar îndrăgi tot ceea ce în litere şi arte era propriu-zis american. La dineul dat în cinstea lui

de către Pen Club-ul din New York, Christian spuse:

„Voi, americanii, veţi avea, aveţi chiar de pe acum, una dintre marile literaturi ale omenirii. Dar trebuie să vă feriţi să deveniţi o ramură bastardă a literaturii engleze. Noi, europenii, vă implorăm să rămâneţi voi înşivă şi să scrieţi în americană. Numai astfel ne veţi ajuta să ne reînnoirii şi ne veţi transmite uriaşele comori ale poeziei şi ale umorului tăinuite de continentul vostru..

Discursul deveni prilejul unei controverse care făcu din cei doi Ménétrier, vreme de două luni, unul din cuplurile-vedetă ale New Yorkului. Invitaţi, sărbătoriţi, încărcaţi de onoruri, asaltaţi de interviuri, trăiră într-o agitaţie atât de neîntrerupta, încât însăşi Claire uitase pentru moment conflictele care o sfâşiau. Totuşi, continua să observe, cu îndărătnica-i curiozitate, problemele care, în ochii ei, rămâneau esenţiale. Se interesă cu înfocare, tot timpul, de viaţa şi reacţiile femeilor americane.

— Ce roman grozav ai putea scrie despre ţara asta! îi spunea ea lui Christian.

— Din păcate, n-aş fi în stare! venea răspunsul lui. America nu-mi sta în sânge; n-am fost bântuit de fantomele ei. A o descoperi la vârsta mea ar fi suficient pentru un istoric, pentru un călător, nu şi pentru un artist. Un francez poate fi un Tocqueville sau un Siegfried al Americii; nu-i poate fi însă un Balzac.

Soţii Ménétrier se înapoiară. În Franţa la începutul lui martie 1936; pe vasul Paris, în acelaşi timp cu familia Bertrand Schmitt, alt cuplu de scriitori. Bertrand ţintise un curs la Universitatea din Princeton, iar soţia sa, Isabelle, îl însoţise. Traversările maritime creează rapid apropieri. Cele două cupluri se legară mai mult decât o făcuseră, până atunci, în Paris; luară obiceiul să-şi apropie pe puntea promenadă şezlongurile şi să schimbe impresii:

— America este o ţară norocoasă, unde mai exista încă fericire, zise Bertrand. Ura este mai puţin aprigă. Religiile,

rasele, naţionalităţile, diferitele climate creează atât de felurite secţionări, încât partidele politice nu se invidiază ca cele de la noi.

— Partidele sunt, poate, inofensive, recunoscu Christian, dar crezi că pasiunile politice sunt mai puţin violente?... Stânga americana se arata mai profund revoluţionara decât a noastră.

— În teorie doar, urma Bertrand. În fapt, aici revoluţia ar fi statistica, birocratică, formalistă, niciodată sângeroasă. Respectul faţă de legi îi va salva totdeauna pe anglo-saxoni.

— Nu sunt chiar atât de sigur de asta, zise Christian. Şi-apoi va rămâne America anglo-saxonă?

Un tânăr marinar aşternu o pătură peste picioarele doamnei Ménétrier, care venise să se aşeze lângă cei doi bărbaţi. Îi asculta o clipă, apoi îndruma conversaţia spre subiecte care o interesau:

— Mi se spusese, arata ea, ca America este puritană. Aşa ceva n-am constatat în nici un caz. Cita libertate în relaţiile dintre fete şi băieţi! Cita violenţă în limbaj! Într-un colegiu de tinere fete am asistat într-o zi la un curs privind căsătoria, profesorul pomenea cu gravitate lucruri care la noi şi pe un ostaş din garda l-ar fi făcut să roşească. Determina ştiinţific punctul limită până la care poate ajunge o pereche de adolescenţi necăsătoriţi... Ce să mai spunem despre cărţi! Se pare că odinioară anglo-saxonii erau înspăimântaţi de îndrăzneala romanelor franceze... Americanii ne-au întrecut însă cu mult!

— Staţi puţin! interveni Bertrand. Ceea ce aţi văzut la New York nu este valabil pentru toată ţara; mai exista oaze de puritanism. În afară de asta, ceea ce descrieţi reprezintă o transformare recentă, datorata, în parte, succesului dobândit de freudism... Întreaga *intelligentsia* americană a devenit conştientă de inconştienţa sa, iar ştiinţa a făcut legitima obsesia sexuală.

— Poate, răspunse Claire, însă oricare ar fi cauza,

transformarea reprezintă o realitate... O realitate fericită... O tânără americană ajunge, acum, la căsătorie perfect avertizata în privinţa a tot ceea ce o poate aştepta... Şi pentru că a ieşit întruna însoţita de tineri, a căpătat obişnuinţa unei intimităţi ale cărei etape le-a străbătut treptat... Eu găsesc asta foarte bine.

— Nu sunt de părerea dumitale, zise Isabelle. Tot ceea ce se câştiga prea uşor îşi pierde preţul. Ce poate însemna dragostea pentru o fată obişnuită să-şi dăruie buzele în schimbul unei bluze cu orhidee şi tot restul pentru o cină urmată de o seară la teatru? Un sport plăcut, dar lipsit de importantă. Cum ar fi ea în stare să încerce pustiitoarele şi minunatele simţăminte ale eroinelor romantice ori ale femeilor din Evul Mediu care îşi primejduiau viaţa pentru a-şi putea întâlni iubitul?... Şi apoi, cât valorează, la urma urmei, toată această pretinsă ştiinţă a iubirii? Într-o zi, într-un colegiu, Bertrand aducea laude soţiei profesorului de Fericire Conjugală pentru cursul ţinut de bărbatul ei. „Fericirea conjugală? a răspuns ea, cu un dispreţ inexprimabil; căsătoria? Mai întâi de toate, s-ar cuveni ca el, sărmanul, să o priceapă.”

— Credeţi, spuse Christian, că senzualitatea îşi va pierde vreodată preţul? Ea este un instinct; a dat şi va dă totdeauna aceleaşi plăceri.

— Nu totdeauna! interveni Claire, pe un ton oarecum ostil. Un instinct neîncurajat, nedezvoltat, poate fi ucis printr-o înfrânare stângace. Sistemul american de coeducare, caracterul anunţurilor din revistele ilustrate, importanta acordată frumuseţii trupeşti, discutarea liberă a acestor subiecte, toate acestea înlesnesc înflorirea unei senzualităţi precoce. Pe când la noi...

— Educaţia *nu ucide* instinctul, spuse Christian. Cel mult îl constrânge să ducă o viaţa subterană.

— Am, printre prietenii mei din Statele Unite, spuse Hertrand, câţiva puritani veritabili. Senzualitatea lor nu-i, firește, moartă; dimpotrivă, este foarte ascuţită. Dar unii

dintre ei au nevoie să se îmbete pentru a găsi curajul să şi-o satisfacă.

— Ceea ce nu este o stare de dorit, îl întrerupse Isabelle... Nu, eu n-aş fi de părere că vechile obiceiuri din provinciile franceze, tăcerea care acoperă anumite lucruri, pudoarea, la nevoie sacrificiul ar fi fost rele. Îşi aveau, desigur, primejdiile lor; sistemul american şi le are pe-ale lui.

— Da, încuviinţă Claire, dar primejdiile metodei americane nu sunt aşa de grave ca cele ale metodei noastre. Accept ca o *Co-Ed* (coeducată – n.n.) să fie încercata de sentimente mai puţin profunde decât castelanele medievale din Limousin. Ce-ar fi rău în asta? Ea devine disponibilă pentru alte gânduri şi alte activităţi. Cel puţin este scutită de nevrozele noastre.

Christian îşi ascultă soţia cu nelinişte. Isabelle Schmitt reluă:

— Scutita? Eşti sigură? Pentru asta ar trebui să ştim dacă în America s-au constatat mai puţine nevroze şi mai puţine obsesii decât în Europa. Dacă ar fi să ne luăm după locul pe care studiul acestor probleme îl ocupă, nici vorbă de aşa ceva. Ai asistat ca şi mine, scumpa prietena, la dejunuri ale femeilor americane. Şi nu auzi vorbindu-se atunci decât de frustrări, de divorţuri, de *mental cruelty* şi de *sexual maladjustements*.

— Mă întreb, într-adevăr, spuse Bertrand, dacă decalajul existent la noi între dragoste, aşa cum şi-o închipuie adolescenţii, şi realitatea carnală nu este cumva şi mai mare în Statele Unite... Unde mai pui că în Europa de astăzi doar o anume elita, cultivata, citeşte romane, în timp ce masele duc o existenţă sănătoasă, clădită doar pe instincte; în schimb, în Statele Unite masele sunt cele care participa la aceste vise paradisiace şi dezamăgitoare... Aş zice că în America primejdia este mult mai mare.

— Împărtăşesc părerea lui Bertrand, spuse Isabelle. Cei

mai buni romancieri francezi au curajul de a fi duri, realişti, antipatici, lucizi. Citiţi-i pe Mauriac, Jules Romains, Duhamel, Lacretoile, Colette... Sau, din altă generaţie, pe Flaubert, pe Maupassant... Iată descrieri cinstite.

— Citiţi-i, interveni Christian, pe Hemingway, Dreiser, Caldwell, Dos Passos, Dorothy Parker... Oricum, mi se pare că în materie de realism şi luciditate...

— De acord, încuviinţă Bertrand. Numai că viziunea asupra lumii aparţinând americanului mijlociu nu este modelată de Hemingway, nici de Dorothy Parker, ci de Hollywood.

— De un Hollywood corectat, rectificat de multiple experienţe, spuse Claire. Diferenţa e mare.

Bertrand îi propuse lui Christian o plimbare pe punte, astfel ca cele două femei rămaseră singure. Claire, de obicei mai puţin blajina cu fiinţele de sexul ei, suporta şi chiar gusta compania Isabellei Schmitt. După un răstimp, spuse:

— De mult am poftă să-ţi pun o întrebare... Nu îndrăzneam, dar acum ne cunoaştem mai bine... Ai fost măritată de trei ori, nu-i aşa? Spune-mi, i-ai iubit... i-ai iubit cu adevărat... pe cei trei soţi -?

— Nu ştiu ce să zic, răspunse Isabelle fără înconjur. Cu primul soţ m-am căsătorit în plin război şi n-am trăit cu el decât durata unei permisii. A fost ucis la Verdun, în februarie 1916, aşa că m-am pomenit văduvă înainte de a fi majoră... După terminarea războiului m-am remăritat cu Philippe Marcenat, văduv şi el.

— Tatăl lui n-a fost cumva senator al regiunii Haute-Vienne?

— Ba da... Familia Marcenat locuia în Gandumas, pe lângă Limoges, la vreo cincizeci de kilometri de Sarrazacul dumitale.

— Adevărat... În copilărie am auzit adesea vorbindu-se de Philippe Marcenat, ponegrindu-i-se prima căsătorie,

care sfârşise rău...

— Văd ca cei din Limousin au memorie bună, spuse Isabelle. Philippe şi-a iubit nebuneşte prima nevastă... L-a părăsit pentru un altul, iar în anul următor s-a sinucis.

Claire, căreia îi plăceau amănuntele catastrofelor sentimentale, o făcu pe Isabelle să istorisească drama aceasta petrecută înainte de război, apoi continua să-i pună întrebări despre propria ei viaţa conjugală.

— Philippe s-a căsătorit cu mine din prietenie, ca să-şi refacă viaţa, în timp ce eu îl iubeam cu pasiune.

— Te-a făcut nefericită?

— Da şi nu... Mi-a adus în viaţă o oarecare suferinţă romantică; m-a făcut să cunosc gelozia, dar era un om cald şi am trăit lângă el patru ani de o nemaipomenită intensitate... Philippe a murit tânăr, când tocmai ajunsesem la un echilibru care însemna, poate, fericire.

— Adevărat? spuse Claire. Şi Bertrand Schmitt? Când te-ai măritat cu el?

— Mult mai târziu, în 1928... Aveam deja, pe-atunci, treizeci şi doi de ani... Acum am patruzeci.

— Eşti una din puţinele femei care nu-şi ascund vârsta!

— La ce bun? răspunse Isabelle, scoţându-şi pălăria. Vezi, părul mi-a încărunţit.

— Ar trebui să ţi-l vopseşti. Spune-mi, te rog, pe Philippe Marcenat şi pe Bertrand Schmitt i-ai iubit deopotrivă? În sfârşit, vreau să spun, în acelaşi fel?... Dacă te plictisesc, sau dacă sunt indiscreta, nu-mi răspunde.

— I-am iubit pe amândoi... Deopotrivă? Nu vreau să ştiu. Experienţa mi-a arătat că nu trebuie să te analizezi prea mult. Rişti să distrugi disecând prea mult.

— Ai, fără îndoiala, dreptate, dar trebuie să şi poţi să te înfrânezi... Eu nu sunt în stare.

— Lasă-te în voia sorţii, o sfătui Isabelle. Femeia trebuie să fie pasivă.

Claire ar mai fi vrut să pună o întrebare, când

reapărură cei doi bărbaţi.

— Bate gongul pentru masă! spuse Bertrand. Aerul de mare îmi dă o poftă de mâncare nebună.

Tânărul marinar veni să strângă paturile. Era, cu maieul lui alb-albastru, chipeş şi plin de vigoare.

XLII

EXISTĂ BOLI GRAVE, CARE MOC-nesc multă vreme până să izbucnească deschis, cu toată puterea. Pacientul ştie că ficatul sau inima lui sunt şubrede, însă duce o viaţa normală şi nu-şi consulta medicul. Soseşte o perioadă de surmenaj, o emoţie puternică, şi organul atins dezvăluie dintr-o dată că nu mai era în stare să suporte un efort. Întoarcerea la Paris însemna pentru Christian şi Claire Ménétrier prilejul unei asemenea revelaţii.

Până să plece în America, încadraţi în ritmul vieţii şi rutina conjugală, ei trăiseră aproape normal. Munca şi obligaţiile sociale susţinuseră şi înconjuraseră cuplul. Dar lungă şedere în ţara străina îi dezrădăcinase pe amândoi. De cum se înapoiară, agitaţia New-Yorkului le lipsi dintr-odată, asemenea drogului pentru un intoxicat. În momentul acela Christian nu avea nimic în lucru şi nici nu simţea nevoia să se apuce de ceva. Istovita de călătorie, Claire se lăsa în voia nervilor şi a deselor crize de plâns.

Nesiguranţa viitorului îi sporea descumpănirea. Germanii reocupaseră tocmai Renania, iar guvernul francez nu făcuse nimic spre a se împotrivi. Larraque, căruia Claire îi telefonă la începutul lui aprilie 1936, spre a-l întreba dacă fiul lor putea să-şi petreacă vacanţa de Paşte cu ea la Sarrazac, exprima vii temeri în privinţa situaţiei internaţionale.

Patronul nu se recăsătorise; Rolandei Verrier îi urmase în viaţa lui Larraque o femeie tânără, destul de proaspătă

pentru a nu fi şi rea; pe Claire o trata cu o curtoazie amicală.

— Da, eşti îndreptăţită să te neliniştească, îi spuse el. Ceea ce ni s-a întâmplat acum poate fi prologul unui nou război... În faţa lui, Franţa s-ar pomeni divizata, fără aliaţi... Ar fi nespus de grav... Mi-e teamă ca fiul nostru să nu se afle sub arme în clipa cea mai grea.

— Şi ce-ar fi de făcut?

— Ce-ar fi de făcut?... Asta o ştie toată lumea... Unu: să se unească francezii. Doi: să ne înţelegem cu englezii. Trei: să fie strivit Hitler înainte de a deveni prea puternic... Dar nu vom face nimic din toate astea!... În Franţa, ca şi în Anglia, partidul la putere este cel al struţilor care îşi ascund capul sub aripă. Confraţii mei din industria grea sunt orbi sau idioţi... Guvernul face politica în loc de tancuri... Puştiul? Da. Fireşte, se poate duce la Sarrazac de Paşte. De altfel cred că aşa şi rămăsese vorba între el şi bunică-sa, încă de la Anul Nou... Merge şi Ménétrier cu voi?

— Nu cred, răspunse Claire...

De fapt, ideea aceasta de a merge la Sarrazac îi venise Clairei, deoarece Christian îşi exprimase în mai multe rânduri dorinţa de a sta singur, o lună, în Alpi sau în Vosgi. Trăise, adesea, în timpul vieţii sale de scriitor, perioade de sterilitate. De fiecare dată, retragerea în locuri însingurate, la mari înălţimi, îi împrospătase izvorul creaţiei. De când se căsătorise cu Claire, renunţase la „curele de altitudine”. Friguroasă, soţia lui se plângea totdeauna că îngheaţă la munte şi nu voia să-l însoţească, dar se şi temea că, plecând singur, escapadele acestea să nu însemne vreun pretext de a se duce după câte o Viviane, prin zăpezile eterne. Până atunci reuşise să-l oprească.

— De data aceasta, Claire, nu mă voi lăsa convins să renunţ la proiectul meu!... Îmi trebuie, ca să mă pot

reapuca de lucru, cel puţin o lună de vacantă conjugală... Nu-ţi dai seama în ce se preschimbă viaţa mea alături de tine. Îmi controlezi faptele, scrierile, gândurile. Nici o creaţie libera nu-i cu putinţă sub o asemenea dictatură conjugală!

Vorbise cu anume asprime; apoi, ceva mai zâmbitor, dar tot serios, adăugă:

— Asta nu-i numai o scenă, doamnă. Este o revoluţie!

Claire sfârşise prin a ceda. Se simţea bolnavă; avea şi ea nevoie de odihnă.

Întoarcerea la Sarrazac, calmul câmpiei îi trezi emoţii complexe. Doamna Forgeaud şi *miss* Brinker continuau să ducă, în simbioză, o viaţă tihnită şi ordonată. Léontine murise; fusese îngropata în rând cu cei din neamul Forgeaud, între două brâie de chiparoşi. Albert II, căruia doamnele din Sarrazac, luându-se după miss Brinker, îi ziceau Bertie, avea acelaşi păr deschis la culoare, aceiaşi ochi de acvamarin ca şi mama sa, dar moştenise de la tata arcadele adânci ale sprâncenelor, ingeniozitatea şi limpezimea de spirit. Contrar dorinţelor mamei sale, care ar fi vrut ca, după bacalaureat, să-şi continue studiile, tânărul voia să intre cât mai repede în uzina Larraque.

— Pentru ce vrei, mama, să pisălogesc mai departe latina sau istoria? M-ar plictisi; şi-apoi, la ce bun? Ascultă, mama... *Unu*: mă vreau constructor, nu profesor. *Doi*: se prea poate să-mi petrec tinereţea în război, unde mecanica îmi va fi de mai mare folos decât erudiţia. *Trei*: am toate şansele să fiu ucis la douăzeci de ani... Atunci să fiu lăsat să fac ce vreau!

Auzindu-l cum îşi enumera, ca şi Larraque, argumentele, Claire se tulbură. Se surprindea, după treisprezece ani, evocând cu duioşie imaginea lui Albert. Nu avea nici talentul, nici farmecul lui Christian, dar cel puţin era dintr-o bucată, fără partea aceea ambiguă, cocheta şi paradoxală care o derută, ades, în

comportarea celui de al doilea soţ. Albert II dovedea o stăpânire de sine uimitoare; se apucă să-i explice bunicii politica externă şi stârni zâmbetul mamei sale când, într-o zi, la masă, îi spuse:

— Nu cunoşti povestea debuturilor tatei? E nemaipomenită... Pe când nu era decât un puşti, la Amiens, îi plăcea la nebunie să construiască maşinării de tot soiul. În odaia lui, când se deschidea dulapul, se aprindea şi o lumină electrică...

Istorisirea a durat un sfert de oră şi, cu toate că o ştia pe dinafară, Claire o ascultă fără să se plictisească. După ce Bertie pleca, îi simţi mult lipsă. Şi reîncepu să tină un jurnal.

Jurnalul Clairei

4 mai 1936. Bertie a plecat, lăsând în urmă un gol mare. Îndrăzneala şi siguranţa lui de sine sunt încântătoare.

— Am citit cărţile soţului dumitale, mi-a spus. Nu-s rele.

O, cât regret că, din greşeala mea, am trăit prea puţin alături de el în clipa în care devenea un bărbat. Trebuie să fie atât de interesantă formarea unui spirit, a unui caracter. Recunosc că Albert a încercat, de zeci de ori, să mă apropie de fiul nostru. Dar „egoismul meu feroce” strica totul. Îmi amintesc şi acum de ziua în care am ţinut neapărat să-l duc pe sărmanul copil la o conferinţă despre Chopin.

— Nu, mama, mi-a spus el, e plictisitor la culme! La Colombes are loc un meci grozav de rugby. Să mergem acolo!

Am refuzat. M-am dovedit mai copilăroasă şi mai încăpăţânată decât băiatul ăsta.

Oare de ce sunt mereu aşa? De ce resping lucruri pe care le-aş putea avea, pentru ca apoi, de îndată ce mi-au scăpat, să le regret? Am detestat Sarrazacul, pentru ca mai târziu să am nostalgia lui; mi-am dorit să-l părăsesc pe Albert, pentru a-i recunoaşte apoi valoarea; am evitat îndatoririle materne, iar azi mă vait ca nu le-am cunoscut bucuriile. Cine ştie dacă nu cumva, mâine, o să înţeleg că mi-am distrus viaţa cu Christian, viaţa care ar fi putut fi (şi care într-un fel a şi fost) atât de frumoasă?

7 mai 1936. Este lucru sigur că aici mă simt fericită cum de multă vreme n-am mai fost. Reluare de contact cu adevărata Claire, care este cea din adolescenţă. Răsfoiesc jurnalul din anii aceia. Cât entuziasm! Voiam să cunosc totul, să învăţ totul! Scriam: „Doamne, fă să fiu iubită de un om de geniu.. Am fost. „Şi ce-ai făcut cu dragostea asta, mă rog?” Mult mai de treaba eram pe-atunci. Credeam în glorie, în onoare, în cele sfinte. Mai cred şi acum, fireşte, dar astăzi văd prea „dar” toate piedicile ce se ivesc în cale. O, prea lucidă Claire, prea „clară” Claire, cât de tare te-a dezamăgit viaţa! Recitind aici vechile mele cărţi, simt cum mă cuprinde obida împotriva scriitorilor pe care atât de mult i-am iubit. Pentru ce mint astfel? Pentru ce înfăţişează tinerilor o neîntreaga şi mincinoasa icoană a lumii? Da, până şi Tolstoi pe care îl admir nespus şi al cărui registru se dovedeşte atât de întins, până şi el ascunde marea amărăciune, cea care ar trebui neapărat cunoscută... În afară de *Sonata Kreutzer*, poate; carte cumplită şi adevărată, când o reciteşti în lumina experienţei... Musset, care îmi era atât de drag, îmi apare acum drept un mijlocitor care acoperă cu valuri mincinoase şi lascive goliciunea pasiunilor... Balzac a spus uneori adevărul, iar Proust aproape totdeauna... Oricum, poeţii m-au amăgit şi mi-au trebuit douăzeci de ani de suferinţe şi erori pentru a descoperi că viaţa nu poate răspunde speranţelor pe

care ei le-au trezit.

8 mai 1936. Vizita la cimitirul din Sarrazac. Îmi amintesc de vremea în care îi invidiam pe morţi. Acum îi invidiez mai mult ca oricând, dar nu pentru aceleaşi temeiuri. Atunci doream să mă găsesc în centrul unei ceremonii, fie ea şi tragică. Dar vai, am fost glorioasa victima, iar sacrificiul s-a dovedit zadarnic. Astăzi îi pizmuiesc pe morţi pentru odihna lor, pentru evadarea din acest lugubru carnaval.

10 mai 1936. Este trist ca soţul meu se vede nevoit să plece departe pentru a putea lucra în linişte. Ş*tiu* că de multă vreme îi fac viaţa grea. Uneori mă dojenesc; alteori îmi spun că în certurile noastre are şi el partea lui de vină. Sunt de nesuferit, e-adevărat, dar Christian nu-i oare şi el sălbatec, inconştient de egocentric? De zece ani trăiesc alături de el, nefericita slujitoare a unei iubiri care fuge de mine; iar el, care ştie să dea migăloase îngrijiri unor drame imaginare, n-a simţit-o niciodată pe a mea, atât de reală... Mama îmi spune:

— Ce-i cu tine? Pari bolnavă. Nervii îţi sunt încordaţi...

Este adevărat, nervii îmi sunt încordaţi; poate ca aceasta reluare de contact cu lecturile mele de altădată, conversaţia cu *miss* Brinker mi-au redeşteptat vechi suferinţe. O, de s-ar sparge odată buba! De câte ori nu mi-am spus că mult mai bine ar merge lucrurile între mine şi Christian, dacă i-aş spune tot adevărul. Dar totdeauna m-am oprit din teamă de a nu-l răni cumva, de a-l îndepărta de mine. Ceea ce n-aş vrea în nici un chip... În seara asta am început o scrisoare pentru el. Apoi am rupt-o. Trebui-vă oare să trăiesc toată viaţa în minciună? Nu mai ştiu.

12 mai 1936. M-am hotărât şi am trecut Rubiconul. I-am scris lui Christian şi i-am spus totul... Da, totul.

Săvârşesc, fără îndoială, o nebunie. Mi-era nespus de preţios ce aveam şi risc să pierd. O fericire pe viaţă jucată la zaruri. Cândva, tatăl meu a făcut la fel – şi a pierdut. Recitind scrisoarea, gândurile mă poartă la cea, întocmita pe aceeaşi masă, pentru Claude Parent, dar pe care mai apoi am regretat-o atât de mult... Cât de puţin m-am schimbat! Dar te schimbi, oare, vreodată?

„Sarrazac, 12 mai 1936.

Dragul meu, de când mă aflu aici am început şi am rupt de zece ori o scrisoare pe care aş fi vrut şi ar fi trebuit să ţi-o trimit de mult.

Ceea ce am de spus este, pentru mine, foarte greu şi mă tem să nu te îndurereze. Totuşi, trebuie să vorbesc. Vezi singur că, fără voia noastră, în pofida afecţiunii ce ne leagă, viaţa ne-a devenit o neînţelegere adâncă, mută, intermitentă, dar care niciodată nu se domoleşte cu adevărat. Am ajuns la certitudinea că trebuie mers la rădăcina răului. Vei spune că distrug edificiul iubirii noastre. Poate. Dar ceea ce voi distruge s-ar fi prăbuşit curând, îngropând sub sfărâmături trăirile comune încă. Sper că maturând falsele iluzii, curăţind locul, vom putea reclădi, pe temeiurile adevărului, ceva mult mai trainic şi mai frumos.

Nu cred, dragul meu Christian, că-ţi poţi închipui câte suferinţe am îndurat în ultimii doisprezece ani. În parte, sunt răspunzătoare de ele. Încă din prima zi m-am aşezat, în ce te priveşte, într-o situaţie falsă, astfel că m-am pomenit condamnata ori să mint, ori să te dezamăgesc. Iată de ce... Îţi aminteşti de noaptea aceea de august, de la capul Fréhel, când ai venit în camera mea şi ai devenit iubitul meu? Ai înţeles atunci că nu o doream? Ţi-o spusesem cu tărie; te implorasem să mă cruţi; Îţi explicasem, atât cât îmi îngăduia pudoarea, sălbatecă, de altfel, că nu eram făcută pentru iubirea trupească şi, mai

cu seamă, pentru adulter.

Ţi-ai spus fără îndoiala că este vorba de o tradiţională tactica de femeie şi ca o luăm la fugă uitându-mă peste umăr dacă nu cumva te iei după mine. Dar vai, nimic din toate astea! Eram sinceră, trist şi nebuneşte de sinceră. Te admiram; te iubeam; nu doream să-ţi aparţin. Nici ţie, nici altuia. Aş fi fost fericită să-ţi stau alături ca prietena şi, mai ales, dacă mi-ar fi stat în putinţă, ca inspiratoare. N-ai vrut şi am cedat pentru că mă temeam să nu te pierd, împotrivindu-mă. Dar, dacă m-am putut înfrânge spre a suporta, nu am putut – şi aici e toată drama mea, Christian – să-mi poruncesc plăcerea. Îţi aud şi acum glasul murmurând, sub clarul acela de lună care îmi umplea în clipa aceea odaia: «Eşti fericită?» şi mă aud răspunzând: «Divin de fericită...». Minţeam. Nu, în clipa aceea nu eram divin de fericită. Eram tulburată şi deznădăjduită. Aşteptasem de la tine, impunându-mi sacrificiul de a mă dărui, o revelaţie pe care căsătoria mi-o refuzase. Revelaţia n-a venit, Christian. N-a venit niciodată. Nu cred că ţi-ai dat seama. Femei care aveau experienţa bărbaţilor, mult mai mult decât mine, mă sfătuiseră să mint. «Amorul propriu al unui iubit suportă greu asemenea confidenţe, îmi spuseseră ele. Prefă-te că simţi plăcere. E atât de uşor!» Da, e uşor. Dar e şi cinstit? Durabil? Şi oare poţi clădi o comuniune desăvârşită pe o minciună permanentă? Nu cred.

Încet-încet am văzut că jocul acesta îmi toceşte nervii, îmi şubrezeşte sănătatea morală, îmi clatină până şi judecata. Mă năvăleau valuri de înciudare, de gelozie, uneori chiar de ură împotriva nevinovatelor fiinţe a căror singură vină era că gustau din bucurii pe care propria-mi fire mi le refuza. S-ar fi cuvenit să-ţi destăinui neliniştea. Nu am îndrăznit. Şi de ce astăzi? Pentru că nu mai văd altă ieşire. Multă vreme am sperat că totul se va aşeza; învinuiam împrejurările. Îmi spuneam: prima căsătorie a fost o căsătorie fără dragoste. Apoi am avut o iubire fără

căsătorie. Doar după experienţa loială a unei vieţi conjugale, în fapt izbutită, şi care ar fi trebuit să fie normală, m-am hotărât să-ţi lansez acest S.O.S., târziu, primejdios, care, cel puţin, mă smulge din tăcere.

Te iubesc, Christian. Numai pe tine. Unul din elementele tragice ale cazului meu este că îţi sunt şi îţi voi fi disperat credincioasă. Nu am în asta nici un merit. Repet: te iubesc şi ce-aş mai căuta aiurea? Dacă ar exista controale instituite de Afrodita, aş fi declarată:inaptă. Totuşi, uneori îmi spun că de-ai fi vrut să aduci în căsătoria noastră tot atâta poezie ca şi în iubirile eroilor de tine plăsmuiţi, aş fi atins poate temperatura aceea foarte înalta menita să-mi alunge reţinerile. Există în viaţa conjugală, aşa cum se pare că o concepi, o anume rutina, un anume libertinaj care mă îngheţau. Cred că greşesc; o femeie normală ar fi găsit foarte firesc să «facă dragoste», cum spuneţi voi bărbaţii, în fiecare seară, fără să fie nevoie de învăluirea acelor gesturi în poezie, nelinişte şi frumuseţe. Dar ce vrei? Aşa sunt eu făcută. M-am gândit că mai bine ar fi să ţi-o spun, de vreme ce orice speranţă s-a dus. Nu mă iubi mai puţin, te rog, căci te iubesc aşa cum poate iubi o femeie ca mine."

14 mai 1936. Dar abia am trimis fatala scrisoare, că am şi regretat! aş vrea să se piardă, să nu o primească niciodată. Totuşi... aş fi putut oare să păstrez taina până la moarte?

15 mai 1936. Am primit o scrisoare de la Edmée Larivière. Christian – îmi spune ea – s-a dus să-şi vadă fiica în Vosgi. E firesc. Dar de ce nu mi-a scris nimic despre asta? Tot ea îmi mai spune că el se va reîntoarce la Paris. Scrisoarea mea o să-l urmeze, din păcate!

20 mai 1936. Groaznicul răspuns al lui Christian. Îl copiez, spre a mă sfâşia mai mult:

„Paris, 18 mai 1936.

Voi fi, Claire, la fel de sincer ca tine. Ţi-am citit cu tristeţe scrisoarea; dar nu m-a surprins. Din nefericire am învăţat de mult să te cunosc, iar dacă spun din nefericire, crede-mă că nu o fac fiindcă aş regreta că te-am cunoscut. Îţi datorez mult şi o ştiu. Dar pentru că, admirându-te şi iubindu-te, văd cu deznădejde cum cele mai rare calităţi sunt alterate în fiinţa ta de o atitudine artificială, deprinsă, îmi închipui, încă din vremea adolescenţei, de care nici astăzi nu te mai poţi descătuşa.

În pofida impresiei multora dintre prietenii noştri, în pofida propriilor tale idei, eşti, Claire, o făptură omenească, reală şi fremătătoare, clocotitoare de pasiune şi făcută pentru iubire. Ai fost „strâmbată" de o educaţie puritană, de o învăţătură romanescă, ceea ce pare contradictoriu dar nu este, căci şi una şi alta ţi-au îndreptat atenţia asupra capturii tale: una pentru a te învăţa să te urăşti tu însăţi, cealaltă pentru a te învăţa să fi nefirească. La tine inteligenţa luminează mişcările lăuntrice, în loc să ilumineze lumea, iar lumina aceasta strălucitoare, îndreptată asupra a ceea ce ar trebui să se păstreze ascuns şi spontan, uluieşte, pentru ca apoi să adoarmă instinctul, în timp ce o femeie simplă se dăruie, negândindu-se decât la fericirea celui iubit – pe a ei socotind-o un adaos – tu nu faci decât să observi, să declami, să te încordezi. Eşti «împrumutată», da, «împrumutată» din cărţi, din poeme, în loc să te accepţi aşa cum te-a făcut Dumnezeu. Nu-i vina ta; este vina celor care te-au format. Dar asta face anevoioasa atât fericirea ta, cât şi a celor care te iubesc.

Eşti foarte aspră, Claire. Nu sunt prea sigur că-ţi dai seama de asta. Uneori eşti chiar crudă. Ai făcut ce-ai făcut şi ai distrus căsătoria prietenei tale Edmée Larivière. Mi-ai scormonit trecutul, cu răbdătoarea-ţi

migală de fată bătrână, până ce-ai extras din el substanţele dăunătoare care ar fi putut dizolva tot ce mai rămânea în mine ca încredere. De vreme ce îţi place să te analizezi, ai observat cumva cum îmi vesteşti o ştire proastă, spusele vreunui duşman, o trădare, un eşec? Te învârteşti în jurul meu toată ziua, asemenea unei zâne rele, ameninţătoare; asemenea unei mesagere încărcate de presimţiri urâte, eşti tăcută, enigmatica şi sumbră; o, da, atât de sumbră, încât presimt îndată apropierea unei noi lovituri a destinului. În sfârşit, seara furtuna se dezlănţuie. «N-aş fi vrut să-ţi spun, începi, dar trebuie să ştii...» şi simt cum se trezeşte în tine nu ştiu ce bucurie sadică în faţa spectacolului tulburării mele.

Necruţătoarea ta amărăciune s-a oglindit, treptat, în operă mea. Când te-am cunoscut, credeam în frumuseţea iubirii, a prieteniei. Există pe atunci în dramele mele o măreţie, prea abstractă, poate, dar care reprezenta într-un fel valoarea, «stilul» meu. Prinzându-te de mine, cu toată povara capturii tale, m-ai readus pe pământ. Mi-ai dezbrăcat, în faţa, fără pudoare, femeile pe care le zeificăm. Mi-ai arătat, cu nemiloasă luciditate, tarele trupurilor şi sufletelor lor. Eroii mei au devenit, în contact cu tine, mai plini de perspicacitate, dar au pierdut, cred, speranţa, esenţa frumuseţii lor. Cândva, îţi învinuiai mama că aducea orice pornire de entuziasm la nivelul ridicolului. Eşti sigură, Claire, că nu-i semeni?

Citind frazele acestea neiertătoare, o să te revolţi, o să juri că descriu o Claire cu totul imaginară. Nu greşeşti. Fiindcă ştiu, ai şi tu nobleţea ta şi cred că mă iubeşti, cum spui la sfârşitul scrisorii, «aşa cum poate iubi o femeie ca tine». Dar mă iubeşti uneori; alteori mă urăşti. Ai nevoie de un responsabil al nefericirii tale, iar eu îţi stau la îndemână. Ai transferat asupră-mi resentimentul ascuns pe care primul soţ ţi-l inspira cândva. Aşa mă torturezi sau, dacă vrei, ne torturăm.

Să fie toate astea fără leac? În clipa aceasta, în care

abia am primit lovitura tristei tale destăinuiri, nu sunt în stare să răspund. Mi se pare că fiecare dintre noi ar trebui să-i dea celuilalt timpul să se liniştească, să-şi revină. Să ne acordăm încă o lună de singurătate şi de cinstită meditaţie; vom vedea, după aceea, cum stăm."

Scrisoarea mă răvăşeşte. La fel de aspră, la fel de binemeritată, fără îndoială, ca odinioară cea a lui Claude Parent. Să fiu sinceră cu mine însămi, *ştiam* că astfel gândea Christian despre mine. Gândurile acestea şi le exprimase, simbolic, în personajul Vivianei. Din clipa în care îi smulge inelul care îl legase de Radiance, prima iubire, din clipa aceea îl ţine ea sub obroc (eu şi Fanny). Edmée Larivière, care este foarte fină, a desprins tâlcul şi mi-a spus: „Viviane nu-ţi e străină", ceea ce, am găsit eu, nu a fost prea drăguţ din partea ei şi nedrept din partea lui Christian, dacă a avut, cu adevărat, intenţia asta. Era, de fapt, şi drept şi nedrept. Există în mine elemente din aceasta perfidă Viviane, dar şi din atâtea alte femei posibile. Când eram mică, visam să devin o sfântă. Uneori îmi spun că mi-ar trebui foarte puţin ca să pot trece de la cruzimea de care mă învinuieşte Christian la neprihana dorinţelor mele copilăreşti. Sfintele sunt aspre, dar asprimea lor se întoarce mai cu seama împotriva lor însele. Sunt oare incapabilă să-mi revin? Scrisoarea lui Christian cuprinde o frază care face loc speranţei. Aceasta: „*Eşti, Claire, o făptură omenească, reală şi fremătătoare, clocotitoare de pasiune şi făcută pentru iubire*". Reală?... Dacă crede, într-adevăr, că îndărătul atitudinilor dobândite, dăinuieşte în mine „*o făptură omenească reală şi fremătătoare*", totul mai poate fi salvat.

XLIII

CHRISTIAN SE ÎNTREBA CU TRISteţe, după ce primi scrisoarea soţiei sale, dacă divorţul nu ar însemna cea mai înţeleaptă soluţie – ori, poate, singura posibilă. „Spune că mă iubeşte, gândea el, şi nu pare să dorească despărţirea, dar ce-ar mai fi viaţa noastră în comun de-aci înainte? Ori vom pomeni întruna de mărturisirea aceasta şi toate discuţiile vor fi otrăvite de ea, ori o vom trece sub tăcere, iar neînţelegerea se va adânci astfel tot mai mult... Nenorocirea este ca şi eu o mai iubesc, chiar după lovitura pe care mi-a dat-o; mult mai mult aş vrea să trăiesc acum alături de ea, în ciuda defectelor şi a cusururilor ei; mai mare mi-ar fi plăcerea decât odinioară în nesăbuitele mele aventuri...” Totuşi, fiind singur la Paris, se simţi încercat de dorinţa unei reînnoiri.

Făgăduise mai demult Wandei Nedjanin că-i va poza: în anul acela ea desena câteva portrete de scriitori şi de artişti pentru o expoziţie pe care urma să o deschidă la Galeria Zak. Christian admira desenele tinerei rusoaice: „Dumneata eşti un Ingres cu ochi de El Greco”, îi spusese el odată; şi, într-adevăr, dacă linia şi umbrele aveau în crochiurile Wandei minuţia desăvârşită şi graţioasa continuitate a lui Ingres, chipurile erau deformate, ca la El Greco, oarecum. „Să fie manieră? se întrebase Christian. Sau aşa vede ea într-adevăr?” îl interesa, pentru că era energică, vie, amintindu-i-o pe Fanny. A doua zi după primirea „fatalei scrisori” de la Claire, îi telefonă Wandei:

— Mai doreşti să-mi faci portretul?

— Fireşte. Pentru ce mă-ntrebi?

— Fiindcă în prezent m-aş putea face liber mai uşor. De câte şedinţe ai nevoie?

— De trei sau patru cel mult.

— Vrei să începem mâine către sfârşitul după-amiezii? Aş veni pe la cinci.

— Perfect. Voi fi încântată. Nu mai speram.

Locuia la capătul străzii Rennes, aproape de gara Montparnasse, într-un atelier micuţ, în fundul curţii. Casa era groaznică, dar când ajunse în atelier, Christian încercă o plăcută impresie de pace. Nici un zgomot al străzii, nu răzbătea până acolo. Mobilierul era rudimentar. Pereţii, văruiţi. Desene de Cocteau şi Picasso. Divan de un albastru aprins, care slujea pesemne şi de pat. Un pick-up. O măsuţă joasă. Perne din piele, după moda orientală. Câteva şevalete cu tablouri începute. Alte pânze, întoarse cu faţa la perete.

— Eşti un model bun? îl întrebă ea, în timp ce îşi pregătea creioanele.

— Desigur, dacă te pot privi în timpul şedinţei.

— Cât eşti de politicos!

Wanda era plăcută la vedere. Când lucra, purta pantaloni din catifea brună şi o bluză mult deschisă la piept, în carouri galbene şi maron. Părul îl purta tuns scurt, gâtul îi era robust, deşi urma o linie delicată, bustul, agresiv.

— Cum ai prefera să pozezi? Aşezat pe divan?... Vrei să citeşti, să fumezi?

— Nu. Să stau de vorbă cu dumneata.

De fapt, Christian sporovăi singur. Wanda se arăta cucerită de lucrul ei; când şi când se dădea puţin înapoi, spre a-şi cântări mai bine desenul, clipea ori scotea limba.

După o oră, îşi puse creioanele pe şevalet.

— Cinci minute pauză. Mă simt vlăguită.

— Pot să văd şi eu?

Se ridică şi, trecând lingă Wanda, privi desenul. Îşi trecuse familiar braţul pe după mijlocul ei, iar ea se sprijinea de el, fără sfiiciune. Schiţa îl miră pe Christian.

— Aşa mă vezi? Semăn cu un pastor cam jalnic. Dar desenul e bine făcut.

— Chiar *eşti* un pastor jalnic! întări ea. Dar, cel puţin, eşti un soţ bun?

În ultima parte a şedinţei vorbiră despre Claire.

— Lumea nu o iubeşte, observa Wanda. Eu însă îi iau totdeauna apărarea. E greu să fii aşa uluitor de frumoasă ca ea. Frumuseţea excesivă îşi are, ca şi excesiva bogăţie, primejdiile ei; dă atâta putere, încât aduce un soi de nebunie capricioasă.

— Nu cred că soţia mea este nebună; şi nici capricioasă.

Dintr-o dată îl încercă dorinţa de a-i face un nemăsurat elogiu. Dar îşi aminti de scrisoare şi se întuneca:

— Sunt tare prost dispus în seara asta. Nu vrei să cinezi cu mine şi să-mi ţii de urât?

— Cât de drăguţ eşti şi cât de diferit de ceea ce credeam... Cu mult mai simplu. Uite, n-aş fi crezut niciodată că ai putea spune: „sunt tare prost dispus”.

— De ce?

— Nu ştiu... N-aş fi crezut... Nu-i vocabularul din dramele dumitale... Da, sunt fericită că-mi petrec seara cu dumneata, numai că va trebui să iei masa de seară la mine, deoarece am provizii care pe căldura asta n-ar ţine. Pregătesc eu ceva... Carne în sânge, cartofi pai, brânza „camembert”?

— Minunat! exclamă el.

— Ei bine, vei avea din toate astea şi, pe deasupra, un păhărel de vin.

— Îmi place masa muncitorească, încuviinţă el.

— Chiar *suntem* muncitori! întări Wanda. Artizani de cameră.

Se duse după ea în bucătărie, privind-o cum face

treabă. Ca şi Fanny, avea un „ce” senzual, puternic. Cu bucata de carne sângerând în mină, părea la fel de firească precum leoaica sau pantera care a sfârtecat un miel, iar pe urmă se linge pe bot.

— Haide, haide! îl puse ea la punct. Jos mâinile, e interzis să săruţi bucătăreasa.

Totuşi o sărută, în mirosul acela îmbietor de carne şi grăsime încinsă. Ea îi dădu voie, râzând. Şi cinară în bună dispoziţie, aşezaţi pe perne din piele.

— Stai puţin. O să-ţi ofer şi muzică. Am discuri de Musorgski, minunate şi prea puţin cunoscute.

— Fie. Dar dacă vrei să ascult în linişte, vino lângă mine.

Ea se ghemui la picioarele lui, sprijinindu-i-se de genunchi. El îşi petrecu braţul pe după gâtul ei vânjos, dezmierdându-i, prin deschizătura bluzei în carouri, sânii.

— Cât de bine ne simţim aici!... Nu ştii ce înseamnă pentru mine interludiul acesta păgân, în afara timpului, spuse el.

— Nu te înfierbânta. Şi eu mă declar foarte mulţumită că sunt cu dumneata, dar există în viaţa mea un bărbat pe care îl iubesc. Şi doar el contează... Îl cunoşti... Rosenkranz, pianistul.

Christian îl întâlnise de câteva ori pe Rosenkranz, artist romantic, cu mult succes.

— Este un mare talent... Numai că... E mai bine să-l asculţi decât să-l iubeşti. Aşa se spune.

— Ştiu prea bine, răspunse Wanda, scuturându-şi părul tăiat scurt. Ştiu foarte bine... Mă înnebuneşte... Dar n-am ce face. Îl iubesc. Mi-a intrat în sânge. Nu-i uşor.

— Îl întâlneşti des?

— Cât pot... Sau mai degrabă cât poate el... Călătoreşte atât de mult. Şi ştiu că are mii de aventuri. Mai necredincios ca el nici că poate fi cineva.

— Atunci, pentru ce?

— Uite-aşa... Pentru că mă face să sufăr – şi să

trăiesc... Pentru că nu mă plictisesc niciodată lângă el... Pentru că este un mare artist... Dar câtă răutate! Şi e crud cu mine, de prisos, din plăcere... Cu toate acestea şi el mă iubeşte, când are timp.

Christian încercă o firească gelozie masculină şi, spre a şi-o apropia, vru să vorbească despre munca lui:

— Mi-a venit noaptea trecută ideea unui subiect destul de original, menit să exprime o sumedenie de lucruri. În poemele greceşti zeii se înfăţişează neîncetat oamenilor sub chipul unui bărbat sau al unei femei. Dar dacă, pentru asta, ar lua înfăţişarea *noastră*? Dacă, dintr-o dată, Afrodita ar fi dumneata, iar Jupiter eu?... Întrezăresc posibilităţi interesante.

Wanda nu reacţionă în nici un fel. Se ridică să pună un disc.

— Ascultă, îl îndemnă ea. Rosenkranz în *Tablouri dintr-o expoziţie*.

Dezamăgit, Christian îşi imagina tot ceea ce Claire i-ar fi putut răspunde şi sugera, dacă i-ar fi împărtăşit ideea. „Ar fi găsit nişte scene, gândi el, iar o trupă de personaje gata plăsmuite i-ar fi şi ţâşnit de pe buze...” Sau ar fi spus: „E încâlcit şi neclar. Nu-i nimic de făcut.” Revăzu în minte părul blond, fruntea palidă, ochii de acvamarin şi, când discul amuţi, oftă adânc.

— Ce zici, câtă forţă? spuse Wanda. Nu pari prea fericit...

Fredonă: „*Sometimes I’m happy and sometimes. I’m blue... My disposition all depends on you*...”[25] Eşti cam *picnit* în seara asta, nu-i aşa?

— Sunt *picnit*, cum bine spui... Ştii, drăguţ ar fi să mă laşi să petrec noaptea aici... Îmi placi mult şi îmi este atât de teamă să rămân singur.

— Nu, hotărî ea, punându-şi prieteneşte mâna peste mina lui Christian. Ar fi o greşeală. O, nu-ţi închipui că dau

[25] Uneori sunt fericit, alteori ursuz... Toate trăirile mele depind de dumneata... (*Engl.*)

lucrului ăstuia prea mare importanţă... Şi nu-mi displaci, nu, chiar deloc... Dar dumneata te-ai gândi la Melisanda dumitale, iar eu la Cassanova al meu... Aşa că mai bine să visăm fiecare în colţişorul nostru.

Christian se ridică să plece. Ea îi întinse fruntea:

— Noapte bună, îi spuse. Vii să pozezi, da?

„Îşi urmează gândul, ca fiecare dintre noi”, reflectă Christian.

La câteva minute după aceea cobora cu pas uşor pe strada Rennes. Se răcorise, stelele străluceau; îşi aminti de capul Fréhel şi de vântul acela venit din larg, încovoind tulpinile de grozamă.

XLIV

CLAIRE SE TEMUSE CĂ NU CUMVA, iritat de scrisoarea ei, Christian să ia hotărârea de a o părăsi şi de a se refugia pe cine ştie ce culmi înghiţite de neguri. Nimic din toate acestea nu se întâmpla. La data hotărâta pentru înapoiere, adică, după două luni de absenţă, ea se putu întoarce acasă, unde îşi găsi soţul. Îşi făgăduise că va fi calmă şi drăgăstoasă. Nicicând n-a fost mai puţin respectat un jurământ. Departe de a fi limpezit atmosfera vieţii lor conjugale, destăinuirea le-o otrăvise şi mai tare. Eliberată de lunga-i tăcere, Claire înlătură cătuşele celor doisprezece ani de refulare şi vorbea neîntrerupt despre subiecte care o urmăreau. În fiecare seară, către ora unsprezece, după ce rămâneau singuri, Christian vedea cum se redeşteptă în cugetul femeii sale furiile nocturne hotărâte să o hăituiască. Claire se apuca să repete întruna povestea dezamăgirilor sale... Visele din copilărie... Speranţele adolescenţei... Musset... Verlaine... Claude Parent... Albert Larraque... Şi el însuşi...

— Dacă ai fi vrut să aştepţi până în seara căsătoriei noastre!

Cât de tare îl plictisea pe Christian această mereu tristă poveste!

— Oare n-ai putea vorbi despre altceva, Claire? Nu vezi că-mi faci rău?

— Nu crezi că răul acesta mi-l fac şi mie?

— Te răneşti şi singură, e adevărat, dar răul ăsta *îţi place*.. Groaznică pornire ai să-ţi zgândăreşti rana. Am

văzut de multă vreme cu câtă sete prinzi până şi cel mai mărunt prilej de suferinţă ori de văicăreală. Tot ce ni se întâmpla rău sau ne este potrivnic capătă la tine proporţii sporite; succesele, bucuriile noastre le dai la o parte, nu vrei să le vezi. Durerea îţi este singura voluptate. Eu nu sunt aşa; lasă-mă să trăiesc...

— E vina mea dacă nu am şi eu acelaşi neîntemeiat optimism?

— Nici a mea. Oare eu am vrut să-mi leg viaţa de a ta? Ştii foarte bine că nu te-am silit să divorţezi; ştii doar că, deşi te iubeam, mă temeam să mă căsătoresc cu tine. Ţi-am spus-o de sute de ori. Aveam dreptate. Pentru ce m-ai constrâns, de vreme ce ştiai?...

— Nu fi atât de aspru, Christian, încearcă să mă înţelegi. Nu eram femeia care să treacă de la o legătură la alta, în goană după plăcere. Te iubeam. Aventura mea cu tine fusese, într-un anume sens, dureroasă, dar ea însemna o durere ce se împletea minunat cu bucuria. Îmi spuneam că doar dubla noastră trădare mă mai împietrea. Aşteptam de la căsătoria cu tine nu ştiu ce mântuire... La urma urmei, am găsit adesea lângă tine fericirea... Încerc o nemăsurată mândrie când văd cum câte o idee de-a mea înfloreşte bogat în spiritul tău. Unele dintre dramele tale sunt ca şi un copil pe care ţi l-aş fi făcut, pe care l-am fi avut împreuna... E foarte frumos.

— Da, Claire, e frumos, dar nu strică ce avem, seară de seară, cu aceeaşi căinare nesfârşită despre tot ce nu ai...

— Îţi convine să vorbeşti. Eu sufăr... N-ai întâlnit niciodată în viaţă femei neliniştite, care suferă ca mine?

— Niciodată!

— Paola Biondi?... Fanny?... Nu ţi-au vorbit niciodată despre asemenea lucruri?

— Niciodată!

— Eşti ciudat de orbit şi de rece când alţii se află în joc. O femeie care a cunoscut-o bine pe Fanny mi-a povestit...

— Claire! Nu vezi cât de feroce îţi este răutatea? Nu

sfâşii numai tot ce a însemnat iubirea noastră, dar mai şi distrugi puţinele amintiri care mi-au mai rămas. Şi dacă mă înşel cumva, socotindu-le fericite, ce-ţi pasă? Adevărul pare să fie, din păcate, altul: suferinţa, a ta ori a mea, te apropie cel mai mult de plăcerea senzuală... Dacă ai avea un bărbat care să te snopească în bătăi, ai găsi o compensaţie în fericirea de a şti că eşti maltratată – şi de a o spune.

Reînnodată în fiecare seară, conversaţia aceasta devenea tot mai brutală; şi tocmai pentru că, aşa cum spunea şi Christian, Claire încerca o cumplită bucurie în „luptele" acestea, deznădejdea şi exasperarea bărbatului nu făceau decât să inspire femeii nedomolita dorinţă de a le declanşa din nou. Vreme îndelungată îi respectase opera; acum i se întâmpla să o pună faţă în faţă cu omul.

— Mă întreb uneori, spunea ea, cât eşti de sincer în cărţile tale. Scrii despre iubire lucruri minunate, dar în ce te priveşte ai o concepţie materialistă şi grosolană. Spui că dispreţuieşti bogăţiile. Şi este adevărat... Dar Silf[26]-ul pe care vrei să-l închipui poposeşte totdeauna, ca din întâmplare, – după zborurile sale stratosferice – la umbra cărţilor frumoase, pe un divan „înmiresmat de uşoare parfumuri", lângă o femeie frumoasă care îi oferă miere şi lapte, dacă nu o bucată zdravănă de carne în sânge.

— Fie. Unde-i răul?... Nu am, fireşte, geniul lui Goethe. Dar Goethe, care, mult mai mult decât mine, scria – aşa cum spui – lucruri sublime, era şi el un realist în viaţa personală... Îl admiri pe Verlaine? Citeşte despre viaţa lui. Nu l-a împiedicat să rămână Verlaine... Îl admiri pe Tolstoi? Citeşte Memoriile soţiei sale. Se plângea mai mult decât tine.

— Ceea ce nu dovedeşte că Sofia Tolstoi sau Claire Ménétrier greşesc.

— Nu, dar dovedeşte că artiştii sunt oameni... Şi că

[26] Duh aerian, fragil, care împreună cu Silfida întruchipa — în mitologia popoarelor germanice — elementul aerului. *(N.t.)*

este o nebunie să le ceri să se asemene cu visele lor... Orice-ar fi, nu pot discuta cu tine aşa, noapte de noapte, până la trei dimineaţa. Mă scol sleit; nu mai pot lucra. Eşti un om bolnav, Claire; creierul tău lucrează în gol; nervii îţi sunt încordaţi. Du-te la un doctor şi lasă-mă să trăiesc.

Claire consultă câţiva medici. Specialiştii endocrinologi îi spuseră că suferă de o insuficientă glandulară şi îi făcură costisitoare injecţii cu hormoni. Chirurgii o sfătuiră să facă o operaţie. Medicii care răspândeau de anumite case de odihnă îi lăudară bunele roade ale însingurării. Claire voi să facă şi experienţa unei psihanalize; cu doctorul Marolles. Dar curând se plânse de el.

— Merge greu, îi spuse ea lui Christian. Am ajuns la capătul răbdării. Data viitoare îl trimit la plimbare.

Christian preferă să transmită el însuşi mesajul.

— Soluţia mă încântă, spuse Marolles. Voia să conducă ea însăşi analiza. Mare lucru n-aş fi putut face pentru ea.

În timpul îndelungilor ei tratamente, Christian îşi reluase obiceiul să iasă singur aproape în fiecare seară. Regăsise vechi prietene, fericite să poată aprinde iarăsi ritualele făclii în faţa unui altar multă vreme închis ofrandelor. Prietenei Edmée Larivière îi spuse:

— Claire mă îngrijorează. Nu-ţi închipui cât de grea devine viaţa alături de ea. Este nepăsătoare faţă de tot ceea ce se petrece în jurul ei, este egoistă, răutăcioasă, incoerentă...

— Sărmane Christian! Cine şi-ar fi închipuit, când te-am invitat la masă împreună cu această frumoasă divinitate marină, că tocmai ea o să-ţi preschimbe viaţa într-un chin nesfârşit?

— Şi totuşi...

— Nu. Nu există un *totuşi*... Îţi face viaţa chin... Ei bine, descotoroseşte-te de ea... Nu te însori cu o femeie ritm e Claire; sau, dacă din nefericire te-ai însurat cu ea, divorţezi!

— M-am gândit şi eu, spuse Christian, dar nu cred că m-aş putea lipsi de ea.

Edmée schiţă un gest de nerăbdare:

— Refuz să-i mai înţeleg pe bărbaţi! Oricum, nu-i îngădui acestei *Viviane* să-ţi distrugă sănătatea; nici munca. Arăţi ca venit de pe cealaltă lume, sărmane Christian!

— Vin din iad şi nu am izbutit să o aduc pe Euridice.

Edmée se duse cu gândul la ironica expresie rostită de Souday pe seama lui Ménétrier: „E ros de mituri. Apoi se mustră pentru asemenea idee şi redeveni drăgăstoasă, maternă.

Peste câtva timp un alt personaj pătrunse în viaţa lui Ménétrier: Rolande Verrier. Sibylle fu cea care aduse vestea cu toată prudenţa verişoarei sale, la care venise în vizită:

— E de haz, nu-i aşa, sufleţelule? Ca cel de al doilea soţ al tău să se întâlnească atât de des cu Rolande, de care fostul s-a despărţit...

Claire sări ca arsă:

— Cum. Christian se întâlneşte cu Rolande?

— Nu ştiai? Serios? Atunci îmi cer scuze; îmi pare rău că ţi-am spus... Credeam că ştii, de vreme ce nu se ascunde. M-am dus, deunăzi, să o văd pe Rolande la hotelul Meurice, unde locuieşte de patru luni; l-am găsit acolo pe Christian, instalat ca la el acasă, cu cafeaua, mierea şi trandafirii lui roşii... Tocmai îi adusese o ediţie frumoasă din *Merlin şi Viviane*, ilustrată de Dali... Iar Rolande îi citea! Da, sufleţel, e de necrezut, dar adevărat!... Rolande citea cu glas tare, cu strădania unei copilite, o predică religioasă a lui Bossuet!... Dacă s-a mai pomenit aşa ceva!

— Dar unde a cunoscut-o pe Rolande?

— O, mai demult. Ştii şi tu... A întâlnit-o cândva la Edmée Larivière şi la mine.

— Şi cum de a reîntâlnit-o?

— Habar n-am. Cred că Rolande, fiind ceea ce este, a luat niscaiva iniţiative.

— Am început să mă cam satur! Oare pentru ce mă urmăreşte femeia asta? Vrea să mi-l ia şi pe Christian, după ce mi l-a luat pe Albert?

— Ascultă, Melisando, să vorbim pe dreptate. Rolande nu te-a despărţit niciodată de patron. Patronul s-a reîntors la ea, pentru că tu ţi-ai călcat jurământul... Cu poetul nu ştiu cum o fi făcut... Dar ceea ce mi se pare nemaipomenit e că nu îmbătrâneşte... Nici tu de altfel, sufleţel. Eu am de pe acum labe de gâscă în jurul ochilor; voi vă ţineţi bine, cum rar s-a văzut.

— Eu? se miră Claire. Am o sută zece ani.

Adevărul este ca Rolande, mânată de o ciudată perversitate, şi auzind că menajul Claire-Christian „nu merge bine”, găsise că ar fi picant să o învingă pentru a doua oară pe Claire. Christian era celebru, deci uşor de cunoscut. Făcuse în aşa fel încât să-l întâlnească la Wanda Nedjanin, casa în care Claire nu călca niciodată; apoi, fiindcă se iscase o ploaie cu furtună, Christian o adusese din Montparnasse cu maşina. După care ea îl poftise să vină să o vadă la hotel Meurice. Altădată, poate, Christian ar fi şovăit. Dar de când erinia lui îl tortura, simţea nevoia să-şi recapete încrederea în sine, iar Rolande stăpânea, mai bine decât oricare altă femeie, arta de a lăuda.

— *Dragă* Christian, spunea ea, sunt mulţumită că te am aici, numai al meu! Îţi *ador* cărţile... Sunt zece ani de când doresc să mă apropii de dumneata, ca să te aud vorbind... Nu îndrăzneam, pentru că soţia ta mă sperie... Da, te asigur, mi-e teamă de Claire... Nu mă iubeşte. O, dar chiar deloc, şi n-am de ce să-i port pică pentru asta. Cândva a încercat, mititică, să-mi ia un bărbat şi a pierdut partida... Nu mi-o iartă; e firesc. Dar să nu vorbim de Claire. D*umneata* eşti cel care mă interesează... Care îţi

sunt proiectele? La ce lucrezi?

— La nişte eseuri.

— Grozavă idee. *Ador* eseurile... Eseuri despre ce? Explică-mi... Mă pasionează.

Christian se înfrupta din bunăvoinţa auditoarei şi din atrăgătoarea uşurătate a femeii.

Lui Françoise Larivière, care veni să o vadă din partea lui Larraque, spre a-i vorbi de viitorul lui Bertie, Claire i se plânse cu tărie de Rolande:

— O să sfârşesc prin a mă duce să-i spun, zău aşa, ce gândesc despre ea! Pentru ce se înverşunează să-mi strice fericirea? Ce i-am făcut? N-are decât să cucerească toţi bărbaţii din Franţa şi Polonia, dar să mi-l lase pe al meu!

Larivière şovăi o clipă, apoi adaugă:

— Ascultă, Claire, foarte sincer vorbind, nu te pot plânge. Rolande nu-ţi ia bărbaţii. Tu i-i dăruieşti. Dacă este cineva care se înverşunează împotriva „fericirii" tale aceea eşti chiar tu. Ce doreşti? Ai avut cândva, drept bărbat, un om care, în felul său, era deosebit; l-ai îndepărtat prin răceala ta. Şi nu crede că te-ar fi părăsit, dacă nu l-ai fi făcut să simtă că-ţi repugnă. Chiar şi astăzi patronul vorbeşte despre tine cu admiraţie şi respect.

— Şi mie mi se întâmpla să-l regret... Într-una din serile trecute, la dineul acela al Comitetului Franţa-America, îi ascultam discursul şi am fost impresionată atât de forţa inteligenţei sale, cât şi, de frumuseţea ochilor lui.

— Da, micuţă Claire, recunoşti însă preţul acestor haruri, fiindcă le-ai pierdut... Îmi îngădui un sfat? Ai avut norocul că, după distrugerea primei căsnicii, să ai o a doua care, într-un alt fel, era tot atât de strălucită. Toate femeile ţi-l pizmuiesc pe Christian Ménétrier. Nu-l dărui, Claire, căci şi de data asta ai regreta.

Claire se aplecă spre el, aţintindu-l cu o privire stăruitoare:

— Şi eu îmi repet, neîncetat, ceea ce îmi spui acum dumneata, Françoise. Aş vrea să mă înfrânez. Dar cum?

— Numai dumneata poţi şti asta. Cred că ar trebui să renunţi la vise supraomeneşti şi inumane, pentru a încerca să clădeşti, cu răbdare, o fericire umană... Ştii – sub aparenţa ei complexitate – viaţa este foarte simplă... Uneori trebuie să ai curajul să schimbi brusc direcţia... Asta ar putea scufunda barca, dar ar şi putea salva totul... Pentru dumneata a sosit, fără îndoială, vremea remediilor eroice.

După plecarea lui Larivière, Claire medita îndelung. „Are dreptate, îşi spuse ea. Sunt o nebună. Dumnezeu mi-a dat totul, iar eu am stricat totul. Trebuie să salvez ce mai e de salvat. Trebuie să mă smulg acelui «mecanism de autodistrugere», cum zice Marolles. Duşmanul meu cel mai mare sunt eu însumi... Dar acum destul... Nu-l voi lăsa pe Christian, pe care îl admir şi îl iubesc, să mă părăsească pentru o Rolande.”

Lucidă, dezmeticită, se întreba pe îndelete, cu metoda şi sânge rece, cum ar trebui să arate planul de acţiune: „Mai înainte de toate, fără dojeni, căci în starea de spirit în care se afla sărmanul Christian, din vina mea, de ar putea duce la o ruptură. Poate că ar fi mai bine să plec din Paris, să-mi fac un serios examen de conştiinţă, să-mi regăsesc echilibrul, să mă întorc molcomita şi să-l recâştig... Drept este că, plecând, las câmp liber Rolandei... Ei bine, fie şi aşa... Eu voi fi aceea care va trebui, la întoarcere, să-l fac să o uite.”

A doua zi îi spuse lui Christian că doctorul Crès o sfătuia să-şi ia câteva zile de odihnă totală, zile pe care avea de gând să şi le petreacă în sud, la Valescure.

XLV
Jurnalul Clairei

4 DECEMBRIE 1937. LUNGĂ PLIMbare pe jos în munţii Estérel. Pini şi stânci. Creşte golaşe, pure. Minunată solitudine. Meditaţie. Efort de a limpezi situaţia. Care mi-a fost greşeala esenţială? De a cere de la viaţă şi oameni o perfecţiune care nu se află în firea lucrurilor. Ceea ce trebuie este să ai curajul de a renunţa, de a accepta eşecul, de a întoarce foaia şi de a o lua de la capăt... Oare sunt în stare?... Cred, sper, pentru că acum doresc din tot sufletul să nu-mi pierd bărbatul. Rolande îmi va fi făcut măcar serviciul de a-mi arăta preţul a ceea ce îmi aparţine.

5 decembrie 1937. Dumnezeule, fă-mă să fiu simplă.

Dumnezeule, fă-mă să fiu bună. Descătuşează-mă de ruşinoasa grijă a propriei mele fiinţe. Îngăduie-mi să-mi uit suferinţele şi să le recunosc pe cele de mine iscate. Dă-mi putere să trăiesc în Tine şi pentru Tine, şi nu în mine şi pentru mine. Dă-mi putere să aud ceea ce mă răneşte şi să nu rostesc ceea ce îi poate răni pe ceilalţi. Dumnezeule, simt că sunt gata să mă ridic şi să Te urmez. Îmi vei întinde mâna? îmi vei arăta drumul? Îmi cunoşti păcatul, Doamne: trufia. De ea sufăr încă din copilărie. Am crezut că voi putea fi mai mult decât o femeie. Înţeleg acum că, pentru a deveni mai mult decât o femeie, trebuie mai întâi să accepţi să fii femeie. Să accepţi să fi soţie şi mama. Voi încerca, Doamne, îţi

făgăduiesc că voi încerca. Astăzi, 5 decembrie 1937, îmi iau acest angajament solemn, faţă de mine, faţă de Tine.

Aceeaşi zi, seara. O, preadragul meu Verlaine, tu, pe care te-am adus aici cu mine ca altădată şi care, odinioară, îmi exprimai atât de bine visurile... Tot tu îmi vei rosti cel mai bine căinţa:

Părinte-al păcii, Domn al fericirii.
Tot ce mă roade, teama, ignoranta,
Părinte-al păcii, Domn al fericirii
Tu toate astea, toate le cunoşti.
Şi cum, că-s ne-ntrecută în sărăcie,
Tu toate astea, toate le cunoşti

Dar tot ce am îţi dărui, Doamne, ţie.

„Verlaine n-a fost un om bun”, spunea *miss* Brinker. Da, scumpă *miss* Brinker, nici eu nu am fost o femeie bună. Totuşi, iată-mă că şi el, „toată înlăcrimată de-o prea mare bucurie”.

6 decembrie 1937. Exista sub cer şi pe pământ ciudate coincidenţe. Ieri după-amiaza am scris o rugă ţâşnită din propria-mi durere. În seara aceasta citesc corecturile *Noilor Eseuri* ale lui Christian, pe care le am la mine şi dau peste aceasta pagină: „Ruga ar deveni nelegiuire dacă ar avea drept scop să ceară unui Jude, care ne cunoaşte toate gândurile, să-şi schimbe hotărârile. Ce l-am putea învăţa pe Domnul? Dar ruga este rodnică şi nobilă, dacă are drept ţel îngemănarea gândurilor noastre cu cele ale Domnului care sălăşluieşte în noi. Căci aici Judele se întruchipează în Acuzat. Judele devine Acuzat. Acuzatul devine Jude...” Şi mai departe: „Jertfirea unui miel sau a unei fecioare, pe altarul lui Zeus nu însemna decât un ritual magic. Jertfirea omului ce sunt întru omul care aş vrea să fiu deschide drum izbăvirii. Idealul nostru

e în noi, aşa cum în noi sunt pasiunile, astfel că doar împăcarea dintre ideal şi real poate împlini acea unitate a fiinţei, fără de care orice gând se preschimbă în nelimpezime, lupta, suferinţa. Destăinuind Domnului, în ruga noastră, dorinţele toate, ni le cunoaştem mai bine; ne transformăm; ne împlinim propria rugă...” Iar la sfârşitul acestui al nouălea eseu: „Cel ce se jertfeşte lăuntricului care îl depăşeşte ajunge la seninătate, pentru că sacrificiul îl izbăveşte de dorinţa jertfită...” Simt în seara aceasta, cu o nemaipomenită certitudine, ca în asta stă dezlegarea frământării mele. Nu altul îl jertfeşte pe Christ, ci el însuşi. Singura jertfa pe care fiecare dintre noi o poate aduce este cea a propriilor patimi. În clipa aceasta (este ora două din noapte) lucrul mi se pare dar, mă înflăcărează şi mă linişteşte. Care îmi vor fi gândurile la deşteptare?

8 decembrie 1937. O dimineaţă frumoasă. Hidroavioane zboară pe deasupra golfului... Albine zumzăitoare şi îmbăiate de lumină. De la fereastra mea văd sclipind în soare zidurile unei vile provensale de un gălbui-trandafiriu; văd, lucind, şi albastrul coclit al măslinilor. O scrisoare de la Christian; dezamăgitoare. Îl simt „înfăşurat” de Rolande. Cât de slabi şi de naivi sunt bărbaţii! Ieri admiram un Christian în stare să scrie despre rugă şi sacrificii, lucruri care mă tulbură; dar iată că acelaşi Christian, părăsindu-şi masa de lucru şi după ce abia a propus un ideal de viaţă spirituală, se duce la o femeie uşuratică, pusă pe măguliri. Jalnic contrast. M*iss* Brinker era puritană dar, cel puţin, şi o neîntinată. Unii scriitori vor să aibă dreptul de a fi cinici în comportarea lor şi, totodată, de a se păstra în operă deasupra pasiunilor cărora le cad pradă. Nu poţi, cum spunea mama mea, să mănânci dulceaţa de pe toate feliile de pâine şi să arunci pâinea... Totuşi, adevăratul sacrificiu ar fi acela să accepţi până şi aceste inconsecvente şi să-ţi

iubeşti bărbatul aşa cum este. Un glas se ridica în mine: „Pentru ce asemenea efort? De ce n-ar căuta şi el calea către desăvârşire?...” Dar glasul acesta este cel al Diavolului. Mântuirea lui Christian nu poate fi decât opera lui Christian. Iar izbăvirea Clairei o priveşte doar pe ea. „Faceţi-vă datoria şi lăsaţi restul pe seama zeilor.” Dacă, totuşi, Claire şi-ar accepta sacrificiul fără să aştepte nimic în schimb, fără nădejde, nici temeri, poate că atunci tot restul i-ar veni ca un dar...

10 decembrie 1937. Lungă convorbire cu un neurolog vestit, care se afla la hotelul Golf. Profesorul Bias mi s-a înfăţişat în hol, pentru că avem prieteni comuni (pe alde Schmitt, Holmann, doctorul Crès). Îmi pare a fi tare inteligent şi bun. I-am vorbit, fireşte, despre nelinişti le mele. Mi-a răspuns cu multă sinceritate:

— Fereşte-te, doamnă, să umbli din doctor în doctor. Nu putem face nimic pentru dumneata. Contrar celor ce-ar putea afirma nişte şarlatani, răul de care suferi este fără leac. Dar mai spune-ţi singură că, oricum, cazul dumitale este cel a milioane de femei şi că multe dintre ele au reuşit să-şi clădească fericirea – a lor şi a bărbatului de lângă ele.

Ciudat lucru. Condamnarea aceasta fără de apel mi-a făcut mult bine. Dacă aş şti, fără putinţă de tăgadă, că nu voi păşi niciodată pe Pământul Făgăduinţei, nu mi-aş mai irosi puterile zgâlţâind zăbrelele acelui grilaj de neînlăturat. Aş cultiva ogorul întins şi frumos care se desfăşoară dincolo de coline, la hotarul acelei lumi neîngăduite.

12 decembrie 1937. Îl citesc pe sfântul Matei: „Când postiţi, nu vă luaţi un aer de mâhnire, asemenea făţarnicilor, care arată un chip răvăşit, spre a-i încredinţa pe oameni că ţin post. Adevăr grăiesc vouă: îşi primesc răsplata. Dar când posteşti, înmiresmează-ţi capul şi

spală-ţi obrazul, aşa încât să nu arăţi oamenilor că ţii post, ci Tatălui tău din ceruri; iar Tatăl tău, care vede totul în taină, te va răsplăti...” Iată înţelepciunea cea mare. Am voit ades jertfă, dar şi răsplata, imediat; am voit ca jertfa să fie ştiută de cel pentru care o facem. Dar jertfă nu putea da roade decât dacă nimeni n-ar fi cunoscut-o – în afară de Domnul.

În aceeaşi zi. Am făcut singură o plimbare pe faleză. Marea şi cerul erau de o frumuseţe ireală, iar textul din sfântul Matei mă înflăcărase. Cred că, în sfârşit, am înţeles un mare adevăr. Ajută-mă, Doamne, să mă păstrez pe culmea pe care m-ai adus în clipa de fată. De voi recădea, fă-mă să te regăsesc, uneori, în inima mea.

13 decembrie 1937. Vremea s-a stricat. Plouă, nu pot ieşi. Recitesc *Jean-Christophe*. Cândva, la Sarrazac, Edmée îmi împrumutase cartea; am socotit-o, pe-atunci, lungă şi greoaie. Acum îi preţuiesc forţa şi credinţa; nu totul este bun în ea; multe personaje se dovedesc ireale; dar sensul general este adevărat. Trebuie să iubeşti şi să ai încredere. Dragul profesor Bias, cu care am luat ceaiul, şi-a rezumat poveţele în fraza:

— Şi-acum du-te, trăieşte şi suferă.

— De suferit am suferit prea mult, i-am răspuns. Pe plan sentimental am trecut din eşec în eşec; iubirea şi prietenia m-au dezamăgit în aceeaşi măsură. Greşit am călcat şi pe misteriosul tărâm al simţurilor; dar îmi rămânea o nădejde de nedestrămat... Da, câtă vreme nu am ştiut că obstacolul era în mine...

— Învaţă să alungi şi speranţa.

14 decembrie 1937. Deplină odihnă şi întreagă liniştire când nu mai speri.

15 decembrie 1937. Dimineaţă, o scrisoare de la Christian: adorabilă. Îmi spune că e sătul de Paris, că nu

poate lucra departe de mine (bucurie! bucurie! lacrimi de bucurie), că simte nevoia să stea de vorbă cu mine despre proiectele sale. În fine, mă întreabă dacă poate veni să-şi petreacă aici Crăciunul. Fireşte, primul gând pe care mi l-a strecurat diavolul a fost: „Rolande s-a înapoiat, probabil, la Varşovia". Dar nu era aşa. În aceeaşi zi, o scrisoare primită de la Sibylle mă vestea că, dimpotrivă: „Rolande nu mai are deloc poftă să plece la Billy-Witly al ei". Fugară nelinişte la gândul că voi fi atât de repede pusă la încercare.

Oare sunt pregătită? Şti-voi să-mi ţin jurămintele? Mi-am înfrânt oare orgoliul şi speranţa? îi scriu lui Christian să vină.

22 decembrie 1937. Fericirea de a-l avea pe Christian aici, de Crăciun. Fericirea de a merge să-l aştept, ieri, la Saint-Raphael. Fericirea de a descoperi dintr-o dată chipul atât de drag, printre necunoscuţii care coborau din tren. Binecuvântată fie căsătoria, căci de n-am fi fost căsătoriţi, de mult l-aş fi pierdut. Totuşi ne iubim. Şi vom îmbătrâni alături, uniţi, de nedespărţit. Singură, aici, cu el, sunt mai sigură de asta ca oricând. Fericirea de a-l vedea lucrând, fericirea de a lucra cu el; fericirea de a-i da fericire. Aseară, într-un strigăt spontan, i-am spus: „O, cât de mult te iubesc, Christian!" şi era adevărat.

23 decembrie 1937. Rămân credincioasă hotărârilor mele. De când a venit, nici cea mai mică neînţelegere. Dar artiştii sunt într-un chip ciudat spectatorii propriei lor vieţi. Din îndelunga noastră neînţelegere, Christian a scos piesa *Xantippe*; mi-a citit, ieri, câteva fragmente. Mă simţeam împărţită între tristeţea de a fi inspirat personajul acesta – care în piesa lui Christian este complex, iar pe alocuri atrăgător – şi plăcerea de a descoperi o nouă faţă, dacă nu chiar rară, a talentului lui Christian. Filosoful acesta năzuros, poetul acesta tragic,

are – când vrea – un uimitor simţ al comicului. A schiţat, sub numele de Socrate, un amuzant şi caricatural portret al lui Christian Ménétrier. Până şi Rolande figurează în povestea asta satirica; a tratat-o cu indulgenţă şi comic, fără îndulciri.

— Iată, Christian, o comedie care va uimi pe mulţi dintre admiratorii tăi!

— Trebuie, mi-a răspuns el, să-ţi uluieşti când şi când admiratorii – şi mai cu seamă duşmanii.

Apoi mi-a cerut să-i spun observaţiile mele critice, sugestiile... Aveam, fireşte, multe de spus. Am încercat să fiu imparţială şi am fost răsplătită. Pe neaşteptate, Christian m-a sărutat cu patimă de odinioară.

— Câtă bucurie să pot trăi alături de tine! mi-a spus.

O, putere de alungare a răului! Miraculoasa substituţie! Ajutându-l să o învesmânteze cu cele mai absurde cusururi ale mele pe imaginara Xantippe, îmi vine a crede că mă desfac de ele, că mă eliberez.

25 decembrie 1937. Unul dintre cele mai frumoase Crăciunuri ale vieţii mele. Greu va fi să menţin această desăvârşită armonie şi când vom fi la Paris, când ne vom reîntâlni cu toţii. Dacă în prezent adun comori de răbdare şi bunăvoinţa, ştiu că aceste credite vor secătui. Dar vreau să-l păstrez pe Christian orice-ar fi şi voi îndura – pentru a dura.

XLVI

25 MARTIE 1938. NU MAI DESCHI-sesem caietul de trei luni, pentru ca totul mergea bine şi pentru ca doctorul Bias mă sfătuise să nu mai ţin un jurnal:

— A-ţi nota greşelile înseamnă a le fixa şi mai tare, a spus el, iar reveria îndreptată asupră-ţi e totdeauna nesănătoasă.

Am încercat aşadar să îndeplinesc ucenicia resemnam şi să-mi impun exerciţii de voinţă. Şi să nu mă mai gândesc niciodată la lucrurile acestea... Aproape că izbutisem. Dar vai! Lesne pradă amăgirii, Christian m-a crezut vindecata şi m-a tratat ca pe o îndrăgostită. Dezastru. În felul acesta el a declanşat în mine, încă o dată, mecanismul părerilor de rău. Din nou am trăit nopţi de nesomn, co horind în trecut. D*ar dacă* l-aş fi întâlnit pe Christian înainte de a mă fi măritat... D*ar dacă* acolo, la capul Fréhel, i-aş fi mărturisit totul, poate că... Victoria asupra ta însuţi constă în a schimba firul gândului de îndată ce o ia pe asemenea căi; am făcut aşa multă vreme, dar de câteva zile voinţa mi-a slăbit. L-am exasperat pe Christian, în câteva rânduri, cu discuţii neîntemeiate, zadarnice. Aseară, dintr-o dată, s-a supărat şi mi-a făcut o scenă violenta. Nicicând nu l-am văzut atât de brutal şi, trebuie să recunosc, atât de sătul de mine:

— Du-te la dracu! mi-a spus. Nu mai am nevastă; nu-mi mai rămâne decât să-mi iau o ibovnică.

Am răspuns:

— Dacă te mulţumeşti cu o Rolande...

Furia lui a crescut:

— Cu ce drept o dispreţuieşti pe Rolande? Ea, cel puţin, este umană... Şi-apoi, lumea nu-i alcătuită numai din tine şi Rolande!

Am spus:

— Nu ţi-e ruşine, Christian, să-mi vorbeşti cu atâta cinism?

Eram iritată, vehementă; în realitate, însă, îmi spuneam că nu greşeşte şi, încet-încet, asprimea lui mi-a făcut bine. În căsnicii, certurile sunt ca şi furtunile pentru văzduh; alungă norii şi, când se isprăvesc, aerul pare mai uşor... Dar, în ce priveşte cura mea morala, trebuie să o iau de la capăt.

26 martie 1938. Revin la furtuna de ieri. Ciudat este ca, deşi nu sunt o drăgăstoasă, gelozia mă frământă. Nu suport să-l ştiu pe Christian ducându-se la Wanda, la Rolande şi chiar la Edmée. De ce? Greu pot înţelege. Cred că din orgoliu: „Nu vreau ca alta să aibă a se lăuda că este intimă cu bărbatul meu... Mă tem să nu mă vorbească, nu prea frumos, faţă de altele.. Ştiu, totuşi, că – dimpotrivă – îmi face totdeauna elogiul. Oricum, rămân neliniştită. Şi-apoi, de fapt, îl iubesc cu patimă şi n-aş vrea, cu nici un preţ, să-l pierd. Numai că... De ce am oare nevoie să fiu mai întâi scuturată şi abia după aceea să ajung la asemenea gânduri sănătoase? Câte nu-mi făgăduise...

27 martie 1938. Şi dacă-mi place, mie, să fiu lovită...

2 mai 1938. Progrese mari. Am avut amândoi o lună, de fericire deplină. Christian lucrează la *Xantippe*, îmi vorbeşte necontenit despre ea şi simţim o mare plăcere să fim singuri. Când mă gândesc că odinioară îmi doream un salon, nişte „strălucitoare” după-amiezile joia! Nu-mi

mai place decât această dublă solitudine şi, fenomen nou, mult mai important, însuşi Christian nu mai are nevoie de „toate cucoanele sale”.

10 mai 1938. Nu trebuie să triumfi prea repede. Mă simt, încă, prada unei impresii vii şi neobişnuite... O convalescentă fragilă... Ieri, Albert a pus să mi se telefoneze că Bertie are apendicită şi că urmează să fie operat. M-am dus aşadar să-mi văd fiul în bulevardul Gabriel. Nu suferea prea mult şi era voios. Albert s-a întors acasă către sfârşitul vizitei mele. Foarte curtenitor. Dar am încercat, revăzând casa care a fost a mea, un ciudat sentiment de amărăciune. În calitate de adevărată burgheza franţuzoaică, aş vrea să păstrez totul. Îi prefer pe Christian primului meu bărbat, firește, dar îmi regret biblioteca, mobilele. Mă uimeşte constatarea că, îmbătrânind, încep să mă leg tot mai mult de obiecte, de case. Cândva, doctorul Marolles mi-a spus că femeile de soiul meu se dau în. Vânt după diamante. Dar nu numai după diamante, ci şi după cărţi scumpe, blănuri. Lucrurile ţin locul fiinţelor; nu dezamăgesc. Îţi dăruiesc totdeauna, şi întocmai, plăcerea pe care o aştepţi de la ele. Nu trădează... Mă gândeam la toate astea în timp ce mă întorceam pe jos din bulevardul Gabriel în stradă de Varenne, când, pe sub castanii de pe Champs-Elysées, am văzut un marinar înlănţuind o fată şi sărutând-o. M-a înfiorat aceeaşi puternică simţire, ca pe timpuri, când, la optsprezece ani, descopeream Parisul păşind alături de *miss* Brinker. M-am întrebat: „Oare ce simt ei? Ce dorinţă? Ce nădejde?” Şi am trăit un moment de ascuţită amărăciune. „Aştept un lucru neştiut”, gândeam cândva la Sarrazac. Mai aştept. Sau, mai degrabă, nu mai aştept. Sunt cea care nu va şti niciodată.

11 mai 1938. L-am întâlnit pe doctorul Bias, la un dineu dat de familia Thianges şi i-am istorisit aceasta

melancolică evocare de adolescentă.

— Ce nu-nţeleg prea bine, mi-a spus el, este intensitatea regretelor dumitale. Pentru ce să plângi după un lucru niciodată dorit cu adevărat? Un instinct care nu se manifesta, încă din anii pubertăţii, decât prin reverii poetice, n-a fost niciodată un instinct prea puternic.

Şi mi-a cerut din nou, cu stăruinţă, să nu mai ţin un jurnal. Voi încerca... Bertie a fost operat azi-dimineaţă.

Se simte bine.

1 octombrie 1938. Mi-am ţinut făgăduiala vreme de cinci luni. De altfel am trecut prin emoţii atât de mari, încât fiecare francez abia de mai îndrăznea să se gândească la nefericita lui viaţă. Războiul a trecut pe lângă noi. Oare ne va ocoli? Nu ştiu. Niciodată n-am simţit mai limpede că în criza aceasta sfâşietoare dragostea pe care o nutresc pentru Franţa. M-am gândit mult la tatăl meu în zilele acestea de frământare. Sărmanul! Cât de puţin l-am cunoscut! Şi cât de puţin m-am străduit să-l cunosc. Totuşi, îi datorez tot ce am mai bun în mine. Mă mai văd şi acum întorcându-ne amândoi, pe jos, din sat, în ziua de 14 iulie 1914. Era mândru de mine, o simţeam şi asta îmi încălzea inima. Ar fi trebuit să i-o spun; ce mare plăcere i-ar fi făcut. Dar nu i-am spus nimic, zicându-mi: „Într-o bună zi o să vorbesc”. Din păcate, la două luni după aceea, a murit.

Şi fiindcă mi-am redeschis jurnalul, vreau să văd în ce situaţie mă găsesc în clipa de faţă. Am recitit, chiar acum, jurămintele pe care mi le făceam anul trecut, de Crăciun, la Valescure. Oare mi le-am ţinut? În linii mari, cred că am dreptul să răspund: da. Au existat şi recăderi, firește. Diavolul nu se dă bătut cu una, cu două. Dar am încetat a-i mai face lui Christian viaţa de netrăit. Mai mult chiar, nădăjduiesc să i-o fi făcut fericită. Mi-a spus-o şi el, adesea. De altfel toţi prietenii lui îl găsesc schimbat.

Uneori mă întreb: „Cum de a fost cu putinţă

redresarea? Şi pentru ce, dacă mă puteam birui, n-am făcut-o mai devreme?" Nu mă simt în stare să răspund acestor întrebări. Părerea mea este că marile transformări lăuntrice se produc, prin însăşi natura lor, pe neaşteptate. De ce anume este vorba? De o hotărâre. O iei într-o bună zi şi gata. Clipa iluminării a fost precedată de îndelungi pregătiri. Dar vremea menită alegerii este scurtă.

Alţi factori au intrat în scenă. Evenimentele, temerile pentru destinul ţării mi-au dezvăluit zădărnicia şi nimicnicia văicărelilor mele. Piesa *Xantippe*, la care Christian a lucrat primele şase luni ale anului 1938, m-a distrat şi m-a descătuşat. „Purificarea patimilor prin artă" este o poveste veche, dar adevărată. Mai jurasem, la Valescure, să mă apropii de Bertie; am izbutit, iar fiul meu mi-a făcut nespus de mult bine. Este un bărbat foarte cinstit, deloc odraslă de bogătaş, entuziast şi idealist, cum am fost eu însămi la vârsta lui. Trăind alături, am înţeles că este firesc să crezi, la şaisprezece ani, într-o mie de lucruri care mai târziu îţi vor apărea mincinoase ori exagerate. Şi nu este doar firesc, ci sănătos, necesar... Greşeala ar fi dacă ai voi să te păstrezi o veşnică adolescentă. De-acum înainte am acceptat să trăiesc în lumea care exista cu adevărat, nu într-una visată de mine. Este poate aceasta o cale de a păşi pe un alt Pământ al Făgăduinţei.

Duminică 3 septembrie 1939. Astăzi, războiul! Cu atât mai groaznic cu cât cei care se pricep (Albert, Roger, Martin) afirma că nu suntem deloc pregătiţi. Albert spune că mobilizarea se face în pofida bunului-simţ, ca intendenta îi răpeşte cei mai buni muncitori, ca armata va duce lipsa de tancuri şi de avioane. Dar este, totuşi, mai puţin pesimist decât Roger, căci speră în redresare şi victorie, lucruri pe care Roger nu le crede a fi cu putinţă. Dragul meu Bertie este furios fiindcă e prea tânăr ca să

se înroleze. Dar îşi va face ucenicia de aviator, astfel încât să fie pregătit pentru ziua în care armata îi va accepta. Albert este de acord cu el şi îl va ajuta să intre într-o şcoală de pilotaj. Christian, care nu publicase niciodată nimic în gazete, întreprinde de trei luni încoace o frumoasă, dar şi violenta campanie, în *Le Figaro*, împotriva doctrinelor hitleriste. Vrea să înceapă, acum, o trilogie vastă: *Germanii*.

Rolul meu este mai mărunt decât cel al lui Bertie sau al lui Christian, dar mi-am ţinut jurămintele făcute la Valescure. Am fost o bună slujitoare în dragoste şi munca. Acum înţeleg că am dat greş câtă vreme mi-am dorit un sacrificiu glorios. Esenţa sacrificiului este aceea de a fi necunoscut. În afara câtorva zile de revoltă şi furtuna, am găsit, de la Valescure încoace, pacea lăuntrică – şi fericirea. Doamne, tu care m-ai izbăvit de mine însămi, ocroteşte-mi fiul şi ţara.

XLVII

CÂND LA 11 IUNIE 1940, CHRISTIAN Ménétrier ieşi din casa lui de pe rue de Varenne, văzu pe zidul Ministerului Agriculturii un afiş alb. Un afiş care anunţa că Parisul, declarat oraş deschis, nu va fi apărat. Se întoarse îndată acasă şi o chema pe Claire.

— Chiar acum am auzit şi eu vestea la radio, spuse ea. Groaznic... Trebuie să plecăm.

— Pentru ce? întreba Christian. Mai mare ar fi curajul să...

— Nu, Christian. Ar fi un curaj cu totul şi cu totul zadarnic. După articolele pe care le-ai publicat în *Le Figaro*, dacă nemţii pun mâna pe tine, te împuşcă.

— Oare ar îndrăzni?

— Fireşte că ar îndrăzni. L-a oprit vreodată pe Hitler decentă? Şi câte n-ai scris pe seama lui! Trebuie să fugim din Paris. Să mergem la Sarrazac. Mama o să ne găzduiască oricât.

— Crezi? Mama ta nu mă iubeşte deloc.

— Te cunoaşte prea puţin. De îndată ce va trăi în preajma ta, o să te îndrăgească. O să ai o cameră mare, în care să poţi lucra. Retraşi, vom aştepta acolo inevitabila întoarcere a sorţii... Trebuie să pornim însă la drum. Neîntârziat. Nemţii pot ajunge aici în foarte scurtă vreme.

— Dar maşina ne-a fost rechiziţionată.

— O să-i dau un telefon lui Larivière sau lui Roger...

Albert nu-i omul care să-mi refuze o maşina şi vei merge cu mine.

Autoritatea calmă a soţiei sale îl impresiona pe Christian. Odată cu ivirea primejdiei, redevenea fiica generalului Forgeaud şi prelua comanda. Dădu câteva telefoane şi, peste două ore, o maşina mare, albă trăgea în curte. Îi spuse şoferului de altădată:

— Tot dumneata, Eugen? Sunt fericită că te văd.

— Vă mulţumesc, doamna... Domnul Albert mi-a spus să-i transmit doamnei că poate păstra maşina până la sfârşitul războiului. Domnul Larivière va veni să o vadă pe doamna diseară. Dânşii au spus că e destul de devreme dacă doamna pleacă mâine în zori, când poate ca drumurile vor fi mai puţin aglomerate.

— Îţi mulţumesc, Eugen. Succes!

— Dumneavoastră vă urez succes, doamna. Cu plăcerea de a vă revedea...

Petrecură întreaga zi făcând o triere dureroasă şi grea.

— Spune-mi ce cărţi şi ce hârtii vrei să iei cu tine, Christian. Gândeşte-te bine. Loc este puţin şi nu strică să presupunem că nu vom mai revedea nimic din ce lăsăm aici...

Avură de făcut, între casă şi maşina, drumuri multe. Abia se hotărau să salveze cine ştie ce obiect, ca şi descopereau un altul, mult mai de preţ, resemnându-se astfel să-l sacrifice pe întâiul.

— Ce soare minunat! se bucura Claire. Lumea se năruie, iar Parisul n-a fost nicicând mai frumos.

În grădină, pasările cântau. Iar trandafirii roşiii înfloriseră.

— Nu-i voi lăsa pradă nemţilor! spuse Christian. Îi voi culege pe toţi mâine dimineaţă, înainte de plecare.

Către ora cinci, Bertie veni să-şi ia rămas bun de la mama sa. Se găsea într-o şcoală de pilotaj din împrejurimile Parisului şi urma să se evacueze, în aceeaşi seară, la Cognac.

— Se zvoneşte că vom fi trimişi în Algeria. Ce crezi, mama?... Tata nu e deloc liniştitor. Încarcă pe şlepuri cât mai multe maşini, fiindcă ar vrea să monteze o uzină în Landes... În Landes! Nu zău, îţi dai seama?

Seara, Larivière sosi cu veşti. Nemţii traversaseră Sena la Vernon şi înaintau în susul ei, pe ambele maluri. Îi sfătuia să nu mai stea pe gânduri.

— Aţi risca să vi se taie calea. V-am adus actele maşinii şi permisul de liberă trecere. Cu toţi refugiaţii ăştia care au umplut drumurile s-ar putea ca jandarmii să nu vă întrebe nimic, dar pentru mai multă siguranţă...

Claire şi Christian nu s-au mai culcat; şi-au petrecut noaptea arzând hârtii, scrisori vechi.

— Dar cele pe care mi le-ai scris mie, Christian, şi manuscrisul dramei *Merlin şi Viviane* pe care mi-ai dedicat-o le voi lua cu mine, le voi purta în dreptul inimii...

Şi dintr-o dată, gândul îmi aduse în faţă pe Claude Parent; şi el purtase la inima scrisori de iubire în timp ce îşi dădea viaţa pentru o victorie acum transformată în scrum, ca şi însemnările adunate în douăzeci de ani, cărora Christian le dădea acum foc pe pajişte. La patru dimineaţă, Claire hotărî:

— Să plecăm!

Zorile erau roz-albastrui, ca nişte aripi de fluture. Christian dădu fugă în grădină, să-şi culeagă trandafirii; se înapoie cu mâinile însângerate.

— Ce-ai făcut, dragul meu?

— N-am găsit foarfecele de grădină... M-am grăbit, ei s-au aparat.

— Unde-o să găseşti loc pentru braţul ăsta de flori? Maşina e plina-ochi.

— O să le ţin pe genunchi.

O pâclă stranie, groasă acoperea încet-încet Parisul, încă de la „porte d'Orléans" dădură peste fluviul lent al refugiaţilor. Două zile şi două nopţi le-au trebuit să ajungă

la Sarrazac. În câteva rânduri se pomeniră sub focul mitralierelor unor avioane însemnate cu zvastica, care zburau foarte jos, urmând drumurile exodului spre a semăna groaza. De pe la Vierzon trandafirii lui Christian se ofiliră.

La Sarrazac găsiră cincizeci de refugiaţi. Activa şi calmă, doamna Forgeaud menţinea ordinea, iar *miss* Brinker îi slujea de aghiotant. Amândouă îl primiră bine pe Christian, deşi *miss* Brinker se arată ceva mai rece. Nici după şaptesprezece ani nu-i iertase Clairei chiar totul.

— Cum a fost călătoria? o întreba ea pe Claire.

— Groaznică, Missy... Este înfiorător să vezi Franţa invadată, pierdută...

— Pierdută? Să nu mai spui niciodată asemenea lucruri, Anglia va câştiga războiul acesta.

— Dar cum, Missy? Nu aveţi nimic: nici armata, nici tancuri, nici aviaţie.

— Vom avea tot ce trebuie. Nu poate fi altfel.

Doamna Forgeaud evoca neîncetat imaginea soţului, închipuindu-şi ce ar fi spus „sărmanul Raoul”, ce ar fi gândit despre retragerea aceasta, fără bătălie, de la Marna.

— Vă găzduiesc în camera soţilor Blaise. Într-a ta s-a instalat mătuşa de Hocquinville.

Astfel dormi Claire, pentru întâia oară, în patul cel mare cu coloane, care o tulburase în copilărie. Cu ochii deschişi, neînstare să adoarmă, îngheţată, îşi recita sonetul scris cândva pentru Gisanţi:

„*Gisanţii sunt uniţi prin ceea ce-i desparte*... Ciudat lucru şi memoria! Douăzeci de ani nu mă mai gândisem la versurile astea proaste. Şi iată că-mi revin, întregi, înşirate pe rime... Lungă noapte! O, drag ceasornic de perete, cu cadran luminos, eşti ultimul obiect pe care îl voi părăsi... E abia ora două din noapte! Unul din lucrurile

groaznice de la ţară este că te culci atât de devreme... În patul ăsta s-au iubit Blaise şi Catherine... Unde-or fi acum nenorociţii, cu cele cinci fete ale lor? Pe ce drumuri? În ce camion, hurducaţi pe drumuri desfundate? Cât de tineri şi frumoşi erau atunci în luna lor de miere!... Iată-i ajunşi la o vârstă coapta, şi ce au avut de la viaţa? Mult mai puţin decât mine... Lumea este absurdă... Inutilă şi atât de tristă... Mi se pare că Valery este cel care a spus: «Sfârşitul lumii? Dumnezeu se întoarce pe partea cealaltă zicându-şi: am visat urât» Tare urât vis, Doamne... Unde-i Valery?... Unde-i Rolande? – curtezana curtezanelor?... Şi tot aşa, unde-i Albert?... Dar unde ne sunt bucuriile de altădată?... Căci am fost fericiţi, da, foarte fericiţi, insuportabila Claire, însă nu ştiam... Putea-vor fi stăviliţi nemţii pe Loira?... Dacă vor ajunge până aici, va trebui să plecăm... Christian ar fi pierdut... Doar n-or să ocupe Franţa întreaga!”

Culcat lângă ea, nici Christian nu putea închide ochii. Se plângea că are febră. Claire îl învălui cu braţele-i răcoroase.

— Ai dreptate, dragul meu, fruntea ţi-e fierbinte... Te doare ceva?

— Da, puţin... Uită-te la mâinile mele umflate. Locurile în care m-au înţepat spinii s-au infectat.

Şi adăugă, cu zâmbet trist:

— Răzbunarea Afroditei.

EPILOG

ÎN 1944, BERTRAND SCHMITT, CARE pe-atunci stătea la New York cu soţia, cu Isabelle, primi de la profesorul Charles B. Wright, de la Universitatea din Columbia, o scrisoare prin care îi cerea o întâlnire.

„Ştiţi, probabil, scria profesorul Wright, ca luna viitoare va avea loc la Carnegie Hali o ceremonie, în memoria scriitorului francez Christian Ménétrier, cu prilejul scurgerii a trei ani de la moartea sa. Doamna Ludmila Pitoeff va citi poeme; Charles Boyer, unul din *Noile Eseuri*; Opera Metropolitan va reprezenta un act din *Merlin şi Viviane*, iar eu am fost însărcinat, întrucât am studiat opera lui Ménétrier, să rostesc panegiricul. Din nefericire nu am cunoscut omul; ştiu că i-aţi fost prieten; v-aş fi recunoscător, dacă m-aţi primi şi mi-aţi vorbi despre el.”

Bertrand răspunse printr-o invitaţie la dejun. Profesorul Wright avea păr alb, dar ochi tineri, plini de entuziasm şi un zâmbet cuceritor. Vorbea foarte corect franceza, doar că uneori se oprea să caute câte un cuvânt. Isabelle, de faţă la discuţie, îl întreba imediat:

— De ce vă adresaţi soţului meu? După moartea lui Christian, doamna Ménétrier a venit în Statele Unite. Locuieşte la New York, astfel că v-ar putea informa mai bine ca oricare altul. Iar pe deasupra, s-ar simţi chiar jignita dacă nu i-aţi cere părerea.

— Pe dânsa o văd foarte des, întări profesorul Wright.

Toată ceremonia am organizat-o împreuna şi, cred eu, la îndemnul ei. De altfel, tot dânsa a fost aceea care m-a sfătuit să vă caut, pentru câteva informaţii suplimentare... Şi-apoi, mai mult asupra persoanei sale aş vrea să mă luminaţi... Istorisirile ei dau impresia că amândoi au alcătuit un cuplu minunat de unit şi văd bine că doreşte să insist asupra acestui lucru în discursul meu. O voi face bucuros, dar n-aş vrea să vin cu ceva care să nu fie riguros exact... este adevărat că a fost pentru el o tovarăşă şi o colaboratoare admirabilă?

— Da, confirma Bertrand.

— Nu, interveni Isabelle.

Răspunseseră în acelaşi timp, astfel ca profesorul Wright îi privi, pe rând, cu uimire.

— Nu-mi va fi uşor.

— Cred că eu şi soţia n-am răspuns la aceeaşi întrebare, îşi dădu cu părerea Bertrand. Zicând „nu”, soţia mea evoca în ansamblu viaţa familiei Ménétrier. Răspunzându-vă „da”, m-am gândit la ultimii ani ai căsniciei lor.

— Ar trebui să facem puţină istorie, completă Isabelle. Cunoaşteţi, profesore Wright, biografia doamnei Claire Ménétrier?

— În liniile ei mari, da, doamna Schmitt. Ştiu că numele ei de fată este Claire Forgeaud, că e fiica unui general căzut în bătălia de la Marna şi că a avut drept prim soţ un constructor de automobile, un soi de Ford francez... Este exact?

— Exact, răspunse Isabelle. În vremea aceea trecea, în Paris, drept o mare frumuseţe.

— Nu *trecea*, o corectă Bertrand. Era foarte frumoasă. Este şi acum.

— ... Şi de o inteligentă remarcabilă, continua Isabelle, dar şi de o neliniştitoare răceală. Avea prieteni puţini şi nu-şi dorea mai mulţi; avea duşmani, sau mai bine zis duşmance, pe care le judeca fără cruţare.

— Cel puţin, astea erau aparenţele, spuse Bertrand. Cei care au avut prilejul să vorbească mai intim cu ea, au întrezărit, în câteva rare momente de naturaleţe, un suflet pătimaş, o imaginaţie aproape balzaciana şi aş spune chiar un fel de geniu.

— Asta era, după câte ştiu, părerea bărbaţilor, pe care nişte ochi frumoşi şi un surâs tainic-nelimpede i-a tulburat dintotdeauna. Femeile, ceva mai ascuţite la minte...

— Ori mai geloase... adăugă Bertrand.

— ... gândeau, îşi urma Isabelle firul gândului, ca inteligenţa aceasta, a cărei vigoare o cunosc, era alterată de o ignoranţă aproape de neînchipuit în privinţa celor mai elementare simţăminte. Ce rol poate avea, ca inspiratoare a unui poet, femeia care nu cunoaşte nici dragostea maternă, nici pe cea filială, nici dragostea-dragoste? În fapt, Claire şi-a scârbit, rând pe rând, cei doi bărbaţi. După o scurtă experienţa, Albert Larraque se întoarce la o veche prietenă; după zece ani de căsnicie, Christian zboară iarăşi din floare în floare.

Surprins de intervenţiile pătimaşe ale Isabellei, profesorul Wright se întoarse spre Bertrand:

— Corect?

— Pe jumătate corect. Dar numai pe jumătate. Dovada că, după ce a zburat din floare în floare, cum spune soţia mea, Ménétrier a sfârşit prin a se reîntoarce la cuibul conjugal; dovada ca şi Claire, când nenorociri mari i-au lovit căsnicia, s-a arătat curajoasă, fidela şi, la urma urmei, cum spuneaţi la începutul discuţiei noastre, admirabilă.

De data aceasta, profesorul se adresa Isabellei:

— Corect?

— Întru totul. Şi, ca să fiu dreapta, trebuie chiar să adaug că, încă din 1938, am observat la Claire strădania, nu totdeauna izbutita, de a se transforma şi replămădi. Era mai puţin amară, mai umană, se ocupa mai mult de fiul ei, iar în clipa în care a izbucnit războiul menajul

Ménétrier mergea mult mai bine, după cum chiar prietenii lor spuneau.

— Războiul acesta, spuse Bertrand, l-a tulburat mult pe Christian. În timp ce, din motive politice diverse, în 1939, numeroşi scriitori francezi şovăiau să intre în acţiune, Ménétrier a scris pentru Le Figaro o serie de articole foarte violente şi foarte frumoase, zic eu, îndreptate împotriva nazismului şi a fascismului. În afară de asta şi-a început marea trilogie *Germanii*, care, din păcate, a rămas neterminată, dar care şi-ar putea găsi asemuire, fără a se cădea în ridicul, cu *Perşii* lui Eschil.

— Sunt de aceeaşi părere, spuse profesorul.

— Urmările unei asemenea atitudini erau lesne previzibile, continua Bertrand. Când în iulie 1940 nemţii au pornit asupra Parisului, posturile lor de radio îi declarau zilnic pe Christian Ménétrier inamic public şi îl ameninţau cu moartea. De aceea nu a putut rămâne la Paris. Întâi, au încercat să se retragă în Sarrazac, la doamna general Forgeaud; dar s-a întâmplat ca Sarrazacul să se găsească în partea nefavorabilă a Liniei de demarcaţie, astfel că familia Ménétrier s-a văzut nevoită să se refugieze în Spania. De acolo au ajuns în Măroc, unde i-a văzut şi soţia mea când a traversat în Africa de Nord.

— Dar pentru ce n-au venit în Statele Unite? întreba profesorul Wright. Ménétrier avea aici prieteni, admiratori; am fi fost fericiţi şi foarte mândri să-l primim.

— Pentru că, răspunse Bertrand, Christian era mult prea suferind şi nu mai putea întreprinde o călătorie aşa de lungă. Cunoaşteţi ciudata istorie a îmbolnăvirii sale? Mi-am spus totdeauna că de-ar fi vrut să creeze un mit al lui Christian, Ménétrier n-ar fi putut găsi ceva mai poetic... Ştiţi că adoră, pur şi simplu, trandafirii roşii? Când au părăsit Parisul, a vrut să culeagă toţi trandafirii din grădină... Spinii unuia i-au făcut o zgârietură destul de adâncă. Cuprins de emoţiile înfrângerii şi ale plecării, nu

dăduse nici o atenţie măruntului incident; dar, încă de la sosirea la Sarrazac, mâna inflamată i-a adus suferinţe. În Spania i s-a infectat tot braţul şi, câtva timp, chiar s-a crezut că trebuie amputat. Un tânăr chirurg din Madrid, admirator al cărţilor sale, îl salva. Din nefericire, infecţia a însemnat punctul de plecare al unei boli de sânge, o neaşteptată înmulţire a globulelor albe, care în doar câteva luni l-a adus în ultimul grad de slăbiciune. În decembrie 1940 se găsea în Maroc, la Casablanca; acolo l-a văzut soţia mea pentru ultima oară.

— Era palid ca un mort, interveni Isabelle. Slăbise groaznic. Se ştia pe moarte şi vorbea despre sfârşitul apropiat cu un amestec de fantezie macabră şi resemnare, care îţi rupea inima. Purtarea Clairei mi s-a părut sublimă, trebuie să o recunosc cu deplină umilinţă. Soţii Ménétrier nu aveau bani în afara hotarelor Franţei; cinste lor. La Paris, întregul lor cont fusese confiscat de nemţi. Christian avea de încasat nişte drepturi de autor din Statele Unite, dar ştiţi cât timp trebuie pentru obţinerea unei autorizaţii de transfer, şi nici aceasta nu le putea aduce, lunar, decât o sumă infimă. La Casablanca locuiau într-o odaie de hotel mizerabilă. Cel mai adesea, Claire gătea pe un reşou, deoarece restaurantul i-ar fi costat prea mult. Îmi amintesc cât de tare m-a emoţionat într-o zi când, vrând să pregătească pentru dejunul lui Ménétrier două ouă, de care cu greu şi pe bani mulţi făcuse rost, le spărsese, neîndemânatică, astfel că jumătate din ele se întinseseră pe podea: „Cumplit, a spus ea, şi-i dăduseră lacrimile. Nimeni nu m-a învăţat să fac mâncare; tremur şi...” De îmbrăcăminte se ocupa tot ea şi îl îngrijea pe Ménétrier care se temea de spital mai mult ca de orice. Tot ce făcea era fără ostentaţie, fără văicăreală; nici semne de slăbiciune nu dădea. Poate că mai adineauri v-am părut severă în privinţa ei şi mărturisesc că am fost severă – dar pentru timpurile ei de prosperitate, adică pentru Claire Larraque şi pentru Claire

Ménétrier. Recunosc că nenorocirea o schimbase şi că ea o acceptase cu înălţătoare demnitate.

— Ceea ce s-a dovedit adevărat la Casablanca rămâne la fel şi pentru New York, întări profesorul Wright. Nu ştiu dacă aţi vizitat-o pe doamna Ménétrier în cămăruţa ei din West End Avenue? Locuieşte într-o casă veche, prost mobilată, fără confort; lucrează toată ziua (ca vânzătoare într-o librărie) şi nu se plânge niciodată. Singurul ei lux: să răscumpere exemplare alese din toate cărţile soţului ei, să ţină în faţa portretului acestuia un vas cu trandafiri roşii, totdeauna proaspeţi.

— Ştim, încuviinţă Isabelle. Când şi când ne ducem să o vedem. Am coborât de multe ori cu ea până la piaţa de flori.

— Şi cum îţi explici asemenea atitudine, dacă este femeia pe care mi-ai descris-o, doamna Schmitt?

— Poate că orice om valorează mai mult când se găseşte în nefericire şi lipsuri...

— Nu, Isabelle, nu! i se împotrivi Bertrand, cu tărie. Ai văzut, ca şi mine, în tot dezastrul acesta, că, dimpotrivă, vitregiile sortii dezvoltă în unii oameni, amărăciune, ură, cruzime. Adevărul este că nenorocirile pun în lumina nobleţea fiinţelor alese. Ceea ce cred eu este că temperamentul Clairei era destul de aproape de cel al anumitor sfinte care nu-şi află pacea sufletească decât în post şi austeritate. Avea nevoie de măreţie, de sacrificiu; simţea nevoia să creadă şi să admire. Şi, trebuie să recunoaştem, profesore Wright, că noi, bărbaţii, nu suntem decât arareori capabili să potolim setea de admiraţie a femeilor...

— Corect, sublinie Isabelle.

— Claire îndrăgise în Christian o anume imagine a poetului. Pe Christian prea-pamânteanul îl învinovăţise că nu totdeauna se suprapunea visului ei de adolescentă.

Dar Christian dispărut nu dăinuie decât în spiritul Clairei – ceară funerara, modelată după buna-i voinţa; şi

dictează unei umbre limbajul duios, liric, care rămâne pentru ea cel al iubirii. Narcisismul, însemnând egoism în vremea în care un bărbat trăia alături de ea, se preschimbă în devoţiune acum, când bărbatul acesta supravieţuieşte doar în fiinţa ei. Îl poate adora pe Christian „aşa cum l-a schimbat în ea, până în cele din urmă, însăşi veşnicia”.

— Cred că... Înţeleg, spuse, aproape şoptit, profesorul Wright. Oricum, chiar după mărturia voastră, ea n-a aşteptat ca Ménétrier să moară pentru a i se devota, nu-i aşa?...

— Aveţi dreptate, încuviinţă, cu aer grav, Bertrand. Aşa cum v-am spus, ea a avut dintotdeauna simţul măreţiei şi o tainică dorinţa de a atinge perfecţiunea spirituală. Chiar şi în vremea în care lumea o învinuia că ar fi o mondenă lipsită de inimă, am avut necontenit convingerea că micimea sufletească a oamenilor o dezamăgise. Singura, într-un oraş dogoritor şi pâclos, alături de omul acela de geniu care se stingea încercând să încheie o adevărată capodoperă, Claire s-a aflat în sfârşit în chiar inima unei tragedii pe măsura ei, a cărei eroină a întruchipat-o cu aprigă şi sinceră pasiune. Fusese, poate, în vremuri prea uşoare, o soţie mulţumită...

— Dar va fi, încheie Isabelle, o văduvă de neasemuit.

---- Sfârşit ----

Lei 8

Colecția
«Romanul de dragoste»
161

André Maurois s-a născut la 26.VII.1885, la Elbeuf. A făcut strălucite studii liceale la Rouen, apoi și-a luat licența în litere. Prima sa carte de succes a fost Tăcerile colonelului Bramble **(1918). Cu** Ariel sau viața lui Shelley **(1923), A. Maurois consacră genul «vieți romanțate», în care rămîne inegalabil. Numeroasele eseuri pun în evidență excepționalele sale resurse creatoare în domenii foarte diferite. După al doilea război mondial, în timpul căruia a trăit în Statele Unite, reîntors în Franța, relua seria remarcabilelor sale lucrări istorice** (Istoria Angliei, Istoria Statelor Unite, Istoria Franței). **Din 1938, A. Maurois este membru al Academiei Franceze. În roman, se distinge ca fin psiholog, bun cunoscător al psihologiei feminine, în special. Stilul său este limpede, elegant și alert. Romanul cel mai reprezentativ este** Climate **(1928).** Pămîntul Făgăduinței **(1945), romanul unei femei care caută întreaga viață** făgăduitul pămînt **al iubirii, s-a bucurat, ca toate romanele lui André Maurois, de un mare succes la public.**

ULTIMELE APARIȚII:

152	Henry James	Vîrsta ingrată
153	Atanas Mandadjiev	Start spre viață
154	Mircea Micu	Patima
155	Szilvási Lajos	Setea de aer
156	J.M. Caballero Bonald	Agata ochi de pisică
157	Marie Chaix	Tăcerile sau viața unei femei
158	Joseph Conrad	Țărmul refugiului
159	Mihai Dușescu	Această iubire
160	Mario Soldati	Cele două orașe